IVICA ĐIKIĆ

DOMOVINSKI OBRAT

POLITIČKA BIOGRAFIJA STIPE MESIĆA

Naslov izvornika:
Ivica Đikić
DOMOVINSKI OBRAT

ŽIVOTNA KRONOLOGIJA STIPE MESIĆA

1934. Rođen je 24. prosinca u Orahovici. Njegov otac Josip Mesić, rođen 1906., i majka Magdalena Mandica Mesić, čije je djevojačko prezime bilo Pernar i koja je rođena 1912., vjenčali su se zimi 1931. i dvije godine prije Stjepana dobili su kćer Mariju.

1936. U prvoj polovici godine umrla mu je majka Magdalena. Nakon majčine smrti sestra Marija poslana je u Francusku, k ujaku Tomi Pernaru, dok je brigu o šesnaestomjesečnom Stipi preuzela majka njegova oca Marija Mesić.

1938. Josip Mesić oženio se Milevom Jović, djevojkom iz susjedstva, koja je odgojila Stipu, te dvoje djece koje je dobila u braku s Josipom: Slavka koji je rođen 1939. i Jelicu koja je rođena 1946. godine.

1942. Nedugo po osnivanju Nezavisne Države Hrvatske, ustaše su u Orahovici uhapsile i u smrt odvele nekoliko najuglednijih ljudi, mahom članova Hrvatske seljačke stranke, a među njima bio je i Stipin djed, otac njegova oca, Ivan Mesić. Nikad nije otkriveno mjesto gdje su ga ustaše ubile i sahranile.

1945. Orahovički ustaša Jozo Vulić, pred sam kraj rata, iz čiste osvete ubio je Stipinu baku Mariju.

U poslijeratnim godinama obitelj Mesić živi u Našicama, Osijeku i Orahovici, a selidbe su uvjetovane promjenama radnog mjesta Josipa Mesića.

1955. Sedamnaestog ožujka, od posljedica tumora na želucu, umire Josip Mesić. Tri mjeseca kasnije, Stipe Mesić maturira u požeškoj gimnaziji i na jesen upisuje Pravni fakultet u Zagrebu.

1961. Početkom godine polaže zadnji ispit na Pravnom fakultetu i ženi se Milkom Dudunić, tada studenticom psihologije iz Hrvatske Kostajnice. Vraća se u Orahovicu i odrađuje pripravnički staž u Javnom pravobranilaštvu u Našicama svakodnevno putujući na posao iz Orahovice u Našice. Potom odlazi u vojsku: šest mjeseci proveo je u Školi rezervnih starješina u Bileći, a šest mjeseci u Nišu. Te godine dobio je i prvu kćer Sašu.

1962. Nakon povratka iz vojske, pripravnički staž dovršava u orahovičkom Općinskom sudu, a potom polaže i pravosudni ispit.

1963. Dobiva posao suca u Općinskom sudu u Orahovici, ali se na tom mjestu ne zadržava predugo: zbog neobuzdanog jezika i sklonosti da kritizira privilegirani status pojedinih pripadnika partijske nomenklature dolazi na udar lokalnih partijaša, te se odlučuje na odlazak iz Orahovice. Dolazi u Zagreb i zapošljava se u poduzeću *Univerzal* koje je trgovalo rezervnim dijelovima za osobne i teretne automobile.

Rađa mu se kći Dunja.

1965. Postaje prvi zastupnik u Saboru Socijalističke Republike Hrvatske koji nije izabran na prijedlog Komunističke partije ili Socijalističkog saveza, nego na prijedlog stotinu građana Orahovice. Usput se zapošljava i kao pomoćnik ravnatelja tamošnjeg Doma zdravlja zadužen za pravne poslove.

1967. Postaje predsjednik Općine Orahovica.

Dvadeset i šestog ožujka Mesić je u saborskoj diskusiji o Deklaraciji o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, između ostaloga, rekao i ovo: »Pridružujem se onim drugovima zastupnicima koji traže da se objelodane ime-

na potpisnika Deklaracije, te da se ne samo društveno i politički osude stavovi i potpisnici Deklaracije, nego da i tužilaštvo pokrene krivični postupak protiv odgovornih osoba«. Kasnije će kazati da je taj njegov istup bio »pila naopako«, odnosno da je imao funkciju zaštite potpisnika Deklaracije.

1968. U povodu Mesićeva pokušaja da u Orahovici osnuje tvornicu tekstila kojom bi upravljala skupina lokalnih obrtnika čijim bi novcem pogon bio otvoren, oglasio se osobno Josip Broz Tito: »Neki mali predsjednik općine u Slavoniji restaurira kapitalizam«! Nakon toga, ideja o tvornici što bi zaposlila tristotinjak žena pala je u vodu.

1971. Početkom prosinca u Karađorđevu, jednoj od mnogobrojnih rezidencija jugoslavenskog predsjednika i maršala Josipa Broza Tita, dogodila se sjednica vodstva Komunističke partije na kojoj su oštro osuđena liberalna skretanja tadašnjeg hrvatskog partijskog vrha na čelu sa Savkom Dabčević-Kučar i Mikom Tripalom. U Hrvatskoj kreće val smjena i ostavki onih funkcionara koji su bili bliski »hrvatskom proljeću«, a među onima koji su se našli na udaru je i Stipe Mesić.

1972. Početkom godine prestaje biti predsjednikom općine Orahovica, a otprilike u isto vrijeme uklonjen je i s mjesta zastupnika u Hrvatskome saboru. Okružno javno tužiteljstvo u Osijeku protiv njega pokreće istragu zbog krivičnog djela neprijateljske propagande: na teret mu se, uglavnom, stavljaju govori koje je držao prilikom osnivanja ogranaka Matice hrvatske u nekolicini slavonskih gradića.

1974. Sudac Okružnog suda u Osijeku Zoran Makarović osudio ga je na dvije godine i dva mjeseca zatvora, ali mu je Vrhovni sud kaznu smanjio na godinu dana robije. U razdoblju od pokretanje istrage do odlaska na izdržavanje kazne radio je u više poduzeća, ali je svako zaposlenje završavalo nakon tromjesečnog probnog roka, kad bi se u pravilu otkrivala njegova »neprijateljska aktivnost«.

1975. U svibnju odlazi na izdržavanje jednogodišnje zatvorske kazne u Staroj Gradiški. Neposredno prije njegova dolaska u Staru Gradišku zatvorsku postelju u kojoj će odležati narednih 365 dana oslobađa mu Jozo Vulić, ubojica njegove bake Marije, koji je te godine završio izdržavanje dvadesetogodišnje robije.

1976. Izlazi iz zatvora i ubrzo se zapošljava u zagrebačkom Arhitektonskom studiju (AS), na mjestu pomoćnika direktora za pravne i opće poslove.

1981. Postaje direktor Arhitektonskog studija.

1989. Od kasnog ljeta sudjeluje u osnivanju Hrvatske demokratske zajednice (HDZ). Dvadeset i četvrtog prosinca na Ekonomskom je fakultetu predsjedao osnivačkom skupštinom zagrebačke Gradske organizacije HDZ-a, te je izabran za njezina predsjednika.

1990. Franjo Tuđman, predsjednik HDZ-a, dodjeljuje mu funkciju glavnog tajnika stranke, a nešto kasnije postaje predsjednikom Izvršnog odbora HDZ-a.

Tridesetog svibnja imenovan je prvim predsjednikom hrvatske Vlade i na toj dužnosti ostaje do 25. kolovoza, kada ga parlamentarni zastupnici biraju za hrvatskog člana Predsjedništva Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Na tom položaju dotad je bio Stipe Šuvar, Mesićev studentski kolega s Pravnog fakulteta.

1991. Prvog srpnja formalno je postao predsjednikom šesteročlanog jugoslavenskog Predsjedništva, te na toj funkciji ostaje do prosinca.

Koncem listopada pridružio se konvoju *Libertas* koji je nosio pomoć opkoljenom Dubrovniku.

Petog prosinca, po povratku iz Beograda, u Hrvatskom je saboru izjavio kako misli da je njegov zadatak obavljen i da »Jugoslavije više nema«.

1992. Početkom godine dobiva funkciju predsjednika Izvršnog odbora HDZ-a. U veljači, po nalogu Franje Tuđmana, odlazi na sjednicu Glavnog odbora HDZ-a BiH u Ši-

roki Brijeg i smjenjuje Stjepana Ključića s mjesta predsjednika te stranke.

Sedmog rujna, mjesec dana nakon parlamentarnih izbora, postaje predsjednikom Hrvatskoga sabora. Izlazi mu memoarska knjiga *Kako smo srušili Jugoslaviju*, a dvije godine kasnije izlazi drugo izdanje iste knjige, ali pod naslovom *Kako je srušena Jugoslavija*.

Dvadeset i četvrtog rujna s parlamentarne je govornice pročitao odluku o smjenjivanju Đorđa Kalanja s pozicije državnog tužitelja u Gospiću, premda je Đorđe Kalanj nepunih godinu dana ranije ubijen u Gospiću samo zbog toga što je bio Srbin.

1994. Dvadeset i četvrtoga svibnja smijenjen je s funkcije predsjednika Sabora. Razlog je bio njegov razlaz s Tuđmanom ponajviše zbog hrvatske politike prema Bosni i Hercegovini. Uskoro je – zajedno s Josipom Manolićem i skupinom HDZ-ovih nezadovoljnika – oformio novu političku stranku, Hrvatske nezavisne demokrate (HND).

1995. HND izlazi na parlamentarne izbore što su održani koncem listopada, ali luči slab uspjeh: samo je jedan njihov kandidat izborio parlamentarne klupe, no i taj – Alojz Brkić – vrlo brzo priklonio se HDZ-u.

1997. Izlazi iz HND-a i pristupa Hrvatskoj narodnoj stranci (HNS). U travnju svjedoči pred haaškim istražiteljima u postupcima protiv generala Tihomira Blaškića, nekadašnjeg zapovjednika HVO-ove Operativne zone Srednja Bosna, Slobodana Miloševića, bivšeg srbijanskog predsjednika, i Slavka Dokmanovića, vukovarskog gradonačelnika iz godine 1991.

1999. Desetog prosinca umro je Franjo Tuđman. Stipe Mesić nije se pojavio na njegovu pogrebu da »svojim prisustvom ne bi provocirao ožalošćene Tuđmanove obožavatelje«.

2000. U drugom krugu predsjedničkih izbora, održanom 7. veljače, pobijedio je HSLS-SDP-ova kandidata Dražena Budišu i, kao potpuni predizborni autsajder, postao je

predsjednikom Republike Hrvatske. Tako se svrstao u red izuzetno rijetkih svjetskih državnika koji su bili predsjednici dviju država. Predsjednička inauguracija održana je 18. veljače, a već u ožujku Mesić odlazi u svoj prvi državnički posjet: u Sarajevu je dočekan ovacijama i tretiran je kao neosporni prijatelj Bosne i Hercegovine.

Dvadeset i devetog rujna donio je odluku o umirovljenju sedmorice aktivnih generala Hrvatske vojske, koji su napisali javni proglas u kojemu su tadašnjoj vlasti održali političku lekciju o potrebi njegovanja tekovina Domovinskog rata.

2001. Krajem listopada boravi u državnom posjetu Izraelu, te u tamošnjem parlamentu drži govor u kojemu kaže sljedeće: »Kao predsjednik Republike Hrvatske izražavam duboko i iskreno žaljenje zbog zločina počinjenih nad Židovima u vrijeme Drugog svjetskog rata na području kvislinške tvorevine nazvane Nezavisna Država Hrvatska, koja nije bila niti nezavisna, niti hrvatska«.

2002. Dvadeset i petog rujna obraća se naciji u povodu haaške optužnice za ratne zločine protiv umirovljenog generala zbora Janka Bobetka, nekadašnjeg načelnika Glavnog stožera Hrvatske vojske: izriče svoj jasan stav da Hrvatska mora surađivati s Haaškim tribunalom i da general Bobetko svoju eventualnu nevinost može dokazivati jedino pred sudskim vijećem.

Prvih dana listopada svjedočio je u haaškome procesu protiv Slobodana Miloševića, bivšeg srbijanskog predsjednika koji je optužen za ratne zločine počinjene tokom devedesetih godina na području Hrvatske, Bosne i Hercegovine, te Kosova.

2003. Dvadesetog ožujka obratio se naciji u vezi s početkom američke vojne intervencije u Iraku. Kazao je da Hrvatska u toj intervenciji može sudjelovati jedino ako se u nju uključe Ujedinjeni narodi. Od tog stava nije odstupio ni kasnije.

Jedanaestog svibnja održao je govor u Spomen-području Jasenovac, gdje je tokom Drugog svjetskog rata djelovao ustaški koncentracijski logor u kojemu se pobijeni deseci tisuća Srba, Židova, Roma i antifašistički nastrojenih Hrvata. Rekao je ovako: »Danas i ovdje, upravo ovdje, u Jasenovcu, kao predsjednik Republike Hrvatske želim izraziti svoje duboko žaljenje zbog nevinih žrtava koje su pale od ruke onih koji su zloupotrijebili ideju hrvatske države kao pokriće za ubojstva, pljačke i progone – bilo kada i u bilo kojem kontekstu. (...) Hrvatski narod nije i ne smije biti talac onih koji su svojim zločinima okaljali njegovo ime«.

Desetoga lipnja umirovljeni general Ante Gotovina, haaški optuženik za ratne zločine koji je tada navršavao drugu godinu vlastitog bijega od pravde, dao je opširan pokajnički intervju zagrebačkom tjedniku *Nacional*: zatražio je da mu se, u statusu osumnjičenika, omogući razgovor s haaškim istražiteljima u kojemu bi objasnio svoju ratnu ulogu, te je izrazio svoje uvjerenje da će nakon toga biti povučena optužnica protiv njega. Stipe Mesić snažno je podržao Gotovinine zahtjeve, te je bio glavni čovjek »akcije spašavanja generala« koja je, međutim, završila potpunim krahom.

Desetoga rujna, prilikom službene posjete Beogradu, Mesić je s predsjednikom državne zajednice Srbije i Crne Gore Svetozarom Marovićem izmijenio isprike zbog svih zala koje su Srbi i Hrvati jedni drugima nanijeli tokom devedesetih godina 20. stoljeća.

2004. Polovicom godine najavio je novu kandidaturu za položaj predsjednika Republike Hrvatske.

UVODNA NAPOMENA

Kad sam se uhvatio rada na ovoj knjizi, ponajprije su me zanimali oni momenti Mesićeva života koji bi se mogli smatrati prijelomnima, i to stoga što vjerujem da se po čovjekovu držanju u tim trenucima najpreciznije može dokučiti njegov karakter. Tokom osamnaest sati razgovora sa Stipom Mesićem i oko četrdeset i pet sati razgovora s više od dvadeset ostalih sugovornika najviše sam želio saznati kako je on reagirao u onim situacijama kad se lako moglo skrenuti u zločinačke vode ili kad se, nešto teže, moglo ostati čovjekom. Nadam se da sam pritom uspio postići određeni stupanj objektivnosti, premda mi je jasno da će i ono što sam u najboljoj vjeri osjećao kao objektivnost još uvijek biti – subjektivno. Nadam se, također, da će činjenice što se nalaze u ovoj knjizi biti od pomoći nekome tko će se možda jednog dana (kad Mesić više ne bude predsjednikom Republike, pa bilo to za koji mjesec ili za pet godina) iscrpnije, detaljnije i sveobuhvatnije pozabaviti njegovim životom ili nekim događajima iz prošlosti ovog prostora u kojima je Stipe Mesić bio aktivnim sudionikom ili svjedokom koji je ta zbivanja pratio iz neposredne blizine. Jer, ovo što je napisano na stranicama koje slijede nisu isključivo fragmenti Mesićeve (neautorizirane) političke biografije, nego i fragmenti priče o ovoj zemlji – ili o ovim

zemljama – u protekla četiri desetljeća, s posebnim naglaskom na posljednjih petnaestak godina.

Zahvalnost dugujem mnogim ljudima, ali ne bi priličilo da nekog posebno izdvajam. Osim petero novinara i prijatelja čiju pomoć u ovom poslu ne bi bilo pošteno prešutjeti: to su Goran Borković, Viktor Ivančić, Igor Lasić, Ljubica Letinić i Boris Rašeta.

I. Đ.
11. listopada 2004.

DRAMATIS PERSONAE

Adžić, Blagoje – umirovljeni general JNA i bivši načelnik Generalštaba Oružanih snaga SFRJ. Povukao se polovinom 1992. godine.

Aralica, Ivan – književnik i akademik kojega je Franjo Tuđman 1993. godine imenovao zastupnikom u Županijskom domu Sabora. Tvorac je ideološke podloge za hrvatski rat protiv Bošnjaka i podjelu Bosne.

Babić, Milan – stomatolog, od 1992. do 1995. šef Srpske demokratske stranke, premijer i predsjednik samoproglašene SAO Krajine. Pred Haaškim tribunalom priznao je krivnju za zločine protiv čovječnosti, što mu je smanjilo kaznu na trinaest godina zatvora.

Babić-Petričević, Zdenka – saborska zastupnica Hrvatske demokratske zajednice.

Bagić, Željko – od svibnja 2000. do kolovoza 2004. bio je predstojnik Ureda predsjednika Republike i njegov specijalni savjetnik za nacionalnu sigurnost. Zbog sumnji u povezanost s bijegom Ante Gotovine, u lipnju 2004. zabranjen mu je ulazak u Europsku Uniju.

Bajić, Mladen – glavni državni odvjetnik Republike Hrvatske.

Balog, Štefanija – direktorica i vlasnica Arhitektonskog studija (AS) i voditeljica financijskog dijela Mesićeve izborne kampanje.

Basarac, Ivan – general-bojnik HV-a i jedan od potpisnika generalskog pisma iz rujna 2000. godine.

Beljo, Ante – bivši ravnatelj Matice iseljenika, te saborski zastupnik HDZ-a i Hrvatskog bloka (HB). Član Predsjedništva Hrvatskog istinskog preporoda (HIP).

Blaškić, Tihomir – bivši zapovjednik HVO-ove Operativne zone Srednja Bosna. Zbog zločina u Lašvanskoj dolini Haaški sud ga je 2000. osudio na 45 godina zatvora, da bi mu 2004. Žalbeno vijeće smanjilo kaznu na devet godina robije.

Boban, Mate (1940.–1997.) – od 1992. šef HDZ-a BiH, predsjednik »Hrvatske Republike Herceg-Bosna« i zapovjednik Hrvatskog vijeća obrane.

Bobetko, Janko (1919.–2003.) – umirovljeni general-potpukovnik JNA i general zbora Hrvatske vojske. Do umirovljenja 1995. bio je načelnik Glavnog stožera HV-a i zapovjednik Južnog bojišta u ratu. Zbog zločina u akciji *Medački džep* 1993. godine, Haaški je sud protiv njega podignuo optužnicu.

Bogićević, Bogić – godine 1989. referendumom je izabran za bosanskog člana Predsjedništva SFRJ. Kasnije jedan od glavnih ljudi u SDP-u BiH i poslanik u bosanskohercegovačkoj Skupštini.

Boljkovac, Josip – prvi ministar unutarnjih poslova samostalne Hrvatske.

Brailo, Luko – novinar *Feral Tribunea* iz Dubrovnika.

Brkić, Milenko – profesor na sarajevskom Univerzitetu i predsjednik Hrvatske narodne zajednice BiH. Početkom 1992. na čelu HDZ-a BiH nakratko je naslijedio Stjepana Kljujića.

Broz, Josip Tito (1892.–1980.) – zapovjednik Glavnog štaba Narodnooslobodilačke vojske, doživotni predsjednik SFRJ i tvorac politike nesvrstanosti. Po izboru časopisa *Time* pripada među sto najvažnijih ljudi 20. stoljeća.

Budak, Slobodan – odvjetnik, do 1971. bio je Okružni javni tužitelj u Zagrebu. Jedan je od osnivača Hrvatskog helsinškog odbora (HHO).

Budiša, Dražen – kao jedan od vođa studentskog pokreta 1971. osuđen je na četiri godine zatvora. Tokom devedesetih u tri je navrata bio predsjednik Hrvatske socijalno-liberalne stranke. Bio je i zamjenik predsjednika koalicijske Vlade, saborski zastupnik HSLS-a i predsjednički kandidat 2000. godine.

Bušić, Bruno (1939.–1978.) – hrvatski nacionalist i politički disident kojega su jugoslavenske tajne službe ubile u Parizu.

Butković, Davor – politički komentator i zamjenik glavnog urednika *Jutarnjeg lista.*

Čičak, Ivan Zvonimir – studentski lider iz 1971. godine i bivši predsjednik Hrvatskog helsinškog odbora. Komentator *Jutarnjeg lista.*

Ćesić, Ljubo Rojs – umirovljeni general-bojnik HV-a. Bio je saborski zastupnik HDZ-a od 2000. do 2003., kad je izbačen iz stranke.

Ćosić, Krešimir – umirovljeni general-pukovnik HV-a i profesor na Fakultetu elektrotehnike i računarstva u Zagrebu. Saborski zastupnik HDZ-a i jedan od potpisnika generalskog pisma iz rujna 2000.

Čačić, Radimir – bivši predsjednik Hrvatske narodne stranke i ministar javnih radova, obnove i graditeljstva u koalicijskoj Vladi. Predsjednik je Središnjeg savjeta HNS-a.

Čondić, Mirko – invalid Domovinskog rata i član HB-a, predsjednik Stožera za zaštitu digniteta Domovinskog rata.

Čermak, Ivan – umirovljeni general-pukovnik HV-a i haaški optuženik za ratne zločine, te vlasnik poduzeća za trgovinu naftom *Tifon.* U rujnu 2000. potpisao je generalski proglas.

Čulić, Marinko – kolumnist i urednik u *Feral Tribuneu.*

Dabčević-Kučar, Savka – do sloma »hrvatskog proljeća« 1971. godine obavljala je dužnost generalnog sekretara CK SKH. Od 1991. do 1995. bila je predsjednica HNS-a.

Del Ponte, Carla – od 1999. godine glavna tužiteljica Međunarodnog suda za ratne zločine počinjene u bivšoj Jugoslaviji.

Dilber, Željko – umirovljeni brigadir HV-a koji je osumnjičen da pomaže bijeg svog vjenčanog kuma generala Ante Gotovine. Zabranjen mu je ulazak u EU.

Dokmanović, Slavko (1949.–1998.) – predsjednik općine Vukovar do 1996. godine, optužen za ratne zločine na Ovčari. Objesio se u pritvoru Haaškoga suda.

Domazet, Davor Lošo – umirovljeni admiral, bivši načelnik Glavnog stožera HV-a i potpisnik pisma dvanaestorice visokih časnika.

Domljan, Žarko – predsjednik Hrvatskog sabora od 1990. do 1992. godine.

Drnovšek, Janez – član zadnjeg jugoslavenskog Predsjedništva i trenutačni predsjednik Republike Slovenije.

Đapić, Anto – predsjednik Hrvatske stranke prava.

Erceg, Heni – novinarka, publicistkinja i glavna urednica *Feral Tribunea*.

Filipović, Milenko – umirovljeni general-bojnik HV-a i jedan od potpisnika generalskog pisma iz 2000.

Gadafi, El Moamer – libijski predsjednik.

Gotovac, Vlado (1930.–2000.) – književnik i političar, višestruko zatvaran za vrijeme komunističkog režima, bivši predsjednik Matice hrvatske i HSLS-a. Nakon razlaza s Draženom Budišom, osnovao je Liberalnu stranku na čijem je čelu ostao do smrti.

Gotovina, Ante – umirovljeni general-pukovnik HV-a koji je u akciji *Oluja* zapovijedao Južnim sektorom. Od ljeta 2001. u bijegu je od optužnice Haaškog suda, koja ga tereti za ratne zločine u *Oluji*.

Granić, Mate – od 1993. do 1999. bio je hrvatski ministar vanjskih poslova. Predsjednik Demokratskog centra do 2004. godine.

Izetbegović, Alija (1925.–2003.) – prvi predsjednik Stranke demokratske akcije (SDA) i dugogodišnji predsjednik bosanskohercegovačkog Predsjedništva.

Jakić, Tomislav – novinar i politički analitičar. Dvije i pol godine bio je savjetnik za vanjsku politiku u Uredu predsjednika.

Jakovčić, Ivan – predsjednik Istarskog demokratskog sabora (IDS) i istarski župan.

Jelenović, Zdravko – savjetnik predsjednika Mesića za kulturu i sport do rujna 2003. godine.

Jović, Borisav – bliski suradnik Slobodana Miloševića i pretposljednji predsjednik Predsjedništva SFRJ.

Jović, Josip – novinar i bivši glavni urednik *Slobodne Dalmacije*.

Kadijević, Veljko – umirovljeni general-pukovnik JNA i savezni sekretar za narodnu obranu od 1988. do 1992. U haaškoj optužnici protiv Miloševića naveden je kao jedan od najbližih suradnika u »zločinačkom pothvatu«.

Kalanj, Đorđe – okružni tužitelj u Gospiću koji je, zajedno sa suprugom i još pedesetak lokalnih Srba, ubijen u listopadu 1991. godine.

Kapular, Ivan – umirovljeni general-bojnik HV-a i potpisnik generalskog proglasa.

Karadžić, Radovan – psihijatar i bivši politički čelnik bosanskih Srba. U bijegu je od optužnice Haaškoga suda koji ga je okrivio za etničko čišćenje.

Karamarko, Tomislav – bivši predstojnik Ureda za nacionalnu sigurnost i šef Mesićeva izbornog stožera 2000. godine.

Karić, Ante – predsjednik ratnog Kriznog stožera za Gospić i Liku, te jedan od Mesićevih najbližih prijatelja.

Klarić, Jure – vlasnik tvrtke *Klariko-voće* i jedan od glavnih financijera Mesićeve kampanje.

Kljujić, Stjepan – nekadašnji predsjednik HDZ-a BiH i bivši hrvatski član Predsjedništva BiH.

Koljević, Nikola (1936.–1996.) – ideolog srpske pobune u BiH koji je, uz Biljanu Plavšić, predstavljao srpski narod u Predsjedništvu BiH do svibnja 1992. godine. Izvršio samoubojstvo.

Korade, Ivan – umirovljeni general-bojnik HV-a i jedan od potpisnika generalske epistole iz rujna 2000.

Krasić, fra Ljubo – voditelj Hrvatske katoličke misije u kanadskom gradiću Norvalu.

Krpina, Drago – bivši saborski zastupnik HDZ-a, predsjednik ratnog Kriznog štaba za sjevernu i srednju Dalmaciju, te bivši načelnik Političke uprave Ministarstva obrane.

Krstičević, Damir – umirovljeni general-bojnik HV-a, bivši zamjenik načelnika Glavnog stožera i potpisnik pisma dvanaestorice generala.

Lerotić, Zvonimir – profesor na zagrebačkom Fakultetu političkih znanosti.

Lovrenović, Ivan – književnik i publicist iz Sarajeva. Kolumnist tjednika *Feral Tribune* i *Dani*.

Lučin, Šime – saborski zastupnik SDP-a i bivši ministar unutarnjih poslova.

Ljubičić, Mirko Šveps – umirovljeni pukovnik Obavještajne uprave Glavnog stožera HV-a.

Makarović, Zoran – osječki sudac koji je Mesića 1975. osudio na dvije godine i dva mjeseca zatvora.

Maksan, Ante Žoni – umirovljeni brigadir HV-a kojemu je, zbog sumnji da pomaže Gotovinin bijeg, zabranjen ulazak u EU.

Manolić, Josip – u vrijeme komunističke Jugoslavije bio je jedan od glavnih ljudi zatvorskog sustava u Hrvatskoj, potom osnivač HDZ-a koji je od 1990. do 1991. bio hrvatski premijer, a kasnije predstojnik UNS-a i predsjed-

nik Županijskog doma Sabora. S Tuđmanom se razišao 1994. godine. Počasni je predsjednik Hrvatskih nezavisnih demokrata (HND).

Marinović, Nojko – umirovljeni general-bojnik HV-a i potpisnik pisma generala iz rujna 2000. godine.

Merčep, Tomislav – do 1997. godine bio je saborski zastupnik HDZ-a. Početkom rata bio je sekretar za narodnu obranu u Vukovaru i kasnije je povezivan s ubojstvima Srba u Pakračkoj poljani, Gospiću i Vukovaru.

Mesić, Dunja – mlađa kći Stipe Mesića.

Mesić, Ivan (1880.–1942.) – djed Stipe Mesića. Stradao od ustaške ruke.

Mesić, Ivica (1908.–1941.) – stric predsjednika Mesića. Poginuo kao partizanski borac.

Mesić, Josip (1906.–1955.) – otac Stipe Mesića. Bio je partizanski borac od 1941., a poslije rata obavljao je više rukovodećih funkcija u Slavoniji.

Mesić, Magdalena (1912.–1936.) – majka Stipe Mesića.

Mesić, Marija (1881.–1945.) – baka Stipe Mesića. Na samom kraju rata ubio ju je orahovički ustaša Jozo Vulić.

Mesić, Mileva – pomajka Stipe Mesića.

Mesić, Milka – supruga Stipe Mesića.

Mesić, Saša – starija predsjednikova kći i doktorica znanosti.

Milas, Ivan – bivši saborski zastupnik HDZ-a koji je tokom devedesetih godina imao funkciju »čuvara državnog pečata«.

Milošević, Slobodan – bivši predsjednik Srbije i SR Jugoslavije protiv kojega je Haaški tribunal podigao optužnicu za etničko čišćenje u Hrvatskoj, Bosni i na Kosovu.

Mišetić, Bosiljko – odvjetnik koji je za vrijeme Vlade nacionalnog jedinstva bio ministar pravosuđa.

Muharemi, Amir – hrvatski veleposlanik u Turskoj i član Mesićeva izbornog stožera 2000. godine.

Norac, Mirko – umirovljeni general-bojnik HV-a i potpisnik generalskog pisma. Pravomoćno je osuđen na dvanaest godina zatvora zbog ubojstava srpskih civila u Gospiću 1991., a Haaški ga je sud optužio zbog zločina u akciji *Medački džep*.

Novačić, Mato (1921.–2002.) – predsjednik općine Požega tokom šezdesetih godina.

Orešković, Tihomir – jedan od zapovjednika obrane Gospića 1991. Pravomoćno je osuđen na petnaest godina zatvora.

Ostojić, Ranko – bivši ravnatelj policije.

Pašalić, Ivić – predsjednik Hrvatskog bloka. Bivši je Tuđmanov savjetnik za unutarnju politiku i bivši predvodnik »tvrde struje« u HDZ-u.

Perinović, Davor – prvi predsjednik HDZ-a BiH.

Petrač, Hrvoje – poduzetnik iz Zagreba kojemu je, zbog povezanosti s bijegom Ante Gotovine, zabranjen ulazak u zemlje EU.

Podrug, Luka – predsjednik Hrvatske čiste stranke prava (HČSP).

Pukanić, Ivo – vlasnik zagrebačkog tjednika *Nacional*.

Pusić, Vesna – predsjednica HNS-a.

Račan, Ivica – predsjednik SDP-a i bivši hrvatski premijer.

Radoš, Jozo – predsjednik Libre i ministar obrane u vrijeme koalicijske vlasti.

Rašković, Jovan (1929.–1992.) – osnivač i prvi predsjednik Srpske demokratske stranke u Hrvatskoj.

Rebić, Markica – bivši pomoćnik ministra obrane za sigurnosne poslove i nekadašnji Tuđmanov savjetnik za nacionalnu sigurnost.

Sanader, Ivo – hrvatski premijer i predsjednik HDZ-a.

Sokol, Smiljko – sudac Ustavnog suda i nekadašnji Tuđmanov savjetnik za ustavno-pravna pitanja.

Šeks, Vladimir – predsjednik Hrvatskog sabora.

Šibl, Ivan (1917.–1989.) – partizanski general koji je bio direktor Televizije Zagreb. Pao je u partijsku nemilost zbog sklonosti »hrvatskom proljeću« 1971. godine.

Špegelj, Martin – umirovljeni general zbora HV-a i prvi ministar obrane samostalne Hrvatske.

Šuman, Vjera – glasnogovornica Mesićeva izbornog stožera i kratkotrajna pročelnica za informiranje u Uredu predsjednika.

Šušak, Gojko (1945.–1998.) – Tuđmanov ratni ministar obrane i jedan od glavnih zagovornika hrvatskog rata protiv Bošnjaka.

Šuvar, Stipe (1936.–2004.) – sveučilišni profesor, nekoć predsjednik CK SKJ i član Predsjedništva SFRJ. U devedesetima je osnovao i vodio Socijalističku radničku partiju (SRP).

Tomčić, Zlatko – predsjednik Hrvatske seljačke stranke.

Tripalo, Miko (1925.–1995.) – sudionik NOB-a i jedan od vođa »hrvatskog proljeća«. Početkom devedesetih godina pridružio se Koaliciji narodnog sporazuma, a zatim prešao u Akciju socijaldemokrata Hrvatske (ASH).

Tupurkovski, Vasil – član posljednjeg Predsjedništva SFRJ.

Tus, Anton – umirovljeni general zbora HV-a i prvi načelnik Glavnog stožera. Šef Misije Republike Hrvatske pri NATO-u u Bruxellesu.

Turek, Franjo – bivši ravnatelj Protuobavještajne agencije.

Tuđman, Franjo (1922.–1999.) – prvi predsjednik Republike Hrvatske, koji se na tom položaju zadržao nepuna dva mandata, i doživotni predsjednik HDZ-a.

Valentić, Nikica – predsjednik hrvatske Vlade u prvoj polovici devedesetih godina.

Vargek, Damir – arhitekt, kratkotrajni tajnik kabineta predsjednika Mesića i član njegova izbornog stožera 2000.

Vasiljević, Aleksandar – general i bivši načelnik Kontraobavještajne službe JNA.

Veselica, Marko – sudionik »hrvatskog proljeća« koji je osuđen na jedanaest godina zatvora. Bio je suosnivač HDZ-a, a kasnije predsjednik HDS-a i HKDU-a na čijem je čelu bio do 2001. godine.

Vincek, Žarko (1918.–2001.) – ugledni zagrebački arhitekt, te osnivač i dugogodišnji direktor Arhitektonskog studija.

Vrdoljak, Antun – filmski režiser i nekadašnji potpredsjednik Predsjedništva Republike Hrvatske.

Vukojević, Vice – sudac Ustavnog suda. Bio je HDZ-ov saborski zastupnik i pomoćnik ministra unutarnjih poslova, te brigadir HVO-a kojega je jedna Bošnjakinja optužila za silovanje u logoru u Mostaru.

Vuković, Milan – sudac Ustavnog suda i nekadašnji Tuđmanov glavni pravosudni kadar.

Zdunić, Stjepan – nekadašnji savjetnik predsjednika Mesića za gospodarstvo.

Zebić, Branko – kratkotrajni tajnik kabineta Stipe Mesića.

1.
»SVATKO JE SAM SVOJ KADROVIK«

Stipe Mesić tog je sunčanog subotnjeg prijepodneva, 5. svibnja 2001. godine, oštrim koracima gazio ispred prigodno postrojenih pripadnika Četvrte gardijske brigade Hrvatske vojske u splitskoj kasarni »Sveti Križ« na Dračevcu. Koračao je nervozno i kao da želi da čitava ta ceremonija što prije završi, pa da ode tamo gdje će ostati sam sa svojim bijesom što je bio izazvan povicima »Mesiću, Cigane!« i »Mesiću, lopove!«, koji su bili zvučna pratnja njegovim koracima. Uvrede i poniženja hrvatski je predsjednik primao od šarolike skupine ljudi koji su došli na proslavu godišnjice osnutka spomenute vojne formacije: radilo se, uglavnom, o majkama i očevima onih mladića koji su poginuli u uniformi Četvrte brigade koja je od 1991. do 1995. godine, u toku tzv. Domovinskog rata, ratovala na širokom potezu od zadarskog i dubrovačkog zaleđa do Mrkonjić-Grada i Šipova, u susjednoj Bosni i Hercegovini. Među ženama u crnini, kojima oči bijahu crvene od suza, i muškarcima u davno skrojenim odijelima i s demodiranim kravatama oko vrata – koje je netko uvjerio da novi predsjednik države Mesić ne radi ništa drugo nego pljuje po grobovima njihove djece – isticala su se lica Mirka Čondića, umirovljenog pukovnika Hrvatske vojske i stopostotnog ratnog invalida, Zdenke Babić-Petričević, saborske zastupnice Hrvatske demokratske zajednice (HDZ), koja je rat provela skupljajući pomoć za

Hrvatsku u Njemačkoj, i Luke Podruga, radikalnog splitskog desničara i šefa lokalne filijale Hrvatske čiste stranke prava (HČSP), koji je u proljeće 2001. bio jedan od najvatrenijih zagovornika dizanja domovinske bune protiv socijaldemokratsko-liberalne vlasti što je na izborima 3. siječnja 2000. smijenila HDZ, partiju Franje Tuđmana, čovjeka koji je volio da ga tituliraju Ocem Nove Hrvatske.

Franjo Tuđman i njegova partija Hrvatskom su vladali čitavo desetljeće: od svibnja 1990., kad su na izborima preuzeli vlast od hrvatskih komunista predvođenih Ivicom Račanom, do rečene 2000. godine, kad se vlast ponovno preselila u Račanove ruke. Negdašnji komunistički lider tad se, međutim, vratio u formi socijaldemokrata s naglašenim osjećajem za nacionalne interese. Franjo Tuđman, pak, nije doživio izborni poraz svoje stranke. Umro je 10. prosinca 1999., tri tjedna prije parlamentarnih izbora, od posljedica raka na želucu. Početkom veljače 2000. građani su na predsjednički položaj izabrali Stipu Mesića, jednog od osnivača HDZ-a, koji se s Tuđmanom razišao u proljeće 1994. godine.

Mirko Čondić, predsjednik tada vrlo aktivnog Stožera za obranu digniteta Domovinskog rata, i Luka Podrug, koji je dobar dio devedesetih godina proveo u splitskoj ispostavi Tuđmanove vojne obavještajne službe, bili su nesumnjive medijsko-ulične zvijezde kasne zime i ranog proljeća 2001., proljeća što je mirisalo na desničarsku revoluciju. Agresivni nacionalisti – regrutirani iz soldatsko-špijunskih redova i iz pozadine vođeni viđenijim pripadnicima palog režima Franje Tuđmana – tih su mjeseci u javnosti stvarali atmosferu završnih priprema za nasilno svrgavanje koalicijske vlasti oličene, ponajprije, u predsjedniku Republike Mesiću i socijaldemokratskom premijeru Račanu. Dok se ovaj potonji uzaludno pokušavao ulizati uličnim revolucionarima igrajući na kartu jeftinog, pragmatičnog i neuvjerljivog patriotizma, Mesić je ostao na brisanom prosto-

ru: poklič »Mesiću, Cigane!« i nazivanje dotičnoga izdajnikom, antihrvatom, »Stevanom« i dikobrazom postalo je tih mjeseci znakom raspoznavanja i svojevrsnom mantrom među ožalošćenim obožavateljima Franje Tuđmana i njegova političkog nauka. Himnu tih revolucionarnih aktivnosti spjevao je, danas pokojni, pjevač iz Imotskoga Joško Tomičić, a njezini početni stihovi glasili su – »Oj Ivica i Stipane, pojest će vas crne vrane...«.

Veliki prosvjed na splitskoj Rivi – što je održan u nedjelju, 11. veljače 2001., u znak podrške umirovljenom generalu Mirku Norcu koji je bio optužen za likvidacije srpskih civila u Gospiću u jesen 1991. i koji je nekoliko dana prije i poslije splitskih demonstracija proveo u bijegu od pravde – nije u znatnijoj mjeri bio motiviran ljubavlju demonstranata prema optuženom generalu. Stvarni smisao tog zapjenjenog okupljanja sastojao se u sipanju mržnje prema novom predsjedniku Republike koji je pokušavao razvodniti tvrdu nacionalističko-izolacionističku matricu koju je početkom devedesetih godina prošloga stoljeća uspostavio prvi predsjednik samostalne Hrvatske Franjo Tuđman. Izuzev riganja netrpeljivosti prema Mesiću, demonstracije su služile i za prizivanje prijevremenih izbora na kojima bi bila pometena »anacionalna« vlast u Zagrebu. Jedan od vatrenijih govora na Rivi održao je Ivo Sanader, tada samo predsjednik HDZ-a, a od 23. studenoga 2003. i hrvatski premijer. Nakon što je osvojio vlast, Sanader je uvelike modificirao svoje stavove o ratnim zločinima koje su počinili Hrvati, no u veljači 2001. na splitskoj je Rivi zborio ovako: »Trenutačna vlast ne zna osjetiti bilo naroda, pa čini takve pogreške da hrvatske heroje, da hrvatske vitezove i hrvatske junake optužuje za ono za što bi im trebalo odati čast, a to je obrana Hrvatske, jer je Domovinski rat bio častan, legitiman, obramben i oslobodilački i da nije bilo generala Mirka Norca i njegovog zamjenika Čanića, Gospić bi bio novi Vukovar«. Sanader je usput pozvao Račan-Mesićevu vlast da raspiše prijevremene izbore i najavio je demonstrantski

pohod na Zagreb. Kad je postao premijer, šef HDZ-a zaboravio je ovaj svoj govor i zaboravio je da je tada u potpunosti prihvaćao domovinsko pravno učenje koje je, sredinom devedesetih, precizno izrazio Milan Vuković, jedan od Tuđmanovih najpouzdanijih kadrova u pravosuđu i današnji sudac Ustavnog suda: on je kazao da Hrvati u obrambenome i nametnutom ratu ni teoretski nisu mogli počiniti ratne zločine.

»Vlast u Zagrebu bila je preplašena mogućnošću da bi se splitske demonstracije mogle pretvoriti u masovniji narodni bunt, te da bi se sve moglo izroditi u nerede i nasilno svrgavanje vlasti izabrane 3. siječnja 2000. godine«, kaže Mirko Ljubičić Šveps, umirovljeni pukovnik Obavještajne uprave Glavnog stožera Oružanih snaga i jedan od najbližih prijatelja Mirka Norca, generala koji je, zbog gospićkih zločina, godine 2003. osuđen na dvanaest godina robije. Ljubičić je aktivno sudjelovao u organiziranju splitskih demonstracija i čitavo je vrijeme bio u telefonskom kontaktu s tadašnjim premijerom Račanom. »Premijer je bio zabrinut i zanimalo ga je što se može očekivati na Rivi. Pitao me je može li otputovati u službeni posjet Poljskoj bez straha od državnoga udara. Odgovorio sam mu da može otputovati i da se ništa neće dogoditi. No, zaista nije puno nedostajalo da se stvar izrodi u ozbiljne nerede s teško sagledivim posljedicama. Da je bilo tko opalio metak, sve bi se otrglo kontroli, ali na sreću do toga nije došlo. Postojalo je tada golemo nezadovoljstvo vlašću koja je pokazivala manjak sluha za ljude koji su prošli kroz Domovinski rat«, smatra on.

Stipe Mesić, međutim, nije manifestirao pretjerane znake panike i popuštanja pred desnom ofenzivom: dosljedno je i krajnje hladno ponavljao da svatko mora pred sudom odgovarati za ono što je učinio, te da u tome ne smije biti izuzetaka, niti smije biti onih koji bi zbog svojih ratnih zasluga bili iznad zakona. One svibanjske subote u splitskoj

vojarni na Dračevcu prvi mu je put, u nešto više od godine dana koliko je tada bio na čelu države, s lica nestalo hladnoće i u očima mu je zatitrala ljutnja koju nije bilo moguće suspregnuti. Okrenuo se skupini ljudi koji su mu dovikivali da je Ciganin i lopov te mu psovali majku i dva je puta povikao: »Ne spominjite roditelje!« Svečanost je potom na brzinu okončana, jer je Mesićev pokušaj da održi govor isprekidan psovkama, zvižducima i stalnim dobacivanjem grupe nesretnih i izmanipuliranih ljudi čijim su postupcima marljivo dirigirali Čondić, Podrug i gospođa Babić-Petričević. Dan kasnije, u nedjelju, šef države imao je namjeru popiti kavu s građanima u jednoj kaštelanskoj gostionici, ali kad se predsjednička svita pojavila u tom mjestu desetak kilometara udaljenom od Splita, dočekala su ih zaključana vrata kavane: uskoro se doznalo da su lokalne braniteljsko-veteranske udruge (Mesić ih naziva NDH-nostalgičarima) gazdi lokala zaprijetile bombom, ako HDZ-ov raskolnik – što se u međuvremenu uspeo do predsjedničke funkcije – tamo popije kavu.

Tokom razgovora sa Stipom Mesićem ovaj autor nije uspio sasvim dokučiti kako se on uistinu osjećao tih dana kad je državni udar puzio po trgovima, rivama, ulicama, krčmama, novinskim stupcima i moždanim vijugama mnogog ovdašnjeg nostalgičara za onim vremenima kad se u ime nacije i domovine moglo nesmetano ubijati, pljačkati i lagati. Govoreći o tim događajima tri godine nakon što su se zbili, Mesić se doimao prilično nezainteresiranim za mentalni povratak u te dane, a na njegovu se licu i u njegovu glasu nije dala pročitati nikakva emocija: u njegovoj priči sve je bilo ravno poput crte koja kazuje da je srce prestalo tući. Nije bilo ni tračka napetosti, ni tračka sjećanja na bijes koji mu se one subote jasno mogao vidjeti u očima i u uglovima usana. Bio je savršeno ravnodušan i racionalan i nije pokazivao da su mu ti revolucionarni tjedni ostali bog zna kako urezani u sjećanje. Ili, jednostavno, sad nije htio pokazati koliko su ga bili potresli zvižduci i psovke rodite-

lja kojima je rat odnio sinove, te koliko su ga ponizila zamandaljena vrata gostionice u Kaštelima.

»Očekivao sam provokaciju«, kaže Mesić, »jer sam dobio informaciju od obavještajnih službi da se tamo sprema manifestacija nekih grupa koje su nezadovoljne što se pojedine hrvatske vojnike i generale optužuje za ratne zločine. No, unatoč tome, išao sam u Split. Mislio sam da se tu ništa posebno ne može očekivati, jer sam računao da će ti ljudi – obitelji i rodbina poginulih vojnika – biti dostojanstveni. Mislio sam da će netko nešto viknuti i galamiti, ali da će to biti zanemarivo. I nisam ništa posebno poduzimao, premda sam imao saznanja da su neki vojni zapovjednici – uključujući i zapovjednika vojarne na Dračevcu – pozvali vojnike na dogovor i pokušali ih nagovoriti da se vojska uključi u incident. No, znao sam da se nisu dogovorili, pa sam i zbog toga mislio da se ništa neće dogoditi. I zaista, vojska je bila izvan svega toga. Međutim, grupa oko Zdenke Babić-Petričević i Mirka Čondića bila je vrlo glasna i neugodna, vikali su mi 'Cigane, Cigane!' i kojekakve druge stvari koje su me trebale uvrijediti. Psovali su mi majku, pa majku cigansku i lopovsku, nazivali me Stevanom i Burdušem... To me je naljutilo i dobacio sam im da mi ne spominju roditelje: meni mogu govoriti što god hoće, ali nemaju pravo vrijeđati moje roditelje. Ne podnosim bezobrazluk. U politici se s mnogima ne slažem, ali i sa svojim neistomišljenicima normalno komuniciram. Nikoga nisam uvrijedio kao čovjeka zato što se s njim ne slažem u političkim pitanjima. Pokazalo se, dakle, da su oni koji su sve to organizirali lako dobili te frustrirane ljude da galame... Oni su njih uvjerili da sam upravo ja kriv što imaju mala primanja i što se žrtva njihove djece dovoljno ne priznaje.«

Mesić je znao da se, ustvari, radi o prilično otvorenom pozivu vojsci da otkaže poslušnost vrhovnom komandantu. »Trebalo je dobiti vojsku da protestira i da odatle kre-

ne pobuna koja bi bila uvod u vojni udar. Trebalo je krenuti s Dračevca, a onda se proširiti na druge vojarne i zato je to bilo opasno. Kasnije se to više nikad nije dogodilo: svi zapovjednici vojarni izvukli su iz toga pouku i uvijek je sve prolazilo dostojanstveno.« Dodaje da su to definitivno bili dani kad je ova država, koja je tada navršavala desetu godinu nezavisnosti, bila ideološki snažno podijeljena i kad su se oni koji su mu morali dati bezrezervnu podršku našli zatečenima, iznenađenima i s manjkom ispravnih političkih procjena. Pritom, ponajprije, misli na premijera i šefa Socijaldemokratske partije Ivicu Račana, te Račanova tada najvažnijeg koalicijskog partnera Dražena Budišu, bivšeg lidera Hrvatske socijalno-liberalne stranke (HSLS).

Budiša je bio glavni Mesićev protukandidat na predsjedničkim izborima 2000. godine. Nakon izbornog poraza koristio je svaku priliku da bi se predsjedniku Republike suprotstavio na tzv. domovinskim pitanjima koja su, zapravo, bila jedino što je Budišu zanimalo tokom participiranja HSLS-a u vladajućoj koaliciji. To je naročito došlo do izražaja kad je Mesić, koncem rujna 2000., potpisao odluku o umirovljenju sedmorice generala Hrvatske vojske koji su slovili za heroje Domovinskoga rata, te su funkcionirali kao nedodirljive ikone ovdašnje desničarske scene: Budiša je tada davao prilično otresite izjave o predsjednikovu navodnom omalovažavanju Domovinskog rata i ratnih zasluga proslavljenih vojskovođa koji su, eto, teško podnosili činjenicu da je njihova omiljena partija u opoziciji, a da njihovi idoli – Tuđman i Šušak – više nisu među živima. Četiri godine kasnije, Dražen Budiša isključio se iz aktivnog bavljenja politikom i dane provodi na svome imanju u blizini Zagreba, gdje se hobistički bavi uzgojem povrća. »Ne želim komentirati Mesićev predsjednički mandat i poteze koje je povlačio«, kaže on, »to me više ne zanima i ne želim se na to osvrtati. Mogu samo reći da s Mesićem nisam ni prijatelj, ali ni neprijatelj, te da je svaki naš su-

sret – suprotno onome što se misli u javnosti – vrlo srdačan i uglavnom ispunjen smijehom.«

* * *

Dvadeset i osmog rujna 2000. godine proglasom se javila skupina od dvanaest generala Hrvatske vojske. Sedmorica od njih dvanaest tada su bili u aktivnoj vojnoj službi: general-pukovnik Ante Gotovina bio je Glavni inspektor obrane i ujedno je bio najvažniji inspirator pisanja proglasa, general-bojnik Damir Krstičević bio je zamjenik načelnika Glavnog stožera Oružanih snaga, general-bojnik Ivan Kapular bio je na čelu Zapovjedništva za obuku, general-bojnik Mirko Norac tada je pohađao Ratnu školu, general-bojnik Milenko Filipović bio je zapovjednik istarske operativne zone HV-a, general-pukovnik Krešimir Ćosić radio je u Institutu za obrambene studije, dok je admiral Davor Domazet Lošo – u Tuđmanovo vrijeme načelnik Glavnog stožera – bio neraspoređen. Četvorica potpisnika otvorenog pisma već su bili vojni umirovljenici: general zbora Janko Bobetko, te general-bojnici Ivan Basarac, Nojko Marinović i Ivan Korade. Dvanaesti koautor zove se Ivan Čermak i u trenutku kad se pismo pojavilo bio je pričuvni general Hrvatske vojske. Danas je poznato da su četvorica od ovih dvanaest generala pred Međunarodnim sudom u Haagu optuženi za ratne zločine. To su Gotovina, Čermak, Norac i Bobetko, s tim da je Bobetko u međuvremenu preminuo.

»S obzirom na to da se naša imena već mjesecima povlače po medijima u sklopu sve raširenije kampanje kriminalizacije Domovinskog rata, kao i vrijeđanja i omalovažavanja Hrvatske vojske, te s obzirom na činjenicu da mnogi od onih od kojih bi to bilo za očekivati nisu protiv toga odlučno podignuli glas, mi, hrvatski generali i ratni zapovjednici, smatramo svojom moralnom obvezom upoznati hrvatsku javnost s našim stavovima i gledištima. Na to nas obvezuje povjerenje, a i zadaća koju nam je hrvatski narod ukazao u najtežim trenucima obrane zemlje i koju smo

izvršili ne samo uspješno, nego i časno«, tako su generali, predvođeni Gotovinom, započeli svoje obraćanje javnosti, a onda su se upustili u očitavanje prijeteće lekcije vladajućoj šesteročlanoj koaliciji (čiju su osovinu tada činili Račanov SDP i Budišin HSLS), te nezahvalnim medijima. S ogorčenjem su konstatirali da »dobar dio medija i političara o Domovinskom ratu govori još samo i jedino kao o nečemu negativnom, problematičnom, pa i sramotnom, premda je Domovinski rat temelj na kojemu su izrasle hrvatska sloboda, suverenost i neovisnost«; naveli su dalje da takvo – nepatriotsko – ponašanje vlasti i medija »vodi kriminalizaciji same volje hrvatskog naroda da se brani i obrani od velikosrpske agresije i okupacije«; žestoko prosvjeduju protiv, tada aktualnih, policijskih akcija hapšenja osumnjičenih za ratne zločine u Gospiću, jer ta hapšenja »prije nalikuju na obračun s terorističkim grupacijama ili mafijaškim skupinama, negoli odgovoru pravne i demokratske države, sukladnom našim stvarnim prilikama, te dostojanstvu hrvatskih branitelja i časnika Hrvatske vojske«; upozorili su da u društvu nastaje opasan rascjep zbog »nepotrebnog demonstriranja sile, proglašavanja krivaca prije sudske presude, pa čak i prije provedene istrage, uključujući tu i licitiranje haaškim optužnicama u čemu, na žalost, ne sudjeluju samo mediji«; u ime cjelokupne Hrvatske vojske i svih branitelja pozvali su državne institucije i napose medije »da se odupru negativističkom i povijesno nekorektnom i neistinitom prikazivanju Domovinskog rata, da zaštite čast i dostojanstvo hrvatskih časnika i vojnika, da ne podliježu klimi olakog optuživanja i blaćenja«; na koncu, a to je čini se bila poanta cijelog proglasa, generali su istaknuli da podupiru »sve one nakane da se na zapovjedna mjesta postave školovani i najsposobniji ljudi, a to znači oni koji su se dokazali u Domovinskom ratu«.

Predsjedniku Mesiću nije dugo trebalo da odluči što će s potpisnicima proglasa. »Onima koji državu žele rušiti pamfletima, poručujem da su zaigrali na krivu kartu i da od

danas više nisu pripadnici Hrvatske vojske. Onaj tko se želi baviti politikom, ima na to pravo. Ne sugeriramo mu u koju će stranku, ali dok je u vojsci neće pisati političke pamflete«, izjavio je predsjednik koji sat nakon što je parafirao odluku o penzioniranju pobrojanih oficira. Čim je Mesićeva odluka objavljena, na zadnje se noge diglo sve što u Hrvatskoj misli patriotski i državotvorno: sa svih su se strana počele slijevati ogorčene reakcije članova nekoć vladajuće partije, pa onda njezinih satelita u vidu pravaša Ante Đapića, centraša Mate Granića i nekoliko desetina udruga ratnih stradalnika, koji su unisono naricali nad revanšizmom nove vlasti i antihrvatskom odmazdom »crvene nemani«. »Mnogi iz tadašnje vlasti govorili su mi da sam se pri umirovljenju generala trebao dogovarati s ministrom obrane Jozom Radošem (u to vrijeme visokim funkcionarom Budišina HSLS-a, op. a.) i da, zapravo, nije trebalo reagirati kako sam reagirao«, prisjeća se Mesić i nastavlja: »Radošu sam rekao: 'Kako sam se s tobom mogao dogovarati kad si, kao ministar obrane, otišao na neki liberalni kongres na Mallorcu?' Kako da se s njim dogovorim, a nisam ni znao da je otišao na Mallorcu? Isto sam rekao i premijeru Ivici Račanu. Zamislite, ministar obrane ode na Mallorcu i nitko ne zna gdje je. I on meni još predbacuje da sam se morao dogovarati s njim. Ako netko iziđe iz dozvoljenog okvira, mora se smjesta reagirati: vojska ne može biti politizirana i nitko ne smije unositi politiku u vojsku; ako generali izlaze u javnost s političkim pamfletom računajući na svoje zasluge i podršku vojske, mora se odmah reagirati. I ja sam to učinio. Da ih nisam odmah umirovio, mislim da bi generali tražili podršku vojske, da bi po vojarnama krenulo potpisivanje peticija i političko izjašnjavanje, a time bi vojska možda otišla izvan kontrole. Doduše, čak i da nisam umirovio generale, mislim da bismo uspjeli zadržati vojsku pod nadzorom, ali to sigurno ne bi išlo baš lako, jer su mnogi vojnici vjerovali potpisnicima tog pamfleta. Jednostavno, morao sam spriječiti da se u vojsci

dogodi svrstavanje na ovu i onu stranu, te da prorade emocije, jer su to, ipak, naoružani ljudi. Pokazalo se da sam bio u pravu, a kasnije su i drugi uvidjeli da sam ispravno postupio«. »Nisam se protivio Mesićevu potezu, nego sam mislio da njegov postupak nije u skladu s onim kako bi trebali funkcionirati ministar obrane i predsjednik države, pogotovo u kriznim situacijama«, kaže Jozo Radoš koji se u međuvremenu otcijepio od HSLS-a i formirao vlastitu liberalnu stranku, »no, očito je predsjednik taj potez želio politički iskoristiti samo za sebe. Naravno da je umirovljenje generala predstavljalo apsolutno ispravan korak, jer je tako zaustavljeno opasno uvlačenje oružanih snaga u političke sukobe. Ali i danas mislim da su se dva najodgovornija čovjeka za funkcioniranje vojske tada morala konzultirati o umirovljenju generala. Možda je Mesić mislio da to nije potrebno i da može samostalno donositi takve odluke, no bio je barem red da me obavijesti što kani poduzeti.«

Umirovljenje sedmorice ratnih generala i odlučno suprotstavljanje više-manje otvorenom pozivu na vojni udar bilo je vrlo važan moment za bujanje mržnje prema Mesiću, mržnje koja je u to vrijeme bila prisutna u nezanemarivu dijelu ovdašnje javnosti, premda i prije toga dotični nije bio omiljen među ljudima koji su svoje političke emocije vezivali uz Franju Tuđmana i HDZ: čovjek koji se – u frontalnom i žestokom sukobu – s Tuđmanom definitivno razišao u rano proljeće 1994. godine nikako nije mogao postati stanovnikom patriotskih hrvatskih srdaca što su tukla u ritmu nacionalne himne i ustaških budnica, niti je on u to vrijeme pokušavao promijeniti stanje stvari u rečenim srcima. »Umirovljenje generalske skupine neosporno je najvažniji Mesićev predsjednički potez«, kaže Davor Butković, nekoć glavni urednik zagrebačkog tjednika *Globus* i trenutno politički komentator *Jutarnjeg lista.* Tako, uostalom, razmišlja i većina drugih političkih komentatora i analitičara. Mesić je tada pokazao hrabrost i odlučnost koja je itekako manjkala koalicijskoj Vladi što se tokom cjelokup-

nog svog mandata iscrpljivala u međusobnim svađama, a ti su sukobi onda rezultirali kalkulantstvom, strašljivošću i nedostatkom efikasnosti. »Mesić je tada pokazao ono što je, po meni, jedno od glavnih obilježja cjelokupnog njegova političkog života, a to je hrabrost, istinska ljudska hrabrost«, reći će Tomislav Karamarko, dugogodišnji predsjednikov prijatelj i suradnik.

Kad ga se upita je li u vrijeme desničarskih demonstracija i zveckanja oružjem osjećao strah, budući da su novine u to vrijeme objavljivale vijesti o učestalim prijetnjama smrću što su stizale na Pantovčak, a koje su potpisivali Hrvatsko revolucionarno bratstvo, Hrvatski narodnooslobodilački pokret, »zapovjednik Domagoj« i »general Hopp«, Mesićevo lice – na kojemu još uvijek nije moguće razabrati da taj čovjek ima sedamdeset godina – i dalje će ostati nepomično i, uglavnom, nezainteresirano. »Nije me bilo strah. Računao sam, ipak, da je hrvatska javnost svjesna da se nijedan problem ne može rješavati oružjem, nego da ga moramo politički razriješiti i da treba aktivirati privredu.«

O stupnju nezainteresiranosti svjedoči i to što će usred priče o umirovljenju ratnih generala, o hrvatskom plesanju po rubu vojnog udara i o društvenim podjelama koje su tada bile jako prisutne, ničim izazvan, odlutati na predavanje o »aktiviranju privrede«. Taj njegov monolog glasio je ovako: »Prvo moramo shvatiti zašto je razvijeni Zapad – razvijen. Zašto su zemlje tržišne privrede toliko naprednije od zemalja planske privrede? Zato što tamo postoji tržišna utakmica u kojoj ne pobjeđuju vlasnici. Vlasnici su potrebni za nešto drugo. Pobjeđuju moderni menadžeri: moderan menadžment treba radnicima osigurati motivirajuću i pravednu plaću, treba osigurati suvremenu tehnologiju, treba osigurati tržište i plaćanje svih davanja državi. To je onda uspješan menadžer. Ali o menadžeru ne odlučuje ni stranka, ni vlada, ni parlament, nego vlasnik.

Menadžera bira vlasnik i menadžer je vlasniku odgovoran za oplođivanje njegova kapitala. Jedino tako mi možemo ući u krug naprednih zemalja...«.

Nekoliko dana kasnije postat će jasan razlog i smisao ove prilično nevjerojatne digresije. Mesić je, naime, gotovo navlas isti govor »o razlozima Zapadnog uspjeha« održao na dodjeli nagrade *Zlatna kuna* što se svake godine uručuje najboljim hrvatskim gospodarstvenicima, a u izboru Gospodarske komore. Naučio je, dakle, tih nekoliko ekonomskih fraza za spomenutu svečanost, pa je htio odmah provjeriti drže li te misli vodu i hoće li priličiti da baš tu nakupinu privrednih općenitosti izdeklamira pred najvažnijim ovdašnjim poduzetnicima i političkom elitom. Ova sličica ne otkriva samo način Mesićeva svakodnevnog političkog funkcioniranja, nego govori i o njegovu odnosu prema vlastitoj političkoj prošlosti, čak i prema onim potezima koji bi se – uz ograde uvjetovane manjkom vremenske distance – mogli nazvati povijesnima ili barem ponajvažnijima u njegovu predsjedničkom mandatu. Na pitanje, recimo, kojih bi pet svojih političkih odluka iz predsjedničkoga mandata izdvojio kao osobito važne i dobre, on će jednostavno zašutjeti i trebat će mu čitava minuta da se prisjeti nečega bitnog što je u tih pet godina napravio, premda – prema većini nezavisnih analitičara – nije posebno teško navesti pet Mesićevih poteza koji se mogu kandidirati za nešto duže pamćenje. Njega ono što je prošlo, u suštini, ne zanima i ne izaziva u njemu osobite reakcije, koliko god bi se značajnim brojem epizoda iz svoje političke prošlosti mogao ponositi. Mesić emocije i zainteresiranost pokazuje samo onda kad se povede razgovor o onome što je sada i o onome što će doći, pa bio to naredni dan ili izbori koji ga čekaju, dok je za sve ostalo, uglavnom, nezainteresiran: doduše, u velikoj i teško dokučivoj predsjednikovoj ignoranciji postoje tri tematska izuzetka koji se mogu jasno personalizirati – Slobodan Milošević, Franjo Tuđman i, donekle, Gojko Šušak. »Šušak ne spada u Miloševićevu i

Tuđmanovu kategoriju: koliko god i o jednom i o drugom mislim loše, ni Miloševiću ni Tuđmanu ne može se osporiti obrazovanje i inteligencija. Gojko je, pak, bio nepismen«, reći će Mesić.

* * *

Možda upravo zbog nepostojanja Mesićeva ozbiljnijeg odnosa prema snažnim i velikim potezima koje je poduzeo i zbog njegova poimanja politike kao krajnje pragmatične djelatnosti, u ljeto 2003. dogodio mu se snažan zaokret u odnosu prema najutjecajnijem potpisniku proglasa što je protumačen kao uvod u planirani vojni udar. Njegovo ime je Ante Gotovina. Desetog lipnja 2003., Gotovina – koji je tada navršavao drugu godinu vlastitog bijega od optužnice koju je protiv njega podigao Međunarodni tribunal za ratne zločine u Haagu – oglasio se opširnim intervjuom u zagrebačkom tjedniku *Nacional*: Ivi Pukaniću, vlasniku *Nacionala* i osobnom prijatelju predsjednika Stipe Mesića, Gotovina je na nepoznatoj adresi ispričao pokajničku priču u kojoj se predstavio žrtvom Tuđmanove antihaaške politike, te je – oglašavajući usput svoju apsolutnu nedužnost glede ratnih zločina nad srpskim civilima što su se zbivali u njegovoj zoni odgovornosti tokom vojne operacije *Oluja*, početkom kolovoza 1995. i u danima poslije te operacije – zaiskao još jedan razgovor s haaškim istražiteljima i tužiteljima, pa da oni nakon tog razgovora procijene hoće li ostati pri optužnici protiv njega ili će ju povući. »Pošto je podignuta optužnica protiv mene, znam da svoju nevinost moram dokazati pred tim sudom i da me nijedan drugi sud na svijetu ne može osloboditi. Nažalost, do sada mi nije pružena prilika da u normalnim okolnostima potanko objasnim svoju ulogu u Domovinskom ratu«, kazao je Gotovina tražeći da se »informativni razgovor« s njim najprije obavi u Zagrebu, a ukoliko istražitelji i tužitelji ne budu zadovoljni odgovorima, izrazio je spremnost da ode u scheveningenski zatvor.

Predsjednik Mesić bio je ushićen intervjuom umirovljenog general-bjegunca Gotovine i nije nimalo oklijevao da to ushićenje i javno manifestira. Čim se *Nacional* pojavio na kioscima, Mesić je istrčao pred isukane žurnalističke mikrofone i počeo je govoriti o velikom generalovu potezu koji valja cijeniti i koji treba nagraditi tako da se dotičnome osigura povlašten status pred Haaškim sudom, odnosno da mu se dade ono što je zatražio u intervjuu s Pukanićem. U svojoj epistoli Carli Del Ponte, glavnoj haaškoj tužiteljici, Mesić je 12. lipnja 2003. napisao ovako: »Obraćam Vam se u vezi s predmetom koji je kako osjetljiv, tako i od osobite važnosti za odnose između Republike Hrvatske i Međunarodnoga suda. Kao što vjerojatno znate, proteklih sam dana poduzeo određene korake usmjerene na to da se okonča situacija u vezi s umirovljenim generalom Antom Gotovinom koji je optuženik Haaškog suda i koji je dvije godine u bijegu. Polazim pritom od toga da apsolutno svi pred Međunarodnim sudom moraju biti jednaki, a da je utvrđivanje istine jedina svrha i cilj tužiteljstva. Činjenica je da umirovljenom generalu Gotovini režim koji je bio na vlasti u Hrvatskoj do 2000. godine nije omogućio davanje iskaza pred istražiteljima Međunarodnoga suda. Time su stvorene osnove za situaciju s kojom smo danas suočeni. Želim Vas obavijestiti da sam hrvatskoj Vladi stavio na raspolaganje određene dokumente koji mogu biti upotrijebljeni u obrani generala Gotovine i koji, prema mojoj procjeni, bacaju novo svjetlo na činjenično stanje što ga je tužiteljstvo utvrdilo na osnovi dosad dostupnih dokumenata. Obraćam Vam se s molbom da, u skladu s odredbama Statuta Međunarodnoga kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju, razmotrite mogućnost izmjene, odnosno povlačenja optužnice protiv umirovljenog generala Ante Gotovine. Napominjem da je general Gotovina spreman dati iskaz istražiteljima Haaškog suda i osobno se staviti na raspolaganje tom sudu ako tužiteljstvo i nakon njegova iskaza bude smatralo da postoje osnove za optužbu protiv njega. U že-

lji da osiguram potpunu transparentnost svojih motiva kao i svih poteza koje poduzimam u ovom slučaju, sadržaj pisma učinit ću dostupnim hrvatskoj i međunarodnoj javnosti«.

Aktivnim uključivanjem u »slučaj Gotovina« Mesić je, zapravo, htio demontirati hrvatsku desnicu i njezinim se prvacima tako osvetiti za sve one uvrede i poniženja što ih je trpio 2000. i 2001. godine: uspio je, međutim, demontirati tek jedan dio vlastitog ugleda, naročito ugleda što ga je dotad nesumnjivo uživao u međunarodnim političkim krugovima. Carla Del Ponte smjesta je odbila bilo kakvu mogućnost nagodbe i popuštanja Gotovini. »Optuženi Gotovina dvije je godine u bijegu. Međunarodni sud protiv njega je podigao optužnicu, a sudac MKSJ-a optužnicu je potvrdio i potpisao nalog za njegovo uhićenje. S njim se stoga ne može obaviti razgovor kao s osumnjičenikom. Međunarodni kazneni sud jedino je mjesto gdje se može razmatrati optužnica i svi dostupni dokazi. U postojećim okolnostima povlačenje optužnice nije izvedivo«, odgovorila je gospođa Del Ponte na Mesićevo pismo, pa je još dodala: »U interesu je optuženoga i pravde da se ovaj predmet iz javne i političke sfere vrati u domenu sudskog postupka, u kojoj postoji veliki broj pravnih mogućnosti za razmatranje svih pitanja relevantnih za optužnicu, optužbe i dokaze«.

No, hrvatskoga predsjednika, njegove bliske suradnike i prijatelje reakcija Carle Del Ponte nije zaustavila u akciji »spašavanja generala Gotovine«, kako je tu sumnjivu aktivnost običavao titulirati Ivo Pukanić u svojim tekstovima u *Nacionalu*. Operativni voditelj te akcije bio je Željko Bagić, predsjednikov savjetnik za nacionalnu sigurnost i šef njegova kabineta, a veoma zapažene uloge dodijeljene su Franji Tureku, tadašnjem ravnatelju Protuobavještajne agencije (POA), i Mladenu Bajiću, glavnom državnom odvjetniku, dok je Pukanićev *Nacional* funkcionirao kao medijski serviser nastojanja da se optuženog generala iščupa iz haaških ralja. Policajac Bagić – koji je bio Mesićev tje-

lohranitelj dok je ovaj bio član posljednjeg jugoslavenskog Predsjedništva u Beogradu – pritom je sebi zapasao ovlasti koje mu nisu pripadale ni po jednom zakonu. Savjetnik za nacionalnu sigurnost bio je ljeta 2003. stvarni šef Protuobavještajne agencije, pa su upravo po njegovu nalogu Turekovi agenti tih mjeseci marljivo tragali za papirima koji su trebali dokazati Gotovininu nevinost. Bio je to jedini posao kojim se POA, kad je riječ o odbjeglom generalu, bavila u vrijeme dok je rečenom agencijom upravljao Franjo Turek: djelatnici ove tajne službe – vođeni višim interesima koji su diktirani s Pantovčaka – nisu pokazivali nikakvo zanimanje za eventualno otkrivanje optuženikova skrovišta, ali se zato jesu istaknuli u potrazi za dokumentima koji bi trebali kazivati da Gotovina nije sudjelovao u ubojstvima i progonu srpskih civila na području tzv. Krajine u kolovozu 1995. godine. Pritom se nije prezalo ni od upotrebe obavještajnih falsifikata: tjednik *Feral Tribune* je, naime, za jedan od dokumenata koji su trebali svjedočiti o generalovoj nedužnosti nepobitno utvrdio da je aljkavo falsificiran u špijunskoj radionici Markice Rebića i Davora Domazeta Loše, dvojice Tuđmanovih najistaknutijih obavještajaca iz devedesetih godina, a Gotovinini novi zaštitnici u svojoj antihaaškoj kampanji nisu prezali ni od upotrebe tog dokumenta, inače, krivotvorenog letka kojim se krajinskim Srbima sugeriralo kojim pravcima da napuštaju svoja naselja tokom hrvatske ofenzive u kolovozu 1995. godine.

Mesićev obavještajni tandem Turek-Bagić nije zazirao ni od uhođenja i prisluškivanja bivšeg ravnatelja policije Ranka Ostojića, nekolicine britanskih diplomata u Zagrebu i skupine novinara koji su se bavili istraživanjem priče o odbjeglome generalu: svi su proglašeni akterima antihrvatske zavjere kojoj je navodni cilj bio da se – plasiranjem dezinformacija o »slučaju Gotovina« – odgodi pozitivan odgovor na hrvatsku kandidaturu za Europsku Uniju, odgovor što je dočekan sredinom lipnja 2004. godine. »Dok

su provodile sve te aktivnosti, tajne službe nisu mi nikad dostavile nijedan relevantan podatak o Gotovininu skrovištu i njegovim pomagačima«, izjavio je, po silasku s vlasti, bivši premijer Ivica Račan koji je o svom neslaganju s Mesićevim izborom šefova obavještajnih agencija javno počeo govoriti tek kad se iz Banskih dvora vratio u opoziciju.

Željko Bagić, međutim, nije tada bio samo stvarni šef Protuobavještajne agencije. Dotični je sam sebe ustoličio i na položaj onoga koji izdaje naredbe Mladenu Bajiću, glavnom državnom odvjetniku. Bajićevi su potčinjeni u to vrijeme po prašnjavim tužiteljskim arhivima, također, vrlo intenzivno tragali za spisima koji bi imali govoriti da je general Gotovina posezao za krivičnim i disciplinskim mjerama prema onim hrvatskim vojnicima koji su u oslobodilačkome zanosu ubijali i palili po Krajini. Sve je to govorilo da se iza goleme, naglo probuđene državne skrbi za Gotovinu ne skrivaju samo patriotski i navodno pravdoljubivi motivi. Tu se, ponajprije, radilo o jeftinim političkim porivima, a ne treba zanemariti ni materijalne probitke uključenih u opisanu akciju. To pogotovo ako se zna da je jedan od najvažnijih Gotovininih zaštitnika i savjetnika bio moćni zagrebački poduzetnik Hrvoje Petrač, osobni prijatelj Željka Bagića i Ive Pukanića, udružen s generalovim kumom Željkom Dilberom, direktorom zadarske filijale Petračeve osiguravajuće tvrtke. Uostalom, koncem lipnja 2004. Europska je Unija donijela akt kojim se Bagiću, Petraču, Dilberu, umirovljenom generalu Ljubi Ćesiću Rojsu i penzioniranom pukovniku Anti Žoniju Maksanu zabranjuje ulazak u zemlje te Unije: odluka je obrazložena utemeljenim sumnjama da su pružali financijsku i političku pomoć odbjeglome Gotovini. Davor Butković ovako komentira predsjednikovu ljetnu avanturu s Gotovinom: »To što je šef države u ljeto 2003. govorio o tom slučaju bilo bi dovoljno da se zatraži njegovo odstupanje s mjesta predsjednika, jer je svojim postupcima vezanim za Gotovinu direktno ugrozio hrvatsku kandidaturu za Europsku Uni-

ju. To je, uostalom, postalo definitivno jasno kad su uslijedile zabrane ulaska njegovim prijateljima i suradnicima u EU. Mesić je, zapravo, strahovito teško podnio smanjenje predsjedničkih ovlasti i da bi to kompenzirao organizirao je paralelnu vlast: on je Tureka i Bagića doveo na mjesta na kojima su bili i smiješno je tvrditi da je Mesić, osim na riječima, neki veliki demokrat, jer je, zapravo, tokom čitavog predsjedničkog mandata manipulirao obavještajnim službama«.

»Komentirajući zašto se zauzeo da se Gotovini osigura privilegirani status pred Haaškim sudom, Mesić je slavodobitno zaključio, prepričavam, da će hrvatska desnica sada završiti u mišjoj rupi«, prisjeća se Marinko Čulić, politički komentator tjednika *Feral Tribune* i autor jedne od najozbiljnijih knjiga o političkom nauku Franje Tuđmana (*Tuđman – anatomija neprosvijećenog apsolutizma*, Biblioteka *Feral Tribune*, Split, 1999.). Čulić nastavlja: »Mesiću je to, dakle, bila stvar osobne političke promocije, koju je zamislio tako da potkradanjem ideja institucionalne desnice učini ovu suvišnom ili da je, pripitomljenu, stavi pod svoju kontrolu. Pritom je potpuno smetnuo s uma da njegova ustavna uloga nije ni da pomete ni da tetoši desnicu, nego da brine o primjeni zakona, neovisno o tome dolazi li pod njihov udar desnica ili ljevica. Ali, polako su se približavali parlamentarni izbori što su bili zakazani za jesen 2003., a kako on njihov ishod očito nije najbolje predvidio, upustio se u ovo iz čisto lukrativnih pobuda. Smatrao je da će trećesiječanjskoj koaliciji napraviti najveću uslugu – koju bi poslije, razumije se, kapitalizirao – ako joj skine s vrata ono što joj najviše može smetati na izborima. A to je mlinski kamen Haaga. Da je stvar uspjela, Račan bi mu se sigurno i odužio. Ali na premijerovu licu već se otpočetka, kao na radaru, čitala sva neizvjesnost Mesićeve avanture. Bio je željan darova koji su mu se nudili, ali istodobno i užasnut mogućnošću da ga uhvate 'u kvaru' i zato je davao namjerno nejasne i proturječne izjave. Htio je zapravo reći

da prihvaća 'operaciju Gotovina', ali ako nešto krene po zlu neka se, molim vas lijepo, ne kuca na njegova vrata«.

Ovaj je autor o »slučaju Gotovina« s predsjednikom Republike razgovarao nekoliko dana nakon što je Europska Unija obznanila zabranu ulaska gore navedenim osobama: ni u jednom trenutku Mesiću nije palo na pamet da prizna kako je njegov angažman u Gotovininu slučaju bio potpuno pogrešan. Govoreći o tome namjerno nije želio ući u suštinu onoga što je pokušao napraviti i ni u jednom momentu nije pokušao biti iskren. Kazivao je ovako: »Ne znam koje argumente ima Europska Unija za zabranu ulaska Željku Bagiću u zemlje koje čine tu Uniju. On je u mome uredu bio zadužen za kontakt s Vladinim Uredom za suradnju s Haaškim tribunalom i njegov je posao bio da tom uredu dostavlja sve dokumente koji su bili ovdje i koje su oni tražili. Nisam čuo nijedan prigovor na njegovu suradnju s tim Vladinim uredom. Problemi su nastali kad je izišao Gotovinin intervju u *Nacionalu* u kojemu je ovaj rekao da priznaje Haaški sud, da priznaje institucije hrvatske države, da mu nije bilo dopušteno da odgovara na pitanja istražitelja u Zagrebu, da traži razgovor i da je, ako istražitelji ne budu zadovoljni njegovim odgovorima, spreman otići u Haag. Ivo Pukanić, vlasnik i direktor *Nacionala*, najavio mi je – u Bagićevoj prisutnosti – da će napraviti intervju s Gotovinom. Rekao sam mu da bi bilo sjajno da se Gotovina javi i da riješi svoj status, a Pukanić mi je uzvratio da će mi dati intervju da ga pročitam čim se vrati s razgovora. Dan prije izlaska *Nacionala*, pročitao sam taj intervju, te sam nakon toga izjavio da očekujem malo fleksibilnosti kako bi se Gotovini omogućilo da razgovara s istražiteljima i da kaže što ima reći. U mojim kontaktima s Pukanićem sudjelovao je i Bagić. Ne znam što je izuzev toga bio njegov angažman u 'slučaju Gotovina'«.

Naravno da Mesić zna kako se Bagićev angažman u »akciji Gotovinina spašavanja« nije svodio samo na činov-

ničke kontakte s Vladinim Uredom za suradnju s Haagom i na prisustvovanje Mesić-Pukanićevim sesijama na kojima su se dogovarali detalji »operacije Gotovina«, a jednako tako zna da je nadležnim državnim tijelima morao prijaviti svoju spoznaju da njegov prijatelj Pukanić odlazi intervjuirati čovjeka koji je u bijegu i kojega je međunarodni sud optužio za najteža krivična djela. Šef države, također, vrlo dobro zna da je osobno zadužio Bagića da koordinira sve aktivnosti vezane uz pomaganje optuženom generalu; zna da je Bagiću izdavao upute što treba raditi kako bi se olakšao Gotovinin položaj, a nije mu nepoznata ni činjenica da je bahati savjetnik za nacionalnu sigurnost – koji se kanio proslaviti spašavanjem Gotovine – potpisao izjavu u kojoj stoji da on, Bagić, preuzima na sebe svu odgovornost ako u tom poslu stvari pođu ukrivo. »Nema nikakve sumnje da je Bagić potpisao takvu izjavu i pohranio ju u jednom javnobilježničkom uredu u Zagrebu kako bi zaštitio predsjednika od neugodnosti. Isto tako, nema nikakve sumnje da je predsjednik osobno vodio priču oko Gotovine i da Bagić ništa nije činio na svoju ruku«, kaže čovjek koji je više od dvije godine bio član Mesićeva savjetničkoga tima i dodaje da se u Predsjedničkim dvorima u ljeto 2003. doslovno nazdravljalo krahu desnice kad se činilo da je Gotovinina predaja sasvim izgledna.

Šef države, međutim, ništa od toga ne želi priznati, kao što ne želi priznati da su mu bile dobro poznate međusobne veze kvarteta Bagić-Turek-Petrač-Pukanić. »Hrvoja Petrača sreo sam samo jednom u životu i to na pet minuta. Došao sam na proslavu rođendana Ive Pukanića i kad sam vidio da je tamo i Petrač, ubrzo sam otišao«, kaže Mesić koji nije nesklon praviti se infantilnim i podcjenjivati tuđu inteligenciju kad se nađe u situaciji u kojoj je evidentno njegovo političko ili moralno zastranjenje. Davor Butković kaže: »Mesić se ponaša strašno nepristojno kad se na bilo koji način osjeti ugroženim i tada se zna služiti rječnikom ulice, koji nikako nije primjeren predsjedniku države«.

»Ne mislim da me je izigrao Gotovina. Na njega su izvršili pritisak njegovi savjetnici koji u čitavoj toj priči pokušavaju politički ili materijalno profitirati. Ti njegovi financijeri i politički savjetnici uvjerili su ga da se ne treba predati Haaškome sudu: oni obmanjuju Gotovinu zbog svojih konkretnih interesa, a on je prokockao jednu dobru šansu«, veli Mesić i uporno ne želi priznati da je odigrao pogrešan potez: »Da smo uspjeli Gotovinu privesti realnosti, odnosno da smo ga uspjeli uvjeriti da objektivno sagleda svoju poziciju i da se preda, to bi bilo korisno i za njega, i za njegovu obitelj, i za Hrvatsku. Ovako, sve je manja šansa da se brani sa slobode, kad se jednom odluči predati ili kad ga neka policija uhapsi. On mora znati da se ne može skrivati čitav život. Ja sam u jednom trenutku htio pomoći da se ta teška situacija riješi, ali nažalost nisam uspio«. Tomislav Jakić, nekoć predsjednikov vanjskopolitički savjetnik, ovako ocjenjuje Mesićev angažman u »slučaju Gotovina«: »To je tipičan slučaj gdje ga je zavela dobra namjera i šansa da postigne jedan veliki politički poen. No, naprosto se prerano istrčao. Valjda je procijenio da je Gotovinin intervju najava da će se on predati, pa je to – sasvim legitimno – pokušao iskoristiti i za sebe. To je bila njegova kriva procjena, jer se trebao suzdržati od davanja izjava o tom slučaju. To mu se vratilo kao bumerang. Mesić je, naime, čovjek koji se pouzdava u svoj politički instinkt i često se voli pozivati na taj instinkt. On uistinu ima dobar politički instinkt, ali se, eto, zna dogoditi da ga to njegovo glavno političko oružje katkad i prevari«.

Heni Erceg, glavna urednica *Feral Tribunea*, sklona je predsjednikovo »nepotrebno i štetno petljanje u 'slučaj Gotovina'« pripisati njegovu kardinalno lošem odabiru suradnika i savjetnika. »Mislim da kod njega i danas, tu i tamo, pretegne jedna crta koju nikako ne uspijeva suzbiti, a čini mi se da se baš i ne trudi u tom smislu: on, naime, i dalje voli likove iz krčme, što mu se u pravilu, prije ili kasnije, razbije o glavu.« Marinko Čulić slično razmišlja o Mesićevu

izboru bliskih suradnika. »Kao što svaki građanin koji to poželi može u roku od nekoliko dana s njim sjesti i porazgovarati, tako bi, da ima mogućnosti, dobar dio njih mogao sutra naći kod njega i zaposlenje«, veli on. »Naravno, malo karikiram, ali, iskreno, jako bih se iznenadio kada bi me netko uvjerio da u primanju njegovih suradnika ima bitno drukčijeg sistema. Jer, ono što okružuje Mesića ne bi puno gore sastavila ni poplava, to su uglavnom nekompetentni ili jedva kompetentni ljudi, za koje ponekad pomisliš da su s njim samo zato da u onom golemom zdanju na Pantovčaku on ne bude sam. U neku ruku to i jest tako. Koliko mi je poznato, jedva da ima ikoga među njegovim suradnicima s kojima on ranije nije osobno kontaktirao i surađivao, a to u njegovu slučaju uvijek podrazumijeva i neki oblik druženja. Uostalom, dio prve postave predsjednikovih savjetnika i drugih suradnika doveden je direktno s treninga nanbudo kluba u kojem je Mesić bio član. Poslije su se, zanimljivo, neki od njih žalili na nepodnošljivu improvizaciju u radu Predsjednikovog ureda, ne shvaćajući očito da bez te improvizacije za njih ne bi ni bilo mjesta na Pantovčaku. Srećom, izgleda da Mesić razvrgava poznanstva jednako lako kao što ih i sklapa, tako da je stvorena gotovo kolodvorski velika fluktuacija u njegovom uredu, i većina njegovih suradnika nije ni stigla napraviti neku veću štetu. Neki ipak jesu, ali kako on svojim suradnicima ne ostavlja previše autonomije, to u pravilu ide i njemu na dušu.« Tomislav Jakić kaže da ne može sasvim dokučiti kriterije po kojima Mesić bira ili je birao suradnike, ali zna da su neki došli po liniji Hrvatske narodne strane (HNS), dok su neki drugi došli po stručnoj ili prijateljskoj liniji. »Krug ljudi koje Mesić poznaje nevjerojatno je širok, dok je krug ljudi koji su mu prijatelji – po meni – dosta širok. Koliki je krug ljudi u koje on ima povjerenje – to ne znam. Ponekad sam imao dojam da on, zapravo, nikome ne vjeruje do kraja. Uostalom, on snosi sve posljedice za

ono što odluči i utoliko je njegova maksimalna oslonjenost na vlastite prosudbe i logična.«

U galeriji likova što su u proteklih pet godina boravili u Mesićevu okruženju i koji su nakon određenog vremena – zbog većih ili manjih gafova ili, pak, zbog razilaženja sa šefom – odstranjeni s Pantovčaka, vidimo lica Vjere Šuman, nekoć glasnogovornice u Uredu predsjednika, Damira Vargeka, bivšeg predstojnika Ureda, Zdravka Jelenovića, nekoć savjetnika za kulturu, Stjepana Zdunića, savjetnika za ekonomiju, Tomislava Jakića, nekadašnjeg savjetnika za vanjsku politiku, Branka Zebića, tajnika kabineta, pa Tomislava Karamarka, bivšeg savjetnika za nacionalnu sigurnost i predstojnika Ureda za nacionalnu sigurnost (UNS)... Željko Bagić posljednji je u nizu onih što su otišli iz Mesićeva savjetničkoga tima i zacijelo je čovjek koji je načinio najviše štete tokom svog boravka na Pantovčaku, s tim da predsjedniku Republike nije ni u primisli da progovori o štetočinskom djelovanju svog nekadašnjeg tjelohranitelja i savjetnika. Na pitanje zašto se lišio Bagićevih usluga ako je ovaj tako revno i savjesno obavljao svoj posao, Mesić odgovara da se Bagić odlučio tako postaviti, jer je smatrao da ne bi bilo pošteno da pravi poteškoće svom donedavnom šefu zbog zabrane ulaska u EU. »Ostali smo u dobrim odnosima i ponudio sam se da mu eventualno pomognem oko zaposlenja, ali on je to odbio.« Ovakvo zborenje o bivšim suradnicima ustaljeni je predsjednikov običaj: on nikoga s Pantovčaka nije ispratio pogrdama i pokudama, a razlog tome mogao bi se možda pronaći u njegovoj bojazni od količine tajni koje su ti ljudi u svojim glavama odnijeli iz Ureda predsjednika. Jedan Mesićev vrlo blizak prijatelj kaže da je u slučaju Željka Bagića to osnovni motiv za predsjednikove lijepe riječi o nekadašnjem savjetniku. »Bagić bi mogao svašta znati, a predsjednikov je interes da to što eventualno zna zadrži za sebe, barem prije novih izbora. Mesiću se Bagić 'dogodio' zahvaljujući osobama iz predsjednikova najužeg obiteljskoga kruga i tako je stekao nje-

govo povjerenje, premda sam ga ja u nekoliko navrata upozoravao da bude oprezan prema njemu i da ga se čuva. Moje je riječi uzeo u obzir tek kad je bilo kasno.«

Premda je, dakle, pažljivo birao riječi govoreći o Bagićevu odlasku s Pantovčaka, Mesić je jednim svojim činom iz ljeta 2004. bivšem savjetniku za nacionalnu sigurnost poslao poruku koja je ovoga morala zaboljeti više od bilo kakvih riječi: paralelno s micanjem Bagića, predsjednik Republike odlučio je donekle rehabilitirati Tomislava Karamarka s kojim se definitivno bio rastao u rano proljeće 2002. godine. Stipe Mesić i glavni čovjek njegove predizborne kampanje počeli su se razilaziti nekoliko mjeseci nakon što se »građanin-predsjednik« ustoličio na Pantovčaku, preciznije, udaljavanje se – prema Karamarkovu tumačenju – počelo događati kad je u Mesićevo blisko suradničko okruženje došao Željko Bagić. Karamarko je sjedio u centrali UNS-a u Jurjevskoj ulici, dok je Bagić svakodnevno bio u kontaktu s Mesićem i uvjeravao ga da nije osobito važno kako će zakonski biti uređeno upravljanje obavještajnim službama, budući da je on, Bagić, prijatelj s Franjom Turekom, tadašnjim ravnateljem Protuobavještajne agencije, pa će najmoćnija tajna služba biti pod utjecajem Ureda predsjednika i sve će informacije pravovremeno pritjecati na Pantovčak. »Ja, međutim, ni s kim nisam htio biti dobar, nego sam htio da sustav bude dobar i da stvari funkcioniraju u skladu sa zakonom«, reći će Karamarko i dodati: »Mene nije zanimalo tko je šef neke tajne službe i jesam li ja s njim prijatelj ili neprijatelj: zanimalo me je da taj netko radi svoj posao i da se drži važećih zakona. Tu sam vidio da predsjednik Republike nije sasvim na mojoj strani i da su na Pantovčaku zapuhali neki drugi vjetrovi. Vidio sam, također, da su Bagić i Turek pokrenuli veliku akciju mog micanja iz Mesićeva okruženja, jer sam im valjda smetao na putu postizanja svemoći u obavještajnom sektoru«.

Sukob se žestoko rasplamsao u jesen 2001. godine, kad je Ured za nacionalnu sigurnost – tijelo koje je bilo zaduženo za nadzor zakonitosti rada špijunskih službi – pokušao obaviti redovitu kontrolu provođenja tzv. tajnih mjera u POA-inu Centru Zagreb. Franjo Turek, međutim, nije dopustio djelatnicima UNS-a da provjere koga je sve rečena tajna služba tajno pratila i prisluškivala tokom 2001. godine, a Turekov je potez – na vlastito kasnije kajanje – podržao i tadašnji ministar unutarnjih poslova, SDP-ovac, Šime Lučin. Karamarko je tada pobjesnio: nazivao je Lučina i Tureka i pozivao se na zakon koji je bio na njegovoj strani, ali spomenuti državni službenici nisu ni htjeli čuti za zakon i slične trice. »Jednostavno, rekli su da ne možemo obaviti nadzor i to je bilo sve«, govori Karamarko koji je zatim nazvao predsjednika Mesića i zatražio od ovoga da stane na njegovu stranu u sporu s Lučinom i Turekom, s tim da je iza Tureka sasvim sigurno stajao i Željko Bagić. Mesić ga, međutim, nije podržao: odlučio se držati neutralno i ne davati glasa od sebe, a to je praktično značilo da je dao za pravo Tureku. Predstojniku UNS-a tada je postalo jasno da je vrijeme za odlazak iz državnoga aparata, pogotovo stoga što je novi Zakon o sigurnosnim službama predviđao da se UNS ima ukinuti 1. travnja 2002.

A upravo je postupak formalnog gašenja UNS-a bio razlogom definitivnog razlaza Mesića i Karamarka, razlaza nakon kojega su u dvije godine samo jedanput telefonski razgovarali. Novi zakon, naime, nije predvidio što se treba učiniti s arhivom UNS-a, pa je Karamarko – prethodno o tome obavijestivši tadašnju predsjednicu saborskog Odbora za unutarnju politiku i nacionalnu sigurnost Đurđu Adlešić – dokumentaciju odlučio povjeriti Državnom arhivu. »Tada se, posljednjih dana ožujka 2002., počelo događati nešto nevjerojatno«, priča Karamarko, »jer su Bagić i Turek pustili informaciju da iz sjedišta UNS-a suklja dim i da mi spaljujemo dokumente. Agenti POA-e i policija dignuti su na noge, neprestano su dežurali u Jurjevskoj i zapravo je

sve bilo spremno za moje hapšenje. Samo zato što sam poštivao zakon i što je to nekome jako smetalo.« Željko Bagić tada je u televizijskom Dnevniku izjavio da bi se Karamarkom trebalo pozabaviti Državno odvjetništvo, e kako bi odgovorio što je uradio s UNS-ovom arhivom. Tomislav Karamarko tada je opet nazvao predsjednika Mesića i pitao ga stoji li iza riječi svog savjetnika za nacionalnu sigurnost i misli li da bi njega, Karamarka, trebalo uhapsiti zato što se drži zakona koji je još uvijek na snazi. Predsjednik mu je odgovorio da ne zna što je Bagić izjavio, da će se raspitati o čemu se radi i da se mogu čuti kad se informira o slučaju. »Tada sam obustavio kontakte s Mesićem, jer sam smatrao da me je izdao, a i danas mislim da je morao stati na moju stranu. Jednostavno, bio sam u pravu i predsjednik je morao racionalno postupiti. Ne znam zašto to nije učinio, a ne znam, doduše, ni što su mu sve o meni napričali Bagić i Turek. Vjerojatno su mu punili glavu time da sam desničar i sličnim glupostima«, veli Karamarko koji je nekoliko mjeseci kasnije nazvao Mesića i zamolio ga da kaže svojim obavještajnim uzdanicama da prestanu širiti neistine o njegovoj, tek pokrenutoj privatnoj firmi i tako mu uništavati posao i egzistenciju. »Rekao sam mu da te svoje cucke makne od mene i moram priznati da je to i napravio«, kaže on i domeće da se potom s Mesićem nije čuo sve do lipnja 2004., kad je u *Globusu* objavljen predsjednikov intervju u kojemu je ovaj priznao da je »Karamarko bio u pravu«. »Puno mi je značila ta njegova izjava i nakon toga smo se sastali i prvi put normalno popričali poslije dvije godine. Nismo tada razgovarali ni o izborima, ni o politici, ni o bilo čemu sličnom. Htio sam da izgladimo ljudski odnos i da među nama ne ostane neka nerazjašnjena priča, jer Stipu Mesića prije svega cijenim kao čovjeka, a imamo i dosta zajedničkih uspomena do kojih mi je stalo. Nisam htio da jedno prijateljstvo koje traje više od deset godina tek tako ode u vjetar. I mislim da smo uspjeli spasiti to prijateljstvo, unatoč naporima Tureka, Bagića i

sličnih da se to ne dogodi. Ali i dalje mislim da me je 2001. i 2002. trebao podržati i da Bagiću i Tureku nije smio dopustiti da mu se toliko približe i da toliko utječu na njega.«

No, Mesić – za razliku od mnogih kojima je posao da prate i analiziraju njegov rad – ne smatra da je griješio u izboru suradnika. »Birao sam ljude za određene zadatke i u Uredu predsjednika ostali su oni koji su se potvrdili. Oni koji su se potvrdili na jednom dijelu zadatka, otišli su kad je taj zadatak izvršen i sad se bave nekim drugim poslovima. Nikome ovdje nije bila zagarantirana trajna funkcija. Kao što se mijenjaju okolnosti, tako se mijenja i ekipa koja odgovara zadacima koje treba obaviti. Osim toga, svatko tko je radio sa mnom dobro zna koja je moja deviza u radu sa suradnicima: svatko je sam svoj kadrovik.« I ne samo da Mesić misli kako nije napravio nijednu pogrešku u izboru suradnika i savjetnika, nego je, štoviše, uvjeren da općenito nije napravio nijednu pogrešku. »Nisam napravio nijedan pogrešan potez otkad sam došao na mjesto predsjednika Republike. Mislim da je sve što sam poduzimao bilo u skladu s očekivanjima i s mojim principijelnim stavovima. To je zaista bio mandat bez ijedne pogreške.«

2.
»NE BOJIM SE SERONJA NI PODREPNIH MUHA«

Velika većina potpisnika generalske epistole iz rujna 2000. godine slovila je za miljenike ratnog ministra obrane Gojka Šuška, najpouzdanijeg Tuđmanova suradnika i čovjeka koji je od sredine 1992. godine važio za drugog najmoćnijeg pripadnika HDZ-ova režima. Franjo Tuđman upoznao je Gojka Šuška godine 1987. u kanadskom gradiću Norvalu, smještenom blizu Toronta, gdje je hercegovačka Franjevačka provincija Uznesenja Blažene Djevice Marije imala svoju važnu filijalu na sjevernoameričkom kontinentu. Norvalska vjersko-kulturna hacijenda, u kojoj je glavnu riječ vodio fra Ljubo Krasić, bila je političko-propagandno sjedište političkih sljedbenika ustaškog prvaka Vjekoslava Maksa Luburića koji je pred smrt zagovarao svehrvatsko ideološko pomirenje, e kako bi se postigla hrvatska državna samostalnost. Franjo Tuđman u Norvalu je upoznao Šuška, tada poslovođu jedne pizzerije u Ottawi, koji se među hrvatskim emigrantima u Kanadi proslavio ispisivanjem Titova imena na živoj svinji koju je potom natjerao da bezglavo lunja ulicom: budući predsjednik HDZ-a i Republike Hrvatske u Norvalu je dobio prvi veći novac za ispunjenje svog državotvornog pothvata, ali je dobio i novog odanog prijatelja koji će u godinama što će naići biti ministar iseljeništva i ministar obrane u nezavisnoj Hrvatskoj.

O pokojnome ministru rata Mesić govori sa smjesom podsmijeha i otvorene netrpeljivosti. Tako će u razmaku od tri tjedna čak tri puta – vazda s jednakim oduševljenjem – ispričati priču o tome kako je Gojko Šušak na sijelima negdašnjeg državnog vrha neprestano šutio i ni o čemu se nije izjašnjavao. »Meni ga je Tuđman dodijelio za ministra iseljeništva u prvoj Vladi, ali taj čovjek ništa nije govorio, nijednu riječ. I doveo je sa sobom Dunju Zloić (kasnije supruga generala Ante Gotovine, op. a.), a ja do tada nisam čuo ni za njega, ni za nju. No, književnik Ivan Aralica našao je objašnjenje za ministrove duge šutnje: napisao je jednom da je Šušak bio filozof koji je govorio svojom šutnjom. Ha, zamislite vi, kakav je to filozof koji šuti: ili govori ili piše, jer kako bismo inače mogli znati da je filozof«, tri puta je ovu storiju ponovio Mesić i svaki put se srdačno smijao vlastitoj dosjetci.

Mesić i Šušak otpočetka su bili na različitim političkim i ljudskim frekvencijama: za razliku od šeretski nastrojenog Slavonca iz Orahovice, kojemu je antifašizam jedno od rijetkih dubljih životnih uvjerenja, mrki i suhonjavi Hercegovac iz Širokog Brijega, koji je značajan dio života proveo kao ekonomsko-politički emigrant u Kanadi, nije nimalo zazirao od otvorenog flertovanja sa simboličkom i ideološkom baštinom hrvatskih nacifašista iz Drugog svjetskog rata. »Šušak i ostali radikali iz njegove orbite nisu me voljeli zato što sam stalno upućivao na antifašizam i na činjenicu da je Hrvatska stvorena upravo zahvaljujući antifašističkoj borbi, a ne zahvaljujući tome što je u jednom nesretnom povijesnom trenutku postojala zločinačka tvorevina Nezavisna Država Hrvatska. No, oni nisu htjeli prihvatiti da nova Hrvatska mora biti izgrađena na antifašizmu«, kazuje Mesić. Šušak je podizao ruku na nacistički pozdrav na Sinjskoj alki 1994. godine, tokom njegova ministarskog mandata u okviru Hrvatske vojske uredno je djelovala jedinica što je nosila ime po ustaškom zločincu Juri Francetiću, po uredima za obranu i po kasarnama nesme-

tano su se isticale fotografije poglavnika NDH Ante Pavelića, dok se istodobno u hrvatskim trupama nije mogao pronaći nijedan trag antifašizma, odnosno partizanske vojničke tradicije. Mesić i Šušak bili su, dakle, dva oprečna svijeta koji nisu mogli dugo funkcionirati jedan pored drugoga, a Franjo Tuđman odlučio je 1994. da su mu, ipak, potrebnije Šuškove nego Mesićeve usluge.

»Dok je Vukovar bio pod opsadom, Gojko Šušak navodno je bio uspostavio vezu s nekim Arapima, trgovcima oružjem, koji su nam trebali prodati nešto protutenkovskog naoružanja«, započinje Mesić jednu manje poznatu priču vezanu uz nekadašnjeg ministra obrane. »Dakle, Šušak je otišao u Njemačku da se sretne s tim Arapima, a mi smo se svaku večer sastajali i čekali smo to oružje, te obećavali braniteljima da oružje samo što nije stiglo... Dogovor je bio da Šušak u Njemačku ponese nekoliko stotina tisuća njemačkih maraka u gotovini, te otvoreni akreditiv Vlade na deset milijuna maraka. Mi iz političkog vrha sastajali smo se tada u Visokoj ulici, gdje je u početku bilo Predsjedništvo Republike, i jedne večeri sretnem tamo Antuna Vrdoljaka, poznatog filmskog režisera i tadašnjeg potpredsjednika, koji mi sav sretan kaže da je Vukovar spašen, da je Gojko dobio oružje i da se sad samo čeka da se odredi mjesto gdje će oružje biti isporučeno. I svi mi čekamo Godota-Gojka. Koju večer kasnije, isto u Visokoj ulici, sretnem Šuška i pitam ga što je s oružjem. 'Ne pitaj!', kaže on. 'Čekaj, čekaj', velim mu, 'Vrdoljak mi je prije par dana rekao da dolazi oružje i da je sve sređeno.' 'Ne pitaj!', opet on kaže. Što se dogodilo? 'Nema ništa', veli, 'ja se dogovorio s ta tri Arapina, bio u njihovom hotelu, dao im novce i akreditiv, sve smo dogovorili, brod je trebao doći u Rijeku... Drugi dan sam trebao doći po informaciju kad brod kreće i kad ga mi trebamo očekivati, kad tamo u njihovoj sobi – sva trojica zaklana. Ne pitaj me ništa ni o novcima, ni o oružju.' I tako je ta priča završena: Šušak je isto ispričao Tuđmanu i nikom ništa. Uglavnom, meni su kasnije dolazili

ljudi iz Münchena i ja ih sve redom pitam jesu li čuli da su u nekom hotelu zaklana tri Arapina: nitko ništa nije čuo, a ne mogu vjerovati da u Njemačkoj ne bi odjeknula vijest o ubojstvu trojice trgovaca oružjem, pogotovo ako su Arapi. Kazao sam Tuđmanu da nitko ne zna za ta tri Arapina, a on mi je hladnokrvno odgovorio da to pustim i da se sad moramo braniti.« Dok je pripovijedao ovu priču, Mesić se trudio oponašati Šuškov hercegovački naglasak i to mu uopće nije išlo loše.

Mesić ne misli da je Šušak bio nevažna figura u političkom vrhu zemlje u devedesetim godinama, ali mu odbija pripisivati nadnaravne moći i odbija prihvatiti tezu – koju je, recimo, zastupao i zastupa Josip Manolić, Mesićev negdašnji politički kompanjon, koji je u prvoj polovici devedesetih godina bio predsjednik Vlade, glavni šef svih tajnih službi i predsjedatelj Županijskog doma Sabora – o dobrome Tuđmanu koji je potpao pod negativni utjecaj lošega Šuška, pa je onda zbog toga odstupio od prvobitnih HDZ-ovih načela i zabrazdio u paraustaški radikalizam. Manolić je uporno forsirao tezu da bi pripadnici HDZ-ove tzv. umjerene struje trebali podržati Tuđmana u nastojanjima da se odvoji od Šuškove radikalne frakcije, ali Mesiću se to otpočetka činilo besmislenim i osuđenim na neuspjeh, pošto mu je bilo jasno da Tuđman dirigira i izdaje zapovijedi, dok je ministar obrane – skupa s jastrebovima što su bili oko njega – samo izvršitelj vrhovnikovih zamisli. »Kako ćeš ga odvojiti od njih kad im je on, Tuđman, šef i oni ga bespogovorno slušaju!? No, Joža je inzistirao na tome i nitko ga nije mogao uvjeriti da je to glupo i da nema nikakvog smisla davati podršku Tuđmanu u sukobu sa Šuškom, jer tog sukoba nije bilo«, veli Mesić i domeće da ga je Manolić – u vrijeme opsade Vukovara u jesen 1991. – otvoreno nagovarao da ne prestane odlaziti na partije tenisa s Tuđmanom, jer je smatrao da su ta druženja u teniskom centru na Cmroku – gdje su glavni akteri, uz Tuđmana i Mesića, bili Gojko Šušak i Hrvoje Šarinić – sjajna prili-

ka za ostvarivanje utjecaja na tada svemoćnog predsjednika države.

»U državnome vodstvu nije bilo jasnog stava hoćemo li braniti Vukovar ili ćemo ga predati. Unatoč toj teškoj situaciji, o kojoj su me gotovo svakodnevno obavještavali Siniša Glavašević i Vesna Bosanac, Tuđman je – kao da se ništa ne događa – odlazio igrati tenis na Cmrok, ali ja se više nisam mogao pojavljivati na tim sijelima. Kad sam prestao ići na tenis, Manolić me je počeo moliti da idem gore i tumačio mi je da su Šušak i njegovi napravili krug oko Tuđmana i da su ga stavili pod svoj utjecaj: Joža je vjerovao da možemo spasiti Tuđmana od te radikalne struje i bio je uvjeren da su teniska druženja vrlo važna u ostvarivanju tog cilja. Usprkos njegovim molbama, nisam više išao na tenis. Nisam mogao. Bilo mi je malo degutantno.« Josip Manolić ni danas nije odstupio od svojih ondašnjih razmišljanja: »Tuđman je izvorno bio na našoj, antifašističkoj strani, ali kako je vrijeme prolazilo, tako je jačao utjecaj Hercegovaca predvođenih Gojkom Šuškom. Predsjednik se jedno vrijeme uspješno odupirao njihovu pritisku i nije im prepuštao presudni utjecaj na vođenje politike prema Bosni i Hercegovini. Forsirao je ljude koji su bili za cjelovitu Bosnu i koji su kanili zastupati interese kompletnog hrvatskog naroda razasutog po čitavom prostoru te države. No, koncem 1992. i početkom 1993. godine prevagu je počela odnositi podrška koju su Šušak i njegovi ljudi imali od stranih agentura. Neću ulaziti u detalje koje su to agenture bile. Tuđman se tome opirao koliko je god mogao, ali nije se mogao do kraja suprotstavljati. Oni su bili jači i imali su moćniju podršku. Tuđman je kasnije potpuno prihvatio stavove i retoriku te grupe, jer je vidio da u sukobu s njima nema nikakve šanse za pobjedu. Priklonio im se iz pragmatičnih razloga, računajući da će, ipak, jednom doći vrijeme kad će moći realizirati svoje zamisli«.

Mesiću je bilo poznato da se u radikalnim krugovima, okupljenima oko Šuška i Vice Vukojevića, u jesen 1991. počelo kazivati ovako: što će nama, zapravo, Vukovar!? I još se govorilo: bolje je da Hrvatska zaokruži svoj teritorij u Bosni i Hercegovini! Takva je razmišljanja u saborskim kuloarima distribuirao, primjerice, Ivan Aralica, Tuđmanov namjesnik u Županijskom domu Sabora i »pisac s predsjednikova noćnog ormarića«. Sam vrhovnik nije se volio jasno izražavati o sudbini koju je namijenio Vukovaru, no vrlo je izvjesno da je dotični u to vrijeme puno intenzivnije mislio o komadanju Bosne, nego o spašavanju grada kojega su srpske dragovoljačke trupe i regularne jedinice JNA ubijale s velikom predanošću i neviđenom strašću. Da su Tuđmanove misli u susjednoj državi, Mesić se uvjerio u jeku najžešće opsade grada na Vuki: pozvao je, naime, generala Antona Tusa, tadašnjeg načelnika Glavnog stožera Hrvatske vojske, i upitao ga postoji li ikakva šansa da se Vukovar obrani ili da se brani barem još neko vrijeme. Tus je Mesiću, koji je u to vrijeme formalno bio predsjednik jugoslavenskog Predsjedništva, objasnio da bi svježe hrvatske trupe do opkoljenoga grada mogle doći jedino preko sela Marinci, gdje su bila ukopana četiri tenka jugoslavenske armije: generalov plan sastojao se u tome da se plastičnim cijevima do tenkovskih rovova dovuče nafta i da se tenkovi potom jednostavno spale, što bi otvorilo put za proboj prema Vukovaru, te mogućnost za dopremu novih jedinica i naoružanja, ali i za izvlačenje ranjenika, civila i umorne vojske. Plan generala Antona Tusa bio je, dakle, da se Vukovar pretvori u utvrdu i da se onda do kraja brani isključivo vojnički. »Pitao sam Tusa zašto se to ne napravi, a on mi je odgovorio da je Tuđman naredio kako se ni milimetra ne smijemo pokretati prema Vukovaru. Kazao sam mu da onda idemo razgovarati s Tuđmanom i došli smo k njemu na Tuškanac. Ispričao sam mu cijelu priču o mogućnostima za ulazak u Vukovar, a on uopće nije gledao u mene, nego u generala Tusa i kazao mu je: 'Gene-

rale, tko zapovijeda u ovom ratu?' Tus je rekao: 'Vi, predsjedniče'. 'Jesam li rekao – ni milimetra naprijed?!', pita ga Tuđman. Tus mu je onda objasnio da sam ga ja pitao kako bi se moglo doći do Vukovara i da nije ništa kanio poduzimati na svoju ruku, ali Tuđman je bio neumoljiv: 'Imate provoditi moje zapovijedi! Ni milimetra naprijed!' Bila mi je jasna ta Tuđmanova lekcija i tada sam shvatio da u vrhu Republike nema volje da se Vukovar brani i da se spašavaju životi stanovnika tog grada. Jasno mi je, dakle, bilo da je Tuđman glavni čovjek one grupe koja je otpisala Vukovar i već se počela baviti prekrajanjem Bosne i Hercegovine, a glavni provoditelj planova te grupe bio je Gojko Šušak.«

»Krenuli smo u proboj preko Marinaca«, ispričao je umirovljeni general Tus, sada hrvatski ambasador pri NATO-u u Bruxellesu, u riječkom *Novom listu* od 11. lipnja 2004., »jer je armija ondje bila ukopana sa samo četiri tenka. Tuđman je, pod pritiskom međunarodne zajednice, zahtijevao da se napad obustavi. Oglušio sam se, jer smo već bili stigli do pola sela, i trebalo nam je još samo pola dana ili dan da ga osvojimo. Da smo uspjeli, bio bi nam otvoren put do Vukovara, jer Bogdanovci još nisu bili okupirani. Kad je Tuđman shvatio da nisam poslušao zapovijed, zapovjedio je povlačenje izravno mom podređenom Karlu Gorinšeku, koji je zapovijedao Istočnim bojištem, i Gorinšek je zapovijed poslušao.«

* * *

Gojko Šušak bio je neosporno moćna persona tek uspostavljene nezavisne Hrvatske, ali moć mu nije proizlazila iz genijalnih političkih zamisli što su Tuđmanu otvarale oči, nego iz njegove realne financijske snage koju je ostvario prikupljajući novac za obranu zemlje: Šušak je, ukratko, postao moćan ponajviše zato što je raspolagao velikim novcima, a pritom nitko nije mogao pratiti ni kako su novci dolazili, ni kako su odlazili. »Izuzev novca, njegova moć temeljila se i na činjenici da je uspio izboriti neposrednu kon-

trolu nad specijalnim jedinicama i Vojnom policijom: prema zakonu koji je vrijedio tokom devedesetih godina, te vojne formacije, koje su bile najuvježbanije, najmobilnije i najbolje opremljene – a uz to i najbolje plaćene – bile su pod direktnim zapovjedništvom ministra obrane i predsjednika Republike. U stvarnosti, to je bila Šuškova privatna vojska«, reći će Mesić. Ti momci nosili su američke uniforme i američke čizme, bili su naoružani argentinskim puškama i najmodernijim pištoljima, ošišalo ih je na milimetar, na glave im je stavilo zelene beretke, smjestilo ih u prostorije nekadašnje političke škole u Kumrovcu, te ih podijelilo u dvije bojne: jednoj je nadjenuto ime *Zrinski*, a drugoj *Frankopan*. U kasno ljeto i jesen 1991. godine počele su se širiti legende o tipovima što su u spomenuto mjestašce došli iz francuske Legije stranaca i drugih inozemnih armija: vrhovni *capo* kampa bio je Ante Zorislav Roso, a okruživala ga je družina koju su sačinjavali sve bivši plaćenici – Bruno Zorica Zulu, Milenko Filipović, Zvonimir Skender, Ante Gotovina, Željko Glasnović, Ivan Kapular, Aldo Lučev, Ilija Tot, Mladen Lukić, Yves Almodoval... To su redom bili ljudi koji su godine i godine proveli ratujući po svjetskim kriznim žarištima na kojima su njihovi poslodavci imali financijsko-političke interese i kojima je jedini posao u životu bilo hladnokrvno ubijanje ljudi. Upravo ta profesionalna sklonost ubijanju bila je njihova najbolja preporuka za dolazak u Hrvatsku: rečeno zanimanje bilo je, naime, tih mjeseci u ovoj zemlji vrlo traženo, a Gojko Šušak bio je državni ovlaštenik za pronalaženje i okupljanje takvih osoba.

»Usporedo s istjerivanjem svih koji su prije bili u JNA, bila je vidljiva tendencija da se obnove duh i model NDH, u koju su svrhu Šuškovi ljudi stalno najavljivali povratak domobranskih i ustaških časnika iz emigracije, te su tim 'provjerenim Hrvatima, nezatrovanima komunizmom i jugoslavenstvom', spremali osigurati položaje i dužnosti. Takvih časnika, naravno, uopće nije bilo, odnosno ono što ih

je i preostalo razasutih po svijetu bilo je u međuvremenu ostarjelo i ni jedan nije došao. Kad su to shvatili, odlučili su regrutirati kojekakve probisvijete iz europskog podzemlja i kriminalnih emigrantskih sredina, kao i avanturiste iz francuske Legije stranaca, dakle, iz skupina kojima su i sami pripadali«, napisao je u svojoj memoarskoj knjizi *Sjećanja vojnika* (*Znanje*, Zagreb, 2001.), umirovljeni general zbora Martin Špegelj, prvi ministar obrane samostalne Hrvatske, dodajući da su ti ljudi ubrzo po dolasku počeli strelovito napredovati: narednik Legije stranaca Ante Roso poslije samo par mjeseci provedenih u Hrvatskoj postao je generalom; nešto duži put do generalskog čina prošao je kaplar Legije stranaca Ante Gotovina, a generalskim su se činom u proteklih desetak godina okitili i obični legionari poput Milenka Filipovića i Željka Glasnovića. Bili su to Šuškovi privatni soldati koji su ratovali i u Hrvatskoj i u Bosni, te koji su bespogovorno izvršavali sve što im je ministar obrane nalagao.

A ako im i nije izravno nalagao zločine, sasvim je izvjesno da je Šušak bio jedan od glavnih političkih pokrovitelja onih skupina i pojedinaca koji su se isticali u zločinima nad hrvatskim Srbima: zločinima u Gospiću, Pakračkoj poljani, Vukovaru, Osijeku, Sisku, Šibeniku, Zadru, Splitu, Zagrebu... Mesić tvrdi da je zbog učestalih boravaka u Beogradu i poslova vezanih uz jugoslavensko Predsjedništvo godine 1991. bio slabo informiran o zločinima koje su hrvatski vojnici činili nad nezaštićenim srpskim civilima, ali se pritom ne doima pretjerano uvjerljivim. »Nitko me nije obavještavao da se događaju zločini i nedopuštene stvari. Reagirao sam, međutim, kad sam posjetio Slavoniju i vidio da se ruše kuće u mojoj Orahovici, te u drugim mjestima kroz koja smo prolazili. Onda su mi rekli da su neka sela u potpunosti srušena i spaljena. Kazao sam Tuđmanu da sam bio u Slavoniji, da sam vidio dosta porušenih kuća, da se radi o novim kućama i da je to rušenje hrvatskih domova, bez obzira tko je vlasnik. Rekao sam mu da to treba što prije

zaustaviti. Razgovoru se tada priključio Gojko Šušak koji je rekao otprilike ovako: 'Predsjedniče, ja imam samo jedan prigovor na ovo što je kazao Stipe. Prosvjedujem samo ako ta rušenja nisu tehnički dobro izvedena'. To mi je bio očiti znak da se u vrhu države sve zna o zločinima koji se događaju i da se ti zločini u dobroj mjeri odobravaju i podupiru s vrha.«

Kad mu je završila beogradska misija »rušenja Jugoslavije«, Mesić se početkom 1992. vratio u Zagreb, te je – nakon kratkotrajnog ljenčarenja i uživanja u općenacionalnoj popularnosti zbog neustrašivog i patriotskog držanja u Beogradu – zauzeo funkciju predsjednika HDZ-ova Izvršnog odbora i uselio se u kancelariju u sjedištu te stranke na Trgu žrtava fašizma. Dolazili su mu tada razni ljudi s različitim molbama i problemima, a jednog dana došla je gospođa Ika Štulić iz Gospića koja mu je ispripovijedala priču o nestanku svog supruga Branka Štulića, gospićkog istražnog suca koji je odveden u smrt samo zato što je bio Srbin: to je, uostalom, bio najvažniji (ako ne i jedini) kriterij za likvidacije desetaka Srba u Gospiću u listopadu 1991. godine. Žena je ispričala puno detalja o Štulićevu odvođenju, pa je šef HDZ-ova Izvršnog odbora shvatio da je sve što je kazala istina i da se u Gospiću očito događaju masovni zločini nad građanima srpske nacionalnosti koji su ostali u gradu. »Zvao sam u Vojnu policiju, u Ministarstvo unutarnjih poslova i Ministarstvo obrane i na svim tim mjestima rekli su mi da takvih slučajeva ima više i da je riječ o ljudima koji su prešli na drugu stranu. Poslije toga prestao sam se interesirati za taj slučaj, sve dok kao predsjednik Sabora – dakle, u drugoj polovici 1992. – na razgovor nisam pozvao svog dugogodišnjeg prijatelja Antu Karića, koji je u jesen 1991. bio Vladin povjerenik u Gospiću. On mi je tada rekao da je jedva izvukao živu glavu iz tog grada: ispričao je da se dogodio pokušaj atentata na njega, da je netko izvana dizao roletu kako bi ubacio bombu u njegovu sobu, a on je tada ispalio nekoliko hi-

taca iz revolvera i atentator je pobjegao. Kad je Karić ujutro došao u štab, onda ga je Tihomir Orešković, gazda života i smrti u Gospiću, dosta znatiželjno pitao: 'Ante, kako si spavao?', a on mu je odgovorio – 'Pa, valjda ti znaš'. U tom razgovoru Ante mi je još ispričao da su mnogi Srbi u Gospiću nestali, da je on o tome napisao pismo Tuđmanu i Manoliću i da je očekivao da će se nešto dogoditi nakon tog njegovog pisma. Nije se, međutim, dogodilo ništa. No, nikad mi nije dao to pismo da mi, kako je rekao, ne bi pravio probleme, a kasnije sam ga, 1997. godine, pročitao u *Feralu*.« Ante Karić potvrđuje da pismo o likvidacijama gospićkih Srba nije poslao svom prijatelju Mesiću i potvrđuje da je razlog tome bila želja da Mesića zaštiti od problema koje mu je moglo prouzročiti posjedovanje tog pisma. »U jesen 1991. Stipe zaista nije bio informiran o zločinima koji su se događali«, govori Karić, »ali je za te zločine – pa i o onome što se zbilo u Gospiću – saznao u mjesecima što su došli kasnije. Možda nije znao detalje, ali je okvirno znao što se događalo. O Gospiću i aktivnostima Tihomira Oreškovića i Mirka Norca, koji su bili pod zaštitom Gojka Šuška, informirao sam ga nekoliko mjeseci nakon što se sve to dogodilo. Inače, svi ljudi iz vrha vlasti vrlo su brzo saznali što se zbivalo u Gospiću i koliko je Srba ubijeno. Sve su znali, ali ništa nije poduzeto da se oni koji su organizirali odvođenje Srba kazne ili barem uklone s rukovodećih položaja.«

Spoznaje o zločinima u Gospiću – o kojima je Mesić morao puno znati i prije nego što je pozvao Karića na razgovor, budući da mu je dotični ponajbolji životni prijatelj i budući da drugi čovjek u državi nije mogao biti tako neinformiran kao što se nastoji predstaviti, a i gospođa Štulić ispričala mu je početkom 1992. dosta potankosti o paklu rečenog grada – nisu, međutim, spriječile predsjednika Sabora da 24. rujna 1992. s parlamentarne govornice pročita službenu odluku o razrješenju Đorđa Kalanja s funkcije zamjenika Okružnog javnog tužitelja u Gospiću: u trenutku

kad je Mesić, u izravnom televizijskom prijenosu, čitao odluku o razrješenju, Kalanj je nepunih godinu dana bio mrtav, a ubili su ga Norac-Oreškovićevi bojovnici zbog viška pogrešnih krvnih zrnaca. Tužitelj je, inače, razriješen zbog toga što »pet dana nije opravdao izostanak s posla«. Draško Kalanj, sin ubijenog gospićkog tužitelja Đorđa, imao je 1992. dvadeset i tri godine. Danas živi u jednom mjestu blizu Novog Sada i ne razmišlja o povratku u Hrvatsku sve dok je Stipe Mesić na predsjedničkom položaju. »Nisam mogao vjerovati da razrješuju mog oca s tužiteljske funkcije skoro godinu dana nakon što je ubijen, a ni sad ne mogu vjerovati da su to napravili«, priča Kalanj, »no, zaista su to napravili: dokaz je televizijska snimka saborske sjednice na kojoj je Mesić pročitao odluku o smjeni, dokaz je fonogram te saborske sjednice, dokaz su *Narodne novine* iz rujna 1992. u kojima je objavljena odluka o razrješenju mog mrtvog oca. Možda je Mesiću netko podvalio da pročita tu nečuvenu i sramotnu odluku, možda ga je netko time htio kompromitirati, ali taj čovjek nikad nije našao za shodno da se ispriča mojoj obitelji i da prizna da je napravio jedan strašan čin. I može Stipe Mesić sto puta biti dobar predsjednik države i mogu svi govoriti da je on dobar predsjednik, ali ja ga mogu gledati samo kroz prizmu onoga što je učinio mome ocu i mojoj porodici. Treba ga biti sram zbog toga! Nikad mu to neću oprostiti, jer ni moj pokojni otac ni moja porodica nemaju nikakvu mrlju i nikome ništa loše nismo učinili. Da je Mesić dobar i pošten čovjek, barem bi se javno pokajao zbog onoga što je učinio.«

Do Mesića su i iz Orahovice doprle priče o ubojstvima tamošnjih Srba, ali je slušao uvjeravanja da policija provodi istrage i da se traže ubojice. Ubojice, naravno, nikad nisu pronađene. U Čačincima, u Slavoniji, bila je, pored toga, minirana kuća Mesićeva bratića: on je teško ozlijeđen i malo potom podlegao je ranama, dok mu je supruga ostala na mjestu mrtva. Počinitelji su pronađeni i glavni argument u obrani bilo im je to što su mislili da se radi o

srpskoj kući. Na te je ljude nešto kasnije primijenjen Zakon o oprostu. »Kad sam god govorio Tuđmanu da ima pljački, ubijanja i rušenja kuća, on je kazivao da je rat, da policija radi svoje, da se ne možemo sad zaokupljati pojedinačnim slučajevima, ali je dodavao da će sve biti procesuirano kad rat završi. No, to sa zločinima bio je, po meni, sistemski problem: specijalne jedinice bile su direktno podređene ministru obrane Šušku, te na njih Glavni stožer nije imao nikakva utjecaja i nitko nije znao što oni, zapravo, rade, a oni su očito radili svašta i za to što su radili imali su Šuškovu suglasnost. Tek poslije mog dolaska na mjesto predsjednika Republike uvedena je jedinstvena komanda i svi oni koji u ovoj zemlji nose uniformu stavljeni su pod nadležnost Glavnog stožera Oružanih snaga«, kaže Mesić. Iz tog vremena, ranih devedesetih, datira i njegova puno puta citirana izjava da Srbi iz Hrvatske ne mogu odnijeti ništa, izuzev onog blata što su ga u ovu zemlju donijeli na svojim opancima. Predsjednik objašnjava da je ta njegova rečenica često zlonamjerno i pogrešno interpretirana. Kaže da je izjavio ovako: »Srbi na svojim opancima u Hrvatsku nisu donijeli Srbiju, nego su je mogli donijeti jedino u svojim srcima, kao što su Hrvati u Burgenland, u Gradišće, donijeli Hrvatsku u svojim srcima i lojalni su građani Republike Austrije. Tako i Srbi koji žive ovdje trebaju biti lojalni građani Hrvatske«. Time je, veli, htio reći da je Hrvatska domovina Srba koji u njoj žive, a istu je poruku, domeće, htio poslati kad je – negdje u isto vrijeme – izjavio kako »ne može netko orati zemlju u Hrvatskoj i moliti Boga da pada kiša oko Kragujevca«.

Iz otprilike istog doba potječe i priča o pokušaju Mesićeve mlađe kćeri Dunje da se u privatizaciji domogne vlasničkoga udjela u našičkoj *Cementari*. »Moja kći Dunja imala je ponudu da uzme menadžerski kredit kako bi kupila jedan posto dionica u *Našicecementu*, ali je ubrzo shvatila da se radi o podvali koja bi trebala poslužiti tome da me se može optuživati i da me se može prikazati istim kao i sve

one druge tipove koji su se u pretvorbi i privatizaciji domogli tvornica, poduzeća i golemog bogatstva. Ona nikad nije uzela taj kredit i nikad nije postala vlasnicom tog jednog postotka vlasništva u *Cementari*, ali i danas, više od deset godina kasnije, neki mi izvlače tu priču i nabijaju mi je na nos, a ja zaista u ovih petnaestak godina hrvatske samostalnosti nisam stekao ništa, osim jedne vikendice za koju sam, jedva jedvice, uspio skupiti novac«, kazuje Mesić koji jedinim relativnim propustom u svom predsjedničkom mandatu smatra to što nije radikalnije i žešće inzistirao na raščišćavanju pretvorbeno-privatizacijskih afera i sankcioniranju otimačine tzv. društvenog vlasništva. Taj proces – u kojemu su se obnoć obogatili mnogi miljenici režima – predstavljao je (uz politiku u Bosni) navodno ključnu točku njegova sukoba s Franjom Tuđmanom: Mesić je smatrao da je pozvaniji od vrhovnika sudjelovati u određivanju pretvorbenog modela, pošto ovaj potonji nikad u životu nije imao nikakva dodira s privredom, no to ga nije smetalo da odlučuje o tome kako će se i kome prodavati ili darivati narodno bogatstvo. »Velike sam rasprave o tome vodio s Tuđmanom koji je stalno ponavljao da mi moramo imati dvije stotine bogatih obitelji koje će svojom vlasničkom logikom pokrenuti hrvatsko gospodarstvo. Pozivao se pritom na Francusku, Belgiju i Nizozemsku govoreći da u svakoj od tih zemalja postoji uzak krug bogatih koji pokreću sve ekonomske i razvojne procese. Nikako nije mogao shvatiti da te procese ne pokreću vlasnici, nego pametni i sposobni menadžeri koji rade za vlasnike. To je bila Tuđmanova zabluda i ona je, praktično, uništila našu privredu: htio je umjetno stvoriti krug bogatih ljudi koji nisu znali voditi poduzeća, a nisu ni htjeli prepustiti vođenje svojih firmi – koje su dobili na sumnjiv način – ljudima koji to znaju. Tako je moralo doći do kraha.«

Tuđmanu je, misli Mesić, vjerojatno netko sugerirao pljačkaški model pretvorbe, ali i ti ljudi – koji su jednim dijelom bili bliski Šušku – također nisu ništa znali o eko-

nomiji. Bivši general Jugoslavenske narodne armije koji se domogao predsjedničke funkcije bio je, osim toga, istinski uvjeren da će doći hrvatski iseljenici koji će donijeti milijarde dolara i biti agregatom hrvatskoga razvoja: petnaestak godine kasnije poznato je da poduzetnici iz dijaspore u ovu zemlju nisu uložili više od tristotinjak milijuna dolara i da su se iz iseljeništva vratili, uglavnom, oni koji su spazili dobru priliku da se na valu jeftinog nacionalizma i rodoljubne patetike egzistencijalno zbrinu. »Pokušavao sam ga uvjeriti da ti naši iseljenici koji imaju milijun-dva dolara nisu menadžeri, nego štedljivi ljudi, a nama su trebali menadžeri, ljudi koji će znati raditi s novcem. Tuđman to uopće nije razumio, a nije se ni trudio da to razumije. On je ekonomiju shvaćao samo kao sredstvo za ostvarivanje političkih ciljeva, a ne kao sredstvo boljeg života građana.«

* * *

»Nakon vukovarske epizode, te neslaganja oko toleriranja ratnih zločina i pljačkaške privatizacije, uslijedio je logičan sukob oko Bosne i Šušak je bio najžešći protiv Manolića i mene, odnosno protiv svih onih koji su se protivili hrvatskoj avanturi podjele susjedne zemlje«, veli predsjednik, ali onda dodaje kako je siguran da nije Šušak nagovorio Tuđmana na tu avanturu. »Šezdesetih i sedamdesetih godina nalazio sam se s Franjom Tuđmanom kod Savke Dabčević-Kučar i Mike Tripala i on je uvijek zastupao tezu da je Hrvatska, u okviru Jugoslavije, trebala dobiti cijelu Bosnu i Hercegovinu, jer je Srbija dobila cijelu Vojvodinu. U to vrijeme on nije govorio o podjeli Bosne, nego je isključivo govorio da cijela BiH treba biti hrvatska, jer je 'oduzimanje' Bosne Hrvatskoj smatrao povijesnom nepravdom. Pritom ga je najčešće ismijavao general Ivan Šibl, a Tuđman se užasno ljutio na Šiblove dosjetke. Kasnije je došao do toga da Hrvatska treba za sebe uzeti dio BiH, jer se – zbog srpske nadmoći – realno nije moglo računati na prisvajanje čitave Bosne. Tuđman me je često uvjeravao da kao

što ne može opstati cjelovita Jugoslavija, tako ne može opstati ni cjelovita Bosna. Koliko god sam mu ponavljao da je Bosna bila i prije Jugoslavije i da opstanak Bosne nema nikakve veze s opstankom Jugoslavije, te da se te dvije situacije ne mogu izjednačavati, on mi je uvijek govorio da ne znam 'povijesne silnice' i da pričam gluposti«, obrazlaže Mesić svoju tezu da je Tuđman – a nikako Šušak – bio stvarni kreator hrvatske secesionističke politike u Bosni. Josip Manolić nije sklon prihvatiti takav Mesićev doživljaj odnosa između Tuđmana i Šuška. »Predsjednik Tuđman smatrao je da se Hrvatska, u slučaju raspada Jugoslavije i Miloševićeva posezanja za bosanskim teritorijem, ne može zadovoljiti postojećim republičkim granicama, nego da se onda trebaju otvoriti razgovori o hrvatskim pravima u Bosni i Hercegovini, odnosno o zaštiti Hrvata koji žive u toj državi, pa je u tom smislu govorio o granicama Banovine Hrvatske što su uspostavljene 1939. sporazumom Vladka Mačeka i Dragiše Cvetkovića. Nije Tuđman, dakle, nametnuo tezu o potrebi podjele Bosne, nego je smatrao da Hrvatska treba misliti o Hrvatima u BiH ako se razmaše srpska agresija i ako Milošević odluči uzeti jedan dio te zemlje. To je bila Tuđmanova osobna linija u pogledu Bosne, ali su sve više jačali pritisci hercegovačkog lobija koji je htio stvoriti svoju autonomnu državu Herceg Bosnu ili tu Herceg Bosnu pripojiti Hrvatskoj. Gojko Šušak snažno je zastupao te zamisli, a Mate Boban i drugi bili su ljudi koji su neposredno izvršavali ono što im je Šušak nalagao. Šuškovi nalozi koji su išli u Hercegovinu nisu uvijek bili u skladu s onim što je zastupao predsjednik Tuđman. Ne treba pritom ispustiti iz vida da je hercegovački lobi u dobroj mjeri bio povezan sa stranim agenturama koje su konstantno imale snažan utjecaj na razvoj odnosa u BiH, pa je tim stranim agenturama u određenom trenutku odgovarala agresivna hercegovačka politika koju je Šušak vodio preko Bobana.« Priča o »agenturama« standardna je Manolićeva priča i u ovoj se zemlji tokom devedesetih godina ni-

je dogodio apsolutno nijedan hrvatski zločinački nestašluk a da taj čovjek u pozadini nije vidio prste apstraktnih »stranih agentura«. Mesić je, pak, oduvijek bio nesklon tim, više-manje, paranoičnim teorijama zavjere.

Mate Boban, predratni direktor trgovačkog poduzeća *Napredak* iz Imotskoga, bio je četvrti po redu šef bosanskohercegovačkog HDZ-a i na tu je funkciju službeno postavljen u studenome 1992. godine: prije njega rečeni su položaj zauzimali Davor Perinović, pa Stjepan Kljujić i onda Milenko Brkić. Perinović, koji je bio liječnik po profesiji, odstranjen je kad je otkriveno da mu je djed bio pravoslavni svećenik, dok su Kljujić i Brkić degažirani zagrebačkim dekretom zbog probosanskih skretanja s Tuđmanove politike srpsko-hrvatskog dijeljenja te države. Mesić svjedoči da je upravo on početkom 1991. pokušavao dogovoriti susret između Tuđmana i njega, Mesića, s jedne strane, te Miloševića i Borisava Jovića, s druge. Zagovarao je da se pregovara o svim otvorenim hrvatsko-srpskim problemima, te da se pokuša zaustaviti obostrano naoružavanje i srljanje u rat. Tuđman je prihvatio pregovore sa srbijanskim vodstvom, ali 25. ožujka 1991. na susret u Karađorđevo, jednu od mnogih rezidencija pokojnog jugoslavenskog maršala i diktatora Josipa Broza Tita, nije poveo Mesića. »Kad se vratio iz Karađorđeva, Tuđman nam je u Zagrebu rekao da Milošević Hrvatskoj nudi tzv. banovinske granice plus Cazin, Kladušu i Bihać, te je dodao da je to nama prihvatljivo. Malo se, međutim, ogradio da ta stvar nije sasvim definirana i definitivna. Tada sam mu rekao da je teško vjerovati kako će se granice moći mijenjati bez rata, no on mi je opet otpovrnuo da ne znam 'povijesne silnice'. Nakon toga otišao je na drugi susret s Miloševićem u dvorac Tikveš, no tada nas nije obavijestio o rezultatima, niti o tome što Milošević nudi i traži. Kasnije se, naravno, vidjelo kako se situacija razvijala: pregovaralo se, formirane su posebne stručne grupe za crtanje karata, srpski eksperti za 'humano preseljenje naroda' dolazili su u Zagreb, hrvatski su putovali

u Beograd... Činjenica je da se Tuđman i Milošević nikad nisu međusobno javno napadali, pa se i po tome moglo zaključiti da među njima nekakav dogovor postoji. Svi oni koji su odstupali od te politike srpsko-hrvatskog dogovora o sudbini Bosne morali su, prije ili kasnije, biti sklonjeni.«

Unatoč svim tim saznanjima, Stipe Mesić odigrao je u veljači 1992. godine ulogu izvršitelja jedne Tuđmanove kadrovske zamisli što je bila dodatni dokaz da se Bosni, osim beogradske agresije, sprema i hrvatski pohod dirigiran iz Zagreba. Naivno bi bilo vjerovati da Mesić to nije shvaćao već tada, ali je, ipak, pristao biti vrhovnikovim egzekutorom: po Tuđmanovoj je naredbi otišao u Široki Brijeg da bi uklonio Stjepana Kljujića s pozicije prvog HDZ-ovca u BiH. »Poslije smjene Davora Perinovića, za mjesto predsjednika HDZ-a BiH borili su se don Anto Baković i Stjepan Kljujić«, priča Mesić, »a budući da je Kljujić bio novinar i obrazovan čovjek, on je prihvaćen, s tim da mu je Tuđman uvijek govorio da ne smije biti 'Alijin Hrvat' misleći pritom, naravno, na bošnjačkog lidera Aliju Izetbegovića. Kljujić je, međutim, bio svoj Hrvat i borio se za cjelovitu Bosnu. No, kako je previše dolazio do izražaja njegov stav da ta zemlja mora ostati cjelovita, u Zagrebu je donesena odluka da ga se smijeni. Bio sam predsjednik HDZ-ova Izvršnog odbora i Tuđman mi je posljednjih dana siječnja 1992. rekao da bih trebao prisustvovati sjednici Glavnog odbora HDZ-a BiH na Širokom Brijegu i da bih tamo trebao smijeniti Kljujića. Pitao sam zašto ga treba smijeniti, a Tuđman mi je kazao da je Kljujić sasvim otišao pod skute Alije Izetbegovića i da više ne brani interese hrvatskog naroda.«

Premda mu je, navodno, bilo malo čudno obrazloženje pod kojim se ima ukloniti Kljujića, Stipe Mesić nije pokazao značajniji otpor zamisli svog tadašnjeg šefa. Danas kazuje da mu je bila čudna i pratnja za put po Hercegovini, pa pripovijeda storiju koja kaže da ga je u Široki Brijeg pratilo osiguranje koje mu je dala hrvatska policija, ali

se njegovoj sviti u Splitu priključilo nekoliko mladića u bijesnim automobilima i s opasnim fizionomijama, te su policajcima rekli da su i oni zaduženi da prate Mesića u Hercegovinu. On o tome ništa nije znao, ali su ljudi iz njegove pratnje uskoro shvatili da se radi o mladićima koje je poslao ministar obrane Šušak. »Premda smo već prije bili na ručku, namjerno sam zatražio da stanemo na Klisu u jednom restoranu samo da bih vidio tko su ti ljudi koje mi je poslao Šušak. Zovem jednog od tih obrijanih i pitam tko su oni, a on kaže: 'Mi smo oni koji puše kosti i piju krv'. Malo sam se smrznuo od tog odgovora. No, moram kazati da su se na putu skroz korektno ponašali, a korektno su me i dopratili natrag u Zagreb«, veli Mesić koji unatoč onom »smrzavanju od odgovora« po povratku u Zagreb nije poduzeo ništa, premda mu je moglo i moralo biti jasno da se radi o Šuškovoj pretorijanskoj gardi koja djeluje izvan redovnog državnog sistema. Mogao je, i morao, i onda znati ono što zna danas: »Tuđman je znao za postojanje te dvostruke linije zapovijedanja, pogotovo stoga što je često izjavljivao da mu je Šušak najbolji ministar. Ali dvostruka zapovjedna linija Tuđmanu se očito sviđala, jer je Šušak bio pod njegovom kontrolom«.

U stanci sjednice Glavnog odbora HDZ-a BiH, koja je održana 2. veljače 1992., Mesić je pozvao Kljujića na razgovor u četiri oka i otvoreno mu je rekao s kakvim ga je zadatkom Tuđman spremio na put. »On mi je odvratio da njega Glavni odbor nije ni postavio, pa ga ne može ni smijeniti, ali je dodao da on odlazi ako je Tuđman tako naredio, jer bi mu se, kako je kazao, u suprotnom moglo dogoditi da bude smijenjen iz života. Kazao sam mu da sam razgovarao s dosta članova Glavnog odbora i da mu, po onome što sam čuo, devedeset posto ljudi daje podršku, te da bi trebao svoj mandat dati na glasanje. No, on je tada kazao da mu nije dobro, da se zapravo razbolio, da ustvari i ne može prisustvovati nastavku sjednice, da se vraća u Sarajevo i da odlazi s čela HDZ-a BiH. Tada je za vršite-

lja dužnosti predsjednika izabran profesor Milenko Brkić, a Bobana se u to vrijeme još uvijek nije spominjalo. Ali i Brkić je ubrzo izjavio da je za cjelovitu Bosnu, te je tek onda došao Boban. Njegovo imenovanje predstavljalo je, zapravo, definitivni trijumf onih snaga koje su radile na razaranju BiH: kad je on izabran, bilo je vidljivo na koju je stranu otišla hrvatska politika u Bosni«, pripovijeda Mesić.

Odlazak hrvatske politike »ukrivo« predstavljao je kraj hrvatsko-bošnjačkoga savezništva što se očitovalo u brojnim primjerima: Bošnjaci su, recimo, u jednom trenutku činili četvrtinu članstva HDZ-a BiH, a vrlo često su bili i u vodstvima HDZ-ovih ogranaka, bošnjački su policajci dolazili u Zagreb na izobrazbu, na utakmicama su se vezivale zastave, priličan broj bošnjačkih mladića prijavljivao se u redove Hrvatske vojske, a u prvo ratno vrijeme dva su naroda združeno vodila borbe protiv bosanskih Srba. Tuđman je, međutim, odlučio slijediti Miloševićeve korake u Bosni, pa je još u studenome 1991. dao nalog da se – po uzoru na Republiku Srpsku – formira Hrvatska Zajednica Herceg Bosna: osnivačka sjednica te paradržavne tvorevine održana je 18. studenoga 1991. u Grudama, a u sastav Herceg Bosne uključeno je tridesetak općina zapadne i sjeverozapadne Hercegovine, središnje Bosne i Bosanske Posavine. Početkom travnja 1992. godine – kad su izbili prvi ozbiljni ratni sukobi u BiH – osnovano je Hrvatsko vijeće obrane, a na njegovo je čelo postavljen Mate Boban koji će tek šest-sedam mjeseci kasnije postati i predsjednikom bosanskohercegovačkog HDZ-a. Sredinom 1993. Hrvatska Zajednica Herceg Bosna prerasla je u Hrvatsku Republiku Herceg Bosnu, pa se Boban okitio i titulom predsjednika te pararepublike.

Kad se u ožujku 1992. održavao referendum o nezavisnosti i suverenosti Bosne i Hercegovine, Tuđman je naredio vodstvu HDZ-a BiH da učini sve kako bi Hrvati masovno bojkotirali taj referendum. Bosanski Srbi već su prije, po

uputama Slobodana Miloševića, jasno izrekli svoj stav da nemaju namjeru izlaziti na referendum i izjašnjavati se za neovisnu Bosnu: njihova politika vidjela je BiH u sastavu tzv. krnje Jugoslavije ili, preciznije, proširene Srbije. Uvidjevši da Tuđman kopira Miloševićevu antibosansku politiku, Mesić je svog stranačkog šefa upozorio da bi se hrvatsko bojkotiranje referenduma o suverenosti moglo ispostaviti historijskom pogreškom i praktičnim izručenjem BiH u Miloševićeve ruke. »Objasnio sam mu da će referendum propasti ako na njega ne iziđu Srbi i Hrvati, a ako referendum propadne – Bosna ostaje u Jugoslaviji. Tek je nakon toga Tuđman shvatio o čemu se, zapravo, radi i što će se dogoditi ako Hrvati ne iziđu na referendum, te je nedugo prije glasanja, ipak, pozvao Hrvate da ga ne bojkotiraju. Valjda se uplašio da bi Milošević mogao izigrati onaj dogovor što su ga o Bosni postigli u proljeće 1991. u Karađorđevu i Tikvešu. Sugerirajući mu da bosanske Hrvate pozove da glasaju za nezavisnu BiH imao sam namjeru uvjeriti tadašnjeg predsjednika da Bosna treba profunkcionirati kao i druge države na prostoru bivše Jugoslavije, dakle, da se i ona treba osamostaliti, ali Tuđman je očito imao druge namjere: poslušao je moj savjet zato što mu je odjednom postalo jasno da neće biti ništa od hrvatskog participiranja u podjeli BiH, ako ta zemlja ostane unutar Miloševićeve krnje Jugoslavije. Poziv Hrvatima da glasaju za suverenu Bosnu bio je Tuđmanov nužni kompromis u provođenju ideje o cijepanju te države. To su, uostalom, potvrdili događaji koji su uslijedili...«, kaže Mesić koji je, uglavnom, bio isključen iz kovanja hrvatskih planova za prisajedinjenje izabranih dijelova susjedne Republike. Tuđman je o tome više volio divaniti s Gojkom Šuškom, Matom Bobanom ili Vicom Vukojevićem, koji se nisu libili tvrditi da su Bošnjaci jedini istinski neprijatelji hrvatskoga naroda, dok se Hrvati i Srbi – braća u Kristu – o svemu mogu sporazumjeti. »Mate Boban često je govorio: 'Mi sa Srbima više

nemamo neriješenih pitanja. Srbi su nama bili trenutni neprijatelj, a balije, kako je on nazivao Bošnjake, su trajni'.«

Neposredno prije referenduma o bosanskohercegovačkoj nezavisnosti Mesić je na ručku u Predsjedničkim dvorima zatekao Nikolu Koljevića, jednog od vođa bosanskih Srba, koji je u Zagreb svratio po povratku iz Graza gdje su se vodili hrvatsko-srpski pregovori o međusobnim odnosima u Bosni: tom sastanku u Grazu bio je prisutan i Josip Manolić. Mesiću je tada usput rečeno da su odnosi Hrvata i Srba dogovoreni, da između dva naroda više nema većih nesporazuma i da još valja riješiti samo muslimanski status. »To da su nesporazumi izglađeni, vidio sam, uostalom, i po tome što Koljević, u jeku rata, sjedi pored mene u Tuđmanovu uredu. A da se potezima u Hercegovini upravlja direktno iz Zagreba bilo mi je jasno i po tome što su 'Hercegbosanci' svaki dan bili u Zagrebu kod Tuđmana: jednom su bili kao predstavnici Herceg Bosne, jednom su bili kao HDZ BiH, onda su bili kao predstavnici hrvatskog naroda u BiH... A uvijek su dolazili isti ljudi i u to su vrijeme na televiziji bili više nego Oliver Mlakar«, kazuje Mesić.

Hrvatsko-srpski sastanak u Grazu 26. veljače 1992. godine održan je, po Manolićevim riječima, na traženje Radovana Karadžića i Nikole Koljevića. Povod je bio referendum o bosanskoj nezavisnosti, a tandem srpskih glavešina iz Bosne nastojao je privoljeti Hrvate da se solidariziraju sa Srbima i da opstruiraju izjašnjavanje o državnoj nezavisnosti BiH. Tuđman je u Graz poslao Manolića i profesora Zvonimira Lerotića, jednog od svojih glavnih savjetnika u pitanjima Bosne. »Na njihove nagovore da im se pridružimo u bojkotu referenduma, odgovorili smo da je Hrvatska već napravila određene poteze prema tome da bosanski Hrvati iziđu na referendum i da je ostalo premalo vremena za opoziv takvog mišljenja«, govori Manolić. »Ipak, pitali smo ih što bi oni nama ponudili, ako bismo

odlučili pozvati Hrvate u BiH da se ne izjašnjavaju za suverenu Bosnu. Pitali smo ih mogu li utjecati da se smiri situacija u istočnoj Slavoniji. Pitali smo ih mogu li zaustaviti bombardiranje mjesta u hrvatskoj Posavini, bombardiranje koje je dolazilo iz Bosne. Njihov je odgovor bio da oko istočne Slavonije ne mogu utjecati, jer o tome odlučuje Milošević, dok je Jugoslavenska armija odgovorna za granatiranje Županje i drugih posavskih gradova. Na tome su, zapravo, ti razgovori i završili. Doduše, bilo je nekih filozofskih rasprava između Koljevića i Lerotića, ali to me nije zanimalo, niti sam to slušao. Ključna je stvar da je Tuđman pozvao Hrvate da glasaju za neovisnost Bosne, a tu činjenicu mnogi kritičari pokojnoga predsjednika ne žele uzeti u obzir. Taj njegov poziv na referendum dovodi u pitanje i dogovor iz Karađorđeva: bitno je, dakle, da do realizacije tog dogovora nikad nije došlo, premda je sam dogovor vjerojatno postojao.« Predsjednik Srpske demokratske stranke (SDS) i ratni lider bosanskih Srba Radovan Karadžić, kazao je, pak, da se u Grazu – i to upravo na Manolićevu inicijativu – opširno govorilo o tzv. humanom preseljenju stanovništva. »On je predložio da Hrvati iz Srbije dođu u Hrvatsku, a Srbi iz Krajine, Zagreba i Rijeke da idu u Srbiju. Nabacio je da bi ih možda trebalo prisiliti na odlazak«, rekao je Karadžić.

Za razliku od Karadžića koji je proglasio svoju paradržavnu skupštinu na Palama i koji je sve one SDS-ove poslanike što su na prvim demokratskim izborima bili izabrani u bosanskohercegovački parlament preselio na Pale, Mate Boban isključio je iz obnašanja vlasti dobar broj HDZ-ovih parlamentaraca izabranih na izborima, a u vodstvo HVO-a – vrhovne vlasti na teritoriju kojeg su nadzirali bosanski Hrvati – posadio je listom, sebi odane, šefove lokalnih organizacija HDZ-a. Bile su to završne pripreme za početak rata između Hrvata i Bošnjaka. »Radilo se, zapravo, o državnom udaru, jer su vlast dobili ljudi koji nisu izabrani na izborima«, reći će Mesić i nastaviti: »U to vri-

jeme Hrvati su imali veliki utjecaj u Sarajevu: predsjednik Vlade bio je Jure Pelivan, ministar obrane bio je Jerko Doko, ministar financija i još pet ministara bili su Hrvati, direktori najvećih firmi bili su Hrvati, preko tri stotine vrhunskih hrvatskih intelektualaca bilo je tada u Sarajevu... HVO je smjenjivao te ljude i objavljivao to u svom *Narodnom listu* ili kako se to već tamo zvalo. Kad sam Tuđmanu ukazao na tu suludu praksu, on mi je ponovio da se ne miješam u te stvari, jer da je to osmislila skupina vrhunskih pravnih stručnjaka na čelu s Vicom Vukojevićem i Smiljkom Sokolom, te da se ja držim dalje od toga i da se više orijentiram na djelovanje u Saboru. Sjećam se, uostalom, da je Tuđman na jednoj konferenciji za novinare doslovno bio pobjesnio kad je neki novinar Herceg Bosnu nazvao takozvanom: očitao mu je lekciju o tome da to nije nikakva takozvana republika, nego država sa svim elementima državnosti«. Davor Butković kaže da 1990. i 1991. godine Mesić nije pokazivao nikakav politički otklon od HDZ-a. »Prvi otklon, koliko je meni poznato, dogodio se krajem 1992., kad je postalo jasno da Hrvati u Bosni pokušavaju praviti svoju državu. Pisao sam za *Globus* tekst o planovima HDZ-a u Hercegovini i nazvao sam Mesića da prokomentiramo ta zbivanja, a on mi je isprve rekao: 'Mate Boban je lud'! I mi smo stavili naslov – Mesić: 'Mate Boban je lud!'.«

Koliko god Mesić bio smišljeno udaljen od bosanske tematike i koliko god ni sam nije pokazivao prevelik interes da se u to pača, suočenje s nekim pojavama iz te zabranjene oblasti, ipak, nije mogao izbjeći. Jedna od takvih pojava bio je i Tuđmanov »vrhunski pravni stručnjak« Vice Vukojević koji je na jedno zasjedanje hrvatskoga parlamenta u Zagrebu došao u maskirnoj uniformi Hrvatskog vijeća obrane i s pukovničkim širitima na toj uniformi. Mesić je tada bio predsjednik Sabora i odmah je nazvao Tuđmana tražeći da se sastanu i da raščiste priču o Vukojeviću koji pojavljivanjem u odori strane vojske u parlamentu izravno

provocira međunarodnu zajednicu koja je u to vrijeme ionako bila kivna na Zagreb zbog rata s Bošnjacima. Na tom sastanku vrhovnik je Mesiću dao zeleno svjetlo za Vukojevićevu smjenu: složio se da jastreb iz Ljubuškoga postaje prevelika smetnja i prepustio je tadašnjem šefu parlamenta da organizira njegov odstrel. Mesić je poslije par dana nazvao Ivana Milasa, jednog od glavnih HDZ-ovih parlamentaraca, i upitao ga koji model predlaže za izvršenje Tuđmanova naloga o marginaliziranju Vice Vukojevića. Milas nije imao pojma o čemu se radi i zabezeknuto je slušao priču o potrebi da se Vukojevića smijeni, a zabezeknutost nije iščezavala ni unatoč Mesićevu potanku prepričavanju naredbe stranačkoga gazde. »Čuj, Stipe, stvarno ne znam o čemu ti govoriš, jer upravo sad dolazim od Tuđmana i on mi je rekao da mu je Vice jedan od najboljih zastupnika«, kazao je Milas, pa je čuđenje tada prešlo na Mesića. Vukojević je u međuvremenu nastavio svoj uspon, da bi se godine 1999., potkraj HDZ-ove prve vladavine, zaustavio u Ustavnome sudu. »Kad je 16. listopada 1992. na Hrvatskoj televiziji emitiran dokumentarni film Vice Vukojevića o ubojstvu Brune Bušića, poznatog hrvatskog disidenta koji je likvidiran u Parizu 1978., nazvali su me iz ureda Josipa Manolića i kazali mi da on želi dati intervju, jer je film 'Bruno Bušić: život, djelo i mučko ubojstvo' izravno pucao na Manolića i neke ljude iz njegove obavještajne frakcije. Sumnjičilo ih se za suradnju s Udbom i umiješanost u Bušićevu likvidaciju. To je bio možda najvažniji intervju koji sam napravio u karijeri: naslov je, čini mi se, bio 'Vukojević mora otići'«, veli Davor Butković.

»Predsjednik Tuđman nije se odmah opredijelio oko filma o Bušićevu ubojstvu. Na sastanku na kojemu smo odlučivali o sudbini tog filma donesen je zaključak da ga ne treba pustiti u javnost. Film je, međutim, ipak emitiran i kasnije se šaputalo da je upravo Tuđman dao odobrenje da se film prikaže. To opet tumačim pritiskom hercegovačkog lobija kojemu se Tuđman nije mogao suprotstaviti«,

kaže Manolić i ponavlja priču o tome da su Šušak i Vukojević bili direktni namjesnici stranih agentura koji su imali zadatak novu hrvatsku vlast predstaviti nastavkom ustaškog režima iz Drugog svjetskog rata. »Nakon parlamentarnih izbora u kolovozu 1992. Tuđman je čak izišao s idejom da Vukojevića postavi za šefa Sabora, pa i taj podatak može biti potkrepa teze o jačini tih agenturnih snaga. Ja sam predlagao Mesića za predsjednika Sabora i bio je to prvi put da smo se Tuđman i ja malo razišli oko nekog kadrovskog pitanja. Iznio sam mu tada argumente o Vukojevićevoj nečistoj hrvatskoj prošlosti i predsjednik je morao popustiti pred tim činjenicama: doduše, mislim da je Tuđman znao sve što sam mu rekao o Vici, ali ga je upravo zato htio visoko postaviti kako bi ga mogao 'držati za jaja', što u politici nije nepoznata metoda.«

Kao što je propašću završio Mesićev pokušaj odstranjenja Vice Vukojevića, krah je doživjelo i njegovo slanje parlamentarne delegacije u Hercegovinu: do tadašnjeg predsjednika Sabora dopirali su učestali glasovi da Mate Boban i njegova kamarila vode k usijanju hrvatsko-bošnjačke odnose u Hercegovini, pa je odabrao grupu saborskih zastupnika i spremio ih na Bobanov teritorij da mu donesu svježe i autentične informacije. Na čelo grupe postavio je Dragu Krpinu, jednog od radikalnijih HDZ-ovaca za kojega Mesić tvrdi da je te 1992. godine bio još »relativno normalan«. Krpina i ostali parlamentarci iz Hercegovine su se vratili navodno šokirani, te su Mesiću pripovijedali da je situacija pred eksplozijom, da je Boban donio odluku o protjerivanju Bošnjaka iz Mostara, a radilo se o Bošnjacima koji su bježali u Mostar zbog rata sa Srbima: odluka o protjerivanju opravdavana je time što se promijenila demografska slika Mostara zbog priljeva tisuća i tisuća Bošnjaka izgnanih iz onih dijelove Bosne kojima su zagospodarile Karadžić-Mladićeve trupe. Krpina je od Mesića tražio da nešto poduzme, jer je bilo evidentno da etničko čišćenje Mostara nije ništa doli put u rat. »Poslije toga zvao

sam Tuđmana i ispričao mu što se događa i tražio od njega da se to zaustavi, ali on nije reagirao. Kasnije su ti isti Bošnjaci vođeni u koncentracijske logore. Kad sam kazivao Tuđmanu da Hrvati dolje imaju logore, odgovarao je – pa, i drugi imaju logore! Kad sam mu govorio da se dolje ubija i pljačka, rekao je – pa, i drugi ubijaju i pljačkaju!« Drago je Krpina, pak, kasnije dobio funkciju načelnika Političke uprave Ministarstva obrane, pa se tokom 1993. godine aktivno angažirao na prisilnom regrutiranju mladića iz Bosne i Hercegovine, koji su se bili sklonili u hrvatske gradove: prema političkom dekretu, vojna i civilna policija hapsila je mladiće koji su studirali ili radili u Hrvatskoj, a bili su porijeklom iz Bosne, te su ih – nakon trodnevne vojne obuke i patriotskog tečaja kojeg su držali Krpina i general Janko Bobetko, tadašnji načelnik Glavnog stožera – slali u rat protiv Bošnjaka.

»Mate Boban je u vrijeme formiranja Herceg Bosne donio odluku da svi Hrvati napuste Sarajevo i tko to ne posluša – izdajnik je hrvatskog naroda«, nastavlja Mesić, »dakle, u vrijeme kad Hrvati imaju najveći utjecaj u Sarajevu, on ih poziva da napuste taj grad. Kasnije, kad je rat prestao, oni koji su pozivali Hrvate da odu iz Sarajeva počeli su kukati kako je od svih važnih položaja u tom gradu samo direktor groblja Hrvat. To je bila totalno pogrešna politika: Tuđman je mislio uz pomoć Hrvata iz BiH popraviti demografsku sliku Hrvatske i pozivao ih je da nasele neke puste ili polupuste hrvatske krajeve, ali nije računao da time prazni Bosnu od Hrvata.« Tako Mesić danas govori o HDZ-ovoj politici u Bosni, ali je svejedno iz HDZ-a otišao u proljeće 1994. kad je agresivna hrvatska pustolovina u toj državi bila, uglavnom, okončana. Predsjednik Republike, međutim, ni danas neće preko usta prevaliti da je Hrvatska izvela agresiju u Bosni i Hercegovini, a ustezanje od razgovijetnog izricanja istine objašnjavat će faktom da Hrvatski sabor nikad nije donio odluku o angažiranju Hrvatske vojske u Bosni, te da tadašnji predsjednik Republi-

ke Tuđman nikad nije javno obznanio zapovijed o prelasku regularnih hrvatskih trupa u susjednu državu. »Meni su, međutim, dolazili i žalili se očevi i majke vojnika koji su silom poslani da ratuju u BiH. Protestirao sam zbog toga kod Tuđmana, ali on mi je uvijek odgovarao da naše vojske nema u Bosni. Inzistirao sam i kod Šuška, a on mi je kazivao da su u Bosni samo dobrovoljci. Kako samo dobrovoljci, ako meni dolazi rodbina tih vojnika i govore da oni nisu dobrovoljci nego su silom poslani u Bosnu, a na kraju su mi dolazili i sami vojnici koji su tvrdili da su na granici morali skidati oznake HV-a i stavljati obilježja HVO-a. U svojim svjedočenjima pred Haaškim sudom i tamošnjim istražiteljima u travnju 1997., a vezano uz slučaj generala Tihomira Blaškića, rekao sam da jedino sud može utvrditi tko je slao hrvatske vojnike da ratuju u BiH protiv Bošnjaka, jer ja sam u to vrijeme bio na čelu zakonodavne vlasti i nisam imao nikakve instrumente pomoću kojih bih utvrdio tko je to činio: mogao sam pitati, primiti odgovor, eventualno javno protestirati i to je bilo sve.«

Upravo zbog haaškog svjedočenja u 'slučaju Blaškić', Mesić je bio izložen žestokim napadima u značajnom dijelu ovdašnjih medija, a napadi su bili direktno navođeni s Pantovčaka: zahvaljujući Blaškićevu odvjetniku Anti Nobilu, vrhovnik i njegova špijunsko-medijska hunta došli su, u svibnju 1997., u posjed Mesićeva haaškog svjedočenja, te je izdana naredba da se na temelju tih papira krene u javni obračun s tada prilično marginalnim oporbenim političarom. Napadi na Mesića zbog davanja iskaza haaškim istražiteljima nisu prestali ni u godinama što će doći poslije te 1997., a vrhunac se zbio godine 2000. kad je splitski dnevnik *Slobodna Dalmacija*, pod uredničkim vodstvom Josipa Jovića, publicirao originalne zapisnike haaškog svjedočenja vezanog uz generala Blaškića. Ono što je Mesić tokom istog svjedočenja govorio o Slobodanu Miloševiću i Slavku Dokmanoviću, vukovarskom gradonačelniku iz 1991., smišljeno je prešućeno, e da bi se dobio idealan nacionalni

izdajnik i da bi se na brzinu sklepale galge za njegovo ritualno domovinsko pogubljenje. »Bio sam pozvan u Haag da, između ostaloga, svjedočim u slučaju generala Blaškića, a kao odgovoran građanin bio sam dužan poštivati hrvatske zakone i odazvati se tom pozivu. Blaškića sam vidio jednom u životu i ništa nisam znao o njegovu ratnom putu. Sreo sam ga u Saboru u vrijeme kad više nisam bio predsjednik parlamenta, nego opozicijski zastupnik. Bio je u uniformi i sjedio je u saborskom kafiću s nekim ljudima, pa su mu valjda oni rekli da sam ja za drugim stolom. Došao je do mene i upoznali smo se. Sjećam se da mi je rekao da zna kako sad ima puno onih koji me napadaju, ali da se on nada da će sve biti u redu. Malo me je, dakle, ohrabrio i zatim se okrenuo i otišao. Kasnije ga nikad više nisam vidio. Kad sam svjedočio u njegovu slučaju, rekao sam ono što sam znao o angažmanu Hrvatske u ratu u BiH i dodao sam da sam iz nekih izvora čuo kako se general Blaškić ponašao kao častan vojnik. No, to nije smetalo Tuđmanovim novinarskim ulizicama da me proglase neprijateljem države, a u to je vrijeme proglašavanje nekoga neprijateljem Hrvatske i izdajnikom predstavljalo poziv da ga se smakne. Hajku su marljivo vodile Dunja Ujević, Aleksa Crnjaković i Olga Ramljak, a kasnije su je, do današnjih dana, nastavili Nenad Ivanković i Josip Jović. Njih dvojicu da u dva sata ujutro probudite i pitate ih tko je kriv za pad Zimskog dvorca u Oktobarskoj revoluciji oni bi rekli – Stipe Mesić. Oni me mrze zato što su izgubili privilegije koje su imali u Tuđmanovo vrijeme. Kriv sam im za sva zla ovoga svijeta. Nisam se, međutim, pretjerano bojao te atmosfere koja je stvarana, nisam se bojao za svoj život. Ja se, jednostavno, ne bojim seronja i podrepnih muha.«

Mesić će se malo ljutnuti kad mu se prigovori da su njegovi stavovi o Bosni u koliziji s činjenicom da je cijelo vrijeme hrvatsko-bošnjačkoga rata proveo u vrhu Tuđmanova režima i da snosi barem dio odgovornosti za tadašnju hrvatsku politiku: preciznije, dobar dio tog rata bio je pred-

sjednikom Hrvatskog sabora, što hoće reći da je, formalno, bio drugi čovjek u državi. Kad mu se to kaže, on će nervozno uzvratiti da svi dobronamjerni ljudi znaju kako on nije imao nikakva utjecaja na hrvatsku politiku u Bosni, da nije imao pristupa razmatranju i planiranju vojnih akcija, te da nije mogao spriječiti ili kanalizirati ono što su Hrvati činili u toj zemlji. »Uvijek sam cijenio Mesićevu hrabrost, a ta je hrabrost pogotovo došla do izražaja kad su krenuli krvavi hrvatsko-bošnjački događaji u Bosni«, kaže Tomislav Karamarko. »Nekoliko sam puta bio svjedokom kad je žestoko i vrlo konkretno reagirao na pogrešnu hrvatsku politiku u Bosni. Bio sam u njegovu saborskom uredu kad je telefonski zvao predsjednika Tuđmana i vrlo mu vatreno i žestoko objašnjavao da se rade pogrešne stvari i da s time treba prestati. Nije zazirao od svađe s Tuđmanom na temu Bosne. Predbacuju mu da je dijelom kriv za onakvu politiku u Bosni i apsolutno stoji da smo krivi svi koji smo tada bili u državnim strukturama, jer je svatko mogao napraviti više da se zlo umanji ili spriječi, ali mislim da je on tu bio jako korektan i pokušavao je nešto učiniti. Zašto nije napustio HDZ? Pa, svatko ima svoj trenutak za istinu i za svoj veliki potez, a on je dugo živio u uvjerenju da nešto može promijeniti. Osim toga, on je borac, nije sklon povući se, on će se potući sa svakim, pa makar ta borba bila unaprijed izgubljena... On nije čovjek koji se voli predavati i priznavati poraz.«

U prilog Mesiću svjedoči i pažljiva analiza transkripata s onih sastanaka u Tuđmanovu uredu na kojima se govorilo o vojno-političkim operacijama u Bosni: na tim čestim i dugotrajnim sjedjeljkama na Pantovčaku – tokom kojih je Tuđman, primjerice, naređivao hitno zauzimanje Bugojna i Gornjeg Vakufa – Stipe Mesića nije bilo. Isto tako, izvan je svake sumnje da je tadašnji šef parlamenta oduvijek bio pobornik cjelovite i nedjeljive Bosne. No, ostaje činjenica da se s HDZ-om i Franjom Tuđmanom ozbiljno počeo razilaziti tek krajem 1993. godine. Zašto je ostao tako dugo?

»Smatrao sam da je glupo bilo što poduzimati dok naša opcija nema prevagu unutar HDZ-a, jer znate kako završavaju prvi pijevci. Opoziciji, koja je tada bila prilično razjedinjena, trebao je, očito, snažan poticaj iznutra, iz HDZ-a, da bi shvatila svoju snagu. Mogao sam ja i prije izaći iz HDZ-a, ali što sam onda napravio!? To bi značilo da se prestajem baviti politikom. Uložio sam, međutim, toliko svog političkog kapitala u hrvatsko osamostaljenje da, jednostavno, nisam mogao podnijeti da odem i sve prepustim Gojku Šušku i njegovoj grupi. To nisam htio. Uložio sam previše života u to da bih sve ostavio tim podrepašima. Izašao sam kad sam smatrao da nešto mogu učiniti, ali pokazalo se, eto, kako se radilo o krivoj procjeni.«

Marinko Čulić smatra kako je upravo taj relativno kasni razlaz s Tuđmanom i HDZ-om najdelikatnije mjesto u Mesićevoj političkoj biografiji. »Njegova interpretacija razlaza s Tuđmanom je da se to dogodilo zbog neslaganja oko BiH, a zna se da je do razlaza došlo u proljeće 1994., dakle nakon što je bio završen hrvatsko-bošnjački rat, pa već i potpisan Washingtonski sporazum. Tu se morate zapitati što je, dođavola, radio dok je sukob s Bošnjacima trajao, na što Mesić spominje česta upozorenja i protivljenja koja je iznosio unutar vrha hrvatske vlasti i pred samim Tuđmanom. To je, međutim, teško provjeriti. Jače je njegovo svjedočenje pred Haaškim sudom. U njemu on spominje toliko živih svjedoka – Dario Kordić, Vice Vukojević... – koji bi mogli zanijekati njegove tvrdnje – a nisu to učinili – da one postaju puno uvjerljivije. No, tu možete otvoriti sljedeći krug pitanja. Počev od zločina u ratu u Hrvatskoj, pa u krajnjoj liniji i do toga što je uopće radio u stranci s jednim Gojkom Šuškom, čiji su stavovi o oba rata bili poznati i široj javnosti, a uz to je bio i notorni protagonist nove ustašizacije Hrvatske. Ovo posljednje je možda i najzanimljivije. Mesić tvrdi da kada je on stupio u HDZ, u njemu je prevagu imala antifašistiška frakcija, a tek s vremenom nju je potisnula protivnička grupacija, nakon što je

dobila Tuđmanovu podršku. Po meni, ovo pomaže da se jasnije shvati kontekst događaja, jer su se dvije frakcije očito borile za prevlast na način da pridobiju na svoju stranu Tuđmana – što je s obzirom na njegove ambivalentne stavove prema antifašizmu imalo neke logike – ali to se moglo samo tako da se na neke stvari, i to važnije, u državnoj politici zažmiri barem jednim okom. Zato vjerujem da je Mesić doista prigovarao, ali da je isto tako, kada je trebalo, i šutio. Koliko to vrijedi? Netko će reći malo ili ništa, jer s današnjeg stanovišta pozitivno se može vrednovati samo da se otvoreno suprotstavio, i to barem godinu-dvije prije. OK. Ali, što je to 'današnje stanovište'?! Pa, 2001. godine Račanova koalicija iznijela je stavove, i to službeno u Saboru, koji su daleko ispod Mesićeve razine od prije gotovo punog desetljeća! Zato bih zaključno rekao ovako. Za to sam da se strogo sudi o ovom razdoblju Mesićeva života i nije mi čak strano ni da se njegovo svjedočenje u Haagu dijelom shvati i kao iskupljivanje za grijehe iz prošlosti. Ali, ako ne želimo pasti u krajnje čistunstvo, također sam i za to da se pravi razlika između njega, koji je neko vrijeme u nekim stvarima bio kukavica, od ostalih, koji su svo vrijeme u svim stvarima bili kukavice«, kaže Čulić.

Ivan Lovrenović, ugledni sarajevski književnik i publicist, prisjeća se Mesića iz vremena hrvatsko-bošnjačkoga rata: »Dok je još formalno bio predsjednikom Hrvatskoga sabora, Mesić je svoje drukčije gledanje na Bosnu javno iznosio, a u dva-tri navrata, kada smo u okviru nekih žalosnih pokušaja da se nešto učini, bivali primani u njegovu saborskome uredu u sastavu kojekakvih alternativnih bosansko-hrvatskih 'delegacija', mogli smo na vlastite uši čuti kako Mesić u svojemu poznatom šaljivo-ironičnom stilu kritizira HDZ-ovu bosansku politiku. Osobno, moram priznati da me je, i pored simpatije za toga čovjeka, takav njegov način tada veoma iritirao. Sve je, naime, izgledalo zaista apsurdno, ako ne i morbidno: čovjek bez ustručavanja izgovara jasnu kritiku hrvatske politike u Bosni, pokazujući

da zna i što se dolje zbiva, dok istovremeno sjedi na položaju predsjednika državnoga parlamenta, s visokom funkcijom i u vladajućoj stranci, prvi do Prvoga, a ništa se ne mijenja, niti ta luda klaonica prestaje«.

Kad je koncem ožujka 2000. godine otputovao u svoj prvi predsjednički posjet Sarajevu, vidjelo se, međutim, da su Bošnjaci u Mesiću prepoznali trajnog prijatelja i da mu ne zamjeraju kasni razlaz s Tuđmanom koji u susjednoj državi nije vidio ništa osim poligona za ostvarenje svojih velikodržavnih pretenzija. Mesićeva kolona tog se dana sarajevskim ulicama kretala krajnje otežano zbog tisuća građana koji su novom hrvatskom predsjedniku htjeli stisnuti ruku ili ga zagrliti. »Razloga tome vjerojatno ima više, a jedan od njih svakako je i specifična vrst sarajevske lakovjernosti kojom se kao 'raja', kao 'svoji', primaju svi ljudi koji imaju topao nastup i duhovitu besjedu«, veli Lovrenović, »ali jedan je razlog od svih najveći: Mesić se Sarajevu uvijek znao predstaviti kao antipod Tuđmanu i ono ga je kao takvoga uvijek doživljavalo.« Slično kao 2000. godine u Sarajevu, bilo je 23. srpnja 2004., kad se Mesić pojavio na otvorenju obnovljenog Starog mosta u Mostaru: kad se popeo na rekonstruiranu Hajrudinovu ćupriju, prolomio se snažan pljesak koji je dugo odzvanjao mostarskim mahalama. »Bili su prigovori da puno košta obnova Starog mosta i čitava ceremonija otvaranja, ali nitko – pogotovo u Hrvatskoj – nije kazao da je puno više koštalo rušenje mosta 1993. godine. Kad je mostarski most srušen, sjećam se da su neki zastupnici i zastupnice u Hrvatskom saboru tvrdili da je to bio strateški cilj i da je most trebalo srušiti. To je, naravno, bila najobičnija laž. Neki ljudi, koji su nažalost pripadnici hrvatskog naroda, odlučili su srušiti most između civilizacija, most suradnje između dvaju naroda, odlučili su srušiti povijest. I povijest im to neće oprostiti«, kaže on.

Premda je stav o Bosni jedan od njegovih najtvrđih i najpoštenijih stavova, Mesić je, zapravo, lišen emocionalne veze s tom zemljom. Njegovo razmišljanje da se Bosna ne može dijeliti i da je zločin takvo što i pokušavati nije proizišao iz privatne privrženosti prema državi u kojoj vjekovima zajedno žive muslimani, pravoslavci i katolici, niti iz naročito ozbiljnog poznavanja bosanskohercegovačke historije i kulture življenja. Njegov stav o nedjeljivosti Bosne plod je najobičnije upotrebe zdravoga razuma i posjedovanja elementarnog instinkta za političku realnost. »Ja sam prije svega realan političar«, veli, »i znao sam da se Bosna ne može podijeliti. Znao sam da svijet, prije ili kasnije, mora shvatiti da se Bosna ne može podijeliti. Podjela Bosne bila bi put u nastanak terorističkih skupina koje bi zagorčavale život čitavoj Europi i bilo mi je jasno da međunarodna zajednica takvo nešto ne smije i neće riskirati. Samo sam, dakle, logično razmišljao. Imao sam zdrav razum i ništa više, jer zdrav razum govori da nije moguće da svi Srbi žive u jednoj državi ili da svi Hrvati žive u jednoj državi. Ostvarenje tih ideja, koje su se širile iz Beograda i Zagreba, predstavljalo bi krah međunarodnog poretka uspostavljenog nakon Drugog svjetskog rata. Na koncu se pokazalo da sam imao dobre procjene, a nekima u Hrvatskoj – ali i u Srbiji – sad sam kriv što sam u ono vrijeme bio pametniji od njih.«

»Riječ je, jednostavno, o tomu da je Mesić uvjereni i čvrsti legalist i demokrat, i da na Bosnu i Hercegovinu nikad nije prestao gledati na taj način. Kad to tako gledate, kad niste od onih što im je nacionalistička i velikodržavna svraka mozak popila, onda je u vezi s Bosnom, barem principijelno, sve jasno«, smatra Ivan Lovrenović. Davoru Butkoviću nije neuvjerljivo obrazloženje po kojemu su se Mesić i Manolić s Tuđmanom razišli oko Bosne. »Na jednoj sjednici Vijeća obrane i nacionalne sigurnosti (VONS) Šušak je izravno pitao Tuđmana je li Bosna i Hercegovina njegova, Šuškova, ili Manolićeva: Tuđman je rekao da je Šuškova. Bosna je, dakle, bila neposredni ideološki povod

i mislim da je Manolić bio jedini čovjek u vrhu vlasti koji je do kraja razumio da hrvatska politika u BiH vodi u propast. Ne mogu, međutim, procijeniti je li Mesić samostalno razumio to što se događalo u Bosni ili su njegovi stavovi o tome proizlazili iz vezanosti za Manolića i njegove poglede«, misli Butković. Premda je Butkovićeva dilema možda sasvim opravdana i iako je možda Manolić Mesiću stvarno otvarao oči glede pogrešne hrvatske politike u Bosni, čini se da Manolić ni 1993., a ni danas, nije shvatio ono što je Mesiću oduvijek bilo jasno: nije Šušak zloupotrijebio naivnog i dobrog Tuđmana, nego je velikodržavljem zadojeni Tuđman upregnuo Šuška u realizaciju svoje davne zamisli o pripojenju jednog dijela Bosne Hrvatskoj.

* * *

Stipe Mesić voli pričati da se s Franjom Tuđmanom, u suštini, politički razišao još u rano proljeće 1991., ubrzo nakon što se saznalo za antibosanske sesije hrvatskog vođe sa Slobodanom Miloševićem u Karađorđevu i Tikvešu. »Nije mi se nikad sviđala Tuđmanova očita fascinacija Miloševićem. Milošević je Tuđmana uvjeravao da će svijet podržati podjelu Bosne i Hercegovine, a to se ovome idealno poklapalo s njegovim dubokim povjesničarskim uvjerenjem i njegovom opsesijom da se Bosna ne može održati ako nestane Jugoslavija i da Hrvatska, u tom slučaju, treba za sebe uzeti onaj dio za koji je Tuđman mislio da Hrvatskoj pripada«, kaže on. »Nije neuvjerljiva Mesićeva tvrdnja o razilaženju s Tuđmanom na pitanju Bosne odmah po Karađorđevu«, reći će Ivan Lovrenović, »a vjerojatno je i to da je s Tuđmanom jedini on iz cijeloga 'dvorskoga kruga' imao takav odnos da mu je mogao to svoje protivljenje otvoreno i iznositi. Ali za principijelni politički – što je neminovno značilo: i ljudski – razlaz s Tuđmanom trebalo je mnogo više. Mesić je vjerojatno sam sebe zavaravao nekom vrstom uvjerenja da bi još mogao na diktatora utjecati, da bi mogao iznutra omekšavati i njega i HDZ, a kad je počeo taj luđački 'unutarnji'

rat između HVO-a i Armije BiH, možda je smatrao da je korisnije biti blizu vrhu kako bi mogao spašavati što se spasiti dade... Bila je to, u svakom slučaju, pogrešna računica dobronamjernoga čovjeka, koji možda i iz svoje urođene benevolencije, pa i stanovitoga bonvivanstva, kao i zbog davnih 'proljećarskih' sentimenata, nije na vrijeme mogao shvatiti da ima posla s divljim političkim zvijerima. Shvatio je tek kad mu se silna hadezeovska mržnja počela obijati o glavu nakon raskida 1994. godine.«

Tuđman je u Miloševiću dobio idealnog partnera za ostvarenje svog davnog nauma o komadanju Bosne, o čemu je pričao po kvazidisidentskim sijelima šezdesetih i sedamdesetih godina i više ili manje zakukuljeno pisao u svojim knjigama *Velike ideje i mali narodi* (1969.) i *Bespuća povijesne zbiljnosti* (1988.). Tuđman je htio ući u povijest kao onaj koji je, na međunarodno prihvatljiv način, uspio uvećati Hrvatsku: Milošević mu se uvukao pod kožu upravo stoga što ga je uvjeravao – Tuđman mu je prilično vjerovao – da se svijet neće buniti protiv podjele Bosne i da će međunarodna politička javnost pristati na sve što se njih dvojica, gospodari balkanskoga rata i mira, dogovore. Nije naivno vjerovati da se Mesiću to istinski gadilo. Šušak se Tuđmanu, s druge strane, pod kožu zavukao pričama da je sasvim realno izvesti aneksiju dobrog dijela BiH i zaklinjao mu se kako će tu operaciju – u formi poklona voljenome vrhovniku – provesti upravo on, Šušak. Za taj posao nije se štedio državni novac: prema riječima Nikice Valentića, HDZ-ova političara koji je u vrijeme hrvatsko-bošnjačkoga rata bio predsjednik Vlade, od rane jeseni 1992. do proljeća 1994. iz državnog je proračuna u hercegovačku ratnu kasu svakoga dana odlazilo oko milijun i pol dolara. Značajan dio tih sredstava završio je u privatnim džepovima herceg-bosanske vojno-mafijaške hunte koja je bila do boli odana Gojku Šušku. »Tuđmana su Šušak i njegovi sljedbenici uvjeravali da će svijet podržati Miloševića u podjeli Bosne, a Hrvatska će na mala vrata proširiti svoje granice. Rekao

sam Tuđmanu kad je odlazio u Karađorđevo razgovarati s Miloševićem: 'Čuvaj se, jer on će te prevariti'. 'Ti misliš da je on pametniji od mene?', planuo je Tuđman i uopće nije htio čuti upozorenje. Mislio je, jednostavno, da u političkoj utakmici njemu nitko nije dorastao.«

Istinski obračun Tuđmana i Mesića – kad je, dakle, njihov sukob izišao iz mračnih režimskih kuloara i katakombi njihova dugogodišnjeg relativnog prijateljstva, te se jasno ukazao čitavoj javnosti – počeo se, kako rekosmo, odvijati koncem 1993. i početkom 1994. godine. Tuđman je Mesića krajem 1993. pozvao na razgovor i pokušao mu objasniti da bi se trebao ukloniti s pozicije predsjednika Sabora: ostavio mu je, doduše, mogućnost da formalno ostane parlamentarni šef, ako mu je do te funkcije baš jako stalo, ali stvarni bi gazda na Markovu trgu bio Žarko Domljan, tadašnji potpredsjednik Sabora.

»Zašto ne bi malo otišao doraditi svoj francuski?«, pitao ga je Tuđman i ponudio mu višemjesečni plaćeni boravak u Grenobleu u Francuskoj ili u belgijskom gradiću Spa.

»To će, Franjo, biti nešto teže izvedivo, jer ja sam izabran na izborima, a nisu me građani birali da popravljam svoje znanje francuskog jezika, nego da sjedim u Saboru«, odvratio je Mesić.

»Ma, kakvi građani, nitko neće reagirati na to«, uvjeravao ga je vrhovnik.

Mesić je, međutim, znao da bi pristajanje na Tuđmanovu ponudu predstavljalo njegovu političku smrt i potonuće u anonimnost jednog od onih likova iz okruženja Oca nacije, čije su političke ambicije primirene inozemnim sinekurama što su garantirale lagodan život. Tadašnji predsjednik Sabora nije bio od takve sorte: za nj nije miran i dosadan život daleko od ljudi koje dobro poznaje, daleko od javnosti koja prema njemu nije ravnodušna i daleko od političke vreve koja ga je odavno osvojila. Odlučio se suprotstaviti pokušajima vlastite javne eutanazije, a za saveznike je

uzeo novinare. Davor Butković kazuje da je Mesić *Globusu* potkraj 1993. i početkom 1994. plasirao mnoštvo tajnih informacija koje su se odreda ispostavile točnima. »Mesić nam je osobno dostavio informaciju da ga je Tuđman naumio ukloniti iz političkoga života zemlje i *Globus* je to objavio kao udarnu političku temu«, veli Butković i nastavlja: »Poslije tog teksta na Hrvatskoj je televiziji, u najgledanijem terminu, čitano priopćenje u kojemu se tvrdilo da *Globus* laže i izmišlja, jer ne postoji nikakva namjera da se Mesića smijeni. Uskoro se, naravno, pokazalo da je sve bilo točno. No, još važnija stvar je što mi je Mesić dao dokument o zločinačkim aktivnostima Tomislava Merčepa i njegove policijske ili parapolicijske jedinice. To je bilo pet ili šest dana prije Božića 1993. godine. Intervjuirao sam ga kao predsjednika Sabora i to je bio jedan od onih rutinskih intervjua kad nemate nikoga za razgovor, pa uzmete neku ličnost iz političkog vrha koja je medijski relativno atraktivna. Snimali smo, dakle, taj intervju u njegovu saborskom uredu i u jednom je trenutku Mesić zamolio djevojku koja je radila fotografije da iziđe iz prostorije i ostavi nas nasamo. Zatim je otvorio svoj sef i rekao da ima nešto za mene: to su bili dokumenti označeni državnom tajnom u kojima su bila priznanja ubojica iz Merčepove jedinice koji su likvidirali srpske civile iz Zagreba i šire okolice. I *Globus* je te dokumente objavio u božićnom broju. Bila je to bomba. U utorak navečer, dan prije izlaska tog broja, Mesić se nenajavljen pojavio u redakciji i molio je da mu vratimo papire, jer su, rekao je, bili označeni nekom posebnom šifrom i po toj šifri moglo se otkriti tko ih je pustio u javnost. Mi smo mu vratili papire. Danas mislim da nam je Mesić dao te materijale kako bi se obračunao s Branimirom Glavašem i Vladimirom Šeksom koji su tada bili logistička podrška Šušku, a kasnije su se odvojili od njega. Glavaša i Šeksa pokušao je uništiti preko Merčepa. U svakom slučaju, to je bio jedan od najvažnijih brojeva *Globusa* i tada sam se istinski divio Mesićevoj građanskoj hrabrosti«.

Kad se, dakle, Mesić usprotivio Tuđmanovoj nakani da ga pošalje na »učenje francuskog«, vrhovnik je do kraja otvorio karte. Mesić se sjeća: »Rekao je ovako: 'Kad bi se ti maknuo na dva-tri mjeseca, ja bih s Miloševićem sve završio i dogovorio, jer Milošević ne prihvaća sporazum sve dok si ti tu. Evo, čak da mi dadeš samo mjesec dana, sve bih riješio s Miloševićem'. Na to sam mu rekao da prihvaćam mjesec dana odmora i da ću otići odmah poslije Nove godine 1994., a to sam odlučio jer sam ionako morao obaviti manji kirurški zahvat na leđima. Rekao sam, znači, da mu dajem mjesec dana i da se za to vrijeme neću pojavljivati u javnosti«. Kad je isteklo mjesec dana, predsjednik Sabora pojavio se na poslu, premda mu je bilo jasno da nije sklopljen nikakav sporazum između Tuđmana i Miloševića. Shvatio je i da navodno postizanje sporazuma zapravo i nije bilo stvarni razlog Tuđmanova pokušaja da ga ukloni s pozicije parlamentarnog šefa. Prvog dana po povratku napisao je, međutim, pismo predsjedniku Republike u kojemu ga je obavijestio da se vratio na posao i da stoji na raspolaganju za sve državne aktivnosti. Nakon dva dana nazvala ga je Zdravka Bušić, Tuđmanova tajnica, i kazala mu da predsjednik s njime želi razgovarati. Kratko su pričali telefonom, a onda je vrhovnik rekao da se što prije moraju vidjeti i da bi bilo dobro da, ako može, odmah dođe u njegovu rezidenciju na Pantovčaku.

»Slušaj, Stipe, mi jesmo dobri, jesmo prijatelji, ali ti si mene prevario«, odmah je krenuo Tuđman, a Mesiću nije bilo jasno o čemu se radi. Nastavio je: »Ti si meni rekao da ćeš biti odsutan tri mjeseca, a vratio si se već nakon mjesec dana«.

»Ne, Franjo, dogovor je bio da odem na mjesec dana, jer si rekao da ti je mjesec dana dovoljno da završiš stvari s Miloševićem. Nisam pristao ni na kakva tri mjeseca.«

»Dobro. I što ćemo sad?»

»Ništa. Vraćam se u Sabor i nastavljam raditi svoj posao.«

»Dobro, onda ti idi raditi svoj posao.«

Tuđman je Mesića tim riječima ispratio iz svog podsljemenskog zamka okruženog šumom i probranom divljači, ali naravno da mu ni u primisli nije bilo da ga prepusti nesmetanom obavljanju posla. Prava priča zapravo je tek započinjala: Tuđman je – uz pomoć Šuška i sitnijih izvođača radova – naumio neutralizirati unutarhadezeovski pokret otpora svojoj antibosanskoj politici, jer je procijenio da bi mu taj pokret mogao oteti političku svemoć kojom je u tom trenutku – i sve do svoje smrti – neupitno raspolagao. Uslijedio je, naime, odstrel Josipa Manolića, tada predsjednika Županijskog doma Sabora, a za formalni povod toj akciji izabrani su njegovi novinski intervjui u kojima je napadao HDZ-ovu bosansku pustolovinu. Među tim intervjuima ponajvažniji je bio onaj iz ožujka 1994. u *Feral Tribuneu*. »Mislim da je Manolić bio svjestan da dajući intervju *Feralu* potpisuje svoje konačno isključenje iz matične stranke, mada to svakako nije bilo presudno. Pokušao je upravo preko *Ferala* poslati posljednju poruku kada mi je, na kraju tog intervjua u ožujku 1994., kazao ovako: 'Svakako napišite da Šušak mora otići!' To je i bio naslov intervjua, nakon kojega je, međutim, umjesto Šuška, definitivno otišao Manolić«, kaže Heni Erceg koja je nekoliko tjedana kasnije objavila i intervju sa Stipom Mesićem u kojemu je ovaj navijestio svoj konačni razlaz s Franjom Tuđmanom. Ona nastavlja: »Iz razgovora s Mesićem 1994. godine stekla sam dojam da, razilazeći se s HDZ-om, pokušava isprati vlastitu savjest, budući da je rat u Bosni tada već završavao. Osim toga, sam mi je Mesić pričao kako je, mnogo prije Tuđmanova dolaska na vlast, znao za njegovu fiks-ideju o podjeli Bosne, samo, eto, nije vjerovao da će se ovaj doista u to i upustiti. Pokušao se distancirati, premda sa značajnim zakašnjenjem. Njegovi odgovori na pitanja o

’kasnom paljenju’ bili su standardno sporni i neuvjerljivi: ’Htio sam i pokušao mijenjati stvari iznutra’. Iz moje vizure, to je oportunizam, ali ne mogu tvrditi da nije pokušavao utjecati na Tuđmana. Manolić i Mesić htjeli su se, zapravo, što efikasnije ograditi od politike Tuđmana i Šuška, doduše, s obzirom na vrijeme kada su to učinili, mislim da mrlja u njihovim biografijama može biti samo umanjena, ali nikako i sasvim izbrisana. Moram, međutim, reći da su se obojica držali odvažno, premda okolnosti njihova razlaza s Tuđmanom nisu bile ni bezazlene, ni bezopasne. Vjerujem da su dobro procijenili kako im i učestalo davanje intervjua pruža svojevrsnu zaštitu. Mesić se doimao usamljenim, ali istodobno mi se činilo kao da mu je pao kamen sa srca. Ponašao se opušteno i rasterećeno, kao čovjek koji je predugo ostao u birtiji i odjednom je postao svjestan u kakvom je društvu proveo noć. Uza sve zamjerke iz toga vremena, mislim da je Stipe Mesić hrabar čovjek«.

»Manolić je, dakle, prvi počeo javno istupati protiv politike u Bosni za koju je mislio da je kreira i provodi Šušak. Ti njegovi javni istupi trebali su imati funkciju da Tuđmana uvjere kako se treba riješiti Šuška i prikloniti se – odnosno, vratiti se – nama«, veli Mesić. Taj Manolićev javni pokušaj uvjeravanja Tuđmana da se priklonio pogrešnoj strani nije imao nikakve šanse za uspjeh, jednako kao što nikakve izglede nije imala ni Mesićeva inicijativa da se u vladajućoj stranci otvori prostor frakcijskom djelovanju. Od svega se dogodio samo vrhovnikov gnjev što je ubrzo rezultirao degažiranjem Josipa Manolića iz HDZ-ovih redova. U Predsjedničkim je dvorima, naime, sazvana sjednica HDZ-ova Predsjedništva kojoj je jedina svrha bilo brzinsko odstranjenje čovjeka koji je nekoć bio najbliži Tuđmanov suradnik: zanemarena je pritom i utvrđena procedura i partijski statut i bolji običaji, jer šefu HDZ-a nije padalo na pamet da dopusti raspravu o svojoj nakani, a sve da je i dopustio drugima da nešto kažu, ne bi se čulo mnogo suprotstavljenih glasova. Jedini je, naime, Mesić bio protiv obračuna s Ma-

nolićem, obračuna što je odrađen u najboljoj boljševičkoj maniri. Nakon što je sesija HDZ-ove vrhuške uspješno okončana, Šušak je izišao iz dvorane i ovako rekao jednom od svojih tjelohranitelja: »Neka akcija u Saboru krene»! Bio je to signal da se u Saboru začne postupak skupljanja potpisa za Manolićevu smjenu s pozicije predsjednika Županijskog doma.

Uslijedio je potom razgovor šefa države i partije s predsjednikom parlamenta u četiri oka. Tuđman je znao da Mesić uživa popularnost u javnosti i nije ga se htio baš olako odreći, premda nije pokazao ni naročitu volju da ga zadrži u HDZ-u i vrhu državne vlasti.

»Stipe, u čemu je problem?«, pitao ga je praveći se nevještim.

»Problem je u tome što me izbacivanje Manolića podsjeća na komunističke čistke«, odgovorio je Mesić. »Ja sam se borio za demokraciju, a ovo što se događa karikatura je demokracije. Neću raditi protiv principa za koje sam se zalagao cijeli život. Ti znaš da mi funkcija ne znači ništa i da zbog funkcije nisam postao ni pametniji ni bogatiji. I hoću da znaš da se ovome što si napravio ne protivim toliko zbog Jože, koliko zbog metode. A metoda je totalitarna.«

»Bez Manolića ćemo biti jači! Bili su ovdje kod mene neki stranci i protestirali su zbog toga što u državnom vodstvu imamo čovjeka koji je bio pripadnik komunističkih obavještajno-policijskih službi. Bez njega će mi biti lakše, ali volio bih da ti ostaneš. Isto tako, moraš znati da i bez tebe možemo, jednako kao i bez Manolića.«

»Dobro, Franjo, ako možete, onda je ovo kraj«, kazao je Mesić i ustao je pružajući ruku Tuđmanu.

»Nemoj prebrzo donositi odluke... Prespavaj, razmisli i javi mi se.«

Stipe Mesić više mu se nije javio. Danas taj razlaz ne pokušava učiniti dramatičnijim nego što je bio. Dogodilo se samo ono što se moralo dogoditi, a neizbježnost se ni-

je ni pokušavala prikriti teatralnim i patetičnim gestama. »Mislim da on, ipak, nije bio sasvim ravnodušan prema mom odlasku«, sjeća se Mesić, »jer je vidio s kim ostaje: s Ivićem Pašalićem, Gojkom Šuškom, Vicom Vukojevićem... Uostalom, često je znao kazati: 'Bože moj, s kim sam ja stvorio Hrvatsku'! Franjo Tuđman bio je interesantan čovjek. Imao je neke sjajne ideje. Recimo, bio je u pravu kad je tvrdio da će nas svijet ozbiljno doživjeti tek kad se narod na referendumu izjasni za samostalnu Hrvatsku, dok sam ja govorio da su izbori dovoljni i da su građani – masovno glasajući za HDZ – pokazali koju opciju podržavaju. No, njegov fatalni problem bila je impresioniranost Slobodanom Miloševićem, te opsjednutost poviješću i tzv. povijesnim silnicama.« »Tuđman je do zadnjeg časa pokušao da nas zadrži«, priča Josip Manolić, »jer mu je valjda postalo jasno da našim odlaskom gubi kontinuitet one izvorne HDZ-ove politike i da bez nas u HDZ-u pobjedu definitivno odnose nacističke snage na čelu sa Šuškom. A Tuđman nikad nije bio nacist: bio je hrvatski nacionalist i patriot, ali je uvijek bio protiv fašizma i nacizma u našim redovima. Pokušao nas je, dakle, spriječiti u odlasku iz HDZ-a, ali već je bilo kasno, jer smo bili donijeli odluku da idemo na formiranje nove stranke.«

»U proljeće 1994. često se moglo vidjeti Mesića i Manolića kako šetaju po Markovu trgu i nešto se došaptavaju«, svjedoči Gordana Simonović, tada saborska izvjestiteljica zagrebačkog Radija 101. »Znalo se da kuju plan pobune u HDZ-u i sve su oči tada bile uprte u njih. Oni su, pak, vjerojatno znali da ih se prisluškuje i da su im saborski uredi ozvučeni, pa su one najpovjerljivije stvari dogovarali na otvorenom.« Heni Erceg i Davor Butković, koji su tih dana za svoje listove intervjuirali i jednog i drugog HDZ-ova raskolnika, prisjećaju se, međutim, da nisu mogli uočiti ozbiljnije simptome paranoičnosti kod njih dvojice, pogotovo kod Mesića: ponašali su se sasvim normalno i nisu se sustezali otvoreno iznositi i najradikalnije ocjene o

Tuđmanu i njegovu režimu. »Sjećam se da sam u to vrijeme dolazio na sastanak s Mesićem u jednu gornjogradsku kavanu i sreli smo pred ulazom: došao je potpuno sam, bez tjelohranitelja i ikakve pratnje, a tada je bio jedan od dvojice Tuđmanovih najozbiljnijih protivnika i imao je realne osnove da strahuje za vlastitu glavu. Zbilja se nije bojao«, kaže Butković.

Kad se, dakle, dogodio rascjep, Mesić je Manoliću predložio da okupe svoje istomišljenike i da – udruženi s opozicijom – HDZ-u preotmu većinu u parlamentu. Trebalo im je trinaest glasova, a u jednom su trenutku na svojoj strani imali čak dvadeset i tri HDZ-ova saborska zastupnika: u skupini koja je potajno kovala plan pobune protiv Tuđman-Šuškove dominacije bili su i Ivica Gaži, tada ministar poljoprivrede, i Nikica Valentić, ondašnji predsjednik Vlade, i Žarko Domljan, potpredsjednik Sabora... »Da su svi ti ljudi ostali na našoj strani, kao što su nam u razgovorima obećavali, imali bismo – zajedno s opozicijom – većinu u Saboru i imali bismo, zapravo, kohabitaciju: na jednoj bi strani bio Tuđman, a na drugoj strani Sabor u kojemu bismo mi imali većinu«, kaže Mesić koji je tada predlagao ovakav plan: treba pred televizijske kamere dovesti sve one HDZ-ovce koji su bili protiv Tuđman-Šuškove politike i treba organizirati javno potpisivanje izjava u kojima ti ljudi osuđuju ono što se događa u HDZ-u, te pristupaju frakciji što će u Saboru glasati zajedno s opozicijom i tako vladajućoj stranci izbiti iz ruku jednu od najvažnijih poluga vlasti. Josip Manolić, međutim, nije bio impresioniran tom idejom. Tražio je promptno okupljanje tih desetak ljudi koji su čvrsto bili uz njega i Mesića i zagovarao je hitno osnivanje Hrvatskih nezavisnih demokrata kojima će se – tvrdio je – onda priključiti i drugi HDZ-ovi umjerenjaci što su se tada još kolebali između voljenog vođe i vlastitih ideala za koje će se ubrzo pokazati da su, uglavnom, nepostojeći. »Kad smo, međutim, napravili stranku, drugi se nisu priključili, jer je Tuđman zvao jednog po jednog i

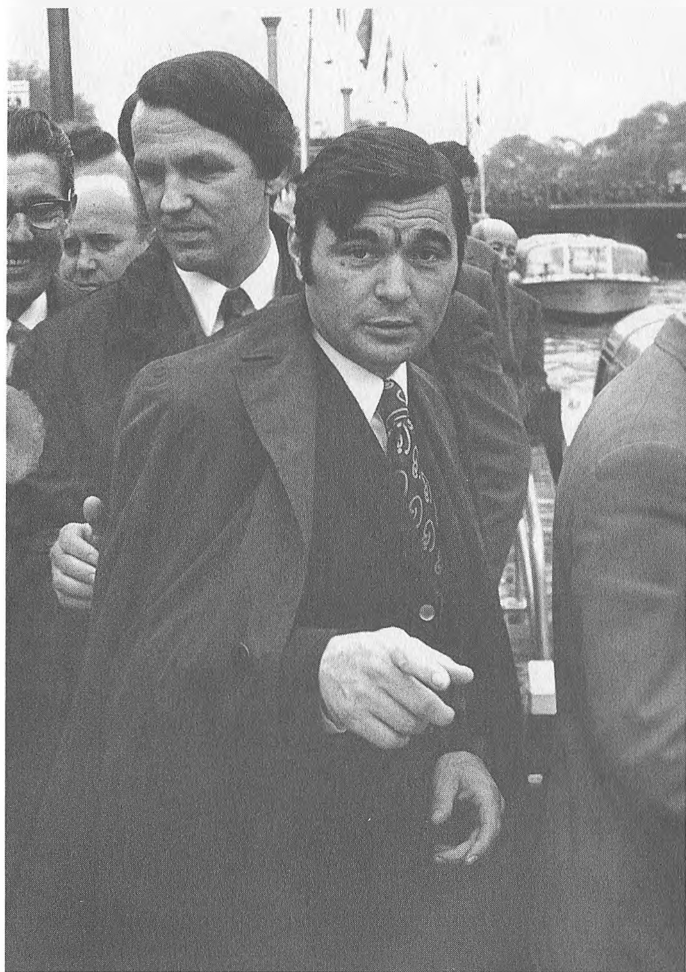
Stipe Mesić (prvi zdesna dolje) na radnoj akciji u Zagrebu u drugoj polovici 50-ih godina prošlog stoljeća.

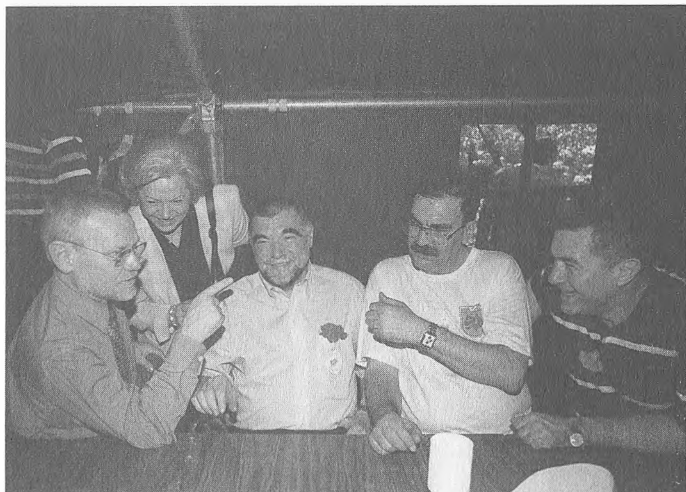
Na radnoj akciji (prvi slijeva).

Na odsluženju vojnog roka u Nišu (treći slijeva).

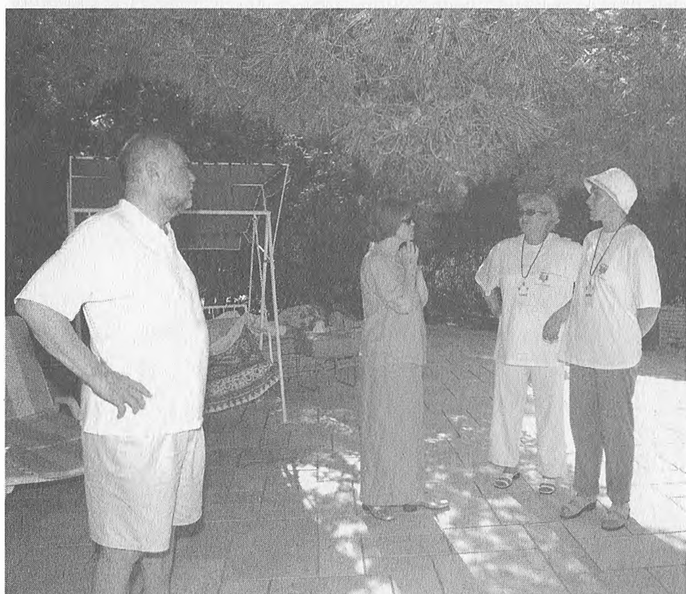
Predsjednik općine Orahovica,
kraj 60-ih godina prošlog stoljeća.

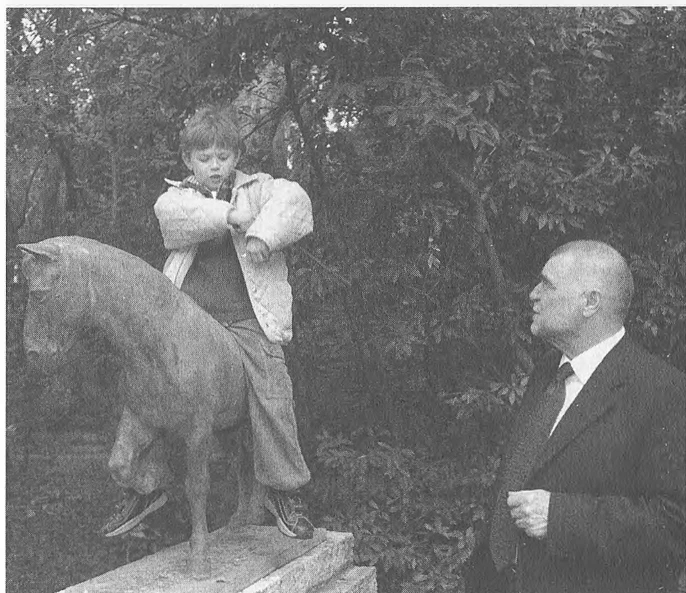
Proslava 1. svibnja u zagrebačkom Maksimiru.

Susret s Yasserom Arafatom u New Yorku,
4. siječnja 2002. godine.

Na otoku Vangi u srpnju 2004. godine.
(prva desno je predsjednikova supruga Milka)

Na Brijunima u travnju 2003. godine
s unukom Tomom.

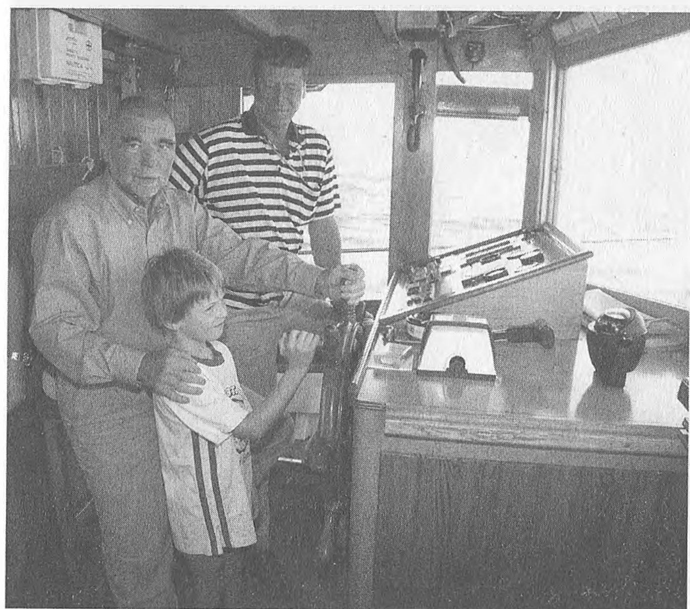
Na Brdu kod Kranja u svibnju 2003. godine.

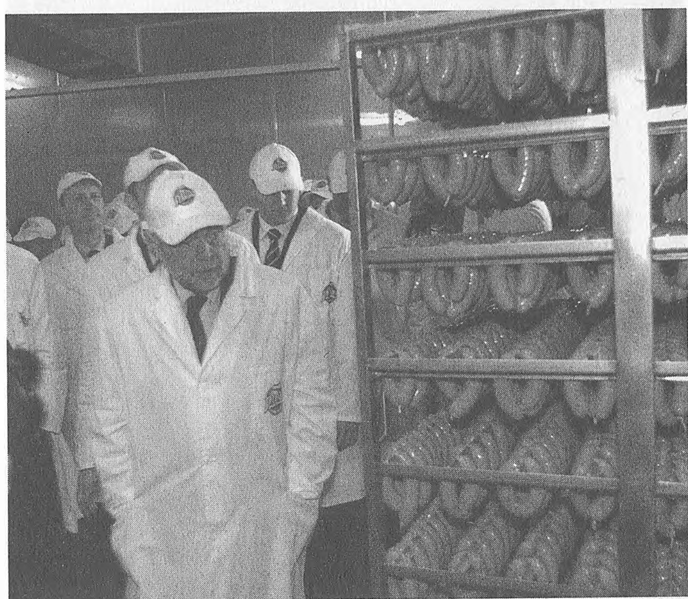
Sa Svetim Ocem u Rijeci 5. lipnja 2003. godine.

S Moamerom El Gadafijem,
13. kolovoza 2003. godine u Tripoliju.

U Bolu na otoku Braču, kolovoz 2004. godine
s unukom Tomom.

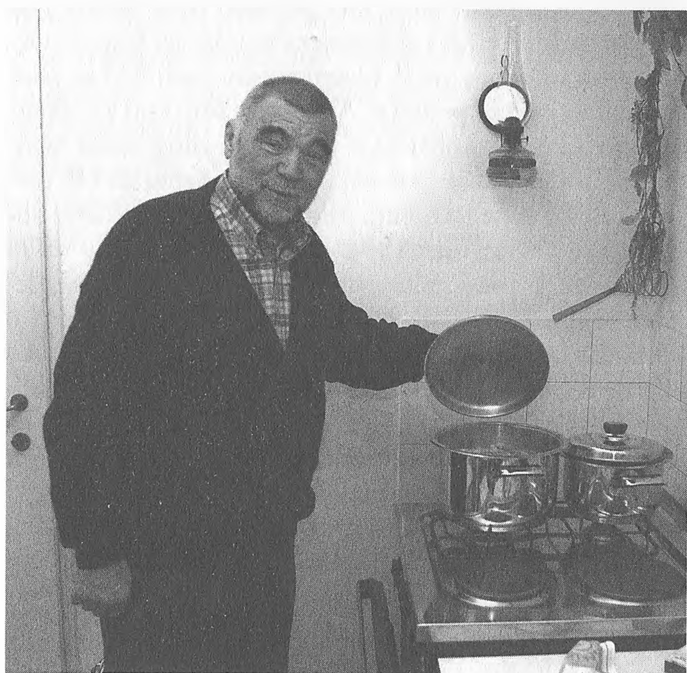
U posjeti »Gavriloviću«.

Na »Večeri Ličana« u Zagrebu.

U državnoj rezidenciji na Hvaru
s kćeri Sašom i unukom Tomom.

U državnoj rezidenciji na Hvaru.

Fotografije su iz Mesićeve privatne arhive, te iz službene arhive Ureda predsjednika (Fotografi: Josip KOPI i Tamara POLLAK)

tražio je da se pred njim izjasne za koju su opciju. Jednoga je čak odvojio od ženina odra i morao je doći na izjašnjavanje. Ucjenjivao je ljude različitim stvarima: nekoga stanom, nekoga plaćom, nekoga prljavštinama koje je imao u ladici... Unatoč tom velikom pritisku, na kraju nam je nedostajao samo jedan glas«, kaže Mesić i dodaje: »Sve bi možda bilo drukčije da je Joža poslušao moje savjete i da smo još malo sačekali s osnivanjem stranke, jer bismo možda uspjeli pridobiti sve ili barem većinu onih koji su nam prethodno pružali podršku. Ali on nije htio čuti za čekanje i počeo mi je govoriti da se bojim i da zbog straha zagovaram prolongiranje osnivanja HND-a. Samo da bih njemu dokazao da se ne bojim, pristao sam na formiranje nove stranke«. »Na Uskrs 1994. u mome je stanu bio ručak na kojemu je Mesić rekao da odlazi iz HDZ-a zbog neslaganja s Tuđmanovom politikom. Tada se razgovaralo i o osnivanju nove stranke. Na tom ručku dogovoreno je kako će se zvati nova partija: trebala se zvati Nezavisni demokrati Hrvatske, ali Stipu je netko – ne sjećam se više je li to bio moj sin ili nećak – upozorio da će kratica biti NDH, pa je onda ime stranke promijenjeno u Hrvatski nezavisni demokrati«, pripovijeda Štefanija Balog, koja s Mesićem prijateljuje od 1976. godine kad se ovaj zaposlio u zagrebačkom Arhitektonskom studiju (AS): gospođa Balog bila je tada mlada arhitektica u spomenutom birou, a danas je vlasnica AS-a.

Mesiću je pritom bilo jasno da je osnivanje stranke unaprijed izgubljena bitka i da je Tuđman toliko jak da će njegove ucjene i prijetnje biti snažnije i uvjerljivije od krhkog bunta što je tinjao među onim dijelom HDZ-ovaca koje je hercegovački lobi bio marginalizirao. Manolića, međutim, ništa od toga nije zanimalo: htio je što prije osnovati stranku da bi isprao gorak okus degažiranja iz vladajuće partije i da bi u javnosti stvorio dojam kako nije gubitnik. Htio je valjda poslati i poruku Franji Tuđmanu da i bez HDZ-a ostaje živjeti na političkoj sceni. Kasnije će

se pokazati da to nije život nego životarenje, bez ikakva realnog utjecaja na zbivanja i na javnost. »Tada se moralo ići na formiranje nove stranke, jer je što prije i što radikalnije trebalo pokazati Tuđmanu kamo ga vode ti ljudi kojima se okružio. Ta je poruka morala biti snažna«, veli Manolić.

Koncem svibnja 1994. konačno je pokrenuta i smjena Stipe Mesića s predsjedničkog položaja u Saboru. Kako je za zbacivanje Mesića bilo potrebno sazvati parlamentarnu sjednicu, a kako se sjednica nije mogla sazvati bez odluke predsjednika Sabora, vrhovnik je telefonirao potpredsjedniku Žarku Domljanu, koji je jedno vrijeme figurirao kao pripadnik Mesić-Manolićeve struje, te mu je naložio da upriliči sjednicu na kojoj će biti zapečaćena sudbina tadašnjeg prvog čovjeka parlamenta. Ustrašeni Domljan sazvao je sjednicu za 24. svibnja, premda predsjednik Sabora nije bio ni odsutan, ni spriječen u obavljanju svoje dužnosti. »Smijenili su me mimo svih zakona, no procijenio sam da neće biti koristi od toga da pokrećem spor pred Ustavnim sudom. Odlučio sam krenuti u političku borbu, pa što mi Bog dade.« Nakon smjene s predsjedničke funkcije u Saboru, Mesić je deložiran i iz golemog državnog stana u najstrožem centru Zagreba, u Miškecovu prolazu, u kojega je uselio 1993. godine. »Zgrada u Ilici, u kojoj moja obitelj ima stan, izgrađena je 1910. godine i jednostavno je došlo vrijeme da se promijene sve instalacije i podovi. Stoga sam 1993. rekao Nikici Valentiću, koji je bio predsjednik Vlade, da bih otišao u neki državni stan, dok se ovaj moj preuređuje. Odgovorio mi je da nema nikakvih problema, da sam ja predsjednik Sabora i da će to smjesta biti riješeno. No, oni su pomislili da meni treba stan sa stanarskim pravom i našli su jedan takav negdje na Zelenjaku. Kazao sam da meni ne treba takav stan, nego nešto privremeno gdje ću se smjestiti dok ne budu gotovi radovi u Ilici. Tako sam dobio taj ogromni namješteni stan u Miškecovu prolazu.«

Kad je izbila parlamentarna kriza i kad je smijenjen s pozicije šefa Sabora, režimu je počeo smetati Mesićev boravak u rečenom stanu: vrhovništvo je valjda njegovo ostajanje u Miškecovu prolazu tumačilo kao manifestiranje stava da odriče zakonitost smjeni koju je HDZ obavio zahvaljujući Domljanovu strahu od Franje Tuđmana. »Mi smo, inače, svoje stvari bili preselili u Ilicu, ali namjerno nisam htio otići iz državnoga stana da ne bih pokazao kako priznajem njihove odluke. Natjerao sam ih da me izbace iz stana: došlo je pet-šest policajaca koje je poslalo Gradsko poglavarstvo i izbacili su me van. Slično je bilo i sa izbacivanjem iz ureda u Saboru, gdje su, također, poslali stražu da me deložira.«

Mesić se tada ponovno našao u svome stanu u Ilici: bez tjelohranitelja, vozača, kabineta i žurnalističkog interesa, ali s nadom da upravo započinje novo poglavlje njegove političke karijere. »Stipe Mesić tada nije imao puno prijatelja«, kaže Štefanija Balog, »i zacijelo mu nije bilo lako, ali trudio se da se na njemu ne vidi koliko mu je teško. Bio je posvećen svojim ciljevima i nije htio izdati sebe, pa mu je vjerojatno i to davalo snagu da izdrži tokom tih teških vremena. Uza se je imao nekolicinu nas, bliskih prijatelja, koji smo ga uvijek i u svemu podržavali. No, naša podrška ne bi značila puno da je on prestao vjerovati u sebe, a to se nije dogodilo ni u jednom trenutku.«

3.
»NE RUKUJEM SE SA ZLOČINCIMA«

Detronizirani drugi čovjek u vlasti – nesuđeni »princ-prijestolonasljednik«, kako je Mesića u prvoj polovici devedesetih znao nazivati Vladimir Šeks, njegov bivši prijatelj koji je oduvijek bio ljubomoran na Mesićevu tadašnju bliskost s Tuđmanom – odlučio se za borbu, a ne za lagodno javno odumiranje zato što je bio politički tašt, s tim da ni danas nije bitno drukčiji. Smatrao je da se njegov dotadašnji ulog u politiku može kapitalizirati bolje nego tako da prihvati Tuđmanovu ponudu i otisne se u diplomatsku anonimnost. Što je u tom času, zapravo, bio Mesićev politički kapital? Dvije stvari: relativno prvoborački status u Hrvatskoj demokratskoj zajednici i značajan doprinos stvaranju te partije-pokreta, a zatim i aktivno učešće u raspadu Jugoslavije, odnosno u hrvatskom osamostaljenju. Obje su ove aktivnosti – pogotovo ova druga – Mesiću donijele i poprilično javnu popularnost, pa je i to bilo bitnim dijelom onoga što on naziva vlastitim političkim kapitalom. Godine 1994., kad je otišao iz HDZ-a i otisnuo se na političku i javnu marginu, činilo se da je zaigrao na pogrešnu kartu i da je pokušaj oplođivanja onog kapitala što ga je imao završio bankrotom. Tek šest-sedam godina kasnije postat će jasno da se radilo o nešto dugoročnijem ulaganju u vlastitu političku budućnost: Mesić danas tvrdi da je znao kako će

mu se jednog dana vratiti sve ono pozitivno što je činio tokom petogodišnjeg sudjelovanja u vrhu HDZ-a i države, jednako kao što će reći da nikad nije prestao vjerovati da je ispravno postupio kad je napustio Tuđmana i zaputio se u neizvjesnost života u opoziciji.

»Mesiću sam još 1993. rekao da će postati predsjednikom države i zaista sam vjerovao u to. Čini mi se da je i on vjerovao da će biti tako«, kaže Tomislav Karamarko koji je svog kasnijeg šefa i prijatelja upoznao potkraj 1989. kad su zajednički osnivali HDZ u Zagrebu: direktor Arhitektonskog studija bio je od kasne jeseni 1989. glavni Tuđmanov čovjek za skupljanje članstva u glavnom gradu, dok je Karamarko mobilizirao ljude za HDZ na Peščenici, istočnom predgrađu Zagreba što je, uglavnom, naseljeno radničkom populacijom i svakovrsnim doseljenicima. »Vrijeme osnivanja HDZ-a bilo je jedno lijepo i romantično vrijeme, barem sam ga ja tako doživio«, nastavlja Karamarko, »vladao je veliki zanos i entuzijazam, jedan u drugome gledali smo prijatelje, bili smo jedinstveni, mislili smo da svi imamo istu ideju, a ta ideja bila je stvaranje samostalne države. Znali smo da sudjelujemo u stvaranju povijesti. Mesić je u to vrijeme bio operativac, sam je išao okolo, organizirao je ljude i mislim da se u tome dobro snalazio. Ništa mu nije bilo teško, ali tada nikome ništa nije bilo teško.«

Stipe Mesić nije, međutim, bio izravno uključen u one konspirativne aktivnosti nacionalno svjesne i demokratski orijentirane »hrvatske inteligencije« što se koncem 1988. i početkom 1989. počela poluilegalno okupljati po metropolitanskim salonima, kavanama, krčmama, skrivenim vikendicama i gradskim perivojima, e kako bi kovala planove o formiranju različitih inicijativa, foruma, stranaka i pokreta koji su trebali razrušiti monolitnost tadašnje političke scene kojom je dominirala Komunistička partija. Junaci tog vremena – koje ne bilježi puno herojskih momenata, ali zato pamti bezbroj sukoba među uglednim nositeljima

nabildanih taština – bili su Franjo Tuđman, Slavko Goldstein, Zvonimir Lerotić, Marko i Vladimir Veselica, Vlado Gotovac, Ante Paradžik, Ivan Zvonimir Čičak, Hrvoje Šošić, Dražen Budiša, Drago Stipac... Dok su svi ti ljudi – koji su se ubrzo podijelili u dvije suprotstavljene grupe, da bi se onda te dvije grupe opet raspadale unutar sebe – provodili besane noći pišući programske deklaracije budućih stranaka i snujući o samima sebi kao o liderima predstojeće nacionalne revolucije koja samo što nije započela, Stipe je Mesić stajao kod *Charlieja* u Gajevoj ulici, ispijao je svoje kave i – pogledavajući prema Savki Dabčević-Kučar i Miki Tripalu – osluškivao glasove što su tih mjeseci strujali po gradu i govorili o burnim danima koji slijede. Ante Karić, Ličanin iz Perušića koji je godinama živio u Zagrebu i koji je slovio za vazda dobro obaviještena čovjeka koji voli i materijalno pomagati onima koji su se borili za »hrvatsku stvar«, bio je glavni Mesićev informator o gibanjima u velegradskom političkom podzemlju: Karić je održavao veze sa svim opozicijskim frakcijama što su se upravo porađale, ali je – kao promućuran čovo, doduše, manjkava obrazovanja – ubrzo shvatio da je među svom tom zanesenom svitom, što se skupljala s koca i konopca, Franjo Tuđman, ipak, persona s najozbiljnijim i najkonkretnijim namjerama. Pa se Karić tako našao i na sjednici Inicijativnog kruga HDZ-a što je održana 28. veljače 1989. u prostorijama Društva književnika na Trgu bana Jelačića koji se onda još zvao Trgom Republike.

»Nakon te sjednice Inicijativnog kruga, uslijedili su tjedni i mjeseci podzemnih ratova za mjesto predsjednika HDZ-a, a glavni su konkurenti bili Franjo Tuđman i Marko Veselica«, priča Karić. »Stvar je kulminirala 11. lipnja 1989. kad je održana sjednica Inicijativnog kruga u hotelu *Panorama* na Trešnjevci. Tuđman je, naime, predsjedavao tom sjednicom, ali se pojavila grupa koja je tamo došla s jasnom namjerom da ga smijeni, a u toj su grupi bili Marko i Vlado Veselica, Slobodan Praljak, Hrvoje Šošić, Ivan Gabelica...

Bili su glasni, bezobrazni i tražili su sukob. Tuđman je u jednom trenutku prekinuo sjednicu i došao je do mene. Stajao sam u kutu i pušio. 'Ante, ja ću se ubiti, ovo nema nikakvog smisla', rekao mi je. Pitao sam ga zašto se toliko iznervirao, a on mi je odgovorio: 'Pa, tko može s ovim luđacima stvoriti Hrvatsku, vidiš li ti što oni rade i što govore!?'. Malo sam ga umirio i taj je sastanak nekako završen, ali ništa nije bilo riješeno, pa je iduća sjednica zakazana za 17. lipnja, također, u *Panorami*.«

Tog subotnjeg jutra, 17. lipnja, pred *Panoramom* se okupilo dvjestotinjak ljudi odjevenih u misna odijela, ali najveći broj njih nije imao blagog pojma da je prethodne noći – u uskom krugu Tuđmanovih pouzdanika – skovan plan da se zbog (stvarne ili naručene?), policijske zabrane skupa u *Panorami* probrane primjerke HDZ-ova prvoboračkoga cvijeća obavijesti o promjeni lokacije i da se na toj novoj adresi – igralištu NK *Borac* na Jarunu – ražalovanog generala JNA u miru i tišini jednom za svagda izabere na čelo HDZ-a. Ante Karić bio je među onima koji su bili upućeni u detalje prijevare koja se, po svemu sudeći, rodila u glavi Josipa Manolića. »Bio sam zadužen da neke ljude obavijestim da se sjednica, zapravo, održava na Jarunu, te da neke od njih dovedem tamo«, sjeća se Karić, »a među onima koji su pozvani na Jarun prednjačila je slavonska skupina na čelu s Ivanom Vekićem. Sjednica je trajala oko pola sata i Tuđman je izabran za predsjednika. Prijedlog da Tuđman bude predsjednik HDZ-a iznio je Branimir Glavaš i velika se većina složila. Dok se sve to odvijalo, Stipe Mesić čekao me je kod *Charlieja*. Kad sam došao tamo, rekao sam mu da je Tuđman izabran i da iste večeri putuje u Kanadu. Ova grupa koja ga je pokušala smijeniti, i koja je ostala kod *Panorame*, nakon toga je totalno poludjela: galamili su, optuživali, psovali, prijetili... Kasnije su osnovali Hrvatsku demokratsku stranku. Inače, ja sam Stipi savjetovao da se neko vrijeme drži po strani i da djeluje iz drugog plana, jer

je on, ipak, bio u zatvoru i u slučaju da se nešto dogodi on bi bio više na udaru nego ja ili neki koji nisu bili suđeni.«

»Kad je HDZ osnovan i kad je Tuđman definitivno postao predsjednikom stranke, k meni je doma došao Joža Manolić, kojeg znam od 1965. godine iz Sabora, i rekao mi da je stiglo vrijeme da se i ja uključim«, kaže Mesić i nastavlja: »Kazao mi je tada da Tuđman jest autoritativan i krut, ali je dodao da bismo oko njega mogli stvoriti krug koji bi ga držao pod kontrolom, a to držanje pod kontrolom značilo bi da se stranka vodi u europskom pravcu. Naveo mi je neke ljude koji su se uključili i procijenio sam da je to skupina koja može nešto učiniti i kojoj vrijedi pomoći: recimo, Šime Balen, nekadašnji tajnik ZAVNOH-a, Joža Boljkovac, partizanski borac od 1941., Franjo Tuđman, borac od 1941., Joža Manolić, borac od 1941. godine... Antifašističke biografije tih ljudi ulijevale su mi povjerenje da neće biti buđenja nekih aveti iz prošlosti i da je tu riječ o hrvatstvu koje je do kraja na liniji antifašizma.« Mesić bi bio sretniji da su se tada, zadnjih mjeseci osamdesetih godina, Savka Dabčević-Kučar i Miko Tripalo aktivnije uključili u političke procese, jer je bio puno bliže tom liderskom dvojcu iz 1971., nego generalu Tuđmanu, no njih dvoje uporno su šutjeli i meditirali ne dajući puno glasova od sebe. »Miko Tripalo imao je u to vrijeme neusporedivo veću karizmu od Franje Tuđmana, ali je Tuđman bio lukaviji, te je prepoznao i iskoristio nacionalni naboj što je tada postojao u ljudima. Miko se valjda nije usudio učiniti ono što je učinio Tuđman«, kaže Ante Karić. »Mnogi od nas očekivali su da će upravo Savka i Tripalo ponijeti nacionalni barjak koncem osamdesetih i početkom devedesetih", prisjeća se Manolić, »ali to se nije dogodilo. Po meni, razlog tome ležao je u popriličnoj istrošenosti ljudi iz 1971., ponajprije, Savke i Mike: kao da nisu imali snage da u novim okolnostima stanu na čelo naroda s idealima iz '71. godine. Savka je, čini mi se, bila opterećena tim negativnim 'proljećarskim' iskustvom i to

ju je sputavalo, dok je Tripalo tada bio prebolio jednu tešku bolest i to je bio njegov hendikep.«

Vrijeme je letjelo brzo i nije bilo mjesta za kalkuliranje i meditiranje, pogotovo za one koji su – a Mesić je bio jedan od takvih – slutili da je prevratničko doba idealno za politički uzlet kojemu su oduvijek težili. Bilo je tada jasno da Jugoslaviji nema spasa, a isto je tako bilo jasno da se u Srbiji zahuktava agresivna velikodržavna mašina na čelu sa Slobodanom Miloševićem koji je već tada slao otvorene prijetnje svima koji su pokazivali bilo kakve naznake otpora njegovoj viziji budućih odnosa u Jugoslaviji. »Iz Srbije su dolazile ozbiljne prijetnje i trebalo se brzo organizirati. Prijetili su srbijanski mitingaši koji su se spremali za pohod na Ljubljanu, s planom da u Zagrebu 'tek otresu čizme' i tako se obračunaju s težnjama za hrvatskom samostalnošću. To je, naravno, pogodovalo bujanju HDZ-a, jer sve one snage što su išle na demokratsko uvjeravanje i smirivanje situacije nisu mogle dobiti veću podršku u javnosti. HDZ je na Miloševiću i njegovim prijetnjama izuzetno jačao. Vidio sam da u redovima HDZ-a ima galame i buke, ali smatrao sam to odgovorom na galamu i buku što je dolazila s druge strane. Nisam vidio da tadašnja komunistička vlast išta poduzima: oni jesu bili protiv Miloševića, ali nisu poduzimali ništa da se organizira nekakav otpor. Naravno, htio sam da se Savka i Miko, te druge karizmatične osobe iz 1971., kojima sam vjerovao, uključe u demokratske procese, ali oni nisu pokazivali jasne znakove da se žele uključiti i aktivirati. Razlog tome bio je, ponajprije, njihov animozitet prema Franji Tuđmanu«, kaže Mesić. Nadovezuje se Ante Karić: »Tripalo mi je jednom rekao da dok je god Tuđman živ i dok je na čelu države neće biti sreće za hrvatski narod. Kazao mi je da ga zna dugi niz godina i da s njim nikad ne može biti na istoj strani. Njih su se dvojica, koliko je meni poznato, najviše razilazili na pitanju Bošnjaka, jer je Tuđman bio sklon da sve Bošnjake smatra Hrvatima, dok je Tripalo takve stavove smatrao glupima i štetnima«.

U jesen 1989. Mesić se s Tuđmanom sastao u zagrebačkoj Gradskoj kavani i tada je, nakon kraćeg razgovora o HDZ-ovu programu i ciljevima, prihvatio ponudu da se uhvati formiranja HDZ-ove podružnice u glavnome gradu. Šef HDZ-a Mesića je tom prilikom priupitao bi li otišao gospođi Dabčević-Kučar i gospodinu Tripalu da ispita kakvo je njihovo trenutačno političko raspoloženje i imaju li volje uključiti se u demokratske procese koji su započeli: konkretnije, imaju li volje pridružiti se njegovoj, Tuđmanovoj partiji. I Mesić je zaista hodočastio do istaknutih »maspokovaca« i prenio im je glasove Franje Tuđmana – čak ih je i nagovarao na pristupanje HDZ-u – no oni nisu htjeli ni čuti za to. »Savka i Miko nikako nisu htjeli s Tuđmanom, jer su ga dobro znali otprije i govorili su da je previše tvrd i autoritaran, te da se s njime ne može surađivati, nego bi ga se moralo slušati.« Karić, pak, pripovijeda kako je Tuđman njega i Mesića – koji mjesec prije prvih višestranačkih izbora – još jednom spremio k Savki Dabčević-Kučar s naputkom da joj prenesu kako joj šef HDZ-a nudi mjesto predsjednice Sabora u budućoj hrvatskoj vlasti, te s dodatkom da je to njegova posljednja ponuda njoj, »hrvatskoj ruži«. »Stipe joj je prenio sve kako je Tuđman rekao. 'Ako ću ja biti predsjednica Sabora, što će biti Franjo?', pitala je Savka kad je čula najnoviju Tuđmanovu ponudu, a Stipe joj je rekao da će on, naravno, biti predsjednik države. Ona nam je tada demonstrativno pokazala 'bosanski grb' i rekla nam da je to njezin odgovor Franji i da mu ga obavezno prenesemo. Savka je nevjerojatno tašta osoba i valjda je mislila da će se nju na koljenima moliti da se uključi i da povede hrvatski narod. Osim toga, ona je tada jako kalkulirala i procjenjivala je što će se dogoditi, a isto tako, jasno je davala do znanja da misli kako Tuđman, Mesić i svi ostali nisu njezin politički kalibar.«

Nacionalno zaneseni Mesić, pun entuzijazma i volje da pomogne pokretu koji je hvatao zamah, ozbiljno je prionuo skupljanju ljudi za zagrebačku Gradsku organizaciju

HDZ-a, ali je odmah počeo nailaziti na probleme pri vrbovanju viđenijih ljudi i intelektualaca. »Intelektualci su se zaista teško uključivali. Ne samo u Zagrebu, nego i u Lici i Slavoniji, gdje smo Mesić i ja često boravili, te obilazili nastavnike, učitelje, veterinare, liječnike... Teško su pristajali da se pridruže HDZ-u, premda je tada bilo evidentno da su komunizam i Jugoslavija stvar prošlosti«, priča Karić kojega je Mesić bio poslao da razgovara s Vicom Vukojevićem oko ulaska u Tuđmanovu stranku. »Znao sam da je Vukojević svojevremeno bio u emigraciji, pa sam mislio da bi se relativno lako mogao uključiti. Karića sam poslao k njemu prije službenog osnivanja Gradske organizacije HDZ-a, dakle, prije skupa koji je 24. prosinca 1989. održan na Ekonomskom fakultetu«, kazuje Mesić. »Vukojević je pitao Karića koliko nas ima u HDZ-u, a kad mu je Karić odgovorio da nas je nekoliko stotina, Vice mu je kazao: 'Kad vas bude petsto, ja ću biti petsto i prvi'. Kad je broj članova prešao petsto, opet sam poslao Karića k Vukojeviću i on se tada doista uključio. Ja sam, znači, kriv za Vukojevića koji je ubrzo postao tajnikom zagrebačkog HDZ-a. Inače, imam s njim zgodno iskustvo i od ranije: natjecao sam se, naime, koncem sedamdesetih ili početkom osamdesetih za pravnika u poduzeću *Novogradnja* i odbijen sam, jer nisam imao odgovarajuće moralno-političke kvalitete, a primljen je 'drug Vice Vukojević koji ima sve moralno-političke kvalitete i zadovoljava sve formalne uvjete'. Pa sam se kasnije, recimo, javio za pravnika u *Croatia osiguranju* i također sam odbijen zbog loših moralno-političkih karakteristika, a primljen je 'drug Bosiljko Mišetić koji ima sve kvalitete', pa je čak bio i partijski sekretar u toj firmi. Poslije su oni ispali velikim Hrvatima, a ja sam proglašen nacionalnim izdajnikom.« Tomislav Karamarko sjeća se Mesićeva držanja na početku 1990. kad je HDZ – skupa sa Srpskim pokretom obnove – proglašen ekstremnom neprijateljskom organizacijom i kad je prijetila opasnost da vojska preuzme vlast i da svi istaknutiji HDZ-ovci budu pohapšeni. »Držao se

hrabro, ulijevao je povjerenje i bio je miran i staložen. Nije dopuštao da nas uhvati panika«, kaže Karamarko.

Pošto se dokazao u formiranju HDZ-a u Zagrebu, Tuđman je Mesića u veljači 1990. postavio na mjesto glavnog tajnika stranke, te mu je – uz Josipa Manolića i Pericu Jurića – povjerio organizaciju Prvog općeg sabora HDZ-a koji je održan u prepunoj dvorani »Lisinski«. Mesić se tada suočio s bezbrojnim faks-porukama različitih hrvatskih klubova i udruga iz cijeloga svijeta koji su se interesirali mogu li doći na HDZ-ov sabor: vrh stranke donio je odluku da mogu doći svi koji nisu na popisu traženih ratnih zločinaca i kojima nije zabranjeno političko djelovanje. »Otišao sam do ondašnjeg sekretara za unutrašnje poslove SR Hrvatske Vilima Mulca i rekao mu što spremamo i što se događa«, pripovijeda Mesić. »Tražio sam od njega da nam pomogne i da nam ustupi ljude koji će osiguravati taj skup, jer smo znali da dolaze razne grupe za koje je teško bilo predvidjeti što spremaju, a nama je bilo u interesu da sve prođe bez problema i provokacija. Mulc je rekao da će sve biti u redu ako dolaze ljudi koji nisu na popisu ratnih zločinaca, ali postavilo se pitanje što ćemo ako se pojave osobe koje nisu na spisku ratnih zločinaca, ali ih pravosuđe goni zbog nekih drugih krivičnih djela. Tada smo se dogovorili da takvi dobiju trodnevno pravo prolaza, odnosno da u Zagrebu mogu boraviti tri dana u tranzitu. Moram reći da je bilo i takvih, pa su oni policiji već na aerodromu davali izjave i poslije toga su normalno ulazili u zemlju s obavezom da nakon tri dana odu tamo otkud su došli. Upravo su ti ljudi užarili atmosferu na Prvom općem saboru. Čak se i Antun Vrdoljak uplašio te atmosfere, ljudi i pjesama, pa je sa svojim strahovima upoznao Savku Dabčević-Kučar. Ona mu je rekla da bi svoje prisustvo u 'Lisinskom' mogao amortizirati tako da se pridruži njezinoj Koaliciji narodnog sporazuma i on je to zaista i učinio da bi osigurao zaleđinu. Naravno, kad je HDZ pobijedio na izborima, smjesta nam se

priključio i postao je vatreniji tuđmanovac od svih koji su bili u 'Lisinskom'.«

Prije prvih izbora Tuđmanu je, inače, došla grupa dosta radikalnih Hrvata iz Kanade i Amerike koji su inzistirali da HDZ potpiše pakt s Koalicijom narodnog sporazuma o zajedničkom izlasku na izbore, jer su smatrali da je to jedini način da se osigura pobjeda nad tada vladajućim komunistima. Tuđman nije htio ni čuti za takve ideje. Vrh HDZ-a imao je dosta dobar pregled situacije u čitavoj zemlji i bio je uvjeren da mogu samostalno pobijediti. »Dobar broj tih ljudi iz emigracije nije vjerovao u naše procjene i prije izbora su se vratili onamo otkud su i došli. Ostao je manji broj njih, a među njima su bili Ante Beljo, Gojko Šušak i još neki koji su vjerovali da HDZ može samostalno pobijediti, ali se, ipak, nisu htjeli direktnije uključiti u izbore i kampanju: nisu bili kandidati na listama i nisu se željeli javno eksponirati. Htjeli su biti sive eminencije. Tek kad je HDZ pobijedio na izborima, ti su se ljudi počeli gurati u prvi plan i počeli su stiskati krug oko Tuđmana, a našoj se 'antifašističkoj' skupini polako počeo smanjivati manevarski prostor i utjecaj. Šime Balen prvi je shvatio o čemu se tu radi i otišao je, a mi smo postupno odstranjivani ili smo odlazili u godinama što su došle kasnije.« Izuzev činjenice da je Tuđman pogodio tadašnje nacionalističko raspoloženje naroda i da je ponudio najozbiljniju viziju otpora prijetnjama što su stizale iz Srbije, dobar dio uspjeha na izborima HDZ, po Mesiću, duguje golemim financijskim sredstvima kojima je ta partija raspolagala, a koja su stizala iz iseljeništva. »Novci su manje-više dolazili svakodnevno, u manjim sumama ili u vrlo velikim iznosima. Što se tiče novaca, to je bio čisti komunizam: u HDZ-u je, naime, tada bilo novaca prema potrebama, odnosno bilo ga je koliko je god trebalo. Tuđman bi svaku večer pokupio one veće iznose koji su dolazili u vidu čekova, a manje svote ostajale su po torbama«, veli tadašnji glavni tajnik HDZ-a i ponavlja priču o torbi punoj novaca koja je na-

vodno ukradena Stjepanu Tuđmanu i Milanu Kovaču na zagrebačkom aerodromu. Mesić je o krađi odmah htio obavijestiti policiju, ali je na to žestoko reagirao Franjo Tuđman rekavši mu da zaboravi policiju. »Ako prijavimo policiji, morali bismo dokazivati otkud nam novac, a ovako će doći drugi novac i nema nikakvih problema«, kazao je predsjednik stranke, pa se nikad nije saznalo što se uistinu dogodilo s torbom ispunjenom parama. »Znam da su Kovač i Stjepan Tuđman najavili da će me tužiti zbog toga što sam iznio tu priču i neka samo izvole. Znam što se dogodilo i znam što mi je šef stranke tada rekao. Mogu tužiti koliko god hoće, ali bi im bilo pametnije da kažu gdje je nestao onaj novac«, veli Mesić.

* * *

Poslije izborne pobjede u travnju 1990. glavešine Hrvatske demokratske zajednice ugnijezdile su se u prostranoj vili na Becićevim stubama, u blizini Gupčeve zvijezde. Prema svjedočenjima onih što su tih dana zalazili u HDZ-ovo sjedište, u kojemu su se užurbano dijelile državne dužnosti, autoritet Franje Tuđmana osjećao se u svakoj prostoriji tog pomalo kičastog zdanja, ali je pokretački duh i praktični gazda na Becićevim stubama neosporno bio Josip Manolić: on je sve konce držao u svojim rukama i iza većine tadašnjih kadrovskih rješenja stajao je taj bivši upravitelj komunističkih zatvora, dok se Tuđman više bavio osmišljavanjem vlastite povijesne misije u nadolazećim mjesecima i godinama. »Nakon što smo osvojili vlast, počeli su prvi ozbiljniji dogovori u vrhu stranke oko podjele funkcija. I mogu reći da se Mesić tada nametnuo kao praktično jedini kandidat za mjesto predsjednika Vlade. U tome smo se slagali i Tuđman i ja«, kaže Manolić. Mesić se, međutim, na premijerskom položaju zadržao nepuna tri mjeseca, jer mu je Manolić koncem kolovoza 1990. namijenio dužnost člana Predsjedništva SFRJ, točnije potpredsjednika jugoslavenskog Predsjedništva: vrh novoformirane vlasti odlučio je s tog mjesta povući

Stipu Šuvara, pošto je procijenjeno da dotični nije Hrvat u onoj mjeri koju je tada priželjkivao i zahtijevao HDZ. Tuđmanova je ideja, zapravo, bila da Šuvara zamijeni Manolić, no ovaj je vješto izbjegao odlazak u Beograd. »Rekao sam Tuđmanu da mi se s obzirom na godine i s obzirom na putovanja baš i ne ide u Beograd, pa je tako izbor pao na Mesića. On je bio dovoljno mlad, ali i dovoljno politički formiran da se prihvati tog posla. Vjerovali smo da će dosljedno zastupati hrvatske interese u Beogradu i to se, na kraju, pokazalo ispravnim«, veli Manolić, dok Ante Karić nudi ponešto drukčiju pozadinu Manolićeva inzistiranja da netko drugi umjesto njega ode u Beograd: »Manolić se, prije svega, bojao boravka u Beogradu, a nije se htio odreći ni svog golemog utjecaja na Tuđmana i na sve što se tada zbivalo u Hrvatskoj. Znao je da mora biti u Zagrebu, uz Tuđmana, ako želi ostati onako moćan kao što je tada bio«.

Početkom rujna 1990., otprilike dva tjedna nakon što su kninski Srbi – postavljanjem balvana na ceste – najavili svoju pobunu protiv novoizabrane hrvatske vlasti, Mesić je bio spreman na odlazak u Beograd, ali je službenu potvrdu svog statusa u Predsjedništvu Jugoslavije čekao sve do sredine listopada. »Da bih mogao legalizirati svoj status, morala me je potvrditi Savezna skupština u Beogradu, koja je činjenicu mog ulaska u Predsjedništvo SFRJ, praktično, samo trebala primiti na znanje i potvrditi ju. No, da bi skupština to primila na znanje, trebala se sastati, a dogovor u srpskom rukovodstvu bio je da se skupština, jednostavno, ne saziva i da se tako opstruira moj ulazak u Predsjedništvo. I skupština zaista uporno nije sazivana, pa nisam mogao preuzeti funkciju na koju me je imenovao hrvatski parlament. Izmišljani su različiti izgovori kako se skupštinski poslanici ne bi okupili... Na koncu, 19. listopada 1990. Savezna se skupština, ipak, sastala i potvrđen sam za člana Predsjedništva, odnosno za potpredsjednika Jugoslavije.« Mesić se u Beogradu nastanio u tzv. hrvatskoj kući u Užičkoj ulici, ali pošto su mu ubrzo počele stizati prijetnje, sve je češće

u saveznu prijestolnicu odlazio samo na sjednice vrha države. Njegova supruga nije se selila u Beograd i zapravo ga je svega nekoliko puta posjetila dok je bio član najvišeg političkog tijela u raspadajućoj Jugoslaviji.

Smisao Mesićeva djelovanja u Predsjedništvu SFRJ u prvo se vrijeme svodio na suprotstavljanje srpsko-armijskim zahtjevima za razoružanjem nacionalnih vojnih formacija što su tada – koncem 1990. – uvelike stasavale pod okriljem novih režima u Zagrebu i Ljubljani. »Sve što je radio tadašnji predsjednik Predsjedništva Jugoslavije Borisav Jović – skupa sa svojim satelitima iz Crne Gore, Vojvodine i Kosova i po izravnom nalogu Slobodana Miloševića – može se sažeti u sljedeće: treba isprovocirati uvođenje tzv. izvanrednog stanja u kojemu bi Jugoslavenska narodna armija dobila mandat za pacificiranje svih oružanih trupa u Hrvatskoj i Sloveniji, s tim da je postojala i podvarijanta istog plana koja je podrazumijevala da JNA dobije mandat za razdvajanje sukobljenih strana u Hrvatskoj. Kako bi se armiji dao povod da iziđe iz kasarni i ureduje među sukobljenim stranama – točnije, kako bi se prosrpski nastrojenoj armiji omogućilo da zaposjedne zapadne granice zamišljene Velike Srbije – u Hrvatskoj je zaredala serija incidenata na područjima gdje su Srbi bili većinsko stanovništvo«, priča Mesić, »a za organiziranje tih provokacija bio je zadužen general Aleksandar Vasiljević, tadašnji načelnik Kontraobavještajne službe JNA (KOS), koji se – čudnom igrom slučaja – u pravilu pojavljivao na svim onim lokacijama gdje su se događali srpsko-hrvatski oružani incidenti. Čudnom igrom slučaja, u Beogradu su se vrlo često nalazili tadašnji lideri hrvatskih Srba, ponajprije Kninjanin Milan Babić, koji su dolazili na konzultacije s Borisavom Jovićem i Slobodanom Miloševićem.« Paralelno s Babićevim dolascima u Beograd po instrukcije, JNA se bavila masovnim dijeljenjem oružja hrvatskim Srbima, pa su njihovi lokalne vođe nadmeno izjavljivali kako će oni imati svoju državu i kako im ne pada na pamet živjeti u nekakvoj samostalnoj

Republici Hrvatskoj. To je, zapravo, bila Miloševićeva poruka: on je, naime, učestalo govorio da su svi Srbi dosad živjeli u jednoj državi i da im nitko ne može uskratiti pravo da i ubuduće žive u jednoj državi koja će se zvati Jugoslavijom i koja će obuhvaćati sve Srbe, što god o tome mislile novoizabrane vlasti u Hrvatskoj i Sloveniji. »Milošević je varao i svijet i Srbe«, kaže Mesić, »jer je međunarodnu zajednicu uvjeravao da se bori za Jugoslaviju i pritom je računao na sentimentalnost svijeta prema toj zemlji što je, u Titovo vrijeme, odigrala pozitivnu ulogu u sukobu Istoka i Zapada, dok je u Hrvatskoj i Bosni varao Srbe obećavajući im da će svi živjeti u jednoj državi, premda je to bilo nemoguće. Ostvarenje ideje o svim Srbima u jednoj državi predstavljalo bi krah međunarodnog poretka uspostavljenog poslije Drugog svjetskog rata, jer bi onda svaki narod mogao izići s takvim zahtjevom. Milošević je, dakle, lagao i obmanjivao, ali je i Srbima i svijetu dugo trebalo da prozru njegove obmane. Pritom je otpočetka bilo savršeno jasno da njega uopće ne zanima Jugoslavija – otvoreno je poručivao Slovencima da što prije odu iz zajedničke države – nego ga je jedino zanimalo pravljenje Velike Srbije koju je naumio stvoriti uz pomoć lokalnih Srba, koje je poticao na oružanu borbu, i uz pomoć JNA koja je tokom 1991. postala totalno srpska.«

Devetog siječnja 1991. održana je sjednica jugoslavenskog Predsjedništva na kojoj je Borisav Jović predložio donošenje proglasa kojim bi se armiji, kojom je upravljao ministar obrane general Veljko Kadijević, dale odriješene ruke da, ako treba i silom, razoruža paravojne postrojbe što su u to vrijeme nastajale u Hrvatskoj: obavještajne službe jugoslavenske vojske raspolagale su, naime, pouzdanim podacima da se Hrvatska ubrzano naoružava i da konvoji oružja učestalo prelaze hrvatsko-mađarsku granicu, te da tim aktivnostima ravna general Martin Špegelj, nekadašnji komandant Pete armijske oblasti i tadašnji Tuđmanov ministar obrane. Jovićev prijedlog, međutim, nije uspio dobiti većinu u sa-

veznom Predsjedništvu, jer Bogić Bogićević, predstavnik Bosne i Hercegovine, nije htio dići ruku za rečenu inicijativu. Postignuto je kompromisno rješenje: oružane formacije u Hrvatskoj dobit će deset dana da dobrovoljno predaju oružje, ali je Mesić u taj zaključak uspio ubaciti formulaciju »ilegalne oružane formacije«. Tako je uslijedilo desetodnevno nadmudrivanje u kojemu je Hrvatska uporno tvrdila da su jedine ilegalne naoružane skupine na njezinu teritoriju srpski pobunjenici koji ne priznaju legalno izabranu vlast u Zagrebu. »Formalno nam nisu mogli ništa, jer je Zbor narodne garde bio ustrojen po uzoru na žandarmeriju: ZNG je imao vojnu organizaciju, ali je bio smješten u okrilje Ministarstva unutarnjih poslova, a zakoni su kazivali da svaka republika iz sastava federacije ima apsolutne ovlasti u pogledu unutarnjih poslova, te da prema potrebi može ustrojavati posebne policijske jedinice. Moj jedini cilj je bio da se spriječi Miloševićeva zloupotreba JNA u svrhe stvaranja Velike Srbije, te da onemogućim da državno Predsjedništvo svojim odlukama legalizira Miloševićevo korištenje JNA, budući da je Kadijević inzistirao na zakonu i, unatoč nagovorima, nije se usuđivao djelovati mimo odluka Predsjedništva. No, ne bih ništa napravio da nisam imao podršku Slovenca Janeza Drnovšeka, Makedonca Vasila Tupurkovskog i, posebno odvažnog, bosanskog Srbina Bogića Bogićevića.«

Dvadeset i petog siječnja 1991. Jović je, po Miloševićevu nalogu, sazvao novu sjednicu Predsjedništva, a cilj te sjednice bio je jedan jedini: da vrhovno političko tijelo u zemlji izda naredbu armiji da vojno intervenira u Hrvatskoj i da uhapsi Martina Špegelja, ministra obrane, i Josipa Boljkovca, ministra unutrašnjih poslova. Dok je trajala sjednica u Beogradu, jedinice JNA u kasarnama po Hrvatskoj bile su u stanju pripravnosti i svakog su trenutka očekivale naredbu za izlazak na ulice, odnosno za izvođenje »legalnog vojnog udara«. Naredba, međutim, nije stizala, jer vojna opcija nikako nije uspijevala dobiti pet potrebnih glasova u

osmočlanom Predsjedništvu SFRJ. Onda je ministar obrane Kadijević povukao posljednji potez koji je bosanskohercegovačkog predstavnika Bogićevića definitivno trebao uvjeriti da se prikloni vojnoj opciji. U vrijeme televizijskog dnevnika, u 19 sati i 30 minuta, predložio je stanku i nastavak sjednice nakon što se odgleda centralna informativna emisija. To, međutim, nije bio uobičajeni Dnevnik. Beogradska je televizija, naime, emitirala film kojega je tajno snimila Vasiljevićeva Kontraobavještajna služba i koji je pokazivao kako Martin Špegelj sudjeluje u krijumčarenju oružja i kako izlaže planove za brutalni obračun s pripadnicima JNA koji se nalaze na hrvatskom teritoriju. Bio je to četrdesetpetominutni crno-bijeli obavještajni uradak iz kojega je proizlazilo da je Hrvatska već objavila rat jugoslavenskoj vojsci. Rezultat je, međutim, izostao, jer se Bogićević nije dao impresionirati Vasiljevićevim filmom i nije dao svoj glas za izlazak tenkova JNA na hrvatske ulice i za hapšenje republičkog vodstva u Zagrebu. General Kadijević bio je bijesan što je njegov plan propao, ali se, ipak, nije usudio otrgnuti kontroli tijela koje mu je bilo vrhovni zapovjednik. Jović i Milošević nisu odustajali od pritisaka na Generalštab JNA da se upusti u intervenciju protiv Hrvatske, pa je predsjednik Predsjedništva Jović za 12. ožujka 1991., putem televizije, sazvao novu hitnu sjednicu Predsjedništva, e kako bi se ponovno raspravljalo o razoružanju paravojnih formacija.

»Došao sam u zgradu saveznog Predsjedništva, ali tamo nije bilo nikoga, osim skupine oficira JNA«, prisjeća se Mesić, »koji su mi rekli da se ukrcam u vojni autobus. Mislio sam da su me uhapsili. Vozili su me na Topčider, gdje je bilo predviđeno da se Predsjedništvo sastaje u slučaju rata. Kad smo stigli na odredište, sačekao me je Veljko Kadijević i odmah sam ga upitao jesam li uhapšen.«

»Naravno da niste, jer armija nikad ne bi učinila nešto suprotno Ustavu«, ljutito mu je odvratio savezni ministar obrane.

»Ne ljuti se, Veljko, samo provjeravam«, pokušao se našaliti Mesić, a potom su se zajedno spustili u atomsko sklonište u kojemu su svi prisutni drhtali od studeni. »Bilo je užasno hladno, bilo je zastrašujuće, ali je sjednica smišljeno upriličena u tim uvjetima kako bi nas se zaplašilo i kako bi nas se slomilo. Pri ulasku u taj bunker sreo sam Bogića Bogićevića na kojega je vršen najveći pritisak. Imao sam informaciju da je cijelu prethodnu noć proveo u razgovoru s generalima koji su ga stiskali da poklekne i da glasa za srpski prijedlog. Apelirali su na njegovo srpstvo, ali nisu uspjeli.« Jović je uz svoj glas za uvođenje izvanrednog stanja mogao računati na još tri sigurne ruke u zraku: jedna je pripadala Nenadu Bućinu iz Crne Gore, druga Jugoslavu Kostiću iz Vojvodine, a treća Rizi Sapunxhiji s Kosova. Mesić i Drnovšek bili su odlučno protiv, a pridružio im se i Vasil Tupurkovski. »To što su predlagali Jović i Kadijević bio je, zapravo, legalni vojni udar: legalan zato što bi ga izglasalo savezno Predsjedništvo, a udar zato što bi vojska preuzela situaciju u svoje ruke«, kaže Tupurkovski. Ključan je, dakle, bio Bogić Bogićević. On, međutim, nije htio podići ruku, premda je Jović vikao na njega i požurivao ga da glasa.

»Ne mogu i neću glasati«, na koncu je rekao.

»Bogiću, ti si Srbin! Zašto ne glasaš kao i ostali?!«, bijesno ga je pitao Jović.

»Zapamti, Boro: ja jesam Srbin, ali prije svega sam Bosanac i glasam za interese čitave Jugoslavije, a time i za interese Bosne i Hercegovine«, odgovorio mu je on.

»JNA je odlučila da stvar preuzme u svoje ruke, da bi se spriječio građanski rat. Bez obzira što se ovdje odlučilo, mi ćemo obaviti svoj posao«, zaprijetio je zatim general Kadijević.

»Kadijeviću, vaša će vas vojska odvesti u građanski rat«, dobacio mu je Mesić.

»Više neću plesati kako vi svirate«, rekao je Kadijević i napustio hladni bunker na beogradskom Topčideru.

Dva dana kasnije, 14. ožujka, Predsjedništvo SFRJ još je jednom odbilo Jović-Kadijevićevu inicijativu za uvođenjem izvanrednog stanja. Sat vremena nakon toga Borisav Jović ukazao se na televizijskim ekranima širom Jugoslavije i objavio je da podnosi ostavku na položaj šefa države. »Nisam spreman sudjelovati u odlukama koje pridonose razbijanju zemlje«, objavio je on, a za njegovim su se primjerom poveli Nenad Bućin i Jugoslav Kostić. Idućeg je dana proglas izdala Vrhovna komanda Jugoslavenske narodne armije: »Armija će razmotriti mjere koje će poduzeti nakon što se Predsjedništvo izjasnilo protiv njezinih preporuka usmjerenih na sprečavanje međuetničkog oružanog sukoba i građanskog rata«. Šesnaestog ožujka 1991. konačno se oglasio i Slobodan Milošević izjavivši da je »Jugoslavija gotova«. »Naredio sam mobilizaciju rezervnih specijalaca i hitno organiziranje dodatnih srpskih vojnih jedinica. Jugoslavija je ušla u završnu fazu agonije. Republika Srbija više neće priznati nijednu odluku Predsjedništva donesenu u postojećim uvjetima zato što će biti nelegalna«, kazao je Milošević.

»Jović, Bućin i Kostić mislili su da će njihove ostavke dovesti do rasula i da će zatim uslijediti vojna intervencija«, priča Mesić. »Istog dana kad su oni podnijeli ostavke, otišao sam na beogradsku televiziju i objasnio građanima da funkcioniranje Predsjedništva nije ugroženo, da imamo dovoljno članova za donošenje odluka i da ja, kao potpredsjednik Predsjedništva, preuzimam sve ovlasti i odgovornosti dok se ne izabere predsjednik. Milošević je tada rekao da Srbija više ne priznaje savezne institucije, ali kad je dobio informacije iz svijeta da će to biti protumačeno kao rušenje Jugoslavije – a on je stalno trubio da je za očuvanje Jugoslavije – predomislio se i Jovića je poslao natrag u Pred-

sjedništvo. I zaista, nakon tri dana Bora se vratio natrag, sjeo je na svoju stolicu i nastavio kao da se ništa nije dogodilo. 'I, što kaže Milošević?', pitao sam ga. 'Pusti, nemoj sa svime da se šališ...', veli on. Vratio se i Vojvođanin Kostić, no Bućin se nije vratio, jer je bio čovjek od riječi: kazao je da kad jednom podnese ostavku, više se ne vraća. Onda je umjesto njega imenovan Branko Kostić. Ubrzo nakon što sam ga upoznao, na jednoj sam mu sjednici rekao: 'Čuj, Branko, mislio sam da je Bućin najteži čovjek kojeg sam upoznao, ali tebi skidam kapu. Ti si teži čovjek čak i od njega'. S Brankom Kostićem se, jednostavno, nije moglo ništa i njemu ništa nije išlo u glavu. U Predsjedništvo se nije vratio ni Riza Sapunxhiu, jer je Milošević organizirao njegovo smjenjivanje, pa je umjesto njega postavio Sejdu Bajramovića koji ne samo da nije predstavljao kosovske Albance, nego nije predstavljao ni samoga sebe. Inače, kad god je na dnevnom redu bilo nešto o čemu smo trebali glasati, Jović se dizao i izlazio iz prostorije. Čim bi on uhvatio kvaku, kazao bih mu: 'Pozdravi Miloševića'! Znao sam da ide na konzultacije s Miloševićem, odnosno da ide po upute kako treba glasati.«

Po upute Miloševiću i Joviću dolazio je i Milan Babić, pa je Mesić često predbacivao Joviću što prima Babića, jer je red da hrvatski građani u Beogradu razgovaraju sa svojim predstavnikom, kao što je red da Hrvati iz Vojvodine sa svojim problemima dolaze k Joviću. Tako je Jović Mesiću jednog dana doveo Kninjanina Babića koji se držao nadmeno i arogantno, te nije bio osobito zainteresiran da razgovara s hrvatskim članom jugoslavenskog Predsjedništva.

»Babiću, Milošević i Jović te varaju i neće biti ništa od svega onog što ti obećavaju. Sa mnom se sve možeš dogovoriti i sa mnom možeš riješiti svaki problem, dok ovdje u Beogradu ne možeš ništa riješiti, premda ti oni obećavaju da ćeš dobiti državu.«

»Ja ću dobiti državu prije ili kasnije, što god Hrvatska mislila o tome.«

»Ostavi se toga, jer ukoliko rat eskalira, ti ne samo da nećeš imati državu, nego ćeš izgubiti i zubarsku ordinaciju.«

»To ćemo još da vidimo«, zaključio je Babić koji je kasnije završio pred Međunarodnim sudom za ratne zločine u Haagu. Državu nije dobio.

Sredinom svibnja 1991. Stipe Mesić trebao je, po automatizmu, preuzeti mjesto predsjednika Predsjedništva SFRJ, ali su srpski članovi Predsjedništva smjesta počeli opstruirati njegov izbor pozivajući se na nepostojeće zakonske odredbe: tražili su da Hrvatska u Beograd pošalje nekog drugog umjesto Mesića, a zapravo su kupovali vrijeme kako bi realizirali svoje zamisli o vojnoj intervenciji. Dok je Mesić, gotovo dva mjeseca, čekao da efekte poluči međunarodni – ponajprije, američki – pritisak i da zauzme svoju poziciju, događale su se mnoge stvari: zbio se oružani incident na Plitvicama u kojemu je poginuo hrvatski policajac Josip Jović, dogodio se masakr hrvatskih policajaca u Borovu Selu, hrvatski su se građani na referendumu izjasnili za nezavisnost svoje republike, a šest predsjednika jugoslavenskih federalnih jedinica tih je tjedana održavalo maratonske razgovore o budućnosti zajedničke države, ali bez ikakvih rezultata. Mesić – koji je, na koncu, ipak ustoličen na položaj predsjednika Predsjedništva – kaže da je Franjo Tuđman u to vrijeme vrlo često razgovarao sa Slobodanom Miloševićem i Veljkom Kadijevićem: po Mesiću, Tuđman je nerijetko kazivao kako je u prijateljskim odnosima s Kadijevićem i da vjeruje njegovim obećanjima da JNA neće napasti Hrvatsku. »Kadijević je tada bio ministar obrane i po logici stvari morao se sa mnom ponekad naći i o ponečemu se konzultirati, ali on to nikada nije učinio. Ja sam nekoliko puta tražio razgovor s njim, jer sam mislio da nekako mogu utjecati na njega i da mu mogu ponešto sugerirati. Išao sam k njemu u Generalštab i uvijek me je dočekivao monologom o tome kako se Jugoslavija mora obraniti od ustaša koji je ruše. Govorio sam mu da nisu problem ustaše, nego četni-

ci koji su u Beogradu digli glavu, a vojska podržava Miloševića koji stoji iza svega toga. 'Da, ali Milošević nije četnik, a sve ovo drugo su četnici. Milošević se bori za Jugoslaviju', kazivao mi je. Kadijević, međutim, nije bio velikosrbin. On je tražio sponzora za armiju i na Miloševićevu je stranu prešao samo zato da bi očuvao vojsku, jer je to sebi bio stavio u misiju. Kadijević, pored toga, nije imao nikakva dodira za realnošću: tvrdio mi je da će Slovenija za najviše dva-tri mjeseca tražiti da se vrati u Jugoslaviju i nije htio vidjeti da je Milošević iz vojnoga vrha očistio sve one koji nisu bili na liniji velikosrpstva, te da je vođenje glavne riječi povjerio radikalnom generalu Blagoju Adžiću. Tuđman, također, tada nije baš najbolje stajao s realnošću, jer je zaista vjerovao Kadijeviću kad mu je ovaj govorio da JNA neće napasti Hrvatsku«, kaže Mesić.

Upravo zbog vjerovanja Kadijeviću, Tuđman je sredinom 1991. odbio kontroverzni plan ministra obrane Martina Špegelja koji je predlagao da Zbor narodne garde poduzme široku operaciju blokiranja svih objekata JNA na području Hrvatske, te da se zauzmu sva skladišta oružja jugoslavenske vojske. Mesić se sjeća sjednice hrvatskog državnog vrha na kojoj je general Špegelj izlagao svoju zamisao: »Zagovarao je da se kasarne opkole i da se ide na zauzimanje skladišta: tvrdio je da je garnizon bez skladišta ništa, jer vojska kod sebe ima samo onoliko municije koliko je potrebno za stražarska mjesta. Kazao je da zna lokacije svih skladišta JNA u Hrvatskoj i na velikoj je karti zabio zastavice pored svakog skladišta. Još je dodao da za svako skladište ima jedinicu koja može izvesti zauzimanje u roku od par sati. Na taj način dobili bismo nekoliko stotina tenkova i jako puno artiljerijskog oružja, pa ako bi Milošević htio ratovati, morao bi krenuti u pohod na Hrvatsku iz Srbije, morao bi ratne konvoje uputiti iz Beograda i Užica. Špegelj je tvrdio da u tom slučaju Milošević neće krenuti, jer bi morao formirati liniju fronte prema Hrvatskoj i voditi klasičan rovovski rat. 'Ne smijemo im dozvoliti da nam nametnu rat za

svaku vojarnu, moramo ih natjerati da nas frontalno napadnu iz Srbije', govorio je Špegelj, a zatim je uslijedilo glasanje o njegovu planu: jedini sam ja dignuo ruku, dok su svi ostali bili protiv, uključujući i Šuškovu frakciju koja nije bila za zaoštravanje sukoba s JNA, jer su se htjeli što prije baciti na ratovanje u Bosni i na proširenje hrvatskih granica«.

»Zar ne vidiš da je ovo Špegeljeva zamka, zar ne vidiš da nam želi namjestiti sukob s armijom?«, pitao je Tuđman Mesića po okončanju sastanka, kad ga je pozvao da nasamo porazgovaraju u njegovu kabinetu.

»Meni je Špegeljev plan sasvim logičan, jer mislim da je bolje uzeti oružje JNA u Hrvatskoj i natjerati Miloševića da otvori frontu i da nas, ako će se usuditi, napadne iz Srbije, nego da se borimo za svaku vojarnu i otvaramo puno malih fronti u Hrvatskoj. Treba otvoriti frontu prema Srbiji.«

»Ne i ne! Špegelj nas gura u rat s JNA, a rat nam ne treba i mi ćemo ga izbjeći.«

»Tuđman nikad nije htio proglasiti rat sa Srbijom, jer je računao na dogovor s Miloševićem«, nastavlja Mesić, »ali u tim je dogovorima uvijek ostajao kratkih rukava. Stalno je ponavljao da ovdje neće biti mira dok se Beograd i Zagreb ne dogovore. Tako je bilo i kad je pregovarao s Jovanom Raškovićem, bivšim predsjednikom Srpske demokratske stranke. Govorio je: 'Ako se Rašković i ja dogovorimo, ovi drugi moraju biti mirni i provesti ono što smo se mi dogovorili'. No, to je propalo, jer se Rašković jednom neoprezno našalio da su Srbi lud narod i da im treba dati ono što traže, a Slaven Letica, tadašnji Tuđmanov savjetnik, to je dostavio novinama, pa je Rašković doslovno morao pobjeći i prepustiti svoje mjesto mnogo radikalnijim ljudima, kao što su Milan Babić i Milan Martić. Tuđman je naprosto previše vjerovao da hrvatsko-srpski dogovor sve rješava i da će on i Milošević sve elegantno ugovoriti. No, on ni-

je poznavao Miloševića i nije se znao nositi s njegovim smicalicama.«

Hrvatski predsjednik Miloševića opisuje kao dobro obrazovana čovjeka koji izvrsno govori engleski jezik i koji je često boravio u inozemstvu. Znao se našaliti i uvijek je bio krajnje oprezan kad se govorilo o ozbiljnim stvarima. »Ko, bre, naoružava Srbe?! Tu je jugoslavenska armija koja treba da stane između Srba i Hrvata, da se ljudi ne tuku...«. Bio je inteligentan i znao je dobro glumiti nezainteresiranost za teme koje su ga se itekako ticale. Mesić se sjeća situacije iz ranog proljeća 1991., kad je – skupa s Bogićem Bogićevićem – išao u Pakrac u kojemu se dogodio incident u policijskoj stanici, a JNA je iskoristila taj skoro nebitan incident da bi izišla na ulice. General Vlado Trifunović Mesiću je objasnio da nije bilo nikakve potrebe da JNA izlazi iz kasarne, ali je iz beogradskog Generalštaba stigla naredba koju je on, Trifunović, morao poštovati. »Pitao sam Trifunovića je li istina da su srpske žene i djeca otišli u zbjegove prema Papuku, jer sam u Drugom svjetskom ratu i ja bio u zbjegovima na Papuku, pa sam htio otići do njih da ih pitam zašto su napustili svoje kuće. No, general mi je rekao da nema nikakvih zbjegova i da je to čista propaganda, jer nema nikakvog rata i nema pucanja. Bogićević i ja potom smo otišli u Beograd na sjednicu Predsjedništva. Kad je počeo sastanak, Bora Jović odmah je kazao da je 'četrdesetak žena i djece, srpske nejači, masakrirano u Pakracu'. Rekao sam mu da smo Bogić i ja sad stigli iz Pakraca i da nemamo pojma o tome.«

»Ja sam to pročitao u novinama, a ono što pročitam u novinama, a nije demantirano, za mene je istina«, nastavio je Jović.

»Ja sam sad bio u Pakracu i svojim sam očima vidio da nitko nije ubijen, niti je ranjen. Prema tome, ja ti to demantiram.«

»Ne, ja sam to pročitao u novinama.«

»U kojim novinama?«, pitao je Mesić.

»U titogradskoj *Pobjedi.*«

»Znači, titogradska *Pobjeda* bolje od mene zna što se dogodilo u Pakracu, a ja sam se sad vratio iz Pakraca!?«, kazao je Mesić i onda nastavio: »Vidiš, Boro, u jednim sam novinama – zovu se *Mladina* i izlaze u Ljubljani – pročitao da se Miloševićeva žena ne ponaša moralno, a da je ovdje prisutni Slobodan Milošević psihički labilan. Međutim, ja u to ne vjerujem, premda je objavljeno u novinama i nije demantirano«. Jović je nakon toga ušutio i povukao se u sebe, ali Milošević nije davao znakove uznemirenosti: pušio je svoj cigarilos i držao se kao da se to njega uopće ne tiče. »Svaki bi čovjek reagirao na to i rekao bi barem da se prestanu pričati neumjesne gluposti. Milošević, međutim, nije rekao nijednu riječ. Njega to uopće nije interesiralo. On je imao do kraja fiksirane ciljeve i ništa ga, osim ostvarenja tih ciljeva, nije zanimalo.«

Nakon godišnjeg odmora u kolovozu 1991., predsjednik Predsjedništva SFRJ odlučio je da se više neće vraćati u Beograd, jer se rat počeo sve ozbiljnije zahuktavati, a i prijetnje su postajale sve učestalije. »Tuđman je svejedno inzistirao da idem u Beograd, ali ostao sam pri svome. Njemu sam valjda trebao u Beogradu kao formalni paravan za njegove pregovore s Miloševićem i vojnim vrhom, premda mi nije jasno zašto mu je trebao paravan kad je u svom kabinetu imao stalnu direktnu telefonsku vezu s Miloševićem.« Mesić je, međutim, Miloševića sreo još jednom, u listopadu 1991., kad je lord Carrington u Haagu organizirao konferenciju o mirnom razrješenju jugoslavenske krize, premda je rat u Hrvatskoj već uvelike bjesnio: tu su se našli svi članovi jugoslavenskog Predsjedništva i predsjednici svih republika. »Kad je Carrington dao pauzu za ručak, prišao mi je Milošević s čašom u lijevoj ruci, a desnu mi je pružio i rekao: 'Ajde, bre, da sednemo...'. Kazao sam mu: 'Nemam se običaj rukovati sa zločincima'. Tu negdje zatekao se i Tuđman, pa mu se Milošević odmah požalio na moje ponašan-

je. 'Slušaj, Stipe, to stvarno nije u redu', rekao je Tuđman, 'ti, ipak, moraš voditi računa o Hrvatskoj.' 'Ne, Franjo, ja sam predsjednik Jugoslavije, a ti vodi računa o Hrvatskoj', odgovorio sam. Onda su njih dvojica otišli sjesti nasamo.«

Nakon tog susreta u listopadu 1991., Mesić je Miloševića sljedeći put uživo vidio opet u Haagu: bilo je to prvih dana listopada 2002. godine kad je hrvatski predsjednik svjedočio u procesu protiv Miloševića kojega je Haaški sud optužio za ratne zločine u Hrvatskoj, BiH i na Kosovu. »Malo je oronuo, ali nije nimalo pomjeren u uvjerenju da je bio u pravu. Htio je sa mnom polemizirati tokom tog svjedočenja, ali nije me uspio uhvatiti u zamku. Shvatio sam da je glupo da ga uvjeravam da govorim istinu: usredotočio sam se na to da sud uvjerim kako su moje riječi istinite. Milošević ionako zna da laže i što bih ja njemu objašnjavao. U jednom mi je trenutku rekao: 'Izdao si Jugoslaviju, izdao si Tuđmana, ko je sad na redu'? Odgovorio sam: 'Molim sud da upozori optuženog Miloševića da se ovdje sudi njemu, a ne meni'«, pripovijeda Mesić koji, pak, u Beogradu nije bio od kolovoza 1991. do rujna 2003. kad je boravio u službenoj državnoj posjeti i kad su on i Svetozar Marović, predsjednik Srbije i Crne Gore, izmijenili međusobne isprike zbog svih zala koje su Srbi i Hrvati jedni drugima načinili tokom devedesetih godina. »U sjećanju mi je ostao veseli i dobro raspoloženi Beograd, a sad sam našao sivi i tmurni Beograd, te sive i tmurne Beograđane.«

Sivi i tmurni bili su Dubrovčani i Dubrovnik krajem listopada i prvih dana studenog 1991. kad im je u pomoć došao konvoj brodova, brodica i čamaca na čijem je čelu bio trajekt *Slavija* i na njemu predsjednik jugoslavenskog Predsjedništva Stipe Mesić, formalni zapovjednik vojske što je od konca rujna bombardirala Dubrovnik i držala ga u potpunoj izolaciji. »Ponuđeno mi je da se uključim u konvoj *Libertas* i došao sam Tuđmanu da mu kažem kako namjeravam ići u Dubrovnik, jer mislim da bi se pomoć mogla

probiti do tog grada ako na brodu budem i ja, formalni vrhovni komandant JNA. On mi je rekao: 'Ja ti predlažem da ne ideš, jer to nema nikakvog smisla'. Uvjeravao sam ga da ima smisla i onda mi je rekao da idem kad sam tako naumio.« Konvoj je krenuo iz Rijeke, a Mesić se ukrcao u Splitu, no plovidbu je potom zaustavila Jugoslavenska ratna mornarica. »Zapovjednik broda bio je jedan sjajni Crnogorac koji mi je uspostavio vezu s Beogradom i Generalštabom: razgovarao sam s admiralom Stanom Brovetom i on mi je tada rekao da oni znaju kako mi vozimo topove u Dubrovnik, a ja sam mu uzvratio da su topovi u njihovim glavama i da mi vozimo hranu i lijekove za izmučene građane Dubrovnika. Tražio je da naš brod ide na pregled u luku Zelenika, no budući da je na brodu bilo ljudi koji su kao dobrovoljci išli braniti Dubrovnik, plašio sam se da bi te mladiće mogli zadržati ili uhapsiti. Nisam pristao na to, nego sam rekao Brovetu da sam njegov vrhovni zapovjednik i da njegovi oficiri mogu doći na moj brod, da ga mogu i pregledati, ali uvjet je da mi moraju podnijeti raport kad dođu i moraju mi podnijeti raport kad budu odlazili. Nakon toga su samo došli, pozdravili i nisu ništa pregledavali.« Ništa nisu pregledavali na Mesićevu sreću, jer je brod – prema svjedočenju radnika jedne splitske tvrtke koji je bio u konvoju – bio pun oružja namijenjenog braniteljima Dubrovnika. »U Gradu je tih dana vladao neopisiv strah, pogotovo što su otprilike tjedan dana prije dolaska konvoja bile ispaljene prve granate na staru gradsku jezgru«, govori Luko Brailo, tadašnji dubrovački dopisnik *Slobodne Dalmacije*, a danas novinar *Feral Tribunea*, »i mislili smo da će dolazak konvoja izazvati strah kod onih koji su tukli po gradu, te da će prestati s granatiranjem. To se vjerovanje, naravno, pokazalo naivnim, jer su Dubrovniku tek nakon toga slijedili najteži dani.«

»Grad je bio sumoran, vidio sam razorene zgrade i kuće, razbijene izloge, srušene krovove, vidio sam vrlo zabrinute ljude koji su se skupili kod Kneževa dvora i Gradske kavane:

iskrcali smo pomoć koju smo dovezli, poručili smo im da nisu sami, obišli smo ranjenike... Kad smo se vratili u Split, dočekala nas je masa ljudi i tretirani smo kao heroji«, sjeća se Mesić koji je u to vrijeme zaista tretiran kao heroj i nesumnjivo je bio popularniji i od samog Franje Tuđmana. Na popularnosti je dodatno dobio kad se 5. prosinca 1991. pojavio u Hrvatskom saboru i kazao kako misli da je »njegov zadatak izvršen i da Jugoslavije više nema«.

* * *

Od konca svibnja 1994. dani »ponosa i slave« bili su iza Stjepana Mesića. Na nj se tad sručio bijes moćnog režimskog mehanizma, pa su Manolić i on obnoć postali antihrvati, izdajnici, srpski plaćenici, špijuni, ubojice, zločinci... »Nakon razlaza s HDZ-om dogodio se veliki i sveopći napad na Stipu, a jednim je dijelom taj napad išao i na mene, jer su svi znali da sam njegov najbolji prijatelj. Noću su nam zvonili telefoni, stizale su teške prijetnje i pritisci... No, on se hrabro držao i nikad nije pokazivao strah. Sjedište nam je tada bilo u Kačićevoj ulici i često smo zajedno znali ići iz Kačićeve prema njegovu stanu u Ilici. Tada su nam ljudi na ulici često dobacivali da smo izdajice, da zašto nas već nisu pobili... Stipe je dva-tri puta planuo i pitao ih je hoće li se odmah tu potući s njime, pa su odustali«, priča Ante Karić. »U HND-u je u početku vladao entuzijazam i snažna želja za pružanjem otpora Tuđmanovoj vladavini i svemu onome što je on tada činio«, kaže Mesić, tadašnji predsjednik HND-a, »ali dobro smo znali da će borba biti uzaludna ako na sljedećim izborima ne uspijemo dobiti nešto veći dio kolača u parlamentu. No, na parlamentarnim izborima u listopadu 1995. godine samo je jedan naš kandidat uspio ući u Sabor, a i taj nas je izdao prvog dana. Bio je to Alojz Brkić, profesor na Fakultetu prometnih znanosti: on je, naime, prvog dana otišao u nezavisne zastupnike. Brkić je bio direktor Hrvatskih željeznica, bio je stručnjak, nije se profesionalno bavio politikom, išao je s nama u HND

i stranka je najviše angažmana i novca uložila upravo u tu izbornu jedinicu u kojoj je on bio kandidat. I zamislite, prvog dana po izborima on objavi da nas napušta. Kasnije sam ga nekoliko puta sreo, ali nismo nešto puno razgovarali. U principu, kad se s nekim politički rastajem, ja se s njim ne svađam: on je izabrao svoj put, nešto je valjda i dobio u toj trgovini i daleko mu kuća.«

Poslije tog izbornog debakla 1995. u Nezavisnim je demokratima naglo splasnuo antirežimski polet, premda se debakl mogao i očekivati, budući da su izbori održani neposredno nakon operacije *Oluja* u kojoj su hrvatske trupe zagospodarile onim područjima što su dotad bila u sastavu samoproglašene Republike Srpske Krajine: bilo je to vrijeme sveopće nacionalne euforije u kojoj su, uglavnom, zaboravljeni svi Tuđmanovi i HDZ-ovi grijesi. Bilo je to vrijeme kad je *Oluja* u drugi plan bacila i privatizacijsku pljačku, i zločine u Bosni i Hercegovini, i Tuđmanov autoritarni model vladanja: HDZ je tada bio toliko moćan i jak da je bilo sasvim glupo očekivati neku značajniju narodnu podršku onima koji su se godinu i pol dana ranije odvojili od dotične partije. »Tada je Manolić na sjednicama Predsjedništva stranke opet počeo nametati svoju poznatu tezu da bi bilo dobro da dademo podršku Tuđmanu i da ga odvojimo od Šuška, Vukojevića, Belje i ostalih radikala. Joža je bio strašno uporan u tim svojim idejama koje su em bile besmislene i nisu imale nikakve veze s realnošću, em bi njihova realizacija značila priznavanje poraza: izišli iz HDZ-a, doživjeli fijasko na izborima, pa se sad pokušavaju vratiti u HDZ tako da se umiljavaju Tuđmanu i hvale njegovu genijalnost, uz malu opasku da se okružio krivim ljudima, odnosno da bi mu bilo bolje da opet uzme nas dvojicu koji smo mu vjerni i koji ćemo ga ispravno savjetovati. Nije bilo nikakve šanse da pristanem na takvu igru, jer je bila ponižavajuća i retardirana. To sam Manoliću jasno davao do znanja, ali on nije odustajao«, veli Mesić i dodaje da je tek kasnije saznao za nekoliko tadašnjih tajnih Manolićevih su-

sreta s vrhovnikom. I Mesić se, doduše, tih dana susreo s vrhovnikom, ali kaže da je – za razliku od Manolića – o tom sastanku obavijestio i HND-ovo vodstvo i čelnike drugih opozicijskih stranaka. »Bilo je to u vrijeme čuvene zagrebačke gradonačelničke krize kad Tuđman nije htio potvrditi oporbenog gradonačelnika u Zagrebu. HND je tada imao pet vijećnika u Gradskoj skupštini i Tuđman je mislio da me može pridobiti na svoju stranu, pa da onda tih naših pet vijećnika prijeđe na stranu HDZ-a i da on zatim legalno postavi svog gradonačelnika. Naravno da sam to odbio, jer sam se zalagao za poštivanje iskazane volje birača u Zagrebu. Tuđman za to nije htio ni čuti i stalno je ponavljao da dok je on živ Zagreb neće imati oporbenog gradonačelnika. Tako taj razgovor nije dugo potrajao. Kad sam izlazio iz Tuđmanovog ureda pred vratima sam sreo Ivića Pašalića i Ivana Milasa, te sam im dobacio da sam im dobro nasapunao dasku i da su sad gotovi. Oni nisu imali pojma o čemu sam razgovarao s Tuđmanom i odjednom su postali blijedi kao krpe. Htio sam im priuštiti pet-šest minuta straha.«

Unatoč Mesićevu uvjeravanju da je glupo podržavati Tuđmana, Manolić nije odustajao od svoga nauma, pa kad je vidio da predsjednik HND-a neće prihvatiti njegovu zamisao, odlučio je izvesti stranački puč, te se lišiti Mesića i njegovih sljedbenika: sazvao je u birtiji nekoliko osnivača HND-a koje je uspio pridobiti na svoju stranu i uvjerio ih je da će veliki Tuđman znati cijeniti njihovu potporu i da će ta podrška biti obilato honorirana. Pedesetak Manolićevih pristaša potom je otišlo u jednu dvoranu na Kaptolu i tamo su odlučili da se Mesića smjenjuje s mjesta predsjednika HND-a. »Ništa me nisu pitali, niti sam išta znao o tom njihovu okupljanju. Manolić je, dakle, meni napravio ono što je Tuđman 1994. napravio njemu, boljševički ga izbacujući iz HDZ-a. Žalosno, ali istinito«, kaže Mesić i nastavlja: »Manolić je, s jedne strane, gledao da smanji pritisak na obitelj, dok je s druge strane mislio da će uspjeti odvojiti Tuđmana od Šuška. On je, jednostavno, bio

sentimentalan prema Franji Tuđmanu. Nedokučivo mi je bilo zašto je to tako. Ni danas to ne shvaćam. Ponekad navrati tu k meni u Ured predsjednika, popijemo kavu, porazgovaramo... No, samo smo jednom pokrenuli tu temu i rekao sam mu da nije smio napraviti ono što je napravio«.

Tih pedesetak ljudi izabrali su Manolića za predsjednika stranke, ali to nije značilo ništa, budući da se radilo o šačici ljudi nasuprot nekoliko tisuća članova 'Mesićeva HND-a': manolićevci nisu imali pristup stranačkim prostorijama, pa su se – kako kaže Mesić – vucarali po gradu i povremeno dolazili na vrata HND-a da dosađuju svojim zahtjevima, te da traže ključeve prostorija. »Vladala je patpozicija, jer je u Ministarstvu uprave trajao postupak u kojemu smo se međusobno sporili oko prava na ime stranke. No, moja frakcija već se tada dogovorila da ćemo razmisliti što ćemo poduzeti, pa je Predsjedništvo stranke zaduženo da iznalazi mogućnosti za daljnje djelovanje i osmišljavanje budućih poteza. Tu se rodila ideja o udruživanju s Hrvatskom narodnom strankom, jer je Radimir Čačić, tadašnji predsjednik HNS-a, na našem kongresu kazao da bi bilo dobro da se udružimo, jer smo stranke sličnog političkog profila i jer možemo profitirati iz tog udruživanja. Ministarstvo uprave, po direktnom Tuđmanovu nalogu, ubrzo potom odlučilo je da Manolićeva frakcija ima pravo na ime HND-a, a mi smo tada – godine 1997. – odlučili da svi prelazimo u HNS. Prihvatili smo prijedlog da se utopimo u HNS i tako pojačamo tu stranku. Manolićev HND u međuvremenu se rasplinuo i kasnije se pokazalo da smo učinili pametno kad smo se pridružili HNS-u.« »Mesića je strašno pogodila izdaja Jože Manolića koji je i dan danas beskrajno odan Franji Tuđmanu. To ga je pogotovo pogodilo stoga što je Manolića i rukama i nogama branio kad god je ovaj bio napadan zbog djelovanja u komunističkom represivnom aparatu, a braniti Manolića 1990. i 1991. po kojekakvim javnim skupovima nije bilo baš bezopasno«, veli Ante Karić. »Za razliku od Mesića, Manolić nikad ni-

je direktno išao na Tuđmana i tu su se njih dvojica razilazila. Manolića i Tuđmana uvijek su vezale neke dublje i samo njima poznate stvari: moje je mišljenje da su njih dvojica znali sve jedan o drugome i to ih je držalo zajedno. Stipe je bio naivan prema Manoliću i to mu se, naravno, obilo o glavu: uostalom, on često zna biti naivan prema nekim ljudima i ta mu se naivnost uvijek vrati kao bumerang.« Štefanija Balog, koja je s Mesićem iz HND-a prešla u HNS, također svjedoči da je Mesiću teško pala Manolićeva izdaja. »Vidjelo se da mu nije lako, ali nije dovodio u pitanje ispravnost svoje odluke. Jednostavno, nije se htio prodati i postati stranačkim poslušnikom. HNS je u Zagrebu 1997. godine bio jako loše organiziran: u glavnom gradu nisu predstavljali apsolutno ništa i članstvo im je bilo totalno neaktivno. Mi smo kompletnu HND-ovu gradsku infrastrukturu prenijeli u HNS i danas – dakle, 2004. godine – oni su jedino u Zagrebu na vlasti. A tome je tako samo zahvaljujući Mesićevoj pobjedi na predsjedničkim izborima 2000. i zahvaljujući onome što je on, skupa s nama, napravio u Gradskoj organizaciji HNS-a od 1997. do 1999.«, kaže gospođa Balog.

»Kao jedan od osnivača HDZ-a, nisam mogao do kraja kidati odnose s HDZ-om ili, bolje rečeno, nisam mogao negirati sve one vrijednosti koje smo ostvarili dok sam bio u HDZ-u«, objašnjava Josip Manolić razloge svog razlaza sa Stipom Mesićem. »Te vrijednosti koje smo stvorili – tu prije svega mislim na samostalnu Republiku Hrvatsku – predstavljale su nit koja je mene vezivala za HDZ, pa nisam htio i nisam mogao gaziti po svemu onome u čemu sam sudjelovao i za što sam se zalagao. Naravno, uvijek sam oštro reagirao na pogrešne poteze i na ekscese koje su činili neki ljudi iz HDZ-a, ali smisao osnivanja HND-a bio je u tome da se vrhu HDZ-a poruči da politika koju su vodili Šušak i njegovi ljudi kad-tad mora doživjeti krah i da se mi želimo distancirati od takve politike koja je preuzela dominaciju u stranci i državi. Mi tada čak nismo htjeli

rušiti Valentićevu Vladu, nego nam je jedini cilj bio da preko Sabora ograničimo samovolju onog dijela HDZ-a kojega je predstavljao Gojko Šušak. Bila je to, zapravo, jedna konstruktivna prijetnja koju smo uputili vrhu HDZ-a. Osim toga, osnovali smo HND zato što smo vidjeli da Šušak intenzivno radi na tome da razbije našu antifašističku grupu: Degoricija je bilo uklonjen, bili su uklonjeni Špegelj i Boljkovac... Zbog toga sam mislio da treba sačuvati tu grupaciju, a ako treba i izdvojiti ju u posebnu stranku da bismo se držali na okupu i bili jači.« Glavni uzrok raskola u HND-u Manolić vidi u razočaranju jednog dijela članstva lošim rezultatima na parlamentarnim izborima 1995., pa je, kaže on, taj dio članova pokušao pronaći izlaz u savezu sa srodnim političkim strankama, točnije, s HNS-om. Manolić je, također, bio za suradnju s narodnjacima, ali se nikako nije mogao pomiriti s utapanjem HND-a u HNS i gubljenjem stranačkoga identiteta. »I Mesić je u početku zastupao moju opciju suradnje bez gubljenja identiteta, ali je jedan dio ljudi – pogotovo Slavko Degoricija – snažno zastupao potpuno utapanje HND-a u HNS. No, Degoricija je ujedno bio i prva žrtva te integracije, jer nije dugo ostao u HNS-u, ali je prije toga uspio pridobiti Mesića za svoju ideju. Nakon što je Ministarstvo uprave dalo legitimitet mojoj frakciji, Mesić je doveden u poziciju da nema drugog izlaza nego se utopiti u HNS, dok smo mi nastavili s HND-om.«

»Mesić je u opoziciji bio šarmantna i drukčija osoba od one koju sam, recimo, pamtila iz vremena rata u Hrvatskoj kada sam na nekoliko pitanja od njega dobivala odgovore koji mi se nisu nimalo svidjeli. Na primjer, tokom 1991. pitala sam ga zašto oni, Tuđmanovi političari i zapovjednici Hrvatske vojske, ne povuku hrvatsko stanovništvo iz krajinskih sela prije nego što u njih uđu Martićevi četnici i priredе im sve ono što su im priredili. Dobila sam prilično gadan odgovor: 'Pa nećemo se valjda ponašati kao Titovi partizani koji su po šumama i gorama vukli lokalno

stanovništvo. Bolje je da ostanu u svojim selima i brane svoje kuće'. Rezultate takvog ratovanja znamo«, kaže Heni Erceg i nastavlja: »No, Mesić u opoziciji postao je nešto drugo. Taj otpadnik iz HDZ-a, čija je politička budućnost izgledala zapečaćenom, bio je odvažan u mračnom vremenu, pa se čak i doslovno tukao na Trgu žrtava fašizma u Zagrebu. Učinio je i ono što su uradili tek rijetki prvaci opozicije – došao je na suđenje *Feralovim* urednicima u političkom procesu kojega je Franjo Tuđman pokrenuo protiv ovoga lista. Nikad nisam primijetila da ga odlazak iz HDZ-ove nomenklature frustrira, štoviše, odlično se snašao kao opozicija Tuđmanu i mislim da je mnogo učinio s ove strane barikade. Čini mi se da je upravo taj dio njegove biografije umnogome ublažio razdoblje njegove bliske suradnje s Tuđmanom«.

»Mesić je bistri pragmatik, kojeg nimalo ne zadovoljava da u politici zauzima ispravne i priznate stavove, nego želi vidjeti da se oni ostvaruju i u praksi«, priča Marinko Čulić, »a o tome govori i veliki broj stranaka koje je promijenio, iako su neke bile male i neutjecajne, ali su zato druge baš zahvaljujući njemu postajale značajne i respektabilne. I pored toga, nikada ga nitko nije nazvao konvertitom, jer bi u većoj mjeri on promijenio stranke u koje je došao, nego one njega. Znao sam ga susretati, u drugoj polovici devedesetih, u potpuno praznim stranačkim prostorijama HNS-a, gdje osim njega jedva da je bilo ikakvih znakova života, ali je on to nadoknađivao s toliko energije i vedre radoznalosti kao da će sutra postati šef države. Vidjelo se da taj čovjek nije za igre u omeđenom i skučenom prostoru. I stvarno, pokazalo se da sa svim strankama u kojima se on nije osjećao dobro, nešto duboko nije bilo u redu, te su poslije glavinjale ili propadale. Mesićeva najslabija strana je pretjerana komunikativnost koja na određenoj razini prestaje biti vrlina i postaje mana. Imam dojam da svaki dan u kojem ne obavi razgovor s barem pedesetak ljudi, taj čovjek smatra bačenim. Zato je stalno

s nekim ili nekima okružen, što je očito stvar ne samo druželjubivosti nego i loše selekcije i površnosti zbog čega je sklon i sumnjivim političkim savezništvima i paktiranjima koja, srećom, obično ne traju dugo. Osim toga, kada vas prima u predsjedničkom uredu morate biti spremni na to da iznutra ponekad isplaze čak i tipovi, pa recimo, blago zazornog izgleda. Neki od takvih suspektno su obojili i rubove njegove predsjedničke biografije, a fleke nisu sasvim nestale ni nakon čestog i čvrstog ispiranja.«

4.
»FASCINIRAN SAM TITOVIM DJELOM«

Tokom gotovo šestogodišnjeg (1994.–1999.), tavorenja u opoziciji i na margini javnoga interesa Stipe Mesić mogao je na miru načiniti inventuru svog života. »Prolazio mi je kroz glavu čitav život, sve slike, svi događaji i ljudi... Puno sam sebe bio uložio u te događaje i nisam mogao vjerovati da će sve to samo tako otići u vjetar. Moja dotadašnja politička karijera tada je zaista bila pretvorena u prah i pepeo, ali bio sam uvjeren da će kad-tad naići vrijeme u kojemu će biti dovoljno samo snažno puhnuti u taj pepeo, pa da se vatra opet razgori i da ono što sam decenijama gradio urodi plodom. Sada čak mislim da mi je od velike koristi bilo to opozicijsko doba kad sam mirno mogao analizirati sve što sam radio i kad sam hladno mogao pregledati i posložiti sve slike iz svoga života, a to mi je pomoglo da uspostavim realan i zdrav odnos prema svemu što sam proživio.«

* * *

Prva životna slika koje se Stipe Mesić sjeća vodi nas u godinu 1939. Njegov ujak Ivan Pernar, brat njegove pokojne majke Magdalene, te godine odlučio se vratiti iz Francuske i trajno se nastaniti u rodnoj Orahovici: zaradio je nešto novca u Francuskoj, pa je kupio zemlju i stoku i postao prilično ozbiljan gazda za to vrijeme. Drugi Mesićev ujak Toma Pernar u Francuskoj je, pak, posjedovao hotel i nije imao

namjeru vraćati se u zavičaj, pa je po bratu Ivanu poslao darove za petogodišnjeg Stipu, a među tim darovima najviše je bilo odjeće. »Prva slika koje se do danas živo sjećam jest isprobavanje tih odijela što su stigla iz Francuske: oblače mi jedno odijelo, pa ga skidaju, pa onda drugo, pa cipele jedne, druge, treće, veste, čarape... Znam da sam stajao na krevetu pored nekog velikog ormara i strpljivo podnosio to dugotrajno skidanje i oblačenje«, priča Mesić koji se, međutim, ne sjeća svoje majke koja je umrla 1936. godine, kad je njemu bilo šesnaest mjeseci, niti pamti odlazak svoje sestre Marije u Francusku 1937.: nakon majčine smrti, ona je, naime, poslana ujaku Tomi i Stipe ju je upoznao tek 1953. godine kad je boravio u Francuskoj. »Moja majka Magdalena umrla je prilikom abortusa kad je imala dvadeset i četiri godine. Abortus je obavljala jedna orahovička babica i očito je to rađeno nestručno, pa je došlo do sepse i ona je preminula. Moja je sestra tada imala tri i pol godine, ja sam imao šesnaest mjeseci i roditelji su valjda mislili da će im biti preteško podizati još jedno malo dijete, pa su se odlučili za pobačaj. Tako su mene, zapravo, odgojile baka Marija i pomajka Mileva Jović kojom se moj otac oženio dvije godine po maminoj smrti. Ona danas ima osamdeset i osam godina, ali je zbog izljeva krvi u mozak već nekoliko godina u komi i ne budi se. Nalazi se u jednom privatnom smještaju.«

Stipe Mesić živo se sjeća čestih predratnih okupljanja koja su se događala u njihovu orahovičkom domu, a centralni lik tih sijela – na kojima se vatreno pričalo o politici i gdje se zaneseno besjedilo o novom i boljem svijetu što ga donosi komunizam – bio je njegov stric Ivica Mesić zvani Tovariš koji je prije Drugog svjetskog rata bio glavni komunistički aktivist u Orahovici. Premda je radio kao brijač u Zagrebu, u Orahovicu je dolazio svakog vikenda i onda su započinjale duge noćne sesije koje su nejakome Stipi ostale u sjećanju po oblacima dima što su ispunjavali prostoriju i po žučnim raspravama u kojima su često sudjelo-

vali kasniji narodni heroji Josip Kraš i Vaclav Vostrel Vaso. Ideje komunizma i socijalizma u kuću Mesićevih donio je Ivan Mesić, Stipin djed po očevoj strani, koji je tokom Prvog svjetskog rata kao austrougarski vojnik dospio u zarobljeništvo u Rusiji: zarobila ga je ruska carska vojska, a onda su se pojavili boljševici koji su sve zarobljenike pustili kućama. »Djed je tada prigrlio ideje o bratstvu među ljudima, ravnopravnosti, pravdi... O tome je često razgovarao sa svojim sinovima, a stric Ivica najsnažnije je prihvatio te zavodljive i nove ideje, pa je već 1937. bio primljen u Komunističku partiju i postao je sekretarom orahovičkog partijskog komiteta. Ivica je puno čitao, donosio je kući sve moguće knjige i novine, knjige su se posuđivale i razmjenjivale, razglabalo se o komunističkim tezama i metodama djelovanja, pa o događajima što su bili i što će biti... Stric je, jednostavno, bio uvjereni i žestoki marksist, te je i svoju braću – dakle, i moga oca – usmjerio prema komunizmu. I premda je djed Ivan donio u kuću ideju komunizma, on je do kraja života u suštini bio i ostao pravi i uvjereni HSS-ovac.«

Unatoč djedovoj odanosti Hrvatskoj seljačkoj stranci, kuća Mesićevih nije bila osobito vjernička. Svećenik je u tu kuću svraćao jedino onih dana po Novoj godini kad su se blagoslovili katolički domovi, a Mesićevi su u crkvu odlazili samo kad je bilo nečije vjenčanje ili krštenje ili kakav značajniji blagdan. »Jedini jako religiozan čovjek u našoj kući bio je pradjed Josip. On je umro 1940., u devedeset i prvoj godini života, i bio je istinski vjernik: stalno je išao u crkvu i kad god bi zazvonila zvona redovito se križao i govorio 'slava tebi sveti glasu'. Toga se dobro sjećam. Što se mene tiče, nikad nisam bio praktični vjernik i nikad nisam razmišljao o tome da negdje postoji svemogući Bog s bradom i namrgođenim licem, ali vjerujem da postoji neka viša sila koju čovjek još nije dosegnuo i koja je izvan naših mogućnosti spoznaje. Kršten sam u Katoličkoj crkvi i naravno da prihvaćam tu činjenicu, ali zaista do toga ne držim

puno. Općenito, ne držim previše do onih stvari na koje nisam mogao utjecati: nisam mogao utjecati na svoju vjeroispovijest, ni na to hoću li ili neću biti kršten, pa mi to i ne znači puno; također, nisam mogao utjecati hoću li se roditi kao Hrvat ili kao nešto drugo, pa ni ta činjenica nije naročito presudna za moje poimanje samoga sebe. Obje sam kćeri dao krstiti, ali više zbog tradicije, nego iz uvjerenja.«

Kad je na ovim prostorima počeo Drugi svjetski rat, Mesić je imao šest i pol godina, pa su mu ratne slike ostale duboko urezane u pamćenje. Dobro se sjeća prvih ratnih dana kad su ustaše preuzele vlast i odmah pohapsile i odvele u smrt sve viđenije Orahovičane, mahom članove Hrvatske seljačke stranke, među kojima je bio i Stipin šezdeset dvogodišnji djed Ivan; pamti neprijateljske ofenzive i odlaske u zbjegove na Papuku; sjeća se partizanskih oslobodilačkih ulazaka u Orahovicu i vlastite zadivljenosti tenkovima, puškama, čahurama i vojskom što je defilirala kroz mjesto... »Kad bi naišla neprijateljska ofenziva, prekidala se nastava u partizanskoj školi koju sam pohađao i odlazili smo u zbjegove. Ti su prekidi znali trajati i po par mjeseci. Zbjegovi su, inače, bili jako dobro organizirani: na Papuku su postojale drvene barake, unutra su bili kreveti ili slamarice... Nije me bilo strah. Išao sam u te zbjegove s maćehom, rođacima, prijateljima... Znali smo pješačiti po dan-dva, pa bismo stali i osluškivali informacije o ofenzivi, onda bismo opet nastavili pješačiti, sve dok ne bi došla vijest da je opasnost prošla i da se vraćamo. Tokom zadnje ofenzive 1945. godine otišli smo u Mađarsku, gdje su nas primili Rusi. Bilo nas je desetak hiljada. U Pečuhu sam malo išao i u školu. Tokom tog putovanja vidio sam mnogo razbacanih leševa njemačkih vojnika. Vratili smo se preko Dunava, preko Batinske skele. Najveća rijeka koju sam dotad bio vidio bila je Drava, a kad sam vidio Dunav, pomislio sam da nijedno more ne može biti veće od Dunava.« Najimpresivnije slike iz rata nisu mu, kaže, bili ni leševi razbacani po blatnim poljima, ni topovska grmljavina što je dopirala iz daljine, ni

noćni izbjeglički marševi po Papuku: najimpresivniji su mu bili dolasci velikih partizanskih brigada, pa su onda orahovička djeca brojala mitraljeze i minobacače, a glavni događaj djetinjstva bilo je okupljanje partizanskih trupa u Orahovici prije napada na Našice. »Partizani su tada došli s pet tenkova i mi ih se nismo mogli nagledati. Kad bi završile borbe, skupljali smo rasutu municiju i čahure i govorili smo starijima gdje ima mrtvih. Nisam se ničega bojao, osim što nas je tokom rata sve bilo strah odvođenja u logor«, kaže Mesić, pa zatim priča pripovijest o tome kako je njegova obitelj igrom slučaja izbjegla Jasenovac: »Jednom su ustaše bile došle da nas sve vode u Jasenovac. Pred našom kućom već su brujali kamioni koji su nas trebali odvesti. U kući je bio moj najmlađi stric koji je tada imao sedamnaest godina i koji je kasnije, također, poginuo u ratu, te moja baka Marija. Skupili su sve nas i čekali smo da nas pokupe i odvedu. No, bratić moga oca Ivica Mesić koji je bio pilot i poručnik starojugoslavenske vojske, a kad je počeo Drugi svjetski rat, prešao je u domobranstvo, pa ga je čak i poglavnik Pavelić bio odlikovao kao zaslužnog pilota, iznenada se ukazao dok smo čekali da nas ukrcaju u kamione: on je, zapravo, došao da prijeđe u partizane, jer se sve to događalo prije oslobađanja Orahovice 1942. godine, ali tada nismo znali zašto je došao. Ustašama je rekao da smo njegova rodbina i da nas ne smiju nikud voditi. To nas je spasilo od Jasenovca. Poslije nas nisu mogli odvesti, jer bismo uvijek prije ustaškoga dolaska pravovremeno zbrisali na Papuk. Kad je otišao u partizane, Ivica je meni ostavio to Pavelićevo odlikovanje«.

Stipin otac Josip rat je, uglavnom, proveo s partizanima na Papuku, a jedno je vrijeme bio i predsjednik Narodnooslobodilačkog odbora u Osijeku. Za razliku od svoje braće i roditelja, živ je dočekao kraj rata. Njegova majka Marija, koja je odgojila Stipu, ubijena je pri samom kraju rata, godine 1945., a njezinom ubojici ime je Jozo Vulić i pripadao je jednoj od rijetkih ustaških obitelji u Orahovici. Vulići su,

kao i Mesići, u Orahovicu doselili između dva svjetska rata, ali ih je – za razliku od Mesićevih – morilo teško siromaštvo, pa je čitava familija – na čelu s Paškom Vulićem – odmah prigrlila ustaški pokret i odmah se odala zločinu. Paško Vulić bio je strah i trepet orahovičkog kraja i ubijao je sve koji mu se zbog nečega nisu sviđali, a njegov brat Jozo – koji je na početku rata bio maloljetan – bio mu je vjerni asistent u zločinu. Kad je Orahovica 1942. godine prvi put oslobođena, u mjesto su došla dvojica partizana iz požeškoga kraja i raspitivali su se za kuću Vulićevih. Našli su kuću i onda je jedan od partizana rekao Paškovu ocu da zna kako je Paško ubio njegove roditelje i naredio mu je da pođe s njime u partizanski štab na Papuku. »Ti, sinko, napravi ono što moraš«, rekao mu je stari Vulić i počeo je uprezati konje. No, njegova je žena shvatila o čemu se radi, pa je uhvatila muža za noge ne dozvoljavajući mu da s partizanima ode na Papuk. Onda je Vulić rekao: »Ako je moj sin ubio tvog oca i mater, ubij i ti mene»! »Mi smo bili djeca i bili smo na ulici, te smo vidjeli da je onaj partizan zaista uzeo pušku i ubio i starog Vulića i njegovu ženu. Kasnije su u Orahovicu došli Paško i mlađi mu brat Jozo, pa su išli od kapije do kapije i dozivali ljude da iziđu, a tko god bi izišao oni su ga ubili: likvidirali su tako petnaestak muškaraca i žena. Većinu je pobio Paško koji je poginuo pred kraj rata, ali neke je smaknuo i Jozo koji je 1945. ubio i moju baku: došao je po nju, odveo ju nekamo izvan mjesta i zaklao ju. Jozo Vulić deset se godina poslije rata sakrivao kod svoje sestre u Feričancima: u staji je bila iskopana jedna rupa u kojoj je provodio dane, a izlazio bi tek navečer da joj pomogne u kućnim poslovima. Netko je to, međutim, otkrio i prijavio, pa je on uhvaćen i osuđen na smrt. Utvrdili su mu, mislim, sedamnaest ubojstava, s tim da je najveći broj tih ljudi pobio kao maloljetnik, no kad je ubio moju baku i još neke ljude bio je punoljetan. Smrtnu kaznu potvrdio mu je i drugostupanjski sud. Kad je on uhapšen, moj otac tražio je da ga vidi, te da ga pita zna li gdje je sa-

hranjen moj djed Ivan. Rekao je da ne zna, a da zna – rekao bi. Jozu Vulića, međutim, pomilovao je Tito, jer je neka Vulićeva bliska rođakinja bila velika organizatorica pomoći NOB-u u Americi: ona je napisala pismo Titu i priložila je potpise mnogih ljudi koji su potvrdili da je zaista bila velika pobornica Titovog pokreta. Pomilovan je na dvadeset godina robije.«

Josip Mesić – koji je nakon smrti brata Ivice preuzeo njegov nadimak Tovariš – oduvijek je bio vrlo ozbiljan, a tome je zacijelo pridonijela rana smrt supruge, pa rat i činjenica da je u tom ratu ostao bez roditelja, braće i brojnih rođaka. »Sve je to ostavilo velikog traga na njemu, ali je znao biti duhovit i bio je jako dobar govornik«, kaže Mesić. Kad je rat završen, Mesićevi su se iz kratkotrajnog izbjeglištva u Mađarskoj doselili u Našice, jer je Josip Mesić dobio funkciju predsjednika našičkog Okružnog odbora. Nakon ukidanja našičkog okruga, obitelj se preselila u Osijek, pošto je Stipin otac imenovan predsjednikom Okruga Osijek. Stipe Mesić u tom je gradu završio četvrti razred osnovne škole i potom se upisao u prvi razred gimnazije koja je tada trajala osam godina: tamo je završio drugi razred, ali onda je rasformiran osječki Okrug i ustrojena je Oblast Osijek za čijeg je predsjednika postavljen kasniji narodni heroj Slavko Komar. Josip Mesić vraćen je u rodno mjesto na položaj predsjednika Kotara Orahovica, pa se obitelj opet našla u staroj roditeljskoj kući. Godine 1949. mladi je Mesić otišao na nastavak školovanja u Požegu: pohađao je tamošnju gimnaziju i živio u đačkom internatu. »Tamo su se našli mladi ljudi iz svih društvenih kategorija: bilo je onih čiji su roditelji bili u partizanima, pa onih čiji su roditelji bili u ustašama ili u drugim vojskama, bilo nas je svih nacionalnosti, no nikad nitko nikome nije predbacio nešto zbog nacionalnosti ili zbog toga što mu je otac bio u ovoj ili onoj vojsci. Nitko nije imao nikakve privilegije zato što mu je otac, recimo, bio u partizanima«, priča Mesić i potom se prebacuje u blisku prošlost: »Zato me je zgrozilo ono što se prije koju godinu

dogodilo u Vukovaru, kad je organiziran nogometni turnir na kojemu su smjela igrati samo djeca hrvatskih branitelja. Grozno je to što sad postoje hrvatski i srpski vrtić, hrvatska i srpska škola... U ono vrijeme nikom nije palo na pamet da napravi posebnu školu za djecu partizana, a posebnu za djecu ustaša ili nekih drugih. To nikome nije palo na pamet! To je bilo nezamislivo! Znalo se tko je Hrvat, tko je Srbin, tko je Nijemac, ali se tome nije pridavala pažnja. I mislim da bismo iz toga trebali izvući pouku: ne bismo djecu trebali dijeliti po tim stupidnim nacionalnim kriterijima, nego bismo ih trebali spajati i učiti ih da se druže i vole bez obzira na rasu, vjeru, naciju i ostale nebitnosti«.

Josip Mesić – koji je, među ostalim, bio i poslanik u Saveznoj skupštini i zastupnik u Hrvatskom saboru – na prijelazu iz 1954. na 1955. godinu obolio je od raka na želucu, a smrt je nastupila nakon tri i pol mjeseca. »Preminuo je 17. ožujka 1955., u četrdeset i devetoj godini života. Pamtim ga kao vrlo društvenog čovjeka koji je volio pomagati ljudima i koji je ljude uvijek savjetovao kako da prežive onodobno utjerivanje u zadruge i druge režimske pritiske. Uživao je povjerenje naroda i premda je bio vlast, ljudi ga se nisu bojali i nisu strahovali da će im nauditi. Osim toga, nije bio rigidni komunist. Nikad mi, recimo, nije sugerirao da se učlanim u partiju: premda je bio savezni poslanik i predsjednik kotara, govorio mi je da se upišem kad osjetim potrebu ili da se nikad ne učlanim ako mislim da je tako ispravno. Članom Komunističke partije postao sam, inače, tek poslije očeve smrti, na samom završetku gimnazije u Požegi. Prije nego što smo otišli na fakultet, razrednica nas je pokupila i jednostavno nam podijelila partijske knjižice. Knjižice nije dala samo onima za koje se znalo da idu u crkvu. U jesen 1955. upisao sam se na Pravni fakultet u Zagrebu i postao sam aktivan u fakultetskoj partijskoj organizaciji.« Na prvoj godini studija Stipi Mesiću počelo se polako topiti dotadašnje slijepo vjerovanje u komunizam i u sve one ideale što ih je komunizam zastupao i promo-

virao. »Na studiju sam došao do nešto ozbiljnije literature, a dobio sam i profesore koji su mi pomogli da analitičnije promatram stvari: bili su to profesor Bićanić, profesor Lang, profesor Bastaić, profesor Horvat... Oni su me naveli da razmišljam o svijetu i da ne prihvaćam stvari samo zato što ih iznosi netko tko autoritet gradi na svojoj funkciji ili količini društvene moći koju posjeduje. Čitav je studij, zapravo, bilo jedno veliko otkrivanje...«, veli Mesić i onda objašnjava svoju današnju ideološku poziciju: »U suštini sam uvijek ostao ljevičar, ali ne radikalni ljevičar, nego umjereni i realni ljevičar koji se ne zanosi nekim neostvarivim idejama o spasu čovječanstva. Ono što je bilo u komunizmu bilo je, ustvari, jurišanje na nebo. Bila je to euforija za koju je prilično zaslužna bila i neinformiranost ili manjkava informiranost. Pa, mi smo bili uvjereni da je Sovjetski Savez zemlja najveće demokracije na svijetu i tek smo kasnije saznali za sva ona zlodjela i za poimanje svijeta u kojemu je masa sve, a čovjek nije ništa. To nisam mogao prihvatiti, jer za mene je čovjek sve i ako nema slobodnog pojedinca, nema ni slobodnog naroda. Pojedinac je najvažniji i to je moje najdublje životno uvjerenje«.

Unatoč sudaru sa stvarnošću u kojoj su kojekakvi sekretari općinskih komiteta uživali očigledne privilegije na račun svojeg partijskog statusa i koji su uživanjem tih povlastica itekako rušili proklamiranu jednakost, Mesić je svejedno zdušno sudjelovao u doslovnoj izgradnji socijalističke zajednice bratskih naroda i narodnosti koja je tih godina naveliko gradila pruge i ceste, nasipe i mostove. »Bio sam sa Stipom Mesićem na nekoliko radnih akcija«, prisjećao se Stipe Šuvar, Mesićev fakultetski kolega, koncem lipnja 2004., nekoliko dana prije svoje smrti, »i pritom su ga puno više zanimale djevojke nego lopate i posao, ali je i radio i trudio se. Doduše, uvijek mi je bio zavidan, jer sam ja bio u rukovodstvu akcija, a on je morao kopati.« »Stipe Šuvar bio je u našoj fakultetskoj organizaciji i ubrzo po dolasku na fakultet imao je problema zbog optužbi da je hrvatski

nacionalist, a optužbe su stigle od partijske organizacije u Zagvozdu. Naša organizacija zaštitila ga je od tih optužbi i kasnije je, kao što je poznato, postao predsjednikom Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije«, kaže Mesić i dodaje: »Bio sam relativno dobar student: prvu, drugu i treću godinu dao sam u roku, a četvrtu sam malo odužio. Šuvar je, međutim, bio genijalac. Dok smo svi mi učili iz nekih skripta, on je čitao Marxa, Engelsa, Lenjina... No, meni se nije baš žurilo s fakultetom, jer sam imao stipendiju i mogao sam sebi dopustiti da mi se ne žuri«.

Izuzev stipendije, Mesić je svoj džeparac dopunjavao i statiranjem u filmskim projektima od kojih je najpoznatiji onaj Branka Bauera *Ne okreći se sine* iz 1956. godine. Bio je na drugoj godini fakulteta kad je u Savez studenata došla obavijest da se traže statisti za Bauerov film. »Prijavio sam se i odmah su me izabrali za ustašu. Valjda sam im izgledao krvoločno.« Snimanje je trajalo nekoliko dana, a Mesiću su u sjećanju ostale dvije anegdote. Prva. »Jedan Hercegovac – također, statist – bio je obučen u gestapovsku uniformu i imao je jaku bradu, nije bio obrijan možda dva dana. Kako smo se slikali u tim uniformama, netko je napravio vic i poslao je tu fotografiju u njegovu općinu s porukom – pogledajte koga vi stipendirate! Čovjeku su smjesta ukinuli stipendiju i potrošio je puno dana i živaca dok je dokazao da je on bio dijete za vrijeme rata i da se radilo o snimanju filma.« Druga. »Na zagrebačkom Dolcu snimali smo raciju u kojoj policajci NDH skupljaju Židove i komuniste. Trpali su ih u kamione, a mi ustaše smo, kao, osiguravali prostor. Branko Lustig, koji je bio producent filma, dao nam je pauzu od nekih pola sata da se postavi scena, pa smo otišli u jedan kafić lijevo od Dolca. Nagurali smo se tamo, ustaše i domobrani, s odlikovanjima obješenima po uniformama, s činovima... I dolazi jedan čovjek koji je bio obučen u nešto nalik lovačkoj odori, a na leđima je imao poveći ruksak. Valjda je bio nekakav trgovac. Naručivao je piće sebi i neprestano je piljio u nas i u naše

uniforme. Onda više nije mogao izdržati, pa je prišao i upitao: 'Vas su pustili'? Mi mislimo – pustili nas sa snimanja i kažemo mu da nas jesu pustili. 'Pustili su vas tako u uniformama?' Mi opet potvrdimo. 'I činove ste mogli zadržati?', pita on dalje. Opet kažemo da jesmo. 'I ordene?' Da, i ordene. 'I svi su pušteni?' Da, baš svi. Zatim je povikao: 'Tko šta pije!?' Bilo nas je unutra dvadesetak, sve sami kvislinzi, i pijemo to piće koje nam je on naručio, kad ulazi Božo Čimbur, moj kolega s fakulteta, inače Kninjanin, i viče s vrata: 'Šta se zajebavate, Lustig zove da se vratite na snimanje'! Tek je tad ovaj shvatio da mi snimamo film i da nismo pravi domaći izdajnici.« Statirao je kasnije u još nekoliko filmova i kaže da se za dva dana statiranja mogla zaraditi cjelokupna mjesečna stipendija. »Mogao sam nakon toga otići u *Pulu*, u Teslinoj ulici, na bakalar.«

Mesić je u početku stanovao u Studentskom domu *Moša Pijade* na Trgu žrtava fašizma. Odatle je preselio u dom na Laščini, a potom u studentski dom na Savi. Izlazio je subotom na studentske »plesnjake« koji su se održavali u domovima koji su bili namijenjeni stanovanju studenata, ali i u Domu grafičara, Radničkome domu... Stipe nije bio osobit plesač, ali je odlazio na te plesne večeri subotom, jer je to bio najlakši način da upozna djevojke. »Jako sam se trudio da što više budem u društvu djevojaka i jako sam volio žene. One su, naravno, nešto manje bile sklone meni i druženju sa mnom.« Premda je, dakle, bio »očajan plesač«, Mesić se na kraju oženio zahvaljujući plesu. Bila je godina 1960. i otišao je na plesnu večer na kojoj je pjevao Zvonko Špišić i na kojoj se birao najbolji plesni par. Milka Dudunić, studentica psihologije iz Hrvatske Kostajnice koja se bavila i baletom, bila je u žiriju, a Mesića je više od natjecanja zanimala lijepa članica žirija. »Kazao sam prijatelju Tomici Rukavini: 'Kako bih se mogao upoznati s onom malom s lijepim grudima'? On mi je odgovorio da je ona, Milka, cimerica s njegovom curom i da će me bez problema upoznati. Kad smo se upoznali, ona me je počela podučavati

plesu, a ja sam se pravio neukim i više nego što sam bio da bi to obrazovanje što duže trajalo. Upoznali smo se, dakle, 1960., a već smo se sljedeće godine oženili i dobili kćer Sašu. Milka je tada bila na trećoj godini studija, ali kad se rodilo dijete i kad sam ja diplomirao, preselili smo se u Orahovicu, pa ona nikad nije završila fakultet.« Prema mnogim prijateljima obitelji Mesić s kojima je razgovarao ovaj autor, gospođa Milka samozatajna je žena koja je oduvijek predstavljala čvrstu vezu svoga supruga sa stvarnošću, jer je dotični nerijetko bio u prilici da tu vezu izgubi: u životu je dala svega jedan ili dva intervjua i tokom svih ovih godina uspjela je sačuvati svoj život od snažnijeg upliva javnosti. »Ona, jednostavno, ne voli razgovarati s novinarima i ne voli se javno eksponirati. Ona želi živjeti svoj život. Puno sam je puta nagovarao da ide sa mnom u službene državne posjete, ali ona neće i neće. Išla je svega nekoliko puta kad ju je privatno zanimala neka zemlja ili kad je htjela upoznati nekog državnika s kojim sam se susretao«, veli njezin suprug.

Po povratku u Orahovicu, Stipe Mesić zaposlio se na pripravničkom mjestu u Kotarskom javnom pravobranilaštvu u Našicama i svaki je dan prevaljivao tridesetak kilometara do posla. Iste te 1961. godine otišao je na odsluženje vojnoga roka: prvih šest mjeseci proveo je u Školi rezervnih vojnih starješina u Bileći, u istočnoj Hercegovini, dok je drugu polovicu vojnoga roka odradio u Nišu. Boravak u vojsci nije mu teško pao, jer je bio sklon disciplini i redu: iz vojske je izišao kao potporučnik, a nakon jedne vježbe dobio je čin poručnika, no onda je došla 1971., osuđen je zbog neprijateljske propagande, pa mu je vojni sud oduzeo čin. »Kad sam došao u Niš, to je već bilo elegantno služenje vojnog roka«, priča Mesić, »jer sam kao vodnik stažist imao i nešto više novaca, a i žena – koja se bila zaposlila u dječjem vrtiću u Orahovici – također mi je slala novce, pa sam mogao više izlaziti po restoranima, kavanama, u Dom armije... Bio je, inače, među nama jedan

liječnik iz Beograda koji mi se posebno urezao u sjećanje zbog događaja koji se zbio tokom vojne vježbe što se održavala između Niša i Aleksinca. Vježba je trajala tri dana, ali mi smo tamo bili nekoliko dana na pripremama. Dok smo čekali početak vježbe, dosađivali smo se i odlučili smo otići u obližnje selo kupiti malo rakije. Pitali smo nekog čovjeka ima li tu negdje kupiti alkohola i on nas je uputio na jednu staru udovicu iz sela koja uvijek ima rakije. Došli smo k njoj i ona nas je lijepo primila. Vidjeli smo na zidu fotografiju srpskog vojnika iz Prvog svjetskog rata i pored fotografije svijeću koja, doduše, nije bila upaljena, ali se vidjelo da se ponekad pali. Jedan od nas pitao ju je tko je taj čovjek. Kazala je da je to njezin muž koji je poginuo u ratu dan nakon što su se vjenčali i još je dodala: 'Njega su ubili Hrvati i moram vam reći da, ako među vama ima neki Hrvat, mora izići, jer sam se zarekla da Hrvat nikad neće prijeći prag moje kuće'. Nas nekoliko tada je krenulo prema izlazu, no onda je taj liječnik iz Beograda rekao da mi, nas nekoliko Hrvata, nismo krivi za smrt njezina muža i da nećemo kupiti njezinu rakiju ako inzistira na tome da Hrvat ne može prijeći prag kuće. 'Sada smo svi mi ovdje Hrvati', rekao je on i svi smo izišli iz kuće. Bez rakije.«

Nakon izlaska iz vojske, vratio se u Orahovicu koja je tada narasla na veliku općinu s dvadeset i četiri tisuće stanovnika. Dovršio je pripravnički staž u orahovičkom Općinskom sudu, a potom položio pravosudni ispit i počeo raditi sudački posao u rodnome mjestu. Počeo se družiti sa skupinom ljudi koja se nije ustezala u kritici privilegiranog statusa određenih ljudi koji su pripadali partijskoj nomenklaturi: uslijedile su optužbe za »grupašenje«, pa je jedan dio Mesićevih drugova odmah isključen iz partije, dok su drugi – kao što je bio on – dobili opomene pred isključenje i partijske ukore... Tadašnji orahovički sudac nakon toga se odlučio za napuštanje svoga mjesta. Otišao je u Zagreb k Tomislavu Hanu, ondašnjem Javnom pravobranitelju SR Hrvatske, i ispripovijedao mu svoje partijske nevolje u Orahovici, te ga

zamolio da mu nađe posao u Pravobraniteljstvu. Mesić priča: »Odmah mi je rekao da mu hitno treba javni pravobranilac u Crikvenici i da ću odmah dobiti trosoban stan, te da će se on pobrinuti da mi i žena dobije posao u Crikvenici. Otišao sam u Orahovicu i kazao ženi da sam sve riješio i da se selimo u Crikvenicu. Ona je bila presretna, jer je uvijek željela živjeti na moru. No, otišao sam na još jedan dogovor s Hanom i slučajno sam u Zagrebu sreo Iliju Tomića, prijatelja moga oca i partizanskog borca od 1941. godine. Njegova je žena bila zadužena za kadroviranje u zagrebačkom poduzeću *Univerzal* koje se bavilo trgovinom rezervnih dijelova za osobne i teretne automobile. Rekao mi je da oni baš traže pravnika i da je plaća jako dobra. To me je zaintrigiralo, budući da sam intimno priželjkivao da ostanem u Zagrebu. Našli smo se s direktorom i on mi je rekao da je plaća 270 tisuća dinara. Sudska plaća bila je oko 75 tisuća dinara. Trebao sam biti direktor Općeg sektora i mogao sam uzeti još jednog pravnika bez pravosudnog ispita. Osim toga, rekao mi je da oni imaju veliki stambeni fond i da bih odmah mogao dobiti i stan. Odmah sam otišao kući i rekao ženi nove vijesti. Ona je bila razočarana, jer se već bila poveselila Crikvenici, ali sam ju, ipak, uspio nekako nagovoriti da promijenimo planove«.

Mesić je u prvo vrijeme u Zagrebu bio podstanar, no kako je *Univerzal* odlično poslovao, već 1964. firma je odlučila da svom direktoru pravnih i općih poslova dodijeli stan. Jedan skladišni radnik podnio je, međutim, žalbu na rješenje o dodjeli stana tek zaposlenom Mesiću, jer je on, skladištar, već godinama prvi na listi za stambeno zbrinjavanje, a osim toga živi u potpuno devastiranu stanu: priložio je i fotografije unutrašnjosti svog stana kroz kojega je vertikalno prolazila kanalizacijska cijev. »Kad sam saznao za sve to, kazao sam direktoru da odustajem od stana u korist tog čovjeka koji je zaista živio u totalno neuvjetnom prostoru, premda je Milka s naše dvije kćeri i dalje živjela u Orahovici i premda smo bili razdvojeni. No, jed-

nostavno, nisam mogao uzeti taj stan, jer sam bio siguran da se u njemu ne bih dobro osjećao.«

* * *

Politička karijera Stipe Mesića začela se 1965. godine kad ga je u Zagrebu, na radnome mjestu u *Univerzalu*, posjetio dr. Ljubo Linarić, tadašnji ravnatelj Doma zdravlja u Orahovici. Kazao je Mesiću da se spremaju izbori za Sabor i da bi bilo dobro da se kandidira, jer sve govori da bi mogao pobijediti. Doktor Linarić, međutim, nije računao da će Mesićevu kandidaturu podržati Komunistička partija ili Socijalistički savez, nego mu je predložio da bude kandidat stotinu građana: tadašnji je izborni zakon, naime, omogućavao kandidaturu za Sabor uz stotinu sudski ovjerenih potpisa građana. Mesić je prihvatio taj prijedlog, potpisi su ubrzo prikupljeni i ovjereni u orahovičkom sudu, a na izborima je građanski kandidat odnio uvjerljivu pobjedu. »Tako sam postao prvi parlamentarni zastupnik u Jugoslaviji koji je izabran mimo volje vladajuće nomenklature, pa sam dao otkaz u *Univerzalu* i vratio sam se u Orahovicu. Osim što sam postao zastupnik u Saboru, doktor Linarić zaposlio me je u Domu zdravlja na mjestu svog pomoćnika za opće i pravne poslove. Zbog načina na koji sam ušao u Sabor Udba mi je stalno bila za petama. Nisu me dirali, ali pratili su s kime se sastajem, što pričam i što radim: napominjem da je tada Aleksandar Ranković još uvijek bio svemoćni šef jugoslavenske tajne policije. Godine 1966., prema prethodnom dogovoru, jedan je moj prijatelj podnio ostavku na mjesto u Općinskoj skupštini Orahovice, pa sam se kandidirao za taj položaj i opet sam pobijedio: sad sam, dakle, bio i u Saboru i u Općinskoj skupštini. I to nije sve. Malo nakon toga predsjednik Općine Vlado Maglajić otišao je za direktora Carine u Osijeku i grupa koja me je podržavala kandidirala me je za predsjednika općine. Tako sam postao i predsjednikom općine.«

Novi predsjednik općine odmah je počeo provoditi privredni preporod svoga mjesta: pokreće se drvna industrija,

otvara se tvornica keramike, pogon za preradu voća, ljudi se masovno zapošljavaju... Mesić je, međutim, htio graditi i infrastrukturu. »Podravska magistrala bila je završena, ali nismo imali asfaltiranu cestu prema Donjem Miholjcu i mađarskoj granici«, priča on, »i za to je trebalo puno novaca. Negdje u svojim skitnjama sreo sam se s Tonom Tonevim, direktorom savezne *Poljobanke* iz Beograda, a upravo je tada donesena odluka da se ukida državni kapital i da se sredstva iz saveznih investicijskih banaka po ključu raspodjeljuju republikama: koliko je tko investirao, toliko će mu biti vraćeno. Razgovarao sam s Tonevim kako bih izvukao novac za svoju općinu i on je rekao da mi sredstva može dati samo za šumarstvo i poljoprivredu. Pitao sam ga bi li mi, recimo, mogao dati novce za izgradnju šumske ceste. Rekao je da može, ako Šumsko gospodarstvo podnese zahtjev za kredit i za gradnju ceste. Tako smo dobili kredit i sagradili »šumsku cestu« Orahovica-Donji Miholjac, koju je 1968. otvorio Miko Tripalo. Osim toga, do svih orahovičkih sela napravio sam tvrdu cestu i svako je selo dobilo struju.«

No, nije se Mesić bavio samo lokalnom infrastrukturom i stvaranjem vlastitog preporoditeljsko-neimarskog imidža među sumještanima, nego je bio aktivan i u tzv. visokoj politici. Saborska arhiva i požutjeli kompleti novina pamte njegov parlamentarni istup 26. ožujka 1967. kad se žustro raspravljalo o tada friškoj Deklaraciji o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika: taj tekst, koji je inzistirao na očuvanju hrvatskog jezika u okviru federalne Jugoslavije i kojega je potpisala skupina zagrebačkih intelektualaca, izazvao je dosta bure u tadašnjim političko-kulturnim krugovima, pa je došao i na saborski dnevni red. Stipe Mesić kazivao je ovako: »Pridružujem se onim drugovima zastupnicima koji traže da se objelodane imena potpisnika Deklaracije, te da se ne samo društveno i politički osude stavovi i potpisnici Deklaracije, nego da i tužilaštvo pokrene krivični postupak protiv odgovornih osoba«. Autor tih

riječi, međutim, danas ima objašnjenje za svoj žestoki istup. Kaže da je grupa saborskih zastupnika s kojima je održavao prisnije odnose (Josip Manolić, Josip Boljkovac, Petar Kriste...) razmišljala kako reagirati na rečeni tekst, pa ih je onda Boljkovac okupio u jednoj saborskoj prostoriji i rekao im da ima rješenje. »Slušajte ljudi«, kazao je Boljkovac, »imam informaciju da se Miroslav Krleža, koji je jedan od potpisnika Deklaracije, upravo sad nalazi kod Tita i da razgovaraju o tom njegovu potpisu. Ako mi žestoko napadnemo Deklaraciju, Tito će sigurno zaštititi Krležu, jer on njega neće žrtvovati i neće ga se odreći zbog tog potpisa i tog teksta. A kako će Tito stati u Krležinu zaštitu, tako će prestati napadi na potpisnike Deklaracije.« Mesić kaže: »Pitali smo ga je li siguran u to što govori, a on je kazao da je to sto posto tako. Ni danas ne znam je li Boljkovčeva informacija bila točna, ali on nam je tako rekao. Potom smo dosta žestoko napali Deklaraciju i njezine potpisnike, pa je Vladimir Bakarić odmah skočio za saborsku govornicu i rekao je da trebaju prestati sve rasprave o Deklaraciji, jer nije ni vrijeme ni mjesto da se na takav način reagira na taj tekst. Tako je rasprava prekinuta, a nikome od potpisnika praktično se nije dogodilo ništa loše«. Josip Manolić nudi ponešto drukčiju verziju iste priče: »Deklaracija o ravnopravnosti jezika bila je, u suštini, provokacija prema onim političkim snagama koje su tada, koncem šezdesetih godina, nastojale da se donesu amandmani na postojeći Ustav, a ti su amandmani trebali predstavljati značajan korak u osamostaljivanju federalnih republika. Da bi se to spriječilo, konzervativne su snage putem svojih agentura izišle s tom Deklaracijom: siguran sam da je taj tekst napisan u jugoslavenskim agenturnim krugovima i da je otpočetka do kraja zamišljen kao provokacija«.

U svakom slučaju, obznanjivanje Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika nije prouzročilo veće probleme njezinim potpisnicima, ali se naredne, 1968., godine maršal Tito u jednom svom govoru o negativnim

pojavama u društvu obrušio na – Stipu Mesića: kazao je, naime, da »neki mali predsjednik općine u Slavoniji restaurira kapitalizam«. O čemu se radilo? »Dok sam bio predsjednik općine Orahovica, k meni je došla grupa lokalnih obrtnika«, objašnjava Mesić, »i rekli su mi da su završili s elektrifikacijom slavonskih sela, te da imaju dosta novaca. Pitali su gdje bi mogli uložiti taj akumulirani kapital. Predložio sam im da osnuju proizvodno poduzeće, jer ako grupa građana može osnovati birtiju ili trgovinu, zašto ne bi mogla osnovati proizvodno poduzeće. Zakon to nije zabranjivao, a ono što nije zabranjeno, to je dopušteno. Bilo ih je šesnaest. Rekao sam im da bi bilo dobro da u banci oroče sredstva za osnivanje tvornice, a imali smo slobodan prostor gdje se tvornica mogla osnovati. Glavni mi je cilj bio da se zaposle žene, budući da je veliki broj žena u Orahovici bio nezaposlen. Dogovorili smo se da će oni predložiti menadžment, jer oni ulažu novac. Izišli su s prijedlogom da se osnuje tvornica tekstila u kojoj bi se zaposlilo tristotinjak žena. Ubrzo su kupljeni strojevi, preuređena je dvorana koju smo imali, sve je bilo spremno za početak proizvodnje, ali onda je Tito održao taj govor i krenula je velika hajka po novinama. Meni su dolazile razne inspekcije i nisu našle ništa sporno, ali su se investitori smjesta razbježali ostavivši i novce i strojeve.« Dvije godine kasnije, 1970., Mesić se, u širem funkcionarskom društvu, našao na ručku s Josipom Brozom. Ručak je organiziran u osječkom Domu armije, a prisutni su bili predsjednici šesnaest slavonskih općina pojačani Savkom Dabčević-Kučar. Uz Tita je bila i njegova supruga Jovanka. »Tito je tada već bio stariji čovjek, s pomalo crvenkastom kosom. Tražio je od nas da iznesemo svoje viđenje situacije, te svoje prigovore na republički i savezni račun. Tražio je, osim toga, da predložimo što bi trebalo učiniti kako bi se stanje poboljšalo, ali nije ništa bilježio, samo je slušao. Mislio sam da nema nikakvoga smisla bilo što govoriti tom starom čovjeku, jer nitko ništa ne bilježi i sve što budem rekao otići će u vjetar. Svi predsjednici opći-

na iznosili su svoje probleme i prijedloge, a meni je ostao u sjećanju istup Milenka Radusinovića, predsjednika Općine Osijek, koji je dosta kritički govorio o koncentriranju državnoga kapitala u saveznim bankama u Beogradu, pa se u jednom trenutku htio malo plastičnije izraziti: 'Druže Tito, neće oni nama u Beogradu prodavati muda pod nešto'! Htio je reći 'nešto pod bubrege', ali se malo zbunio, te su svi prasnuli u smijeh. Svi smo, dakle, otamburali to što smo imali, a Tito je onda uzeo riječ i krenuo: svakome od nas odgovorio je na svako pitanje i precizno je bio memorirao tko ga je što pitao, premda je tu bilo šesnaest ljudi i premda on nije činio nikakve bilješke. To me je, moram priznati, fasciniralo. Fascinirala me je ta njegova nevjerojatna moć koncentracije, iako sam u to vrijeme – a vrijeme je formiranja tzv. maspoka u Hrvatskoj – već bio dosta kritičan prema Titu i iako smo već bili na, uvjetno rečeno, suprotnim stranama.«

Nakon što je ispričao ovu storiju, Mesić je požurio da se ogradi od vlastite sklonosti da bude fasciniran velikim ličnostima i pritom se učinio vrlo iskrenim: »Mene, vjerujte mi, nitko ne može sasvim fascinirati. Susretao sam mnoge ljude, mnoge državnike, znanstvenike, umjetnike svih mogućih profila... Nitko me nije posebno fascinirao svojom osobom. Fasciniraju me samo djela. Svi su mi ljudi samo – ljudi, i sve ih tako prihvaćam, bez obzira čime se bavili i što radili. Ali fascinira me, recimo, način vladanja Vladimira Putina u Rusiji, u državi koja je bila doživjela potpuni kaos: ta država najednom počinje funkcionirati, institucije počinju normalno raditi svoj posao, uspostavlja se neki red... Fascinira me, dakle, Putinovo djelo, a ne njegova osoba. Tako je i s Titom. Čovjek, jednostavno, mora biti zadivljen njegovim djelom. Organizirao je antifašističku borbu i u tu je borbu uveo sve narode bivše Jugoslavije i sve nacionalne manjine. Da nije bilo antifašističke borbe, Hrvata bi nestalo. On se založio za koncept Jugoslavije koju čine federalne jedinice, a među tim federalnim jedinicama bila je i

Hrvatska. Ostavio je iza sebe Ustav iz 1974. godine, u kojemu su republike definirane kao države i na temelju tog Ustava svijet je kasnije priznao i Hrvatsku i sve druge države nastale raspadom Jugoslavije. On je u tom Ustavu definirao da narod ima pravo na samoopredjeljenje i stvaranje svoje republike, a republika ima pravo na otcjepljenje. To je Titovo veliko djelo i na temelju toga mogli smo se – da je bilo sreće i pameti – osamostaliti i bez rata. Stoga je pozivanje na tekovine Nezavisne Države Hrvatske – što se svih ovih godina događa u ovoj zemlji – rezultat nepoznavanja činjenica, zločestoće ili pokušaja da se na neki način na tome profitira. To je besmisleno i glupo«.

Dometnut će, međutim, da je »Goli otok užasna stvar koja je napravljena ljudima«, ali će naći i opravdanje za uspostavu tog kazamata u kojemu su trunuli Titovi politički neistomišljenici: kaže da je opasnost iz Rusije i brutalnost s kojom se Staljin obračunavao sa svojim političkim protivnicima prisilila Tita da izolira one koji su bili skloni Sovjetima. »Na Goli su otok otišli mnogi koji nisu imali nikakve veze ni sa čime, ali to je bila povijesna nužda. Pitanje je samo je li to trebalo biti tako brutalno ili se moglo i blaže. Titu, također, prigovaraju za Bleiburg. Milovan Đilas tvrdio je da je Tito, kad je saznao za ubijanje na Bleiburgu, rekao da se to nije trebalo dogoditi i da je onima koji su sudjelovali u zločinima trebalo suditi, ali kad se već dogodilo tako kako se dogodilo – kad su, dakle, pobijene tisuće ljudi – onda za njima ne treba žaliti, jer se tu ništa više ne može promijeniti. Unatoč svim tim Titovim promašajima i pogreškama koje su rezultirale potocima krvi, njegovo djelo je veliko i ono mora biti prihvaćeno kao temelj na kojemu je izrasla suverena država Hrvatska. Tuđman je bio opterećen povijesnim mitovima, kraljevima, kontinuitetom hrvatske državnosti... I sve je to u redu, ali bez Narodnooslobodilačke borbe ničeg ne bi bilo i čitava bi priča o hrvatskoj državnosti bila besmislena i isprazna.«

5.
»ALBANCI SU ME VOLJELI«

U prosincu 1971. godine u Karađorđevu se odigrala sjednica jugoslavenskog partijskog i državnog vrha na kojoj je bio prisutan i maršal Tito koji je donio odluku o smjeni tadašnjih hrvatskih partijskih prvaka – Savke Dabčević-Kučar i Mike Tripala, čiji je grijeh bio sadržan u preliberalnom privrednom razmišljanju za to vrijeme na tom mjestu, te u neskrivenim težnjama za većim stupnjem hrvatske ekonomsko-političke samostalnosti u okviru federalne Jugoslavije, što je doživljavano »divljanjem nacionalizma i šovinizma u Hrvatskoj«. Nakon sjednice u Karađorđevu, u prijevremenu političku mirovinu nisu poslani samo gospođa Dabčević-Kučar i gospodin Tripalo, nego je – prema ne sasvim pouzdanim procjenama – uslijedila sječa oko pet tisuća kadrova na svim razinama partijsko-državne nomenklature u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj, a uskoro su počela hapšenja i suđenja onim personama za koje je partijski vrh procijenio da su kolovođe »hrvatskog proljeća« ili »masovnog pokreta – maspoka«. Među ljudima koji su se našli na udaru bio je i Stipe Mesić. »Poslije sjednice u Karađorđevu, nametnulo se pitanje kako se postaviti: ostati na položaju i zadržati dotadašnji kurs ili podnijeti ostavku pa se na drugi način boriti za nastavak procesa demokratizacije i za politiku čistih računa unutar jugoslavenske federacije«, priča Mesić. »Ivica Vrkić, koji je bio na sjednici u Karađorđevu, dogovorio se sa Savkom i Mikom i došao

mi je u posjetu u Orahovicu, a kod mene se našlo i nekoliko drugih čelnika slavonskih općina. Vrkić nam je tada prenio Tripalovu poruku da dobro procijenimo situaciju i da sami donosimo odluke o svojoj daljnjoj političkoj sudbini. Nije bilo nikakvog pritiska i nikakvih naredbi. Nakon toga smo se u Požegi našli tamošnji čelnici Mato Novačić i Ilija Papac, Drago Trošelj iz Našica, Matija Ćosić, predsjednik Socijalističkog saveza iz Donjeg Miholjca, ja i još nekoliko lokalnih političara iz Slavonije. Razmišljali smo što da radimo. Novačić je bio hapšen kao mladić u vrijeme Drugog svjetskog rata i bio je maltretiran, te nam je odmah kazao da njemu više ne pada na pamet ići u zatvor. U povjerenju mi je rekao da će pobjeći u inozemstvo i tamo čekati rasplet. Potom sam se vratio kući i kazao sam ženi da neću ići u inozemstvo, premda su mi jedno vrijeme ostavili pasoš kako bih se možda predomislio i otišao van. Znao sam da ako odem, pristajem na preuzimanje krivnje, a to nisam želio, jer se nisam osjećao krivim ni za što. Rekao sam ženi da ću pristati i na suđenje i na zatvor, ali neću bježati u inozemstvo. Krajem 1971. otišao sam na još jednu sjednicu Sabora, jer sam htio izvući još nešto novca za Orahovicu iz Fonda za nerazvijene, a u siječnju ili veljači 1972. podnio sam neopozivu ostavku. Tada mi je došao vozač Mate Novačića i prenio mi je njegovu poruku da skupa idemo u Zagreb i da imamo siguran kanal za odlazak u inozemstvo, te da imamo osiguran smještaj u Njemačkoj. Kazao sam vozaču da pozdravi Matu, ali da sam ja odlučio ostati.«

I Novačić je zaista otišao: jedno je vrijeme boravio u Zagrebu, a onda se prebacio u Njemačku, gdje ga je neki Židov, do kojega je ovaj došao zahvaljujući jednoj osječkoj vezi, zaposlio da mu uređuje vrt. Poslije mu je povjerio vođenje pogona u svojoj tvornici tekstila i Novačić je na tom mjestu dočekao mirovinu: u Hrvatsku se vratio 1990. godine. Stipe Mesić ostao je, pak, u Orahovici: izgubio je sve funkcije, čak i onu pomoćnika ravnatelja Doma zdravlja.

Obitelj je bila bez ikakvih prihoda. »U Orahovici se nikako nisam mogao zaposliti, ali sam pokrenuo sudski spor protiv Doma zdravlja i dobio sam odštetu. Ženu i djecu poslao sam u Zagreb maćehi Milevi, a malo kasnije uspjeli smo, kad sam prodao kuću u Orahovici, kupiti jedan mali stan u Zagrebu, u Ožegovićevoj ulici blizu Kvaternikova trga. Milka je ubrzo uspjela naći posao u dječjem vrtiću u Studentskom gradu, a 1975. godine, kad sam već bio na izdržavanju zatvorske kazne u Staroj Gradiški, otkriveno je čija je žena, pa su joj htjeli dati otkaz. Tamo je, međutim, bio jedan razuman predsjednik općine, zvao se Stanko Mrgić, koji je bio u studentskom domu u isto vrijeme kad i ja: saznao je da Milku žele izbaciti s posla i otišao je na zbor radnih ljudi tog vrtića, te im je održao bukvicu u kojoj je rekao da ne želi ništa govoriti o meni, ali je pitao je li Milka Mesić napravila išta zbog čega bi trebala dobiti otkaz. Svi su se složili da nije napravila ništa loše i tako je spašena od izbacivanja. Radila je u Studentskom gradu deset-petnaest godina, a onda se ispraznilo jedno mjesto u dječjem vrtiću na Pantovčaku i prebacila se tamo, gdje je dočekala mirovinu.«

Godine 1972. protiv Mesića je pokrenuta istraga po članku 118. tadašnjeg Kaznenog zakona, što hoće reći da je osumnjičen za »neprijateljsko djelo propagande«. Neposredno nakon otvaranja istrage u posjetu su mu došli Mirko Bošković Puškin i Marko Bezer, istaknuti partizanski borci i komunistički moćnici u Slavoniji, te su mu obećali pomoć u pronalaženju posla u Zagrebu, ali su mu rekli da prethodno mora pomoći sam sebi.

»Ti si, Stipe, bio mlađi od Savke, Mike, Šibla...«, počeo je Bezer, »ti si njima bio impresioniran, što nije ni čudno, jer su oni bili u Zagrebu i bili su karizmatični. To je sve ljudski. Ti bi sad trebao napisati jednu izjavu da si se tu i tamo sastajao s njima i da su te oni nagovarali da formiraš ogranke Matice hrvatske po Slavoniji, a da si ti računao

da je to službena politika. Trebao bi, zapravo, napisati da ti nisi imao ništa s tim, osim što si provodio ono što su oni od tebe tražili.«

»Ima tu jedan problem«, kazao im je Mesić. »Prvo, želio sam tu politiku. Drugo, znao sam što se događa. I treće, nitko od njih nije na mene vršio nikakav pritisak.«

»Čuj, Stipe, ti moraš voditi računa o ženi i djeci, oni su u Zagrebu, ti si u Orahovici i bez posla si... Sve će biti završeno ako potpišeš jednu takvu izjavu i još ćemo ti pomoći da nađeš posao u Zagrebu.«

»Možemo li se ovako dogovoriti: nemojte mi ništa pomagati, molim vas! Ja ću sebi nekako naći posao u Zagrebu. Dakle, nemojte mi pomagati, ali molim vas, nemojte mi ni lijepiti nešto što nisam učinio.«

»Tebi se, nažalost, ne može pomoći, jer sam to ne želiš. Stvari će sad krenuti onako kako moraju krenuti.«

Zatim su napustili Mesićev orahovički dom, a stvari su uskoro zaista krenule onako kako su morale krenuti. Stipe Mesić pridružio se obitelji u stanu u Ožegovićevoj ulici, te mu je jednog dana u jesen 1972. došao poziv istražnog suca za saslušanje zbog kaznenog djela neprijateljske propagande. »Bio sam jako ljut kad sam dobio taj poziv, jer sam se morao baviti najelementarnijim egzistencijalnim pitanjima – naime, kako prehraniti familiju – a za vratom mi se odjednom našao taj sudski proces. Otvorio sam poziv istražnog suca i pritom sam nešto žestoko opsovao u sebi, a moj pas – jedan kratkodlaki seter – koji je stajao pored mene u tom je momentu pao kao pokošen. Nazvao sam doktora koji mi je poklonio tog psa kad je bio mali, a s njim je došao i veterinar koji mi je rekao da je pas, jednostavno, doživio šok. Taj događaj nikad neću zaboraviti.« Istraga je trajala do kraja 1972. i jedan dio 1973. godine, a Mesiću su se na dušu stavljali, uglavnom, nacionalistički ispadi prilikom osnivanja ogranaka Matice hrvatske u pojedinim slavonskim mjestima. Na tribini u Donjem Miholjcu ka-

zao je ovako: »Neka se uz našu vatru i sam vrag grije samo neka nam vatru ne gasi«. Mesić veli: »Svjedoke su ispitivali što oni misle na koga sam aludirao, pa jedan kaže da ne zna na koga sam mislio, drugi kaže da nema pojma tko gasi vatru, ali dođe i treći koji kaže da sam aludirao da Srbi gase vatru«. Ili, formiranje filijale Matice hrvatske u Valpovu, gdje je Mesić rekao da u »našem amandmanskom vlaku ima mjesta za sve, ali onaj tko stavi nogu pod taj vlak ostat će bez noge, a vlak će svejedno doći na odredište«. Pitanje glasi: tko stavlja nogu pod vlak što nosi ustavne amandmane koji su trebali donijeti veću samostalnost Hrvatske u federalnim okvirima? »I opet se nađe netko tko kaže da sam mislio da Srbi stavljaju nogu pod vlak. Naravno, bilo je i onih koji u tome nisu vidjeli nikakav nacionalizam, a među njima bilo je i jako puno Srba. Problem je, međutim, bio s onim svjedocima koje je instruirala policija.« Još je jedna njegova rečenica bila predmetom istrage: rekao je da su Hrvati sebi »put do Jadrana iskrčili sa sabljom u ruci, dok su neki drugi na Jadran došli ili našom dobrotom ili našom naivnošću«. »To se zaista moglo svakako tumačiti«, kaže Mesić, »pa je jedan mislio da se ta izjava odnosi na Mađare, drugi da se odnosi na Srbe, treći na Nijemce... Zadnji moj krimen ticao se atentata na jugoslavenskog ambasadora u Švedskoj Vladimira Rolovića. Izjavio sam tada da je istina da su Hrvati pucali u Rolovića, ali je pucanj u jugoslavenskog ambasadora pucanj u amandmane i bez obzira što su pucali Hrvati, to je zločin protiv hrvatskog naroda. Istraživalo se na koga sam mislio da stoji iza tog ubojstva, pa su neki iznosili tumačenja da sam mislio kako iza Rolovićeva ubojstva stoji beogradska Udba ili KOS. Bilo je još nekih sitnica kojima su se istražitelji bavili: od toga da sam tražio da mi se vrati partijska članarina od 1955., kad sam postao član, do toga da sam se bunio protiv lažnih karakteristika koje su lijepljene orahovičkim mladićima, Hrvatima, kad su željeli ići u oficirske škole JNA.«

Mesić, koji se branio sa slobode, ne zna koliko se svjedoka izredalo u istrazi, ali zna da ih se na suđenju 1973., pred osječkim okružnim sucem Zoranom Makarovićem, pojavilo pedeset i pet. Za optuženoga je najopasniji iskaz bio onaj Orahovičanina Slavka Barića, predsjednika tamošnjeg Socijalističkog saveza, koji je u istrazi izjavio da je bio prisutan jednom sastanku nekolicine predsjednika slavonskih općina koji su se bili sastali u Kutjevu, te da je on, Barić, izišao iz prostorije kad je shvatio da se radi o »ustaškom sijelu«. Tada je u igru stupio Mesićev prijatelj Ivan Škoro, koji je bio učitelj u jednom selu pored Orahovice i koji se bavio dizanjem utega. »Škoro je bio neizmjerno jak: mišica mu je bila široka skoro kao moj grudni koš. Došao mi je jednog dana i pitao me kako mi može pomoći oko suđenja i koga bi on trebao obraditi. Rekao sam mu da su svi dokazi tanki i da se radi o političkom procesu, ali da mi je najveći problem iskaz tog Barića. On mi je tada rekao da Barića prepustim njemu. I stvarno, kad je Barić dolazio na sud u Osijeku, Škoro ga je sačekao, stisnuo ga za ruku i prošetao s njim jedan krug oko zgrade. Onda smo ušli u sudnicu i čekali smo da počne Barićevo svjedočenje. Škoro se smjestio u zadnji red i čitavo je vrijeme fiksirao tog ključnog svjedoka. Barić je u svjedočenju kazao da sam bio bolesno politički ambiciozan i da sam, ne pitajući za cijenu, htio biti zapažen u Zagrebu, te se prebaciti na neku višu funkciju u glavnom gradu. Sudac Makarović potom ga je pitao jesam li politički zastranjivao i tražio je da mu opiše sastanak u Kutjevu. Svjedok je na to odgovorio da na tom sastanku nije bilo nikakvog neprijateljskog djelovanja. Sudac mu je zatim pročitao onaj dio njegova iskaza u istrazi u kojemu je govorio o kutjevačkom »ustaškom sijelu«, ali je Barić tada rekao da je njegov iskaz krivo zapisan, jer je on, ustvari, kazao sljedeće: 'Da sam vidio da je to ustaško sijelo, ja bih ga napustio'. Poslije toga je pogledao Škoru, a ovaj mu je samo klimnuo glavom.«

Mesiću su njegovi odvjetnici prenosili povjerljive informacije da je Centralni komitet zatražio godinu dana zatvora za njega i on je bio zadovoljan takvom kaznom, no te su mu informacije postale blago sumnjive kad se, na dan izricanja presude 1974. godine, u sudskom hodniku mimoišao sa zamjenikom osječkog okružnog tužitelja i kad mu je ovaj dobacio da »dobro sveže gaće«. Ohrabrilo ga je, doduše, to što policajci nisu ušli u sudnicu, jer je to značilo da je dobio manje od pet godina. Presuda suca Makarovića glasila je: dvije godine i dva mjeseca zatvora. »Ne bih se uopće ljutio da sam dobio okruglo dvije godine«, kazuje Mesić, »jer kad je kazna tako okrugla, jasno je da se radi o političkoj presudi i da se, zapravo, šalje poruka kako će svi oni koji se drznu dirnuti u sistem završiti tako. No, dvije godine i dva mjeseca značilo je da je Makarović precizno izvagao sve moje zločine i donio pravednu kaznu: to je trebalo značiti da sam, ipak, nešto zgriješio. Da je rekao tri godine – tri godine, sve je u redu. Ali zašto ta dva mjeseca? Tada sam mu poručio da ću mu to kad-tad vratiti, ali jasno da to nisam učinio, premda sam stvarno bio jako ljut na njega. U obrazloženju je naveo ovako: 'Iako svako djelo samo za sebe nije kažnjivo, uzevši u obzir ukupnu djelatnost optuženog, izlazi da je počinjeno krivično djelo neprijateljske propagande'. Žalio sam se na tu presudu Vrhovnome sudu i oni su mi smanjili kaznu na godinu dana.«

Dok je čekao presudu i odlazak na izdržavanje robije u Staroj Gradiški, Mesić nije sjedio skrštenih ruku: promijenio je čitav niz radnih mjesta, i to onih gdje se nisu tražile tzv. moralno-političke kvalitete. No, zaposlenja su mu, uglavnom, trajala po tri-četiri mjeseca, točnije, dok se ne bi doznalo za njegovu neprijateljsku djelatnost. Tako je posao najprije našao u zagrebačkoj bolnici »Ozren Novosel« u Zajčevoj ulici: javio se na natječaj i primljen je na radno mjesto pravnika, jer je imao položen pravosudni ispit i deset godina radnoga staža. Mesiću se posao sviđao i sve je uredno teklo do isteka tromjesečnog probnog roka, kad je

novi bolnički pravnik trebao biti zaposlen na neodređeno vrijeme. Tada ga je direktor bolnice Zvonko Gluhak pozvao na razgovor i odmah mu rekao: »Pronašli su te!«. Mesić je tada shvatio da je Gluhak znao sve o njemu, ali je to čuvao za sebe. Ispričao mu je da su ga zvali u Općinski komitet Maksimira i naredili mu da svom nedavno primljenom pravniku mora uručiti otkaz. Sazvan je zbor radnika i Mesić im je ispripovijedao cijelu svoju storiju, te ih je pozvao da po svojoj savjesti odluče o njegovoj sudbini i o sudbini njegove obitelji. Radnici su mu dali podršku, ali onda je na scenu opet stupio komitet: pozvali su Gluhaka na novo uvjeravanje i otvoreno su mu rekli da od njega očekuju ostavku, ako Mesiću ne dade otkaz. »On mi je, međutim, rekao da mu ne pada na pamet izbacivati me na ulicu, pa makar morao podnijeti ostavku ili ga oni smijenili. No, objasnio sam mu da me čeka suđenje i, vjerojatno, izdržavanje zatvorske kazne, te da moram raditi i zarađivati dok čekam odlazak u zatvor, pa sam mu predložio da napravimo ovako: ja ću bolnici dati otkaz, a kad uspijem naći drugi posao, da on, Gluhak, direktoru te firme, koji će se raspitivati za mene, kaže da sam otišao zato što sam bio nezadovoljan plaćom. Direktor je na to pristao.« I Mesić je doista odmah našao novi posao: poduzeće *Kemika* tražilo je pravnika s pravosudnim ispitom i sa znanjem jednog stranog jezika – po mogućnosti ruskog, budući da su dosta radili s Rusijom – te s najmanje deset godina radnog staža. Naravno, nisu se tražile moralnopolitičke kvalifikacije, odnosno obavezno članstvo u partiji. »Plaća je bila veća nego u bolnici, a posao se, uglavnom, svodio na zastupanje firme u radnim sporovima. Odmah sam dao otkaz u bolnici, a ravnatelj Gluhak javio je u komitet da sam nestao u nepoznatom pravcu. Posao u *Kemici* bio je dobar, žena zadovoljna, spremali smo se na godišnji odmor i posljednjeg dana probnog roka direktor me zove i kaže mi da sam zadovoljio i da ćemo sutra potpisati ugovor na neodređeno vrijeme. Ujutro, kad smo trebali pot-

pisati ugovor, došao mi je direktorov tajnik i rekao mi da ga je direktor poslao radi jedne neugodne vijesti: ukratko, *Kemika* mora raskinuti radni odnos sa mnom. Razlog je, naravno, bila direktiva iz komiteta. Odmah sam im najavio da ću pokrenuti radni spor, ali sam predložio i mogućnost da izbjegnemo sudovanje: dat ću im otkaz, ako mi unaprijed isplate četiri plaće, a ja ću opet naći neku žrtvu. Direktor se složio i istog su mi dana isplaćene četiri plaće, i to četiri dobre plaće. Došao sam kući s gomilom novaca i žena je pomislila da sam provalio u banku. S tim smo novcima onda otišli na more.«

Po povratku s ljetovanja, u Zagrebu je sreo svog fakultetskog kolegu Ferdu Mišetića i, igrom slučaja, novi posao bio je nađen. Mišetić se, naime, bio javio na dva natječaja za radno mjesto pravnika i na oba je bio primljen: radilo se o zagrebačkom Općem trgovačkom poduzeću (OTP) i o Općini Susedgrad, a Mišetiću je – zbog adrese stanovanja – ovo drugo mjesto bilo primamljivije, te je Mesiću predložio da ga zaposli u OTP-u. »Bio je dobar s direktorom Pravne službe u OTP-u i znao je da njima hitno treba pravnik s pravosudnim ispitom. Našli smo se s njime i dogovorili se da pošaljem antidatiranu molbu, a da Ferdo svoju molbu povuče. Direktoru je bilo najvažnije da odmah ima čovjeka, jer mu se nije dalo raspisivati novi natječaj. Tako sam se ponovno zaposlio. No, jednog dana direktor Pravne službe pozvao me na razgovor i kazao mi kako su u partijskoj organizacije krenule priče da kod nas radi čovjek koji ima isto ime i prezime kao ja, te da je taj moj imenjak i prezimenjak osuđen zbog neprijateljske propagande.«

»Znam da to niste vi«, rekao je direktor, »ali moram provjeriti.«

»Ne, ja sam taj«, odgovorio mu je Mesić i odmah mu je najavio pokretanje sudskog spora ako mu zbog toga daju otkaz. Taman kad je pokrenuo rečeni sudski spor, bila je 1975. godina, došla je pravomoćna presuda Vrhovnog

suda kojom mu je zatvorska kazna smanjena na godinu dana i morao je krenuti na odsluženje robije. »Tada sam se sa zagrebačkim odvjetnikom Stjepanom Bičanom dogovorio da mi vodi spor s OTP-om, ali tako da malo odugovlači, kako bih postupak dobio negdje u vrijeme kad iziđem iz zatvora. On je tako i postupio: otezao je s raspravama, pisao isprike i nije govorio da sam u zatvoru. Kad sam izišao iz Stare Gradiške, dobio sam presudu da mi OTP mora isplatiti plaće za čitavo to vrijeme i da me usput moraju vratiti na posao.«

U Staru Gradišku otišao je u svibnju 1975. godine, a na izdržavanje kazne odvezao ga je njegov tadašnji prijatelj Slobodan Budak, osječki pa zagrebački javni tužitelj, koji je smijenjen zbog sklonosti »hrvatskome proljeću«. Mesić se ovako sjeća zatvora: »Bio sam sudac, pravobranilac i pravnik u poduzećima i uvijek sam zakon gledao samo s jedne strane. Kad sam došao u Staru Gradišku, dočekao sam da zakon gledam s druge strane, s one strane kad se aparat obruši na pojedinca. To je životno iskustvo u kojemu se na istom mjestu nađeš s ljudima koji su apsolutno krivi: nađeš se s ubojicama, lopovima, drogerašima, razbojnicima, silovateljima... No, u zatvoru sretneš i neke vrijedne ljude: u Staroj Gradiški sam, recimo, upoznao Vladu Gotovca i nakon zatvora postali smo pravi i istinski prijatelji. U zatvoru funkcioniraju strogo podijeljene grupe ljudi. Nikad se provalnik neće družiti s džeparom, jer je on za njega niža kategorija. Zadnja kategorija u zatvoru su ljudi koji su počinili bilo kakav delikt nad djecom: oni su praktično izopćeni i oni su ljudi s kojima se nitko u zatvoru ne želi družiti niti imati bilo kakva posla. Kasnije sam shvatio da je to tako zato što je svakome tko je u zatvoru dijete ideal slobode, jer u zatvoru možeš vidjeti razne vrste ljudi, ali dijete ne možeš vidjeti. Zatvorski moral govori da se s takvim tipovima nitko ne smije družiti. Oni su potpuno prezreni i oni su ispod i onih najgorih kriminalaca koji su ubili puno ljudi ili počinili najteže zločine.«

Mesića su u Gradiški smjestili u ćeliju s Antunom Čačem, koji je nekad bio »informbiroovac«, a poslije se prometnuo u ozbiljnog prevaranta, pa je stalno bio po zatvorima. Čač je svog novog sustanara dočekao pitanjem gdje je rođen, a kad mu je Mesić rekao da je iz Orahovice, ovaj mu je razvezao priču o čovjeku koji je do prije nekoliko dana ležao na krevetu do njegova, na krevetu na kojemu će Mesić preležati idućih godinu dana. Čač je rekao da se taj čovjek zove Jozo Vulić. »Bio je to ubojica moje bake. Čač mi je kazao da je Vulić u zatvoru postao vjerskim fanatikom. Ispričao mu je da je neke ljude na kraju rata, među njima i moju baku, ubio iz čiste osvete i gubitničkog bijesa. Kad je izišao iz zatvora, Vulić se nastanio negdje kod Zadra i čuo sam da ima i djecu. Neki su prijetili da će mu se osvetiti, ali to se nije dogodilo.« Mesić je u zatvoru sreo i Marka Veselicu, jednog od prvaka »hrvatskoga proljeća« na kojeg se komunistički sistem najbrutalnije obrušio, te se sjetio jednog njihova razgovora iz 1971., za vrijeme trajanje studentskoga štrajka kojega su vodili Dražen Budiša i Ivan Zvonimir Čičak. »Te 1971. Savka Dabčević-Kučar boravila je u Slavonskom Brodu, te je Matu Novačića i mene pozvala na razgovor u hotel *Marsonia*«, kaže Mesić. »Meni je rekla da zna kako imam veze među liderima studentskog štrajka, te je tražila da pokušam uspostaviti vezu s Markom Veselicom – za kojega je kazala da, skupa sa Šimom Đodanom, manipulira studentima – i da ga zamolim da pokuša utjecati na Budišu, Čička i Antu Paradžika da se smire protesti i da se prekine štrajk kako bi se mogli nastaviti započeti politički procesi. Tvrdila je da je inzistiranje na štrajku i prosvjedima put u represiju i dugogodišnje prekidanje procesa liberalizacije i demokratizacije, te da studentsko nastojanje da se promjeni tzv. devizni zakon, to jest da devize ostaju tamo gdje su zarađene, nema realne šanse za uspjeh.«

Mesić se zatim javio predsjedniku općine Jastrebarsko Franji Mikuliću s porukom da organizira susret na kojega bi bio pozvan Marko Veselica i susret je doista uskoro i

upriličen u Crnoj Mlaki: osim Mesića, došli su Mato Novačić, Vlado Kos, Franjo Mikulić i Marko Veselica. Mesić im je prenio Savkinu poruku i svi su se složili da bi bilo pametno postupiti po njezinoj sugestiji: svi osim Veselice, a nevolja je bila u tome što je jedino Veselica imao utjecaj na studente.

»Saslušao sam vas, a tebi ću, Stipe, reći ovako: ti si sentimentalan prema Savki i ovom rukovodstvu i ti misliš da će svijet propasti ako padne ovo rukovodstvo, a ja ti kažem da će, ako padne ovo rukovodstvo, doći još hrvatskije i još demokratičnije«, rekao je Veselica.

»Onaj tko bude rušio Savku i sadašnje vodstvo postavljat će nove ljude«, uzvratio mu je Mesić, »a budući da ih ti, Marko, nećeš rušiti, nitko te neće ni pitati tko će biti postavljen umjesto njih.«

»Ne, ne... Ti ne vidiš plač kad se pjeva hrvatska himna, ti ne vidiš zastave, ti ne vidiš oduševljenje naroda... I ne samo da Budiši, Čičku i Paradžiku neću preporučiti da prekinu štrajk, nego ću im reći da još ustrajnije štrajkaju do izvršenja ciljeva.« Veselica im je doista tako i prenio, a oni su ga, naravno, poslušali, pa su uskoro uslijedila hapšenja, progoni, suđenja i zatvori. Mesić se potom vraća na svoj susret s Veselicom u zatvoru 1975. godine: »Kad me je ugledao u Staroj Gradiški, odmah me je pitao jesam li bio kod Savke i Mike i raspitivao se što oni govore. Rekao sam mu da govore kako im se čini da rukovodstvo koje ih je naslijedilo nije baš demokratično, a nije baš ni nabijeno hrvatstvom. 'Ma, ne samo to', nadovezao se on, 'to su izdajnici, neprijatelji Hrvatske i jugofili.' 'Dobro', pitam ga, 'a sjećaš li se da si mi u Crnoj Mlaki govorio da će poslije Savke i Mike doći još hrvatskije i još demokratičnije rukovodstvo?' Njegov je odgovor bio: 'Zajebo sam se'!«

Mesić govori da, barem u vrijeme kad je on bio tamo, u Staroj Gradiški nije bilo policijskog iživljavanja nad političkim zatvorenicima. »Policija maltretira za vrijeme istra-

ge, ali kad dođeš u zatvor ništa ti se ne može dogoditi, ako se držiš kućnog reda. U zatvoru su veći problem zatvorenici, nego stražari, ali mi 'politički' nismo imali problema s ostalim zatvorenicima koji su se međusobno tukli i napadali. Valjda nas nisu smatrali ravnima sebi. No, hrana je bila tako grozna da sam ponekad razmišljao hoću li ikad više zagristi meso koje je anatomski prepoznatljivo: prepoznatljivi su bili jedino repovi, vimena od krava... Zatvor sam, sve u svemu, dobro podnosio, jer sam sebe uvjerio da je to nešto što se mora odraditi i da nema smisla očajavati. Inače, najbolje su bili organizirani Albanci, a ja sam – ne znam zašto – bio u njihovoj milosti i pazili su na mene. Trudili su se da uvijek prvi dobijem novine i da me nitko ne dira«, kaže Mesić koji je u zatvoru počeo pušiti, jer je tamo »duhan bio valuta«. »Cigarete se nisu mogle dobivati u zatvoru, ali duhan jest. Budući da je moj ujak živio na Širokom Brijegu, slao mi je dobru hercegovačku škiju koju sam onda mijenjao za mlijeko ili neku drugu hranu, ali kad sam je već imao, počeo sam pomalo i sam motati. Pušio sam od te 1975. do 1997. godine. Nisam bio strastveni pušač. Važniji mi je bio ritual pušenja koji me je smirivao pred neke važne događaje. I nikad nisam pušio više od kutije cigareta dnevno. Sad pokraj mene može pušiti stotinu ljudi, a da mi ne padne na pamet da uzmem i zapalim cigaretu. Prestao sam pušiti kad sam se nakon jedne noći u hotelskoj sobi, gdje je bilo puno ljudi i većina nas je pušila, lakše otrovao nikotinom. Tada sam odlučio da više neću zapaliti i zaista više nisam zapalio.«

Premda ga je po izlasku iz zatvora čekala sudska presuda koja je govorila da ga OTP mora vratiti na posao, on je odmah pronašao drugo zaposlenje, ali je prethodno uzeo zaostatke plaća u firmi u kojoj je dobio otkaz neposredno prije odlaska u Staru Gradišku. Novo radno mjesto bio je Arhitektonski studio, gdje su Mesića primili za glavnog tajnika tvrtke i povjerili su mu pravne poslove. »Nisam se htio vraćati u OTP, jer mi je u AS-u bila bolja plaća, a i

novi mi se posao više sviđao jer nije trebalo biti toliko suđovanja. Međutim, sad je i u AS-u trebalo prijeći tu začaranu granicu od tri probna mjeseca. Muljao sam direktoru Žarku Vinceku, koji je bio poznati i ugledni arhitekt, da sam radio kod odvjetnika Stjepana Bičana i da mi se negdje kod njega zagubila radna knjižica... Kad su prošla tri mjeseca, došao sam k Vinceku i rekao mu da smo našli knjižicu, ali onda sam se otvorio: ispričao sam mu da sam bio u zatvoru u Staroj Gradiški i da sam osuđen zbog neprijateljske propagande i sudjelovanja u 'maspoku'. 'Nemoj mi ništa dalje objašnjavati, jer ja sam s tvojim ocem bio u partizanima', rekao mi je Vincek i shvatio sam da on zna sve o meni, ali mi ništa nije htio govoriti. I tako sam nastavio raditi u AS-u. Nisam se, međutim, prestao javljati na natječaje, jer sam skoro postao ovisan o čitanju oglasa po novinama i o pisanju molbi: nisam imao namjeru napuštati AS, ali sam se htio malo zabavljati i testirati režim. I redovito sam odbijan.«

Štefanija Balog sjeća se prvih dana svog prijateljstva s Mesićem: »Stipe je u prvo vrijeme bio glavni tajnik AS-a, a Žarko Vincek bio je direktor. Nakon što je Vincek 1979. otišao u mirovinu, direktorsko je mjesto nakratko preuzeo inženjer Srećko Pegan, pa je potom za direktora došao Mesić. Na tom je mjestu bio do 1990., kad je otišao u politiku. Bio je dobar organizator, nikad s njim nismo imali sukobe, bio je tolerantan, pronalazio je poslove i uspješno je naplaćivao ono što bismo napravili. Već se tada vidjelo da ima veze po cijeloj Hrvatskoj i da lako sklapa prijateljstva s različitim ljudima. Bilo mu je stalo do ove firme i AS mu je stvarno bio drugi dom. Funkcionirali smo kao obitelj, a i on je uvelike pridonio takvoj atmosferi u poduzeću«. Direktor Mesić bavio se pregovaranjem i ugovaranjem poslova i nije mu išlo loše: Arhitektonski je studio tih godina projektirao mnoge hotele, apartmanska naselja, škole, javne ustanove... »Uvijek sam pronalazio neke prijatelje koji su mi olakšavali dobivanje poslova. Sve je to, međutim,

išlo teško i uvijek uz korištenje privatnih veza i usluga«, kaže Mesić, »ali onda sam odlučio promijeniti strategiju: odlučio sam da više neću moliti za usluge, nego sam išao s pričom da je AS skuplji od drugih, no da imamo takve statičare koji će na željezu ili nekom drugom materijalu uštedjeti toliko da se isplati posao povjeriti nama, premda smo skuplji od drugih. I tako sam počeo dobivati velike poslove i stvari su se najednom počele mijenjati.« Svemoćna partija, međutim, nije skidala oko sa svog otpadnika. Mesića je tako jednog dana nazvao Đorđe Prekodravac, Vukovarac koji je bio direktor jedne zagrebačke tvrtke, te mu je ispripovijedao kako mu je »spasio glavu«: Prekodravca su, naime, pozvali u Općinu Medveščak i ponudili su mu mjesto stečajnog upravitelja jednog poduzeća, čije su ime u početku tajili, ali kad je on odbio doći u firmu koja je u stečaju, objasnili su mu da je riječ o vrlo zdravoj tvrtki koju, međutim, umjetno namjeravaju gurnuti u stečaj, e kako bi imali formalni razlog da smijene tamošnjeg nepoćudnog direktora. »Tada su mu rekli da se radi o AS-u i o meni, Stipi Mesiću. 'To je najbolji čovjek s kojim sam ikad surađivao i to je moj prijatelj. Kako vam je uopće palo na pamet da ga smjenjujete!?', kazao im je Đorđe, a oni su mu objasnili da su takav nalog dobili iz komiteta. Đorđe im je rekao da neće sudjelovati u toj raboti i da će me obavijestiti što smjeraju. Oni su mu onda rekli da mi ništa ne govori, a da će oni zauzvrat stvar staviti pod tepih. I tako sam preživio na direktorskom položaju. Kasnije sam bio ušao i u vlasničku strukturu AS-a, a novce za kupovinu vlasničkog udjela posudila mi je Štefanija Balog i njezin brat koji su, inače, dosta bogati ljudi. Vratio sam im taj dug, a kad sam postao predsjednikom Republike, Štefaniji sam prodao svoj udio za 150 tisuća maraka i tim sam novcima kćeri pomogao da kupi stan.«

Svoj stan u Ilici Stipe Mesić kupio je 1977. godine. Starija zagrebačka stomatologinja, doktorica Bižec, željela je zamijeniti svoj stan u Ilici od 110 kvadrata za manji stan

koji bi bio na potezu od Kvaternikova trga do Dubrave: prema njezinim uvjetima, stan nije smio biti veći od pedeset i manji od četrdeset četvornih metara, morao je imati zemni plin i telefon, te je morao biti blizu tramvajske stranice da ona može lakše ići u posjete svojoj sestri koja je bila teško bolesna i živjela je u Dubravi. »To mi je prenio jedan prijatelj i pitao me bih li otišao vidjeti stan u Ilici. Otišao sam i našao se u stanu od 110 kvadrata koji mi se, nakon mojih četrdeset i nešto, činio kao palača. Nisam vjerovao da bih tu jednom mogao živjeti. Gospođa je, međutim, pristala na zamjenu i tražila je da joj razliku u veličini stana platim tisuću maraka po kvadratu. Za garažu je tražila šest tisuća maraka. E, onda je trebalo skupiti novce: dobio sam mali kredit u AS-u, moj prijatelj Ante Karić organizirao je svoje pajdaše i oni su skupili nešto novca, moj stric Marko skupio je, također, nešto novca i uspio sam zatvoriti konstrukciju. I danas živim u tom stanu.« Ante Karić kaže da mu nije bio problem skupiti novac za posudbu Mesiću. »Predao sam mu pare, a on je u naredne dvije godine doslovno odvajao od usta da bi što prije vratio pozajmicu. Nije bio miran dok se nije riješio duga i pošteno je vratio svaku marku koju smo mu posudili moji prijatelji i ja. A i to valjda nešto govori o tome kakav je Stipe čovjek.«

6.
»TUĐMAN JE OD SEBE PRAVIO KARIKATURU«

Nakon jednoipolmjesečnog boravka u bolnici, 10. prosinca 1999. umro je Franjo Tuđman. »Puno prije njegove smrti znao sam da je neizlječivo bolestan i, da budem iskren, čudio sam se njegovoj nevjerojatnoj upornosti da sakrije posljedice teškog oboljenja: bili su mi, zapravo, tužni ti njegovi pokušaji da perikom i javnim igranjem tenisa prikrije ono što mu se događa. Pravio je od sebe karikaturu, a to mu nije trebalo. I zaista sam ga žalio«, govori Mesić. »Premda se predstavljao i smatrao vizionarom i učenikom povijesti, ništa od povijesti nije naučio i do kraja je inzistirao na svojim zabludama. Kad se razbolio i kad je znao da mu dolazi smrtni čas, pitao sam se misli li još uvijek da je bilo dobro upustiti se u avanturu podjele Bosne i da je bilo dobro umjetno stvarati dvjesto bogatih obitelji koje će navodno generirati hrvatski razvoj. Kad sam razmišljao o njegovim zadnjim danima, zanimalo me je samo to je li shvatio svoje zablude, no nigdje nisam našao nijedan trag o tome da je posumnjao u vlastito mesijanstvo i u svoju veliku povijesnu ulogu. Nije izvukao nikakve pouke i ništa nije naučio na greškama: jednostavno, nije mogao prihvatiti da je u nečemu pogriješio. Franjo Tuđman bio je tvrdoglav čovjek i do kraja je nastojao čak i na onim stvarima za koje su svi vidjeli da su pogrešne. Nisam išao na njegov sprovod, jer smo se politički razišli i jer nisam htio ići tamo gdje će

se zboriti o njegovim velikim zaslugama. Naravno da mi ga je bilo žao kao čovjeka, kao što mi je žao svakog čovjeka koji umre u mukama, ali nisam htio ići na pogreb, jer nisam želio provocirati njegove obožavatelje koji su sve u životu postigli zahvaljujući njemu. Meni tamo nije bilo mjesto: ostao sam u svome stanu i u svome autu i, za razliku od mnogih drugih, nisam profitirao zbog sudjelovanja u vodstvu HDZ-a i države. Nisam htio da me se doživljava provokatorom i pustio sam da sve to prođe bez mene.«

Stipe Mesić nekoliko je mjeseci prije Tuđmanove smrti donio odluku da će se kandidirati za predsjednika države: na redovitoj tjednoj konferenciji za novinare zagrebačka organizacija HNS-a izišla je sa stavom da će, kad za to dođe vrijeme, kandidirati Mesića za predsjednika Republike. »Taj naš stav sutradan nakon press-konferencije izišao je u novinama«, veli Štefanija Balog, jedna od viđenijih HNS-ovki u Zagrebu. »Dva-tri dana kasnije održana je sjednica Središnjeg odbora HNS-a – Mesić je, inače, bio predsjednik Središnjeg odbora – i mene je tada jedna ugledna osoba iz vrha stranke upitala kako smo se usudili obznaniti Mesićevu kandidaturu ne konzultiravši vodstvo HNS-a. Već sam tada vidjela da će biti problema i natezanja, no onda se prestalo pričati o predsjedničkim izborima, jer su došle pripreme za parlamentarne izbore, a tu, također, nije manjkalo problema, natezanja i ponižavanja Stipe Mesića od strane HNS-a.«

Mesić je, naime, odlučio da će se na parlamentarnim izborima kandidirati u Prvoj izbornoj jedinici koja je, među ostalim, uključivala centar i zapadni dio Zagreba, premda je vrh HNS-a sve do rane jeseni 1999. njegovao stav da ta stranka ne treba ići na izbore u zagrebačkoj izbornoj jedinici. Gospođa Balog kaže: »Taj stav opravdavan je time da HNS jako loše stoji u Zagrebu i da nema novaca za kampanju. Stipe i ja bili smo time jako začuđeni, jer je naprosto šokantno glupo ne ići na izbore u glavnom gradu u

kojemu živi najveći broj glasača i koji je, po svemu, centar države. Planiralo se ići na izbore u Varaždinskoj i Primorsko-goranskoj županiji, gdje je HNS imao realne šanse da dobije pokojeg saborskog zastupnika. Mesić im je, međutim, odmah rekao da on sigurno ide na listi u Zagrebu, a ja sam otvoreno kazala da je glupo da se izbjegne izlazak na izbore u metropoli. Na to nam je jedna osoba iz vrha stranke rekla da možemo ići ako imamo novaca, a HNS nam neće dati nijednu lipu za izbore. Mi smo se s time pomirili, ali se taj negativni stranački stav kasnije, ipak, promijenio«.

U jesen 1999. već su bila definirana dva opozicijska bloka koja su se na izborima 3. siječnja 2000. suprotstavila vladajućem HDZ-u: blok SDP-a i HSLS-a, te blok HSS-HNS-IDS-LS. Tada je, također, u četveročlanom savezu postignut dogovor da će šefovi stranaka (Zlatko Tomčić – HSS, Radimir Čačić – HNS, Ivan Jakovčić – IDS, Vlado Gotovac – LS) biti nositelji i prvi na listi u izbornoj jedinici u kojoj se odluče kandidirati, dok će se ostala mjesta na listama utvrđivati međustranačkim pregovorima i uz pomoć rezultata prethodnih parlamentarnih izbora. »Jakovčićev IDS pritom je tražio da nastupi u samo dvije izborne jedinice, dok u ostalima nije namjeravao isticati svoje kandidate. Ankete su pokazivale da 'četvorka', osim u istarskoj i slavonskoj izbornoj jedinici, nigdje ne može dobiti više od dva zastupnika, pa je, dakle, bilo jako važno mjesto na listi na kojemu će se naći određeni kandidat«, govori Štefanija Balog.

»Svakom normalnom bilo je savršeno jasno da onaj tko se na listi 'četvorke' nalazi na trećem mjestu u zagrebačkoj izbornoj jedinici nema nikakve šanse da uđe u Sabor. Meni je to bilo jasno i zato mi je bilo stalo da budem drugi na toj listi. Već je otprije bilo poznato da će nositelj liste u Prvoj izbornoj jedinici biti Vlado Gotovac, predsjednik Liberalne stranke, i to je bilo sasvim pošteno«, sjeća se Mesić. Njegova prijateljica gospođa Balog bila je ovlašteni

HNS-ov pregovarač za sastavljanje 'četvorkine' izborne liste u Prvoj izbornoj jedinici. Ona kazuje: »Na temelju analiza prethodnih izbornih rezultata, HNS je dobio drugo i sedmo mjesto na listi u Prvoj izbornoj jedinici. Kad su se u prostorijama HSS-a u Zvonimirovoj ulici okupili predstavnici HSS-a, LS-a i HNS-a, Mesić je svima rekao ovako: 'Budući da je odlučeno da u Prvoj izbornoj jedinici LS nosi listu, jer to gospodin Gotovac i zaslužuje, ja za sebe tražim drugo mjesto na listi i ja ću to izboriti u svojoj stranci'. Inače, HNS-u je u samo dvije izborne jedinice pripalo drugo mjesto. S tim Mesićevim stavom složili su se svi prisutni. Zatim smo se vratili u stranku i dogovorili smo da Stipe Mesić bude drugi na listi u Zagrebu. Potom smo Stipe Tojčić i ja u ime HNS-a otišli na novu rundu međustranačkih pregovora u centralu HSS-a. Na tom je sastanku postignut definitivan dogovor da Mesić bude drugi na listi, a čak je jedan čovjek iz HSS-a rekao da HNS-u pripada drugo mjesto samo ako će na njemu biti Mesić, a ako se HNS odluči za nekog drugog kandidata, onda će HSS tražiti za sebe to drugo mjesto u Zagrebu. Kad smo to dogovorili, odmah sam nazvala Radimira Čačića i rekla mu da imamo drugo mjesto u Prvoj izbornoj jedinici. On je time bio jako zadovoljan«.

No, naravno da u tom trenutku ništa nije bilo definitivno i naravno da su se iza Mesićevih leđa odvijale kojekakve stranačke igre i spletke: njegova pozicija na izbornoj listi u Prvoj jedinici bila je, zapravo, predmetom intenzivne međustranačke trgovine što tih dana nije prestajala, a trgovalo se upravo Mesićevim mjestom zato što je jedan broj ljudi iz vrha HNS-a – ali i iz ostalih stranaka četveročlane koalicije – bivšeg Tuđmanova bliskog suradnika i kasnijeg HDZ-ova raskolnika smatrao doslovno »bivšim čovjekom« čiji su zvjezdani politički trenuci apsolutno bili prošlost. Pet-šest dana nakon što je u HSS-ovim prostorijama postignut rečeni sporazum – bio je početak prosinca 1999. i bila je nedjelja – Štefaniji Balog zazvonio je mobilni tele-

fon, a s druge strane bila je jedna visokorangirana osoba iz HNS-a koja je tražila Mesićev broj mobitela. Usput je gospođi Balog otkrila da se upravo zbila katastrofa: »HSS nas je izdao i postavio je svog čovjeka na drugo mjesto na izbornoj listi u Zagrebu»! »Rekla sam da ne vjerujem u to«, kaže Balogova, »jer sam bila na pregovorima na kojima je sedam ljudi odlučilo tko će biti na drugom mjestu. Toj sam osobi, također, odmah rekla da Mesić neće prihvatiti treće mjesto na listi, te sam pitala gdje je HNS zauzvrat dobio drugo mjesto. Ta mi je osoba rekla da je Vesna Pusić dobila drugo mjesto u Zadru, odnosno u Devetoj izbornoj jedinici, jer nije prošla njezina, Vesnina, namjera da dobije visoko mjesto na listi u Istri. Stipe je bio užasno ljut. 'Pogledaj što su mi opet napravili!', govorio je i dodao da neće prihvatiti treće mjesto na listi.«

Koji dan poslije te nedjelje dogodila se sjednica Predsjedništva Hrvatske narodne stranke u zagrebačkom hotelu *Esplanade*. »Budući da ste bili nekorektni i da ste prodali moje drugo mjesto u Prvoj izbornoj jedinici, sad ću vam nešto kazati«, počeo je Mesić, »dakle, neću raditi nikakve skandale i buku, jer bi to prije izbora bilo kontraproduktivno, ali ne pristajem biti treći na listi: to nije ništa drugo nego ponižavanje zato što svi dobro znamo da treći na listi nema nikakvih izgleda da uđe u Sabor. Odredite nekoga tko će doći na to treće mjesto.« Potom je u *Esplanadinu* Zelenom salonu zavladao tajac kojega je uskoro razbila Štefanija Balog. Javila se za riječ, pa je detaljno rekonstruirala tok međustranačkih pregovora što su vođeni u HSS-ovu sjedištu. »Jednostavno nisam mogla izdržati, pa sam upitala Vesnu Pusić kako to da je svojim plakatima oblijepila čitavu Istru, a sad ide na listi u zadarskoj izbornoj jedinici, s tim da se stalno priča kako HNS nema novaca. Pitala sam gdje je tu logika. Vesna se jako naljutila na to moje pitanje i dala mi je neko potpuno nesuvislo obrazloženje: otprilike, HNS je ionako imao namjeru nakon izbora po cijeloj Hrvatskoj izlijepiti svoje plakate. Koji je

smisao u lijepljenju plakata poslije izbora!? U svakom slučaju, još su se neki ljudi tada naljutili na Mesića i mene, ali je sjednica završena bez ikakvih zaključaka. Kad smo izišli, pitala sam Stipu što će sad biti. Rekao mi je da će prihvatiti treće mjesto na listi, ako ga HNS promovira u predsjedničkog kandidata. Kazao je da je to jedini način da prijeđe preko svih tih niskih udaraca koje je dobio od HNS-a«, priča Balogova.

»Da, tada sam donio definitivnu odluku da ću im postaviti uvjet: bit ću treći, ako mi omoguće predsjedničku kandidaturu. I ovlastio sam Štefaniju da proširi tu informaciju«, potvrđuje Mesić koji će se – jednako kao i gospođa Balog – suspregnuti da izrijekom kaže ono što mu čitavo vrijeme dok priča ovu priču lebdi po vrhu jezika: Mesić je drugo mjesto na listi u Zagrebu izgubio zato da bi Vesna Pusić dobila drugo mjesto na listi u Zadru. Plan Pusićeve da se kandidira na listi 'četvorke' u Istri osujetio je, inače, Ivan Jakovčić, predsjednik IDS-a.

Štefanija Balog jedva je dočekala da počne oglašavati Mesićev uvjet, te ga je prvi put jasno izrekla na novom sastanku u sjedištu HSS-a, gdje se – po tko zna koji put – pregovaralo o imenima što će se naći na izbornoj listi u Prvoj jedinici. »Na tom je sastanku, osim mene, bio još jedan čovjek iz HNS-a i jedan iz HSS-a. Taj iz HNS-a odmah je kazao da sam ja stranku optužila da je prodala Stipino drugo mjesto na listi. Onda je ovaj iz HSS-a rekao da nitko ništa nije prodao, jer ništa nije bilo dogovoreno i da je sad definitivno da na drugo mjesto dolazi dr. Josip Torbar iz HSS-a. Opet sam ponovila što je bilo na prethodnim pregovorima i onda sam im kazala ono što mi je Stipe rekao da im kažem: Mesić će se kandidirati na predsjedničkim izborima! Joj, da ste vidjeli ta lica: jedan je bio crven, a drugi zelen. HSS-ovac je zatim, nakon poduže šutnje, rekao da ni on ni njegova stranka neće prihvatiti Mesića za predsjedničkog kandidata. Rekla sam da i ne moraju, ali neka zna-

ju da će se Stipe Mesić kandidirati za predsjednika Republike, makar ga ne podržala nijedna stranka. Tada sam ustala i otišla.« Potom je i Mesić, na sastanku Predsjedništva HNS-a, otvorio karte: »Pametno je da svaka stranka ima predsjedničkog kandidata. Ja se ne želim prestati baviti politikom i mislim da mogu još dosta dati. Budući da ste prodali moje drugo mjesto, što ne morate priznati, prihvatit ću treće mjesto na listi, ako me kandidirate za predsjednika države. HNS time ne može ništa izgubiti, pogotovo što ne tražim ni kune vašeg novca«. Poslije tih riječi, u dvorani je nastao muk, a Vesni Pusić upravo je u tom trenutku zazvonio mobitel i izišla je iz prostorije. Ostali članovi Predsjedništva HNS-a zatim su glasali o Mesićevoj predsjedničkoj kandidaturi: dobio je jednoglasnu podršku svih prisutnih. Kad se Vesna Pusić vratila u dvoranu, Radimir Čačić ju je obavijestio da je Mesić dobio jednoglasnu potporu za predsjedničku utrku, no ona je ostala nijema: jednostavno je prešutjela tu činjenicu i nije se htjela izjasniti. Tako je neslužbeno odlučeno da Stipe Mesić bude HNS-ov predsjednički kandidat, ali njemu je tek predstojao pravi boj da i službeno bude proglašen kandidatom za šefa države. Rečena sjednica Predsjedništva HNS-a predstavljala je, zapravo, tek okončanje pregovora o sastavu izbornih lista za parlamentarne izbore 3. siječnja 2000., a pregovori su okončani tako što je Mesić prihvatio gubitničko treće mjesto u Zagrebu, dok je Pusićeva postavljena na drugo mjesto liste u Zadru. »Unaprijed sam pristao na poraz na parlamentarnim izborima, jer sam bio uvjeren da ću osvojiti predsjedničke izbore. No, priča o mojoj predsjedničkoj kandidaturi unutar HNS-a tu nije bila ni blizu gotova: prava priča tu je tek započela«, veli Mesić.

Da je priča tek započela dalo se zaključiti po javnim istupima nekolicine HNS-ovih dužnosnika koji su govorili kako je istina da je Predsjedništvo stranke dalo podršku Mesićevoj kandidaturi, ali su dodavali da »HNS ima još jakih kandidata« i da će o tome »odlučiti Središnji odbor«.

Gospođa Balog pažljivo je čitala te novinske članke i stvar joj je postajala sve sumnjivijom. Dan prije sjednice Središnjeg odbora – bio je konac prosinca 1999. i opet je bila nedjelja – nazvala je Mesića i upoznala ga sa svojim strahovima.

»Bojim se da će se na sjednici Središnjeg odbora pojaviti još neki HNS-ov predsjednički kandidat«, kazala je Mesiću te nedjelje.

»Štefanija, ti vidiš bijele miševe!«, uzvratio joj je on, no pola sata kasnije nazvao ju je i rekao joj da je bila u pravu: HNS će imati još jednog predsjedničkog kandidata. »Bolje je da ti ne ponavljam što sam im sve izgovorio, ali poručio sam da je bilo dosta marginalizacije i da više nitko neće praviti budalu od mene. Rekao sam im da ću biti jedini kandidat HNS-a i da ne želim nikakvo glasanje o nekom drugom kandidatu na sjednici Središnjeg odbora ili uopće neću biti njihov kandidat. Sad čekam, jer će danas biti odlučeno što će se dogoditi.« Iste te nedjelje, ali navečer, Mesić je još jednom nazvao gospođu Balog i saopćio joj da je vrh stranke, ipak, donio odluku da će on biti jedini predsjednički kandidat. »Druga osoba iz HNS-a koja je iskazivala ambiciju da se kandidira na tim prijevremenim predsjedničkim izborima bila je Vesna Pusić«, otkriva Balogova, »ali su je, ipak, nagovorili da odustane u Mesićevu korist. Zauzvrat su joj obećali da će dobiti jednu drugu visoku funkciju: to se kasnije i dogodilo kad joj je Čačić ustupio funkciju predsjednika HNS-a. I poslije su neki iz HNS-a poručivali da su se grdno prevarili kandidirajući Mesića, da će to biti debakl, da neće dobiti više od tri posto...«.

Tomislav Karamarko u to se predizborno vrijeme intenzivno družio s Mesićem na treninzima nanbuda. »S nanbudom smo počeli Petar Turković i ja, pa sam nagovarao i Mesića da nam se pridruži. Odmah je pristao. Poslije se ispostavilo da je to dosta naporan sport, ali vrlo relaksiraju-

ći. Stipe se pokazao veoma nadarenim za nanbudo. Nakon nekoliko mjeseci, bez problema je radio trideset-četrdeset sklekova. Išli smo u Kušlanovu ulicu ponedjeljkom i četvrtkom oko deset navečer. Pokupio bih ga u Ilici i onda smo imali treninge po sat vremena. Nakon treninga ostajali smo razgovarati pored automata s čajem i sokovima. Kad nije prošao na parlamentarnim izborima, rekao sam mu: 'Nema veze što nisi postao saborski zastupnik, jer ćeš postati predsjednik države'. I upravo tokom tih razgovora poslije treninga stvoreno je jezgro Mesićeva izbornog stožera i dobrim su dijelom već tu udarene glavne smjernice njegove kampanje.«

»Izborni stožer smjestili smo u skučene prostorije u Kačićevoj ulici i eliminirali smo vodstvo stranke iz svih predizbornih aktivnosti, s tim da je HNS u Mesićevoj kampanji financijski sudjelovao s 1,8 posto sredstava. Danas mi je strašno žao što Mesić na izbore nije izišao samostalno: nije trebao biti ničiji kandidat, jer od stranke koja ga je kandidirala ionako nije imao nikakvu operativnu podršku u kampanji. Oni članovi HNS-a koji su bili u stožeru, bili su tamo kao Mesićevi prijatelji, a ne kao članovi HNS-a«, kaže Štefanija Balog.

Mesić je sastavljanje izbornog stožera povjerio Tomislavu Karamarku, s tim da mu je kazao da gospođu Balog obavezno uzme u stožer i da je zaduži za financijsku stranu kampanje. Karamarko priča: »Najprije sam pitao Petra Turkovića hoće li nam se pridružiti i on je pristao, premda nije vjerovao da će Mesić pobijediti. Onda je došao Srećko Ferenčak koji je preuzeo tehničku realizaciju kampanje, pa Ivana Šikić i Vjera Šuman koje su se brinule za medije, onda Damir Vargek koji je brinuo da svaki sat bude isplaniran i da se sve stigne na vrijeme... Zatim se pojavio Amir Muharemi koji se ubrzo prometnuo u jednog od najvažnijih ljudi tog stožera. Muharemi je bio aktivni pukovnik Hrvatske vojske i jednog je dana, prije nego što je formiran

stožer, došao Mesiću u prostorije HNS i rekao mu da se mora kandidirati, jer će postati predsjednik države. Stipe mu je rekao da se javi meni i Muharemi je uskoro počeo dolaziti na sastanke stožera i povremeno bi nešto rekao, a sve što bi rekao bilo je pametno i na mjestu. Naravno, tražio je diskreciju, jer je mogao ostati bez posla. Dao sam mu nadimak Kolonelo i svi su znali da tu ima neki važan čovjek kojeg zovu Kolonelo, ali nitko, zapravo, nije znao tko je on, jer se za njega nije smjelo znati. Pogledajte sve snimke i fotografije iz stožera i vidjet ćete da njega nigdje nema: dobro je pazio da ga netko slučajno ne snimi, jer ga je to moglo stajati posla u Ministarstvu obrane. Nije se čak pojavio ni na predsjedničkoj inauguraciji 18. veljače 2000., niti je bio u stožeru kad su se čekali izborni rezultati. A bio je strašno važan čovjek koji je danonoćno radio i čiji su savjeti bili vrlo pametni i korisni. Muharemi mi je u veoma kratkom vremenu postao jedan od najboljih prijatelja. Kasnije su se pojavili neki ljudi koji su se počeli predstavljati kao šefovi kampanje i kao oni koji su stvorili predsjednika, a ja ih nikad nisam vidio u stožeru. Glupo mi je to govoriti, ali ja sam bio šef Mesićeve kampanje i nikad nisam previše isticao taj podatak zato što su i mnogi drugi ljudi puno napravili i pridonijeli Mesićevoj pobjedi«. Amir Muharemi magistar je sociologije i danas je hrvatski veleposlanik u Turskoj. Krajnje je samozatajan čovjek, pa ne voli govoriti o svom sudjelovanju u Mesićevu izbornom stožeru, a još manje voli pričati o svom doprinosu pobjedi. »Svi ljudi koji su bili u Kačićevoj jako su puno radili i trudili se«, veli on, »ali sve bi to bilo uzalud da nije bilo nevjerojatne energije i htijenja gospodina Mesića. Sjećam se da smo ga na početku pitali hoćemo li složiti žešći ili blaži raspored, a on je bez razmišljanja rekao da idemo na najžešću varijantu, jer se predsjednička kampanja događa jednom ili dvaput u životu. Tako je na kraju i bilo, a on je sve s lakoćom stizao. Što se tiče moje uloge, radio sam sve što je trebalo, a savjetovao sam dvije stvari:

prvo, da se Mesić u kampanji ne treba previše baviti Franjom Tuđmanom, jer sam smatrao da bi to predstavljalo potcjenjivanje birača i njihove inteligencije; drugo, da se inzistira na ulozi predsjednika Republike kao korektivnoga faktora u državnoj politici, jer je već tada bilo jasno da će se ići na smanjenje predsjedničkih ovlasti, odnosno da će polupredsjednički sustav vlasti biti zamijenjen parlamentarnim.«

Karamarko kaže da je već prvog dana kampanje shvatio da Mesiću pobjeda ne može izmaći. »Tog prvog dana išao je u Slavoniju i prema onome što mi je prenosila Ivana Šikić znao sam da će pobijediti: bila je to općenarodna euforija i bilo je jasno da će njegov rejting samo rasti. S njim sam išao samo na one skupove za koje sam smatrao da su važni i da će biti prekretnica, ali sam o svemu bio informiran iz minute u minutu.« Dobar broj hrvatskih političara, međutim, na početku izborne kampanje nije dijelio Karamarkova uvjerenja. Mesić se prisjeća: »Dolazili su mi neki visokorangirani ljudi iz stranaka 'četvorke' i objašnjavali su mi da se ne trebam toliko truditi, jer nemam nikakvih izgleda za pobjedu. Znam da su mi se mnogi tadašnji opozicijski političari smijali iza leđa govoreći da mogu osvojiti par postotaka glasova i da ću se osramotiti. Znam da je malo tko vjerovao u mene i znam da je najveći broj ljudi mislio da se neću maknuti s onih tri-četiri posto koliko sam imao na početku kampanje. A ja sam svima ponavljao da ću pobijediti i nijednog momenta nisam sumnjao u to. Među liderima 'četvorke' Vlado Gotovac je, čini mi se, najviše vjerovao u mene«.

»Na izborima će se dogoditi sudar između HDZ-ova kandidata Mate Granića i HSLS-SDP-ova kandidata Dražena Budiše, te će tih četiri-pet posto koje ćeš ti dobiti smanjiti šanse Budiši i on zbog toga može izgubiti, a sad je najvažnije da ne pobijedi kandidat HDZ-a«, tumačio je Mesiću tih dana dr. Ivan Šiber, profesor na zagrebačkom

Fakultetu političkih znanosti. »Ako bi ti odustao i pozvao svoje birače da glasaju za Budišu, on bi sigurno pobijedio, a to treba biti naš cilj.«

»Dragi profesore, zapamti datum i sat, jer ti sad kažem da neću dobiti četiri-pet posto, nego ću pobijediti na ovim izborima«, odgovorio mu je Mesić.

»Čekaj, ti to stvarno misliš!? Ako tako misliš, onda mi zaista nemamo o čemu razgovarati.«

»Ma, kakvih pet posto, mene to ne zanima, jer ja ću pobijediti na ovim izborima i jedino je pitanje hoće li se to dogoditi u prvom ili u drugom krugu.« Šiber se tada rastao od Mesića u uvjerenju da je upravo razgovarao s neuračunljivim egomanijakom koji nema nikakva dodira s realnošću.

»Smisao moje kampanje bio je da se zahvati što veći broj ljudi i da se neprestano šalju jasne političke poruke o potrebi otvaranja zemlje prema svijetu, o nužnosti uspostave pravne države, o oživljavanju istinske demokracije i o predsjedniku Republike kao čovjeku koji je blizak građanima i koji služi njihovim interesima. Nismo htjeli spektakle i pjevačke zvijezde, nego slanje poruka. Nakon skupa u Splitu meni je postalo definitivno jasno da ću pobijediti«, veli Mesić i nastavlja se sjećati: »Kad bismo završili dnevni obilazak nekoliko gradova, navečer bismo se vratili u štab i planirali smo daljnje aktivnosti. Nekad smo se znali vratiti u tri ili četiri sata ujutro, ali uvijek je bilo nešto za pojesti i popiti: pekari su donosili kruh, mesari i ugostitelji donosili su meso i hranu i sve je jako dobro funkcioniralo. No, trebalo je i novca, a mi smo na početku imali četrdeset tisuća kuna. Budući da tada nije bilo zakona o financiranju kampanje, dogovorili smo se da onaj tko anonimno želi dati novce to može učiniti, a jednako tako da ćemo oglasiti one koji žele da se zna da su dali novac. Neke su firme javno davale novac, a poštivali smo i one koji nisu htjeli da se za njih zna. Meni bi bilo draže da su svi novac davali

javno, jer bi se izbjegle špekulacije i kriva tumačenja, ali vjerujte mi da tu nije bilo nikakvih sumnjivih ljudi i kriminalaca. Najviše se pričalo o Juri Klariću i njegovu *Klarikovoću* koje mi je ustupilo svoje zakupljene marketinške termine na HTV-u, ali ne znam što je u tome sporno: naime, ne znam kako je Klarić profitirao od te donacije i kako sam ja njemu kasnije vratio tu uslugu. Imali smo, inače, vrlo jasan plan o tome kako treba voditi kampanju. Najprije smo gledali koga treba potpuno zanemariti, odnosno na koga se u kampanji uopće ne treba osvrtati. To je za neke bio najveći udarac. Ostala su dvojica jakih kandidata s kojima se trebalo obračunati: Mate Granić, kandidat HDZ-a, i Dražen Budiša, kandidat koalicije HSLS-SDP koja je pobijedila na izborima 3. siječnja. U štabu smo se dogovarali na koga ćemo prvo udariti i odlučeno je da najprije idemo na Granića. Išli smo na podržavanje njegova sukoba s HDZ-om, pa je on uskoro odustao od HDZ-a i ostao je na brisanom prostoru, a to je značilo da je ispao iz utrke: bez HDZ-a iza sebe nije imao nikakve šanse za pobjedu. Ostao je, dakle, Budiša.«

»Nedopustivo je da hrvatska javnost još uvijek ne zna tko je platio Mesićevu predsjedničku kampanju«, kaže Davor Butković. »Uoči kampanje dobio sam hrpu papira od vojne obavještajne službe, u kojima se tvrdilo da je Mesić primio velike novce od vlasnika nekoliko benzinskih crpki na ulazu u Zagreb koji je porijeklom iz Brčkog i zove se Tomislav Antunović. No, nisam to htio objaviti, jer se nisam htio na takav način miješati u predsjedničku kampanju. Jedan dio tih dokumenata objavio je Josip Jović u *Slobodnoj Dalmaciji*, ali to je Mesiću samo koristilo, jer kad te napadne Josip Jović, to ti može samo koristiti.« Mesić odgovara: »Gospodin Antunović financijski je sudjelovao u mojoj izbornoj kampanji, ali ne vidim što je tu sporno ili čudno. Riječ je o hrvatskom građaninu i poduzetniku koji nije ni za što optužen ili osuđen. To je bio njegov izbor, a ja mu ni prije, ali ni kasnije – kad sam pobijedio na

izborima – ni na koji način nisam pogodovao ili mu činio neke usluge. Niti mi je to ikad palo na pamet«. Štefanija Balog, koja je u stožeru bila zadužena za financije, kaže da je Mesićeva kampanja koštala »oko tri i pol milijuna kuna s PDV-om«, od čega je milijun kuna – u skladu sa zakonskim odredbama – stiglo iz državnoga proračuna. »Mi smo bili jedini stožer koji je u samom toku izbora doveo neovisnu financijsku reviziju koja je pregledala sve naše papire o donacijama i uplatama, i nije našla ništa sporno. Sve te priče o nekim čudnim financijerima najobičnije su gluposti. Ljude najviše zanimaju imena firmi i pojedinaca koji su dali novac za Mesićevu kampanju, ali sve te firme i svi ti pojedinci zamolili su nas da ne otkrivamo njihova imena i mi naprosto moramo poštivati taj kodeks pristojnosti. Ako oni bilo kad odluče kazati da su financirali kampanju, mogu to učiniti, jer svi imaju potvrde o uplatama. Jednostavno, nitko nije htio da mu se zna ime, osim Jure Klarića koji nam je ustupio svoj reklamni prostor na HTV-u. Odgovorno tvrdim da tu nije bilo nikakvih sumnjivih financijera i najveća donacija od fizičkih osoba nije prelazila tisuću tadašnjih njemačkih maraka, ali je tih pojedinačnih donacija bilo jako puno. Kod tvrtki je bilo većih iznosa, a tu pogotovo mislim na gospodina Klarića i na naš Arhitektonski studio«, kaže ona, ali i dalje ostaje neosporna činjenica da se, zapravo, ni danas ne zna tko je sve i koliko dao za Mesićevu kampanju i sve dok se to ne bude znalo, moći će se samo vjerovati ili ne vjerovati ovim izjavama u kojima se tvrdi da nije bilo sumnjivih financijera.

Balogova veli da je raspoloženje prema Mesiću u pojedinim strankama 'četvorke' naglo počelo bivati srdačnim i prijateljskim kad je postalo jasno da HNS-ov kandidat u anketama dobiva sve veći postotak glasačke podrške. »Kad se vidjelo da Stipe ide u drugi krug, onaj čovjek iz HSS-a, koji je nedugo prije toga bio rekao da njegova stranka neće stati iza Mesića, zvao me je i pitao zašto ne tražimo pomoć od HSS-a, jer nam oni stoje na usluzi. Zahvalila sam se na

ponudi rekavši da nam ništa ne treba. I mnogi drugi tada su nudili pomoć i gurali su se oko Mesića pokušavajući na njemu dignuti vlastiti politički rejting. Uključujući, naravno, i one osobe iz HNS-a koje su bile protiv Mesićeve kandidature: upravo oni koji su bili najžešći protiv njegove predsjedničke kandidature najviše su, u političkom smislu, profitirali na Mesićevoj pobjedi.«

U drugi krug predsjedničkih izbora ušli su Stipe Mesić i Dražen Budiša: Mesić je u prvom krugu osvojio 41,11 posto glasova, Budiša 27,71 posto, dok se Granić zaustavio na 22,47 posto. E, tada je na scenu opet stupio Josip Jović i njegova *Slobodna Dalmacija.* Posljednjih dana siječnja i prvih dana veljače 2000. godine – dakle, između dva kruga predsjedničkih izbora – *Slobodna* je u nastavcima počela publicirati tajnopolicijske dokumente iz 1988. i 1989., koji su pokazivali da je Mesić u to vrijeme posjećivao policijske kancelarije i u razgovorima s agentima komunističke Službe državne sigurnosti otkrivao svoja razmišljanja o dokazanim pripadnicima hrvatske nacionalističke opozicije koji su koncem osamdesetih godina kovali planove za rušenje socijalističke Jugoslavije i hrvatsko osamostaljenje: Mesićevi iskazi pritom nisu bili osobito pohvalni za sve te dokazane »hrvatske mučenike« koji su se tada spremali za spektakularno stupanje na političku scenu. »Bio je to pokušaj da se iskonstruira nekakva moja komunističko-špijunska prošlost. Naime, svake sam godine otprilike po dva puta tražio da mi se omogući posjedovanje pasoša i svaki put kad bih dobio negativan odgovor na molbu, pozvali bi me na razgovor u policiju, jer nisu htjeli rješenja slati poštom. Došao bih tamo, a oni bi mi kazali da ne mogu dobiti pasoš 'zbog okolnosti koje su poznate prvostepenom organu'. Onda bih napisao da zbog okolnosti koje su poznate prvostepenom organu, a meni nisu poznate, ulažem žalbu i mislim da imam pravo na pasoš. I tako smo se vozali godinama, a ja sam petnaest godina bio bez pasoša«, objašnjava Mesić, ali zaobilazi govoriti je li prilikom tih

periodičnih odlazaka u policiju po odbijenicu za pasoš ponešto i pričao s ljudima koji su ga tamo primali i jesu li nakon tih susreta u evidenciji Službe državne sigurnosti ostajale kakve zabilješke o njegovim ćakulama s budnim čuvarima jugoslavenskog ustavnog poretka što je upravo odlazio dovraga. No, ako je Mesić zaista ponešto i pričao agentima i ako su oni to uredno evidentirali, sasvim je suludo govoriti o njegovu špijunskom radu za komunističke obavještajne službe i sasvim je zlonamjerno i pogrešno Mesića titulirati »doušnikom Udbe« što Jović i njegovi istomišljenici nisu prestali raditi sve do danas.

Mesića, međutim, tada nije razočarao Josip Jović, jer kaže da od njega i njemu sličnih ništa drugo nije ni očekivao. Razočarala su ga dvojica ljudi, a njihova imena su Dražen Budiša i Slobodan Budak, s tim da je ovaj potonji – poznati zagrebački odvjetnik – godinama bio bliski Mesićev prijatelj: Budiša i Budak su, naime, nakon objavljivanja tajnopolicijskih spisa u *Slobodnoj Dalmaciji*, dali izjave u kojima su kazali da bi valjalo istražiti taj dio njegove biografije i da bi valjalo precizno utvrditi narav Mesićeva odnosa sa Službom državne sigurnosti s kraja osamdesetih godina. »Jako me je ražalostio taj Budišin istup usred predsjedničke kampanje. Bio sam istinski žalostan što me na taj način pokušava diskvalificirati«, kaže Mesić, »jer je Dražen Budiša dobro znao da sam, kao i on, godinama bio bez pasoša, dobro je znao da smo obojica bili u zatvoru, samo što je njemu Stipe Šuvar našao posao, a meni nitko nije našao posao. I sad Budiša koji je imao iste probleme kao i ja sumnja u mene i moju prošlost! Nije, dakle, bilo sumnji da sam bio u zatvoru, nije bilo sumnji da sam se javio na stotinu i pedeset natječaja za posao i da nigdje nisam primljen, nije bilo sumnji da sam petnaest godina bio bez putovnice, ali neka uš tamo sumnja da sam surađivao s Udbom i Budiša se onda pridružuje tim sumnjama. Tada sam iskreno žalio Budišu: zbog sitnih političkih poena upustio se u jednu prljavu špijunsko-medijsku podvalu i poslije to-

ga više ga nikad nisam cijenio, premda smo se susretali i normalno komunicirali. Isti je slučaj i sa Slobodanom Budakom.«

Mesić i Budak upoznali su se sredinom šezdesetih godina: prvi je tada bio predsjednik orahovičke općine, dok je drugi radio u osječkom Okružnom tužilaštvu. Ubrzo po upoznavanju začelo se dosta čvrsto prijateljstvo koje se dodatno produbilo kad su se obojica našla u Zagrebu: uostalom, o prijateljstvu svjedoči i činjenica da je upravo Budak svojim automobilom odvezao Mesića na izdržavanje zatvorske kazne u Staru Gradišku. »Naše druženje nastavljeno je poslije mog izlaska iz zatvora. Dolazio sam k njemu u advokatsku kancelariju, zajedno smo pisali žalbe u vezi s izdavanjem putovnice, zajedno smo dizali tužbe na Upravnom sudu zbog odbijanja da nam se izda putovnica, naše obitelji su se družile i sve je bilo u redu... No, blago zahlađenje nastupilo je već 1990. godine. Tada smo Tuđman, Manolić i ja razmišljali koga bismo mogli postaviti na mjesto šefa Državne sigurnosti i koga bismo mogli staviti na položaj državnog tužitelja. Pojavio se prijedlog da se Budaku ponudi da izabere koje od ta dva mjesta želi, pa smo Manolić i ja otišli k njemu i rekli smo mu o čemu se radi. On je odbio i jednu i drugu funkciju, i to dosta kategorično, bez ograde da će malo razmisliti. Njegova žena kazala je da je obitelj Budak dovoljno dala za demokraciju i za Hrvatsku, te da je Slobodan tek sad počeo normalno raditi i živjeti. I na tome je završilo. Nisam smatrao da smo ga uvrijedili tom ponudom, niti smo mi bili uvrijeđeni njegovim odbijanjem: jednostavno, nije htio, kao što nisu htjeli ni mnogi drugi ljudi kojima su 1990. nuđene državne dužnosti. Neki su se bojali, ali Budak, čini mi se, nije bio od takvih: on naprosto nije htio ugroziti svoj građanski komoditet. Nakon toga je, međutim, odjednom postao hladan prema meni i među nama više nije bilo prijateljstva. Kad je došla predsjednička kampanja 2000. godine, on je navijao za Budišinu pobjedu, pa se valjda zato pridružio

sumnjama o mojoj udbaškoj prošlosti. Tako je zaključena naša priča, premda smo se i kasnije znali sresti i pozdraviti. Nikad ga ništa nisam pitao. Što da ga pitam?! Da ga pitam bi li se možda trebalo sumnjati u njega koji je nekad bio šef Udbe? Ako se u nekoga treba sumnjati, onda se valjda prije treba sumnjati u njega, nego u mene.« Slobodan Budak bio je uzeo tri dana da razmisli hoće li s autorom ove knjige razgovarati o svom prijateljstvu i razlazu sa Stipom Mesićem. Poslije tri dana, telefonski se javio i rekao je da, ipak, ne bi htio govoriti o aktualnom predsjedniku Republike. Kazao je da ne vidi nikakva smisla u tome, te da sve manje smisla vidi u bilo kakvu javnom govorenju. »No, uvjeren sam da su policijski zapisnici koje je objavila *Slobodna Dalmacija* autentični, a Mesić mi je morao reći za te svoje kontakte sa Službom državne sigurnosti, budući da smo bili dobri i dovoljno bliski prijatelji«, rekao je Budak.

Unatoč svim tim napadima, ankete su i dalje pokazivale osjetnu Mesićevu prednost pred Budišom. Štefanija Balog: »Bilo je jasno da će Mesić pobijediti. On ima karizmu i njemu je samo trebalo otvoriti prostor da dođe u kontakt s građanima i da ta njegova karizma proradi i postane prepoznatljiva ljudima. U kampanji mu se otvorio takav prostor i on ga je briljantno iskoristio. Briljantno se, usto, nosio i s napadima koji su dolazili sa svih strana, a bilo je zaista niskih i bezobraznih udaraca. Iznenadili biste se koliko neki ljudi koji su ugledni znanstvenici, doktori i profesori mogu biti niski i nepristojni«.

»Znao sam da Budiša ne može pobijediti, jer je stalno analizirao, komentirao i kritizirao ono što sam ja izjavljivao. Stalno je bio korak iza mene i nije bilo šanse da me sustigne. Diktirao sam tempo i nametao teme, a on je kaskao iza mene«, govori Mesić i onda zaključuje: »Izbori u Hrvatskoj iznenadili su one koji nisu znali što se ovdje događalo i kako stoje stvari. Ambasadori akreditirani u Zagre-

bu organizirali su, uoči prvog kruga izbora, internu kladionicu o tome tko će postati predsjednik Republike. Najviše je bilo onih koji su tipovali na Granića, drugi je bio Budiša, a mene nisu uzimali u obzir. Jedini koji je glasao za mene bio je bosanskohercegovački ambasador Hasan Muratović. Kad su mu se počeli smijati i pitati ga otkud mu ideja da tipuje na mene, on im je odgovorio da je tako učinio iz samo jednog razloga. 'Taj razlog je što će Mesić pobijediti', kazao im je. Muratović je, ipak, poznavao ovdašnju situaciju i poznavao je mentalitet naših ljudi, a poznavao je i moju političku karijeru koja traje od sredine šezdesetih godina. Sve te godine rada morale su dati plod. Ja sam to znao«.

»Strašno me je iznenadilo Mesićevih 56 posto glasova u drugom krugu predsjedničkih izbora, pogotovo što je *Europapress holding* (uvjerljivo najveća izdavačka korporacija u Hrvatskoj, op. a.), u kojemu sam zaposlen, navijao za Dražena Budišu«, veli Davor Butković, »jer smo smatrali da će Budiša predstavljati veću podršku Račanovoj Vladi. I dalje mislim: da je Budiša postao predsjednikom Republike, ne bi došlo do svih onih izljeva njegovih kompleksa i Račan bi imao puno stabilniju Vladu. Kako tumačim Mesićev uspjeh? Prva stvar je ona banalna: građani su nakon dosadnog Tuđmana htjeli imati neobaveznog predsjednika. Druga stvar je nešto dublja: nakon iskustva s HDZ-om, birači nisu htjeli ničiju apsolutnu vlast, odnosno nisu htjeli da koalicija SDP-HSLS ima i premijera i predsjednika države. Treća stvar: Budiša je vodio najgoru i najdosadniju kampanju na svijetu.«

7.
»SPRIJEČIO SAM ODLAZAK HRVATSKE VOJSKE U IRAK«

»Tuđman i Mesić po meni su – u vrijednosno neutralnom smislu – dva najmarkantnija hrvatska političara nakon 1990. godine, a potencijal da im se eventualno, naglašavam eventualno, pridruži ima još jedino Ivo Sanader«, kaže Marinko Čulić i nastavlja: »Račan je također prošao kroz gliptoteku 'velikih', ali ipak, bez traga kojeg bi trebalo sačuvati u cementnom mlijeku, i ako se stvarno politički umirovi, kako sam najavljuje, uskoro će iz nje i izaći. Zašto Tuđman i Mesić? Ne, naravno, samo zato što se radi o prvom i drugom predsjedniku Hrvatske, iako biografi neće baciti tintu ako i to podvuku, nego zbog neporecivog talenta da tome udahnu osobni pečat. Tuđman je uspio uvjeriti većinu Hrvata, pa čak i stanoviti broj Srba, da Hrvatska nije nastala naprosto rušenjem Berlinskog zida, koji se najviše obio o glavu komunističkim federacijama, nego u velikoj nacionalnoj revoluciji, kojoj je on bio na čelu. Mesić se nije posebno bavio tom mitologijom, vjerojatno i zato što je znao koliko je duboko ukorijenjena, ali ju je ipak razorio i to onda proslavio titulom koja pomalo miriše na postmonarhijsku Francusku: građanin-predsjednik. Time je poslao jasnu poruku da Hrvatska nije nikakav eksponat iz muzeja revolucije nego država koja bi trebala biti sretna ako je što sličnija dosadnjikavim, ali dobro uređenim, zapadnim zemljama.

To je i njegova osnovna razlika u odnosu na Tuđmana. Mesić nije vizionar koji pomiče planine – ali i koji, stalno zagledan u visine, gazi sve pred sobom – nego nadareni eklektik čije se sve znanje sastoji od stvari koje je netko već rekao. No, u izboru tog 'nekog' išao je na sigurno, pa su to bile zemlje zapadne demokracije, i one su, zapravo, u njegovo ime i obavile demontažu tuđmanovskog 'ancien regimea'«.

Odmah po pobjedničkom usponu na Pantovčak – gdje je istoga časa na sve važnije pozicije instalirao ljude iz svog izbornog stožera, ali se većine njih u međuvremenu, više ili manje elegantno, riješio – novi hrvatski predsjednik zdušno se bacio na demontažu tuđmanovštine kao vladarskoga stila i političke doktrine: zamak na elitnom zagrebačkom brijegu odmah je otvorio građanima i dotad nepoželjnim novinarima kojima je omogućio da zavire u svaki kutak tog golemog socijalističkog zdanja što je ranih šezdesetih godina izgrađeno za potrebe Titovih rijetkih boravaka u Zagrebu; uklonio je iz svog okruženja počasne gardiste odjevene u tzv. povijesne hrvatske odore koje s poviješću nisu imale nikakva dodira, ali su zato imale itekakve veze s Tuđmanovom opsjednutošću da povijest kreira po mjeri vlastitoga shvaćanja; riješio se desetaka tjelohranitelja što su bili regrutirani iz Prvog hrvatskog gardijskog zbora, Tuđman-Šuškove pretorijanske garde, te su ga počeli osiguravati pripadnici Ministarstva unutarnjih poslova; lišio se vladarskoga kiča i pompe čemu je njegov prethodnik bio jako sklon... »Kada sam prvi put posjetila Mesića u Predsjedničkim dvorima bila mi je prostim okom vidljiva razlika u poimanju protokola koji je za vrijeme Franje Tuđmana funkcionirao kao da je riječ o zaštićenoj tvrđavi. Mesić je vrlo brzo od svoje rezidencije uspio napraviti prostor koji me je podsjetio na rezidenciju bivšeg češkog predsjednika Vaclava Havela, a i atmosfera je na Pantovčaku bila gotovo jednako opuštena kao u uredu češkog šefa države«, kaže Heni Erceg.

Mesić se, međutim, od Tuđmanove vladavine nije htio distancirati samo na pojavnoj razini i samo u onome što je bilo vidljivo golim okom kad bi se došlo u Predsjedničke dvore. Njegova je namjera otpočetka bila da javno prokaže stvarnu narav Tuđmanova režima, a u tom poslu odlučio se poslužiti svim materijalnim tragovima koje je zatekao u Uredu predsjednika: Mesić je širom otvorio Tuđmanovu arhivu, pa su u prvoj polovici 2000. mnogi hrvatski listovi objavili desetke i desetke stenograma sa sjednica što su tokom devedesetih godina vođene na Pantovčaku i na kojima je detaljno kreirana sudbina ove zemlje i njezinih građana, a *Feral Tribuneu* je, osim toga, dostavio i dokumente Službe za zaštitu ustavnoga poretka iz 1995. i 1996. godine koji su svjedočili o prisluškivanju opozicijskih čelnika u toku poznate »zagrebačke gradonačelničke krize«. Na Tuđmanovim pantovčačkim sesijama odlučivalo se doslovno o svemu: o kadrovskim rješenjima, o vođenju ratnih operacija u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, o poželjnoj etničkoj slici Hrvatske, o zaštiti i prikrivanju ratnih zločinaca iz hrvatskih redova, o privatizaciji ovdašnjih poduzeća i o podobnim kupcima za ta poduzeća, o metodama obračuna s političkim neistomišljenicima... »Tih mjeseci trpio sam užasne i nevjerojatne napade sa svih strana zbog toga što sam pustio u javnost tzv. Tuđmanove transkripte: optuživali su me da to ne smijem raditi, da kršim zakon, da se obračunavam s mrtvim čovjekom, da otkrivam državne tajne...«, kazuje Mesić. »Sve su to, naravno, bile gluposti. Transkripti koji su bili pohranjeni u ovom uredu nisu bili označeni pečatom državne, vojne ili službene tajne, a pored toga, ti transkripti nisu bili Tuđmanovo privatno vlasništvo: to su bili službeni i javni spisi koje je preuzela državna komisija nakon Tuđmanove smrti, a sve ono što je bilo privatne naravi – ali, koliko znam, i podosta onoga što nije bilo privatne naravi – preuzeo je i odnio Miroslav Tuđman, stariji sin Franje Tuđmana i nekadašnji šef tajnih službi. No, sve te činjenice nisu smetale brojnim novinskim turbohrvatima

– koji su u smislu hrvatstva naglo nabubrili nakon 1990. – da me optužuju za odavanje tajni i za obračunavanje s mrtvim predsjednikom. Nisam odavao nikakve tajne, nego sam samo htio da javnost vidi da su na Pantovčaku donošene odluke koje su kasnije provođene u drugim državnim institucijama, a te odluke nisu smjele biti donošene ovdje, u Uredu predsjednika, nego u Saboru, Vladi, Državnom odvjetništvu, policiji... Htio sam samo argumentirano pokazati da Hrvatska tokom Tuđmanove vladavine nije bila pravna i demokratska država i mislim da sam u tome uspio. To je bilo važno pokazati. Bilo je važno stoga što vjerujem da nije moguće graditi nešto novo, bolje i pametnije bez da se jasno utvrdi što je bilo prije toga i da se raščisti s mračnim stranama bliske prošlosti. Mnogi nisu dijelili to moje uvjerenje, a ne dijele ga ni danas, pa zbog toga svih ovih godina trpim snažne – i uglavnom neargumentirane – napade.«

Amir Muharemi smatra da je Mesićeva najveća zasluga to što je u predsjedničkom mandatu promijenio društvenu klimu u Hrvatskoj i što je pridonio tome da se neke pojave i postupci – koji su tokom devedesetih smatrani normalnima i uobičajenima – počnu smatrati nepoželjnima i anticivilizacijskima. »Njegovo snažno inzistiranje na antifašizmu dovelo je do toga da neki ljudi koji su se dičili svojom odanošću ustaškim idejama u međuvremenu skinu crne košulje i značajno ublaže svoju retoriku i stavove. Mesićevo umirovljenje sedmorice generala iz rujna 2000., oko čega se bilo diglo najviše buke i povike, dovelo je do toga da je vojska u proteklih pet godina zaista postala depolitizirana, pa više nema zveckanja oružjem iz političkih razloga i politička uloga oružanih snaga više nije društveni problem. Predsjednik je, dakle, čitavo ovo vrijeme s Pantovčaka emitirao energiju koja je nesumnjivo dovela do pozitivnih pomaka i rezultirala je pretvaranjem Hrvatske u zemlju koja uživa stanovit ugled u svijetu i koja normalno komunicira sa susjedima«, kaže on. »Čini mi se da je Mesić sam se-

bi na početku mandata među prioritetne zadatke stavio detuđmanizaciju Hrvatske i njegov je doprinos u tom smislu jako velik. Učinio je koliko je mogao, a nije mogao mnogo naprosto zato što ga tadašnja koalicijska vlast na čelu s premijerom Ivicom Račanom nije htjela pratiti u nakani da se – koliko god je moguće – razotkrije prava uloga Franje Tuđmana i stvarna priroda njegova režima«, govori Heni Erceg. Davor Butković, također, priznaje Mesiću velike zasluge za skidanje tuđmanovskog balasta s ove zemlje, balasta koji je Hrvatsku, zapravo, bio doveo u popriličnu međunarodnu izolaciju. »Najviše što je Mesić napravio za Hrvatsku jest njegova predsjednička inauguracija, kad je u Zagreb došao cijeli svijet, a na Tuđmanov sprovod nije došao nitko. Mesić je, osim toga, jako dobro prihvaćen u Bosni, što je važno zato što skida ili umanjuje jedan veliki teret koji pritišće hrvatsku politiku. Svi njegovi vanjskopolitički istupi u prve dvije godine mandata bili su besprijekorni i vrlo korisni za Hrvatsku.«

Za razliku od predsjednika države, premijer Račan i njegovi koalicijski partneri ne samo da nisu pokušali umanjiti teret »bosanskoga grijeha« što od 1992. pritišće Hrvatsku, nego su taj grijeh odlučili ignorirati. Hrvatski je Sabor tako 2001. godine izglasao Deklaraciju o Domovinskom ratu u kojoj je rečeni rat proglašen savršeno čistim i bezgrešnim, dok je bosanskohercegovačka vojna avantura Republike Hrvatske u potpunosti negirana. I to nije jedina točka u kojoj je Račanova vlast podupirala tekovine tuđmanizma: velika većina HDZ-ovih ovlaštenih prisvojitelja društvene imovine pošteđena je pravosudnoga progona, najveći broj hrvatskih ratnih zločina nad ovdašnjim Srbima ostao je neprocesuiran, suradnja s Haaškim sudom bila je nikakva ili kilava, a nezamjeranje radikalnoj desnici – koja je nesmetano dizala spomenike ustaškim vojskovođama i držala ovu zemlju u stanju neprestane ideološke napetosti – bilo je jedno od temeljnih političkih opredjeljenja koalicijske Vlade čiju su okosnicu u prvoj polovici

mandata činili Račanov SDP i Budišin HSLS, s tim da je tokom druge dvije godine koalicijskog mandata ulogu HSLS-a, u svakom smislu, preuzela Tomčićeva Hrvatska seljačka stranka. »Račan je sasvim proračunato ušao u koalicijsku kombinaciju s HSLS-om da mu se ne bi moglo prigovarati neko preveliko ljevičarenje i anacionalnost. HSLS mu je služio za osiguranje desnog boka. Ne mislim, međutim, da je Račan bio nesretan što sam ja postao predsjednikom Republike, a ne njegov partner Budiša«, kaže Mesić i nastavlja: »U nekim je pitanjima bilo različitih pogleda, ali smo u principu dobro surađivali. Račanov je problem bio u tome što je imao koalicijsku vlast i nije mogao donositi samostalne odluke. Kad bismo se nešto dogovorili, uvijek mi je govorio da njega tek sad čeka pravo dogovaranje i donošenje odluke. Kazivao sam mu da prilikom donošenja odluka u Vladi ministri trebaju preuzeti veću ulogu i odgovornost, a predsjednici stranaka koalicije trebaju se sastajati i usuglašavati samo kad se promijene neke unutarnje ili vanjske okolnosti koje nisu bile poznate kad je pravljen koalicijski program i kad je dogovarano na kojim će osnovama funkcionirati koalicija. Ne mogu se šefovi stranaka sastajati zbog svake sitnice i bespotrebno trošiti vrijeme, te se svađati oko pitanja koja su operativna i za koja odgovornost trebaju preuzeti oni ljudi čiji je to resor. Uvijek sam bio protiv učestalog sastajanja šefova stranaka 'šestorke', 'petorke' ili 'četvorke', jer to tijelo nije imalo nikakvu odgovornost i njihovi sastanci nisu imali nikakvoga smisla, osim što se gubilo vrijeme i što je svaki njihov susret bio povod za neku novu svađu i javno prepucavanje. Osim toga, Račan-Budišina vlast predugo se i previše strasno bavila ukidanjem ovlasti predsjednika Republike, umjesto da su to vrijeme utrošili na neke važnije i pametnije poslove: ja im, ionako, nisam pravio probleme oko smanjenja ovlasti, premda su oni očito probleme priželjkivali«. Mesiću je, inače, od jeseni 2000. u nadležnosti ostalo sudjelovanje u imenovanju načelnika Glavnog stožera

Oružanih snaga, supotpis pri imenovanju ravnatelja obavještajnih službi, učešće u kreiranju vanjske politike, te mogućnost da na Vladine odluke utječe svojim inicijativama i prijedlozima, dok su mu sve druge predsjedničke ovlasti – koje je uživao Franjo Tuđman – oduzete promjenama Ustava.

Kad govori da je dobro surađivao s Ivicom Račanom, Stipe Mesić – po svemu sudeći – svjesno ne govori istinu, budući da mu je, vjerojatno, stalo do SDP-ove podrške na predstojećim predsjedničkim izborima. Tomislav Jakić, koji je bio predsjednikov vanjskopolitički savjetnik od jeseni 2000. do 31. srpnja 2003., nudi, naime, nešto drukčiju i, čini se, bitno realniju sliku Mesić-Račanovih odnosa: »Njih dvojica nisu se podnosili na onoj najelementarnijoj ljudskoj razini, jer su i ljudi i političari sasvim različitih senzibiliteta i pogleda na bavljenje politikom. Mesić ima jasnu političku platformu i dosljedan je u zastupanju vlastitih političkih načela. Hrabar je u zastupanju tih načela što je ponajbolje ilustrirao slučaj umirovljenja ratnih generala. Spreman je da ide neistraženim političkim putevima i da razbija barijere. Račan je, pak, totalna suprotnost svim tim, po meni, pozitivnim Mesićevim osobinama, a o tome kako je doživljavao Mesića i njegovu funkciju dosta govori činjenica da je, kad bi dolazio na Pantovčak, tražio da ulazi na sporedni ulaz: želio je izbjeći da ga netko eventualno vidi i da se njegovi dolasci evidentiraju. Bilo je jasno da to Mesića nervira, ali se trudio da ne pokazuje koliko mu smeta takav odnos«. Jakić je, inače, autor zacijelo najvažnijih Mesićevih govora i izjava u predsjedničkom mandatu: obraćanja izraelskim parlamentarcima u Knessetu, potom obraćanja hrvatskoj naciji u povodu haaške optužnice za ratne zločine protiv umirovljenog generala Janka Bobetka, televizijskog govora u povodu početka američke invazije na Irak, te govora u Spomen-području Jasenovac i besjede prilikom otvaranja nove zgrade američkoga veleposlanstva u Zagrebu. »Ne bih si htio pripisivati prevelike zasluge za te govore, jer

sam samo formulirao ono što je predsjednik mislio. Pisanje govora za predsjednika predstavljalo mi je dosta ugodan posao, budući da se Mesićeva politička uvjerenja, uglavnom, poklapaju s mojim uvjerenjima. On je liberalan političar vrlo svjestan socijalne note u politici, uvjereni je i dosljedni antifašist, te iskreni pobornik hrvatske nezavisnosti. Osim toga, zagovornik je individualiziranja krivnje za ratne zločine, ne bježi od vlastite odgovornosti i vlastite prošlosti, pristaša je regionalne suradnje unatoč svemu što se u regiji događalo u proteklih petnaestak godina... Nasuprot stajalištima Račanove Vlade, bio je pobornik da se sa susjedima najprije rješavaju pitanja u kojima ima najmanje razlika kako bi se stvorila atmosfera za ozbiljne pregovore o temama u kojima su mimoilaženja osjetnija. Račanova je Vlada, pak, išla obratno: dok se ne složimo u ključnom pitanju, dotle nema ništa. Mesić je, nadalje, iskreni pobornik povratka svih koji su protjerani ili su izbjegli, on definitivno nije šovinist, nacionalist je u pozitivnom smislu te riječi i veliki je zagovornik odjeljivanja države i Crkve. To su otprilike i moje političke pozicije«, kaže Jakić.

»*Govorim u ime demokratske Hrvatske koja nastavlja tradicije antifašističke i slobodarske Hrvatske iz vremena Drugog svjetskog rata. Govorim u ime one Hrvatske koja se s poštovanjem i pijetetom klanja uspomeni na milijune žrtava Holokausta*«, kazivao je hrvatski predsjednik 30. listopada 2001. u izraelskom parlamentu. »*Najprije ću doslovno citirati ono što sam rekao jučer predsjedniku Katsavu: koristim svaku priliku da se ispričam svima onima kojima su bilo kada Hrvati nanijeli bilo kakvo zlo. Naravno, Židovi su tu na prvom mjestu. Kao predsjednik Republike Hrvatske izražavam duboko i iskreno žaljenje zbog zločina počinjenih nad Židovima u vrijeme Drugog svjetskog rata, na području kvislinške tvorevine nazvane Nezavisna Država Hrvatska, koja nije bila niti nezavisna niti hrvatska. Kao što je većina hrvatskog naroda u to vrijeme znala da joj je mjesto na strani antifašističkog otpora kojemu je na čelu stajao također Hrvat, maršal Tito,*

tako i današnja Hrvatska zna da svoju budućnost i svoje odnose s drugim zemljama može graditi samo na čvrstoj opredijeljenosti za demokraciju i slobodu u čije su temelje ugrađene i neprolazne vrijednosti antifašizma. U jednom kratkom razdoblju, u borbi za nezavisnost i neposredno poslije toga, tragično pogrešno postavljeni koncept ujedinjavanja svih Hrvata, rezultirao je s jedne strane negiranjem tamnih stranica naše povijesti, a s druge – traženjem uzora upravo u njima. To je vrijeme prošlo i neće se vratiti. Duboko smo svjesni svoje odgovornosti u pogledu istraživanja, procesuiranja i suđenja ratnim zločincima, bez obzira na njihovu nacionalnost i vrijeme kada su ti zločini počinjeni. Za suđenje ratnim zločincima nikada nije kasno.«

Ivica Račan, niti bilo tko iz njegove vlasti, nikad se ni na kilometar nije približio ovako jasnoj osudi Tuđmanova koncepta »svehrvatske pomirbe« i hrvatskog fašističkog zastranjenja u Drugom svjetskom ratu, kao što se nikad nije ni blizu primaknuo dosezima Mesićeva govora održanog 11. svibnja 2003. u Jasenovcu.

»*Mjesto na kojem se nalazimo bilo je jedno od najvećih stratišta u vrijeme države koja je možda bila zamišljena kao hrvatska, ali koja – takva kakva je bila – doista nije bila Hrvatska. Nema ni smisla, ni potrebe licitirati brojem ubijenih, kao ni podacima o tome koliko je pripadnika koje nacije ili nacionalnosti ovdje likvidirano na krajnje brutalan, normalnom čovjeku upravo nezamisliv način. I jedno jedino ljudsko biće ubijeno samo zbog toga što pripada ovoj ili onoj naciji, ovoj ili onoj vjeri, ili zato što misli drugačije od svoga krvnika, previše je. A u Jasenovcu se ubijalo samo i jedino zbog toga što je netko bio Srbin, Židov ili Rom, ili pak Hrvat koji se nije slagao s idejama tadašnjih vlastodržaca u Zagrebu. Ubijalo se na tisuće i desetke tisuća; ubijalo se civile – muškarce i žene, stare i mlade, pa i djecu.*« I još: »*Moram reći da današnja Hrvatska ni u čemu nije sljednica one državne tvorevine iz vremena Drugog svjetskog rata koja je, nažalost, imala hrvatsko*

ime. Moram reći da se ovdje, u Jasenovcu, ali ne samo ovdje i ne samo tada, ubijalo u ime ideje hrvatske države. Ideja vlastite države velika je i veličanstvena ideja. No, nema te ideje koja bi mogla opravdati ubijanje nevinih ili da budem precizan: politiku ubijanja nevinih. To je naprosto nedostojno i nedopustivo«. I još: »*Naturaju nam zaborav i povijesne falsifikate u ime tzv. općehrvatske pomirbe. Današnjim generacijama pomirba nije potrebna. Ni odium fašizma, ni slava antifašizma nisu automatski prešli s očeva na sinove i unuke. Sukobi prošlih generacija nisu i ne smiju postati sukobima današnjih. Ali nove podjele na liniji sučeljavanja fašizma i antifašizma mogli bi obnoviti upravo oni koji uporno i agresivno, i opet zloupotrebljavajući hrvatsko ime, nastoje rehabilitirati kvislinški režim što je bio uspostavljen u Hrvatskoj godine 1941. Nema i ne može biti rehabilitacije ustaštva i fašizma! Nema i ne može biti rehabilitacije onih koji su ovdje u Jasenovcu ubijali nevine ljude, reći ću još jednom, samo zato što su bili Srbi, Židovi ili Romi, ili pak Hrvati koji su se usudili misliti drugačije od ustaškog vodstva. Povijest je rekla što o njima misli. Povijest ih je žigosala i otpisala, i to s pravom. Mi ne želimo biti zarobljenici ideologije krvi i tla, etnički čistih država i superiornih, odnosno inferiornih rasa i naroda. Povijesno zlo ima i može imati mjesta u današnjici samo u ulozi upozorenja. Ono nikako i nikada ne smije postati dijelom aktualnih političkih kretanja i stremljenja. Činjenica je da su u Hrvatskoj srušene tisuće spomenika antifašističkim borcima i žrtvama fašizma. Činjenica je, također, da naša djeca i danas još uče iz udžbenika u kojima neće naći istinu o Drugom svjetskom ratu. Tome mora doći kraj. Oni koji bi nas željeli vratiti u neprozirne, krvave magle prošlosti, koji bi htjeli naše mlade ljude pretvoriti u zarobljenike falsificirane povijesti i kojima bi odgovaralo da se Hrvatska vrati u izolaciju, često su neugodno glasni i agresivni. Oni nisu bez utjecaja. Ali oni su ipak manjina«.*

Tomislav Jakić kaže da Račan i njegovo koalicijsko društvo nisu pritiskali Mesića da promijeni ton svojih govo-

ra u Jeruzalemu i Jasenovcu, ali su se itekako trudili da sadržaj nekih drugih predsjednikovih javnih istupa bude bitno drukčiji ili da ih uopće ne bude. »Tu mislim na Mesićevo televizijsko obraćanje naciji u povodu podizanja haaške optužnice protiv generala Janka Bobetka, kad su se oko Bobetkove kuće okupljali čudni ljudi i kad se prijetilo građanskim ratom, te na obraćanje u povodu početka američke vojne intervencije u Iraku. Tada su iz Banskih dvora stizali jasni pritisci da Mesićeva retorika bude umjerenija i popustljivija prema desnici, odnosno Sjedinjenim Državama«, veli Jakić.

Mesić se 25. rujna 2002. obratio građanima u vezi sa »slučajem Bobetko«.

»*U slučaju optužnice protiv generala Bobetka nije riječ ni o dovođenju u pitanje legitimnosti Domovinskog rata, ni o ugrožavanju opstojnosti hrvatske države. To želim posebno naglasiti. Naime, ekstremni politički krugovi koji su posljednjih dana sve glasniji i agresivniji, uporno ponavljaju tezu kako svijet, koji navodno ne želi hrvatsku državu, optužbom protiv generala Bobetka želi rušiti njene temelje. Ponavljam: to naprosto nije istina. General je, na osnovi tzv. zapovjedne odgovornosti, optužen za sasvim konkretne zločine, koji su se nedvojbeno dogodili, u vrijeme, odnosno nakon jedne određene vojne operacije, a koji su – nažalost – isto tako nedvojbeno počinjeni s hrvatske strane. Da bi stvari svakome do kraja bile jasne, dodat ću da zapovjedna odgovornost znači odgovornost onoga koji je bilo naredio zločine, bilo znao za njih, a nije ih pokušao spriječiti, bilo saznao za njih, a nije kaznio njihove počinitelje. To je kriterij na osnovu kojega se trenutno u Haagu sudi Slobodanu Miloševiću, čovjeku koji je najodgovorniji za sva zla koja su se na našim prostorima dogodila u posljednjem desetljeću.*« Pa je nastavio: »*Ekstremne političke snage u Hrvatskoj, oni koji su rezultate izbora godine 2000. doživjeli kao svoj poraz, spremno su i bez ikakvih skrupula iskoristili slučaj generala Bobetka da pokušaju ne samo promijeniti*

odnos Hrvatske prema Haaškom sudu, nego i da cijeli razvoj Hrvatske usmjere u pravcu suprotnom od onoga kojim se ona danas kreće. Političko djelovanje je, naravno, legitimno. Ali nije legitimno i ne smije se dopustiti dovođenje u pitanje budućnosti ove zemlje. Nije legitimno i neće se dopustiti mobiliziranje na antieuropskoj i antidemokratskoj platformi. Napokon, nije legitimno i ne dolazi u obzir dovođenje Hrvatske u položaj taoca bilo čijih ambicija, privilegija ili straha od istine, odnosno odgovornosti. Nitko nema mandat za uvođenje Hrvatske u novu izolaciju. Nitko nema mandat zloupotrebljavanja sudbine jednog čovjeka, ma tko to bio, kako bi se obranila vlastita pozicija. 'Slučaj Bobetko' nije i nikada ne smije postati 'slučaj Hrvatska'. Ali, i to moram krajnje jasno reći, ima onih koji žele 'slučaj Bobetko' iskoristiti da bi od Hrvatske napravili 'slučaj'. Naše ponašanje u sadašnjoj situaciji odredit će našu budućnost na međunarodnoj sceni. Mi moramo ustrajati na tome da je Hrvatska pravna država, da svi zakoni jednako vrijede za sve i da nitko nema i ne smije imati bilo kakve privilegije, bez obzira na prijašnje zasluge. Mi moramo inzistirati na tome da se otvorena pitanja ne rješavaju na ulici, na estradnim koncertima i u krugovima ovih ili onih interesnih skupina. Sva se pitanja mogu i moraju rješavati isključivo u sklopu institucija sistema. U tome vidim i zadaću naše Vlade. Vjerujem da razumijete što vam želim reći. Opet smo se našli u situaciji da sami odlučujemo o svojoj sudbini. Siguran sam da imamo snage to učiniti na način koji će pokazati da ekstremi neće proći, da su temelji našeg demokratskog ustroja čvrsti, da smo trajno opredijeljeni za individualiziranje krivnje i skidanje hipoteke rata i da smo odlučni svoju budućnost graditi u krilu demokratskog svijeta i ujedinjene Europe«.

Dvije godine kasnije, Mesić se prisjetio tih dana kad se s tuškanačkih obronaka, gdje se nalazi Bobetkova kuća, uvelike zveckalo oružjem: »Tada se pokušalo na jedan umjetan način stvoriti mit o generalu Janku Bobetko da bi ga se zaštitilo od odlaska u Haag. Bilo je dosta njih koji danas

zagovaraju suradnju s Haaškim tribunalom – primjerice, premijer Ivo Sanader – koji su u to vrijeme hodočastili u Bobetkovu kuću. Nakon obraćanja naciji doživio sam brojne kritike iz radikalnih krugova, bilo je pogrdnih pjesama na moj račun, pao mi je rejting, ali znao sam da će to trajati kratko i da će se opet pokazati da sam bio u pravu. Mene, inače, nikad nije interesiralo kakav će mi biti rejting poslije donošenja neke odluke koju moram donijeti. Jedino me zanima da ta odluka bude ispravna i principijelna, da je u skladu sa zakonom, te da je u interesu građana ove zemlje. A mislim da je svakom građaninu ove zemlje i čitavoj ovoj zemlji u interesu da se krivnja individualizira, a krivnja se može individualizirati samo tako da oni koji su optuženi iziđu pred sud i kažu što imaju kazati«. »Stipe Mesić je čovjek koji ne izaziva ravnodušnost: ili ga mrze ili vole«, kaže Tomislav Karamarko, »i s njim se čovjek može slagati ili ne slagati, ali on nesumnjivo zaslužuje respekt. Zna biti uporan i tvrdoglav, zna biti vrlo hrabar i nekad ide donkihotovski. Zamjeram mu jedino to što se malo previše voli družiti s partizanima i komunistima, dok nije osobito sklon druženju s ljudima koji su sudjelovali u Domovinskom ratu. Mislim da mu je to pogreška.«

Dvadesetog ožujka 2003., dan nakon početka američko-britanske invazije na Husseinov Irak, predsjednik Republike pred televizijskim je kamerama održao govor u kojemu je iznio hrvatski stav o tom ratu.

»*Akcija se vodi na osnovi samostalne odluke zemalja čije trupe u njoj sudjeluju, ona nema osnove u mandatu Ujedinjenih naroda i u tom smislu ova vojna akcija nema legitimitet*«, rekao je. »*Republika Hrvatska najavila je da će podržati vojnu opciju samo i jedino ako ona bude posljedica jasne i nedvosmislene odluke svjetske organizacije. Večeras mogu samo ponoviti to strogo načelno stanovište. Mi znamo da je režim Saddama Husseina krvava i brutalna diktatura. Mi nikada nismo potcjenjivali opasnost nekontrolirane proizvodnje, odnosno*

postojanja oružja za masovno uništavanje. Republika Hrvatska bila je među najodlučnijim pobornicima stvaranja i djelovanja svjetske antiterorističke koalicije, kada se – poslije napada na New York i Washington – globalni terorizam pokazao kao opasnost za svakoga od nas i za sve nas, za našu civilizaciju. Usprkos svemu tome, mi ne možemo podržati akciju usmjerenu na rušenje režima u Iraku, kao ni u jednoj drugoj zemlji, pogotovo kada se to događa bez mandata Ujedinjenih naroda i protiv volje najvećeg dijela međunarodne zajednice. Mi ne možemo podržati marginaliziranje svjetske organizacije u ovako ključnom pitanju. Mi ne možemo prihvatiti da se u međunarodnim odnosima uspostavi model ponašanja koji bi, pojednostavljeno rečeno, onima koji raspolažu silom i koji tako odluče, omogućavao pokretanje vojnih akcija protiv režima bilo koje zemlje. Jer, ako to prihvatimo u slučaju jedne zemlje, s kakvim bismo moralnim pravom to mogli odbiti u slučaju neke druge? I tko bi mogao odgovoriti na pitanje: tko će biti sljedeći?«

Tomislav Jakić otkriva da je stav oko rata u Iraku usklađen na sastanku tzv. državnog vrha u Vili Weiss na Pantovčaku i dodaje da je to bio jedini takav sastanak na kojemu je on, savjetnik Jakić, bio prisutan: osim Mesića, na sastanku su bili Zlatko Tomčić, predsjednik Sabora, Ivica Račan, predsjednik Vlade, Željka Antunović, ministrica obrane, Tonino Picula, ministar vanjskih poslova, Neven Mimica, ministar europskih integracija, te nekoliko predsjednikovih savjetnika. Na tom sastanku Mesić je, na temelju analize koju su mu napravili ljudi iz njegova ureda, iznio osnovna stajališta o ratu u Iraku i nitko od prisutnih nije rekao nijedne riječi protiv onoga što je on kazao. Sljedećeg dana Mesić je taj stav iznio u televizijskom obraćanju naciji, a Račan je već sutradan našao za shodno da se počne povlačiti i ograđivati od predsjednikovih riječi. »Predsjednik Mesić zaista je spriječio da Hrvatska vojska ode u Irak«, priča Jakić, »i to je neosporno. Račanova je Vlada napravila dvije gluposti u vezi s Irakom:

najprije je bila korak do uspostave punih diplomatskih odnosa s tom zemljom, a zatim se počela ulagivati Amerikancima pokušavajući izbjeći nesuglasice, s tim da se tu nesuglasice nisu dale izbjeći. Obje te gluposti zaustavio je Mesić i sad se vrlo jasno vidi da je imao potpuno pravo. Naravno, bilo je američkih prigovora, ali se predsjednik na njih nije obazirao. Jednako kao što se nije obazirao na brojne prigovore u vezi s govorom kojega je 13. lipnja 2003. održao na otvaranju nove američke ambasade u Zagrebu, kada je kazao da Hrvatska nema namjeru biti američki poslušnik i da se nada kako Sjedinjene Države više cijene Hrvatsku koja misli svojom glavom, nego Hrvatsku koja istom tom glavom samo klima«.

»Kad je u studenom 2003. izabrana nova, Sanaderova vlada, bilo je određenih neformalnih prijedloga da Hrvatska ide u Irak s jednom inženjerskom ili sanitetskom jedinicom, čime bismo se potvrdili kao zemlja antiterorističke koalicije i čime bismo valjda zadobili naklonost Sjedinjenih Država. To bi valjda ubrzalo i pristup Hrvatske nekim međunarodnim asocijacijama, poput NATO-a. Međutim, bio sam čvrst i rekao sam da mi nećemo sudjelovati u Iraku dok operacija ne dođe pod nadležnost Ujedinjenih nacija«, kaže Mesić. Komentator Butković, međutim, ne smatra posebno pozitivnim predsjednikovo protivljenje hrvatskom sudjelovanju u američkoj okupaciji Iraka: »Za taj Mesićev stav najzaslužniji je svakako njegov tadašnji savjetnik Jakić za kojega se zna da je ultraljevičar antiameričke orijentacije. Premda je američka vanjska politika krahirala na ratu u Iraku, mislim da je svijetu, ipak, bolje bez Saddama Husseina, nego s njime. Drugo, sve zemlje koje nas okružuju imaju u Iraku po pedesetak vojnika. Je li to politički problem u Sloveniji ili Mađarskoj? Nije. Radi se o simboličnoj potpori koja bi Hrvatskoj uvelike olakšala pristup NATO-u. Možemo se, naravno, sporiti treba li Hrvatska ući u NATO ili ne, ali Mesić se nedvosmisleno zalaže za naš ulazak u tu vojnu asocijaciju i navodi to kao

strateški interes ove države. Nije li to kontradikcija«? Mesić, međutim, ne popušta. »Ni u jednom momentu nisam pomislio da odstupim od svoga jasnog stava da neću potpisati odluku o slanju hrvatskih vojnika u Irak i u tome me nimalo, ali baš nimalo, nije pokolebala izjava američkog predsjednika Busha iz rujna 2004. u kojoj je izrazio želju da naše jedinice budu poslane u Irak«, veli on, »a isto tako, ta me Bushova izjava nije pokolebala ni u nakani da se svim silama odupirem tome da Hrvatska potpiše sporazum o neizručivanju američkih državljana Međunarodnom kaznenom sudu. Što se mene tiče, to jednostavno ne dolazi u obzir i to ću sasvim jasno kazati i premijeru Sanaderu i ministru vanjskih poslova Miomiru Žužulu, pa neka oni – ako misle da je to pametno – prijedlog o upućivanju vojnika u Irak daju na glasanje u Saboru. Hrvatska u svijetu ne može biti važna zbog jačine svojih oružanih snaga ili zbog jačine svoga gospodarstva, ali može biti određeni međunarodni faktor ako inzistira na svojim principima i ako ne podliježe kojekakvim pritiscima. Amerikancima u Iraku treba hrvatska zastava, odnosno treba im što veći broj zemalja koje su na njihovoj strani, kako bi s tim brojem mogli doći pred Ujedinjene narode i tražiti da se legalizira ta njihova operacija. Mi im u tome ne bismo smjeli pomagati.«

Za razliku od Davora Butkovića, većina političkih analitičara smatra da je predsjednik Mesić puno izgubio na državničkoj ozbiljnosti kad je iz njegova ureda otišao, ili je otjeran, Tomislav Jakić. Vanjskopolitički savjetnik, nekadašnji urednik i novinar na zagrebačkoj televiziji, na Pantovčaku je prestao raditi u srpnju 2003., a formalni povod njegovu razlazu s predsjednikom bio je sadržan u Jakićevu sukobu s Miladom Privora, bivšom šeficom protokola u Uredu predsjednika: i zaista, teško se sjetiti ijednog Mesićeva ozbiljnog govora i duže pamtljivog istupa o bilo čemu otkad je Jakić otišao iz njegova okruženja. Bivši vanjskopolitički savjetnik tvrdi da se s predsjednikom ni u čemu

nije politički razišao, ali mu je ovaj u jednom razilaženju s gospođom Privora uskratio povjerenje, što je Jakiću bilo dovoljno da se povuče iz savjetničkoga tima. »Kad se dogodio taj sukob s gospođom Privora, koji se ticao jednog prilično banalnog tehničko-protokolarnog pitanja, predsjednik je zatražio da oboje pišemo izjave i za koga se pokaže da je u krivu – mora otići iz ureda. Nisam sebi htio priuštiti to poniženje, pa sam odlučio otići. Premda mi Mesić to nikad nije rekao, znam da je premijer Račan tada na njega vršio pritisak da me otpusti, a predsjednik valjda nije htio ulaziti u sukob s Vladom, pa mu je odgovarao moj odlazak i nije se potrudio da me zadrži. Neposredni povod Račanove ljutnje na mene bilo je pripremanje trilateralne izjave između Srbije i Crne Gore, Hrvatske i Bosne i Hercegovine o povratku izbjeglica i prognanih: radilo se o jednoj vrlo načelnoj izjavi u kojoj je, otprilike, stajalo da treba pronaći način da se obeštete oni koji su imali stanarsko pravo i koji su to pravo izgubili bez svoje krivnje. U interpretaciji Račana i njegove družine to je bilo ovako: Mesić i Jakić tjeraju državu u bankrot. Mesić se s time, iz nekih razloga, nije htio nositi i tražio je da mijenjam tekst izjave, premda se tu nije radilo ni o kakvom bankrotu države, nego Vlada Mesiću, jednostavno, nije htjela dozvoliti postizanje jednog krupnog političkog poena«, pripovijeda Jakić i nastavlja: »Raditi s predsjednikom Republike bilo je ugodno, ali je raditi u Uredu predsjednika katkad bilo manje ugodno. S Mesićem je lako surađivati: brzo misli, brzo shvaća što mu se predlaže i zašto mu se predlaže i sklon je novim idejama i novim pristupima stvarima. Na kolegijima, koji su se održavali ponedjeljkom i četvrtkom u 9 sati i 30 minuta, ponekad je prijekornim tonom tražio da mu se iznesu prijedlozi i mišljenja. Pamtim da je znao reći: 'Imam vas zato da mi kažete svoje mišljenje'. Na tim kolegijima često je znalo biti Mesićevih zamjerki na rad savjetnika. On ne skriva ako je nezadovoljan, ali nezadovoljstvo iskazuje na način koji se dade preživjeti. Očito ima vrlo

dobre živce i samo sam dva puta svjedočio da je povisio glas: jednom na kolegiju, drugi put na jednom užem sastanku. Na tom kolegiju – sredinom 2002. godine – pripremao se njegov sastanak s izaslanstvom Viteškog alkarskoga društva i on je izričito tražio da mu svi savjetnici kažu svoje mišljenje o tome što treba napraviti, ali je većina savjetnika bila nespremna za iznošenje vlastitog mišljenja i to ga je jako naljutilo. Drugi put, na užem sastanku, rekao je jednom savjetniku da apsolutno ništa ne razumije, jer je zagovarao stav koji je predstavljao umiljavanje desnici. Njegove su loše strane to što je ponekad nedovoljno uporan da privede kraju ono što je započeo, što posjeduje preveliku dozu benevolentnosti, što nije sklon da otvoreno kaže 'ne' i što je sklon da progleda kroz prste onim ljudima koji su mu na bilo koji način simpatični«. »U slučaju alkara nisam previše razmišljao, jer nisam mogao prihvatiti grubu politizaciju Alke«, veli Mesić. »Oni su mene vrijeđali i izvrgavali su ruglu funkciju predsjednika Republike, pa ništa drugo nisam mogao napraviti, nego ih otprašiti otkud su došli. Da su se barem ispričali, razmislio bih, ali ovako nije bilo nikakvog smisla da se petljam s njima.«

»Mesić je samo u prvoj godini mandata nastupao kao ozbiljan i odgovoran predsjednik«, ocjenjuje Butković, »a onda su došle promjene Ustava kojima su mu smanjene ovlasti i njega je to strašno pogodilo. To se poklopilo s dolaskom Željka Bagića u Ured predsjednika i tada je Mesić počeo uspostavljati podzemne mehanizme održavanja vlasti i moći, te tu počinju njegove manipulacije obavještajnim službama.« Tomislav Karamarko s time se slaže u onoj mjeri koja se tiče Željka Bagića. »Savjetnik mora biti savjetnik«, misli on, »i savjetnik ne služi tome da po novinama govori da je šef svih špijuna, te da trubi o svojoj moći i nedodirljivosti. To je neozbiljno i sigurno je da je Mesić angažiranjem Bagića puno izgubio na ozbiljnosti i vjerodostojnosti.« Butković će ustvrditi da je Mesić »zapravo loš i neodgovoran predsjednik«, pa će zatim pobrojati ra-

zloge zbog kojih tako misli. »Njegovi su javni nastupi vrlo često izrazito neodgovorni, neozbiljni, činjenično neutemeljeni i, u stanovitoj mjeri, u izričaju nepristojni. Treba se sjetiti njegova potpisa na protokolu o prodaji sisačke *Željezare* ruskome *Mechelu*: on je javno tvrdio da nije potpisao taj protokol i pokazalo se da pritom nije govorio istinu. Također se pokazalo da je prodaja *Željezare* Rusima bila promašaj. Nedopustiva je, uz to, njegova neformalna razina veza s ljudima koji imaju novce. Neformalan može biti s građanima na kavi, ali ne može predsjednik Republike neformalno primati nekoga tko želi investirati 40 milijuna dolara u Hrvatsku. Također, sve zemlje s kojima je Mesić u dobrim odnosima uglavnom su mračne diktature i ta njegova 'politika nesvrstanosti' nikako ne može koristiti strateškim interesima Hrvatske. Tu posebno mislim na njegovu vezu s libijskim diktatorom Moamerom El Gadafijem, a u vezi s Gadafijem imao je jedan nečuven ispad koji se ticao lista u kojemu radim: kad je *Jutarnji* objavio tekst o aferi vezanoj za uvoz libijske nafte u Hrvatsku i taj tekst ilustrirao fotografijom na kojoj je Mesić u društvu s Gadafijem, on je dao izjavu da je *Jutarnji list* smeće. S druge strane, jedva čeka dati intervju *Jutarnjem listu*.« Heni Erceg kaže da su njezina novinarska iskustva s Mesićem načelno pozitivna i da nikad nije odbio intervju koliko god povod bio neugodan, ali dodaje da ju je znao i negativno iznenaditi. »Napisala sam tekst u kojemu sam rekla da predsjednik države naprosto nema pravo kazati da je *Jutarnji list* smeće. Pritom sam bila pristojna i vrlo suzdržana prema njemu i nemalo sam se iznenadila kada je u jednoj emisiji na OTV-u kazao: 'Heni Erceg laže'! Navodim ovo tek kao bljesak one bahatosti koju Mesić nije pokazivao ranije i koje se kao prvi čovjek u državi, i kao pretendent na još jedan predsjednički mandat, itekako treba čuvati. U nekoliko je navrata, također, upao u zamku taštine: recimo, bio je skoro spreman useliti u državnu vilu u Grškovićevoj ulici, pa je onda ipak odustao, na što je,

vjerujem, kao i na mnogo drugoga, značajno utjecala njegova supruga Milka.«

Mesića se u hrvatskoj javnosti dosta često prozivalo zbog povezanosti s pukovnikom Gadafijem i on tu povezanost nikad nije nijekao. Unatoč tome što voli kazivati da ga nitko ne može fascinirati svojom ličnošću, hrvatski predsjednik prilično je fasciniran Gadafijem, a ovaj je autor tu zadivljenost jasno vidio tokom jednog ručka s Mesićem i članovima njegove obitelji u državnoj kući na otoku Hvaru, gdje Mesićevi ljetuju: i predsjednik, i njegova supruga, i njihova kći Saša tokom tog ručka nisu skrivali vlastitu impresioniranost libijskim diktatorom. »Baš mi je drago da sam ga upoznala, jer je nevjerojatan čovjek«, kazala je tada gospođa Mesić. »Bila sam izaslanica predsjednika Republike na čelu gospodarske delegacije koja je u svibnju 2001. išla u Libiju. U delegaciji su bili predstavnici velikih hrvatskih tvrtki, poput INA-e, *Ingre*, *Plive*, *Podravke*...«, priča Štefanija Balog, čiji je Arhitektonski studio u Libiji poslovao još sedamdesetih godina. »Poznato je da se zapadni svijet dugo bunio protiv suradnje s Libijom, ali gospodarstvo, po meni, mora probijati političke barijere i ljudi koji se bave biznisom moraju pronalaziti nove poslove i nova tržišta. Libija bi mogla biti obećanom zemljom za hrvatsku privredu: oni su dugo bili pod sankcijama i njima zaista treba baš sve, a tu ponajprije mislim na naše znanje u organiziranju poljoprivrede, u građevinarstvu, farmaceutskoj industriji, infrastrukturi, prehrambenoj industriji, u istraživanju nafte... Čudno mi je da se Hrvatska boji suradnje s Libijom, a da se te suradnje ne boje neke zemlje koje su članice Europske Unije. Predsjednik Gadafi jako cijeni predsjednika Mesića i Hrvatsku smatra prijateljskom zemljom, pa bi tu naklonost svakako trebalo iskoristiti u gospodarskom smislu, pogotovo sad kad se serijski ukidaju sankcije pod kojima je Libija bila dugi niz godina.«

Davor Butković zaključuje: »Mesićeva je glavna prednost to što je politički jako lukav i što je drukčiji tip političara od svih koji trenutačno djeluju na hrvatskoj sceni. Mesić je jedan od nas i s njime se ljudi lako identificiraju, premda je izuzetno politički tašt, ali nema vanjske manifestacije taštine, koje je imao Franjo Tuđman. On teško konceptualizira stvarnost ili barem teško artikulira svoj koncept stvarnosti, ali je jako svjestan prednosti svojega imidža i dobro zna kako se čuva i održava politička moć.«

* * *

Stipe Mesić na sve kritike odmahuje rukom i čini se da ga uopće ne dodiruju. Samouvjeren je i jako se pouzdava u svoje procjene i u brzinu svojeg uma, a za svaki svoj dvojben potez ima spremno obrazloženje u koje će, prema njegovu ufanju, uvijek povjerovati širok krug ljudi. »Jedino mi je žao što nisam odlučnije i upornije tražio da se sankcionira privatizacijsko-pretvorbeni kriminal, a sve drugo što sam radio u pet godina predsjednikovanja bilo je besprijekorno. To su prepoznali i građani i međunarodna zajednica i nadam se da je to dovoljno za još jedan mandat.« Ako to, međutim, i ne bude dovoljno za još pet godina na Pantovčaku, Mesić tu činjenicu – unatoč sve naglašenijoj političkoj taštini – zasigurno ne bi doživio dramatično: nedostajala bi mu stalna okruženost različitim ljudima, nedostajala bi mu svjetla pozornice i novinarska zapitkivanja, falilo bi mu da pokazuje koliko je neformalan (a neformalnost je, recimo, znao demonstrirati tako što bi pokojeg novinara znao pokupiti na Pantovčaku i u blindiranom ga *BMW-u* dovesti do grada), nedostajala bi mu hvarska ljetna druženja s tjelesnim čuvarima koji se kunu u njega i istinski ga vole, bilo bi mu teško bez užurbanosti i prenatrpanog dnevnog rasporeda, ali ovaj je autor uvjeren da to ne bi paraliziralo njegov život. Stipe Mesić doživio je poprilićan broj uzbudljivih životnih uspona i padova, ali kad priča o tim epizodama, u njegovim riječima, njegovu

glasu i njegovoj mimici nema ništa dramatično: istim hladnim glasom pripovijeda o pokojnoj majci, užasu Drugog svjetskog rata, pogibijama stričeva, očevoj smrti, te smrtima djeda i bake, suđenju i odlasku u zatvor, stvaranju HDZ-a i samostalne Hrvatske, o napetim beogradskim danima, putovanju u opkoljeni Dubrovnik, razlazima s Tuđmanom i Manolićem, javnim napadima i prijetnjama, neočekivanom izboru za predsjednika države... Čini se da ga nijedan od tih događaja nije dubinski uzdrmao, niti ga je lansirao u euforiju. »Ja sam prije svega realan čovjek i trudim se stajati na zemlji«, kaže, »a u životu su realnost i usponi i padovi, i smrti i rođenja, i porazi i pobjede. Sve to treba smatrati dijelom života i sve to treba podnositi ljudski, pošteno i s osjećajem za mjeru. Puno više volim živjeti život, kakav god bio i što god donosio, nego o njemu pripovijedati dramatične priče. Svjestan sam da je sve što me je zadesilo bilo neizbježno i da je moralo biti upravo tako, a kad je tako, nema razloga za dramatiziranje.«

BILJEŠKE O IZVORIMA

Poglavlje prvo
Događaj u vojarni »Sveti Križ« na splitskome Dračevcu rekonstruiran je na temelju snimki Hrvatske televizije što su emitirane u informativnom programu 5. i 6. svibnja 2001. godine, potom na temelju novinskih članaka što su izlazili u ovdašnjim dnevnicima i tjednicima u danima neposredno nakon dračevačkog incidenta, te na osnovu razgovora sa Stipom Mesićem što je vođen 21. veljače 2004.: tog dana, također, Mesić je ispričao okolnosti što su bile vezane uz događaj u splitskoj vojarni, te uz zabravljena vrata gostionice u Kaštelima, gdje je trebao popiti kavu s građanima.

Veliki prosvjedni skup na splitskoj Rivi iz veljače 2001. rekonstruiran je na temelju snimki Hrvatske televizije i zagrebačkog OTV-a, dok su dijelovi govora Ive Sanadera citirani prema tekstu iz *Feral Tribunea* od 18. lipnja 2004. godine. Razgovor s Mirkom Ljubičićem Švepsom o atmosferi i pripremama za splitski prosvjedni skup u povodu tjeralice za umirovljenim generalom Mirkom Norcem vođen je 11. ožujka 2004. Telefonski razgovor s Draženom Budišom obavljen je 3. rujna 2004. godine.

Tekst generalskog proglasa citira se prema *Vjesniku* od 29. rujna 2000., dok se Mesićeva reakcija na rečeni proglas donosi prema *Jutarnjem listu* od 29. rujna iste godine. Taj događaj i umirovljenje generala predsjednik je analizirao i

rekonstruirao tokom intervjua koji je vođen 21. veljače 2004. Telefonski razgovor s tadašnjim ministrom obrane Jozom Radošem o okolnostima umirovljenja sedmorice generala dogodio se 27. rujna 2004. Intervju s Davorom Butkovićem, u kojemu se – među ostalim – govori i o umirovljenju generala, rađen je 13. srpnja 2004. Intervju s Tomislavom Karamarkom vođen je 24. srpnja 2004. godine, a umirovljenje generala bilo je jednom od tema tog intervjua. Informacije o prijetnjama što su s nekoliko adresa u rujnu 2000. godine stizale Mesiću objavljene su u više domaćih dnevnih i tjednih listova, a ovdje se donose prema *Večernjem listu* od 29. rujna 2000.

Mesićev govor na dodjeli godišnje gospodarske nagrade *Zlatna kuna* održan je 24. veljače 2004. u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu i ovdje ga se spominje prema snimci Hrvatske televizije. Predsjednikovo kratko razmišljanje o Tuđmanu, Miloševiću i Šušku izrečeno je u intervjuu koji je vođen 27. srpnja 2004. godine.

Mesićeva vrlo pozitivna javna reakcija na intervju umirovljenog generala i haaškog optuženika Ante Gotovine *Nacionalu* rekonstruirana je prema *Hini*, *Vjesniku*, *Jutarnjem listu* i *Novom listu* od 11. i 12. lipnja 2003., dok je njegovo pismo Carli Del Ponte, glavnoj haaškoj tužiteljici, citirano prema *Vjesniku* od 13. lipnja 2003., a jednako tako, uzvratno pismo gospođe Del Ponte hrvatskome predsjedniku navodi se prema *Vjesniku* od 16. lipnja 2003. godine. O »slučaju Gotovina« ovaj je autor s Mesićem razgovarao u dva navrata: 24. lipnja i 5. srpnja 2004. godine. Takozvana akcija spašavanja generala Gotovine rekonstruirana je prema tekstovima što su u drugoj polovici lipnja i prvoj polovici srpnja 2003. objavljivani u tjedniku *Nacional*. Otkriće o upotrebi obavještajnih falsifikata u obrani Ante Gotovine objavio je *Feral Tribune* u broju od 21. lipnja 2003., a informacije o POA-inim akcijama protiv Ranka Osto-

jića, bivšeg ravnatelja policije, i nekolicine domaćih novinara koji su pisali o »slučaju Gotovina« prikupio sam, na temelju brojnih razgovora, tokom proljeća 2004. godine. Izjava Ivice Račana – koji je, inače, odbio dati intervju za potrebe ove knjige – o POA-inim aktivnostima oko Gotovine citira se prema *Jutarnjem listu* od 13. kolovoza 2004. godine.

Intervju s Marinkom Čulićem napravljen je 23. lipnja 2004., dok je razgovor s jednim bivšim Mesićevim savjetnikom – koji je govorio u predsjednikovoj direktnoj involviranosti u »spašavanje Gotovine« – vođen početkom lipnja 2004. u zagrebačkom hotelu *Palace*. Razgovor s Tomislavom Jakićem obavljen je 26. lipnja 2004., dok se Heni Erceg u ovoj knjizi citira na osnovu razgovora što smo ga vodili 13. srpnja 2004. Mesićeve opaske o Željku Bagiću donesene su prema razgovoru koji je vođen 5. srpnja 2004., dok je razgovor o Bagiću s jednim bliskim predsjednikovim prijateljem načinjen u zagrebačkoj Gradskoj kavani 19. kolovoza 2004. Izjavu o vlastitoj nepogrešivosti, koja se nalazi na kraju ovog poglavlja, Mesić je dao u intervjuu od 27. srpnja 2004. godine.

Poglavlje drugo

Tuđmanovo upoznavanje s Gojkom Šuškom u kanadskom gradiću Norvalu, jednako kao i karakter norvalske katoličke misije koju vode hercegovački franjevci, navodi se prema seriji tekstova Darka Hudelista («Gojko Šušak i crne rupe u političkoj biografiji») što su tokom 2000. godine, u trinaest nastavaka, objavljivani u zagrebačkom tjedniku *Globus*. Mesić je u više razgovora s potpisanim autorom govorio o Šušku, ali je o njemu najopširnije pričao u intervjuu od 8. ožujka 2004. Razgovor s Josipom Manolićem o njegovoj suradnji s Mesićem i njihovu razlazu, te različitim pogledima na Franju Tuđmana vođen je u dva navrata: 27.

srpnja i 6. kolovoza 2004. godine. O svom odlasku k Tuđmanu, u društvu generala Antona Tusa, Mesić je svjedočio u razgovoru od 3. travnja 2004.

Podatke o pripadnicima stranih vojski koji su početkom devedesetih došli u Hrvatsku i stavili se na raspolaganje Gojku Šušku ovaj je autor prikupljao za više tekstova u *Feral Tribuneu*, a ti su tekstovi objavljeni 4. veljače 2001., 13. srpnja 2001. i 5. srpnja 2002. godine. O hrvatskim ratnim zločinima Mesić je govorio u intervjuu koji smo radili 3. travnja 2004., dok je o zločinima u Gospiću posebno govorio u razgovoru od 23. travnja 2004. O zločinima u Gospiću Ante je Karić ovom autoru pričao u dva razgovora koji su vođeni 10. rujna i 20. rujna 2004. godine. Informacija o Mesićevu razrješenju mrtvog Đorđa Kalanja s položaja gospićkog okružnog tužitelja provjerena je u razgovorima s više ljudi koji su 24. rujna 1992. gledali televizijski prijenos saborske sjednice, te u *Narodnim novinama* s kraja rujna 1992. Telefonski razgovor s Draškom Kalanjem obavljen je 16. rujna 2004. godine.

Svoje posprdne izjave o hrvatskim Srbima Mesić je objasnio u razgovoru od 12. lipnja 2004., dok je o hrvatskoj privatizaciji i o namjeri svoje kćeri Dunje da se domogne udjela u *Našicecementu* pričao u intervjuu koji smo vodili 23. travnja 2004.

O Tuđmanovim pogledima na Bosnu i o svojim sukobima s Tuđmanom oko te teme – uključujući dio o Tuđman-Miloševićevu planu o podjeli Bosne i o svom putovanju na Široki Brijeg u veljači 1992. – Mesić je pričao u razgovorima koji su rađeni 21. veljače, 8. ožujka, 27. ožujka i 3. travnja 2004. godine. U tim razgovorima Mesić je iznio podatak da je Davor Perinović, nekadašnji šef bosanskohercegovačkog HDZ-a, odstranjen s tog mjesta zbog toga što mu je djed bio pravoslavni svećenik. Podaci o datumima bitnim za tzv. Hrvatsku Republiku Herceg-Bosnu

izvađeni su iz dvodijelne knjige Karla Rotima *Obrana Herceg-Bosne.* Izjava Radovana Karadžića o hrvatsko-srpskim pregovorima u Grazu iz veljače 1992. citirana je prema knjizi *Smrt Jugoslavije.* Priču o Vici Vukojeviću i slanju parlamentarne delegacije u Hercegovinu Mesić je ispripovijedao u razgovoru od 15. svibnja 2004., dok se informacije o aktivnostima Drage Krpine i Janka Bobetka oko slanja hrvatskih mladića u rat protiv Bošnjaka temelje na ispovijedi jednog pripadnika 175. brigade HV-a, koja je u *Feral Tribuneu* objavljena 5. ožujka 2001. godine.

Podatak da je Anto Nobilo hrvatskim vlastima 1997. dostavio sadržaj Mesićeva svjedočenja u »slučaju Blaškić« objavljen je – na temelju stenograma iz Ureda predsjednika – u sarajevskom magazinu *Dani* godine 2000., i Nobilo to nikad nije uvjerljivo demantirao. O svom svjedočenju u istražnim postupcima protiv Blaškića, Miloševića i Dokmanovića, i o napadima koje je u Hrvatskoj trpio zbog tih svjedočenja, Mesić je pričao u razgovoru od 23. travnja 2004. Što se tiče transkripata iz Tuđmanova ureda u kojima se govori o Bosni i Hercegovini, ovaj je autor imao priliku pročitati gotovo sve te zapise i u njima nigdje nije naišao na prisutnost Stipe Mesića u planiranju hrvatskih vojno-političkih akcija u susjednoj državi.

Razgovor s Ivanom Lovrenovićem vođen je 10. srpnja 2004., dok je atmosfera tokom predsjednikova posjeta Sarajevu u ožujku 2000. rekonstruirana na temelju *Hinina* izvještaja i Lovrenovićeva kazivanja. Što se tiče Mesićeve prisutnosti na otvaranju Starog mosta u Mostaru 23. srpnja 2004., atmosfera s tog događaja opisana je prema izvještajima *Novog lista* i *Jutarnjeg lista.*

O Tuđmanovoj fascinaciji Miloševićem Mesić je pričao u razgovoru što smo ga radili 15. svibnja 2004., dok je o okolnostima svog razlaza s Tuđmanom – od konca 1993. do svibnja 1994. – pripovijedao u intervjuima vođenim

24. lipnja i 20. srpnja 2004. godine. U tim je razgovorima Mesić rekonstruirao i detalje sa sjednice Predsjedništva HDZ-a na kojoj je odlučeno o izbacivanju Josipa Manolića iz rečene stranke, te potankosti oko Mesić-Manolićeva pokušaja da HDZ-u preotmu parlamentarnu većinu. Razgovor s Gordanom Simonović vođen je, pak, 28. srpnja 2004., dok je intervju sa Štefanijom Balog načinjen u dva navrata: 27. kolovoza i 13. rujna 2004. Predsjednik je o izbacivanju iz državnoga stana u Miškecovu prolazu i iz saborskoga ureda pričao tokom susreta što se dogodio 12. lipnja 2004. godine.

Poglavlje treće

Događaji i atmosfera uoči demokratskih promjena u Hrvatskoj rekonstruirana je, ponajprije, prema knjizi Darka Hudelista *Banket u Hrvatskoj*, te na osnovu intervjua s Antom Karićem što je vođen 7. rujna 2004: u tom je intervju Karić, također, govorio o osnivanju HDZ-a, o Mesićevu držanju, te o držanju Savke Dabčević-Kučar i Mike Tripala tih dana. Sam je Mesić, pak, o tom vremenu pričao u intervjuu od 8. ožujka 2004., dok je o nestanku torbe s HDZ-ovim novcima govorio 12. lipnja iste godine.

O svojim danima u Predsjedništvu SFRJ Mesić je opširno kazivao u intervjuima koji su napravljeni 12. lipnja, 24. lipnja i 20. srpnja 2004.: tokom tih razgovora detaljno je opisivao sastanke u jugoslavenskom Predsjedništvu i svoj život u Beogradu, a opisivao je i Slobodana Miloševića, armijske glavešine, svoj posjet Pakracu iz proljeća 1991., potom svoj beogradski susret s Milanom Babićem, tzv. Špegeljev plan, te susret s Miloševićem u Haagu u listopadu 1991. u Haagu. O svom svjedočenju u haaškom procesu protiv Miloševića Mesić je govorio u razgovoru od 4. kolovoza 2004., dok je o putu u opkoljeni Dubrovnik pričao u intervjuu vođenom 27. ožujka 2004. Informacije o zad-

njim danima Jugoslavije jednim su dijelom, također, navedene prema knjizi *Smrt Jugoslavije*. Intervju s Lukom Brailom vođen je 7. listopada 2004. godine.

O svom razlazu s Manolićem i raskolu unutar HND-a, te o posljednjem razgovoru s Franjom Tuđmanom, Mesić je govorio 21. rujna 2004. godine. Podatke o intervjuima s Tomislavom Karamarkom, Štefanijom Balog, Josipom Manolićem, Heni Erceg i Marinkom Čulićem vidjeti u gornjim bilješkama.

Poglavlje četvrto

O svom životu od 1934. do 1970., kao i o svojim općenitim pogledima na život i na pojedine povijesne ličnosti, Mesić je pričao u dva razgovora: prvi je vođen 4. kolovoza, a drugi 10. kolovoza 2004. Sa Stipom Šuvarom autor ove knjige pričao je 25. lipnja 2004., dok je podatak o razgovorima s Josipom Manolićem naveden u gornjim bilješkama.

Poglavlje peto

O životu između 1971. i 1989. Mesić mi je pripovijedao tokom četverosatnog intervjua kojega smo vodili u njegovoj ljetnoj rezidenciji na otoku Hvaru 21. kolovoza 2004. godine, dok se podaci o »hrvatskom proljeću« jednim dijelom donose prema knjigama što su pobrojane u popisu literature. O intervjuima sa Štefanijom Balog i Antom Karićem vidjeti gore navedene bilješke.

Poglavlje šesto

O smrti Franje Tuđmana Mesić je pričao tokom intervjua od 21. rujna, dok je sve peripetije u vezi sa svojom predsjedničkom kandidaturom, kao i o detaljima svoje kampanje, prepričao u razgovorima od 15. svibnja i 24. lipnja 2004. Intervju s Amirom Muharemijem načinjen je 12. kolovoza 2004., a telefonski razgovor sa Slobodanom

Budakom dogodio se 30. kolovoza iste godine. *Slobodna* je *Dalmacija* dokumente o Mesićevoj navodnoj suradnji s Udbom objavila 30. siječnja, 31. siječnja i 1. veljače 2000. godine. O razgovorima sa Štefanijom Balog, Tomislavom Karamarkom i Davorom Butkovićem vidjeti u prethodnim bilješkama.

Poglavlje sedmo

O svom predsjedničkom mandatu i svemu što je bilo vezano za tih pet godina Mesić je govorio u intervjuima od 10. kolovoza, 21. kolovoza i 21. rujna 2004. Njegovi govori koji se citiraju u ovom poglavlju donose se na temelju uvida u službenu arhivu Ureda predsjednika. Potpisani je autor na ručku s Mesićevima bio 21. kolovoza 2004. u ljetnoj rezidenciji na Hvaru. O razgovorima s Marinkom Čulićem, Heni Erceg, Amirom Muharemijem, Davorom Butkovićem, Tomislavom Jakićem, Tomislavom Karamarkom i Štefanijom Balog vidjeti u gornjim bilješkama.

LITERATURA

Knjige

Babić, Jasna: Zagrebačka mafija – drugo prošireno izdanje (*TV Extra*, Zagreb, 2004.)

Beham, Mira: *Ratni doboši: Mediji, rat i politika* (*Miona*, Beograd, 1997.)

Bilandžić, Dušan: *Hrvatska moderna povijest* (*Golden marketing*, Zagreb, 1999.)

Bilandžić, Dušan: *Propast Jugoslavije i stvaranje moderne Hrvatske* (AGM, Zagreb, 2001.)

Bušić, Bruno: *Jedino Hrvatska! – Sabrani spisi* (*Ziral*, Toronto-Zürich-Roma-Chicago, 1983.)

Čulić, Marinko: *Tuđman – anatomija neprosvijećenog apsolutizma* (Biblioteka *Feral Tribune*, Split, 1999.)

Dabčević-Kučar, Savka: *71. – Hrvatski snovi i stvarnost* (*Interpublic*, Zagreb, 1997.)

Drakulić, Slavenka: *Oni ne bi ni mrava zgazili* (Biblioteka *Feral Tribune*, Split, 2003.)

Erceg, Heni: Ispodvijesti: o ratu u Hrvatskoj (Biblioteka *Feral Tribune*, Split, 1995.)

Garde, Paul: *Život i smrt Jugoslavije* (*Ceres*, Zagreb; *Ziral*, Mostar; 1996.)

Grdešić, Ivan i drugi: *Hrvatska u izborima '90.* (*Naprijed*, Zagreb, 1991.)

Gregurić, Franjo: *Vlada demokratskog jedinstva Hrvatske 1991.–1992.* (*Naklada Zadro*, Zagreb, 1998.)

Gutman, Roy: *Svjedok genocida* (*Durieux*, Zagreb, 1994.)

Hudelist, Darko: *Banket u Hrvatskoj – prilozi povijesti hrvatskog višestranačja 1989.–1990.* – drugo izmijenjeno izdanje (*Globus International*, Zagreb, 1999.)

Ivančić, Viktor: *Točka na U – Slučaj Šakić: anatomija jednog skandala* – drugo prošireno izdanje (Biblioteka *Feral Tribune*, Split, 2000.)

Ivanković, Nenad: *Ratnik, pustolov i general – jedna biografija* (*Honos*, Zagreb, 2001.)

Izetbegović, Alija: *Odabrani govori, pisma, izjave, intervjui* (Prvo muslimansko dioničko društvo, Zagreb, 1995.)

Jović, Borisav: *Poslednji dani SFRJ – izvodi iz dnevnika* (*Politika*, Beograd, 1995.)

Jović, Borisav: *Knjiga o Miloševiću* (*Nikola Pašić*, Beograd, 2001.)

Jurdana, Srećko: *Stupovi društva* (*Media Press*, Zagreb, 1997.)

Kadijević, Veljko: *Moje viđenje raspada* (*Politika*, Beograd, 1993.)

Kasapović, Mirjana, Šiber, Ivan i Zakošek, Nenad: *Birači i demokracija: utjecaj ideoloških rascjepa na politički život* (*Alinea*, Zagreb, 1998.)

Kriste, Petar: *Iznevjereni grad, Dubrovnik 1991.* (*Golden marketing*, Zagreb, 2000.)

Kriste, Petar: *Sjene nad slobodom: sjećanja i pogledi na Hrvatsku 1989.–2002.* (*Golden marketing*, Zagreb, 2002.)

Kuljiš, Denis: *Majmuni, gangsteri & heroji* (*Globus International*, Zagreb, 2001.)

LeBor, Adam: *Milosevic – A Biography* (*Bloomsbury*, London, 2003.)

Lovrenović, Ivan: *Bosanski Hrvati – esej o agoniji jedne europsko-orijentalne mikrokulture* (*Durieux*, Zagreb, 2002.)

Malcolm, Noel: *Povijest Bosne* (*Erasmus Gilda*, Zagreb, 1995.)

Mamula, Branko: *Slučaj Jugoslavija* (CID, Podgorica, 2000.)

Manolić, Josip: *Manolić 1989.–1995. – intervjui i javni nastupi* (*Hlad i sinovi/Misl.*, Zagreb, 1995.)

Mappes-Niediek, Norbert: *Balkanska mafija* (*Durieux*, Zagreb, 2004.)

Matvejević, Predrag, Stevanović, Vidosav i Dizdarević, Zlatko: *Gospodari rata i mira* (Biblioteka *Feral Tribune*, Split, 2001.)

Mesić, Stjepan: *Kako smo srušili Jugoslaviju: politički memoari posljednjeg predsjednika Predsjedništva SFRJ* (*Globus International*, Zagreb, 1992.)

Milošević, Slobodan: *Godine raspleta* (BIGZ, Beograd, 1989.)

Mirković, Alenka: *91,6 Mhz – glasom protiv topova* (*Algoritam*, Zagreb, 1997.)

Puljiz, Milan: *Građanin predsjednik* (vlastita naklada, Zagreb, 2004.)

Ribičič, Ciril: *Geneza jedne zablude* (*Naklada Jesenski i Turk*, Zagreb, 2000.)

Rotim, Karlo: *Obrana Herceg-Bosne 1* (Široki Brijeg, 1997.)

Rotim, Karlo: *Obrana Herceg-Bosne 2* (Široki Brijeg, 1998.)

Silber, Laura i Little, Allan: *Smrt Jugoslavije* (*Otokar Keršovani*, Rijeka, 1996.)

Šarinić, Hrvoje: *Svi moji tajni pregovori sa Slobodanom Miloševićem: između rata i diplomacije 1993.–95. (98.)* (*Globus International*, Zagreb, 1999.)

Špegelj, Martin: *Sjećanja vojnika* (*Znanje*, Zagreb, 2001.)

Šuvar, Mira: *Vladimir Velebit – svjedok historije* (*Razlog*, Zagreb, 2001.)

Thompson, Mark: *Kovanje rata – Mediji u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini* (*Article 19*, Zagreb, 1995.)

Tripalo, Miko: *Hrvatsko proljeće* (*Globus*, Zagreb, 1990.)

Tuđman, Franjo: *Bespuća povijesne zbiljnosti: rasprava o povijesti i filozofiji zlosilja* (Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1990.)

Tuđman, Franjo: *Velike ideje i mali narodi: rasprave i ogledi* (Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1990.)

Ujević, Dunja: *Ministar obrane – jedno sjećanje na Gojka Šuška* (*Alfa*, Zagreb, 2003.)

Valenta, Anto: *Podjela Bosne i borba za cjelovitost* (*Napredak*, Vitez, 1991.)

Zimmermann, Warren: *Izvori jedne katastrofe: Jugoslavija i njezini rušitelji* (*Globus International*, Zagreb, 1996.)

Žanić, Ivo: *Prevarena povijest* (Durieux, Zagreb, 1998.)

Žunec, Ozren i Domišljanović, Darko: *Obavještajno-sigurnosne službe Republike Hrvatske: Stanje i načela preustroja za razdoblje konsolidacije demokracije* (*Naklada Jesenski i Turk*, Zagreb, 2000.)

Novine i časopisi

Arkzin, Zagreb
Danas, Zagreb
Erasmus, Zagreb
Feral Tribune, Split
Glas Koncila, Zagreb
Globus, Zagreb
Gordogan, Zagreb
Jutarnji list, Zagreb

Nacional, Zagreb
Nedjeljna Dalmacija, Split
Novi list, Rijeka
Polemos, Zagreb
Slobodna Dalmacija, Split
Tjednik, Zagreb
Večernji list, Zagreb
Vjesnik, Zagreb

Web stranice:

http://www.antegotovina.com
http://www.bhdani.com
http://www.bosnjacki-front.com
http://www.ffzg.hr
http://www.hdz.hr
http://www.hercegbosna.org
http://www.hho.hr
http://www.hidra.hr
http://www.hina.hr
http://www.hrt.hr
http://www.moljac.hr
http://www.nin.co.yu
http://www.predsjednik.hr
http://www.sabor.hr
http://www.slobodna-bosna.ba
http://www.slobodnaevropa.org
http://www.suc.org
http://www.un.org/icty
http://www.vlada.hr
http://www.vreme.co.yu

BILJEŠKA O AUTORU

Ivica Đikić rođen je 1977. godine u Duvnu/Tomislavgradu, u Bosni i Hercegovini. Novinarstvom se bavi više od deset godina: od toga osam godina piše u splitskom tjedniku *Feral Tribune*. Od početka 2001. zamjenik je glavne urednice *Ferala*. Objavio je kratki roman *Cirkus Columbia* (Biblioteka *Feral Tribune*, Split) koji je dobio nagradu *Meša Selimović* za najbolji roman napisan u Hrvatskoj, Srbiji, Bosni i Hercegovini, te Crnoj Gori u 2003. godini. Živi u Zagrebu.

DOMOVINSKI OBRAT

POLITIČKA BIOGRAFIJA STIPE MESIĆA

U zemlji u kojoj umjesto političkih ličnosti defiliraju ikone različitih predznaka, okružene maglama ideoloških nabrijanosti, u javnom i (naročito) tzv. analitičkom prostoru gdje je glavna stilska odrednica mitomanija, uz obilje romantičnoga štiva koje opslužuje jednu opću historiju iracionalnosti, kolektivnog bauljanja između kletvi i zakletvi, knjiga Ivice Đikića ukazuje se kao potpuna subverzija, pa bismo je - ne bez trunke gorčine - najtočnije mogli opisati kao antihrvatsku, u najboljem smislu te riječi.

Da je međutim sreće, ovih 240 stranica vrhunske publicistike mogle bi postati istinski začetnik žanra: dokaz da se o aktualnim političkim osobama i njihovim djelima može pisati uzbudljivo i kompetentno, poštujući u nas zaboravljene kanone istraživačkoga pristupa, neopterećenog ikakvim imperativima ili »nacionalnim interesima«, pisati dakle bez predrasuda, ali i bez milosti.

Ako Stipe Mesić uistinu predstavlja obrat u odnosu na autokratske navade svojega prethodnika, njegova politička biografija iz pera Ivice Đikića to je isto na planu ove vrste literature, trijumf poštenoga kritičkog žurnalizma nad tradicionalno hrvatskim mitološkim bijuzgama.

Unatoč temi koja obiluje rizicima, ono što ovdje fascinira prije svega je samosvijest autora, i to u najzdravijem smislu, ljekovita pojava novinara koji se ne da zavesti, već je lojalan samo svojoj znatiželji, inteligenciji i potrebi da dokuči istinu, pa je i konačan rezultat lišen svakog kompromisa: rukopis koji se – za razliku od pretendenata na prijestolje – ne udvara naciji, već njezinome pametnom dijelu.